Ms 13/109

SŐRECI JÁNOS DR

A PANYOLAI PALÁNKERŐDÍTMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI.

ELSŐ KÖTET.

DEBRECEN, 1964.

SŐRECI

PANYOLA

I. KÖTET.

SŐRECI JÁNOS DR

A

PANYOLAI

PALÁNKERŐDÍTMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI.

ELSŐ KÖTET.

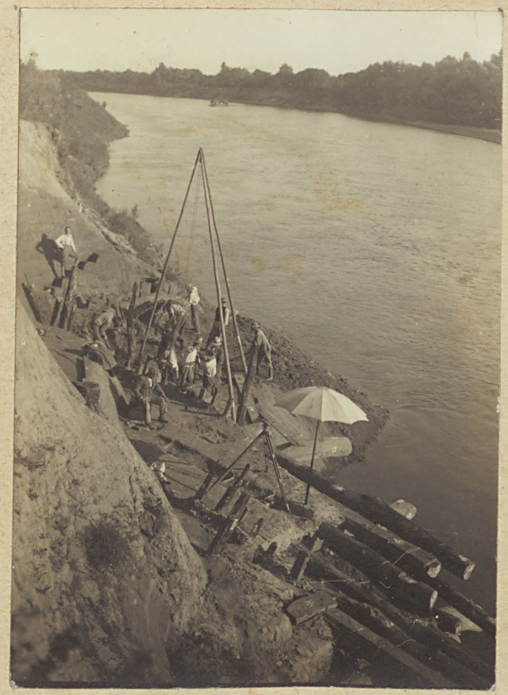

DEBRECEN, 1964.

M5 gyar. napló 18/1964

DEBRECENI KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA

DEBRECEN, lo.

A 865-77/1/1954.sz. körlevelünkre a debreceni egyetemi emlékmuzeum számára megküldött ..... darab könyvet, ill. kiadványt, valamint ..... darab kéziratos müvet és levelet megkaptuk, és azok átengedéséért ezuton is köszönetemet fejezem ki.

Ugyancsak köszönettel nyugtázom az ..... példányban megküldött bibliográfiai jegyzéket is.

Debrecen, 1954. ..... hó .....-n.

Dr.Kovács Máté s.k.
az Egyetemi Könyvtár vezetője.

MÁSOLAT

N Y U G T A

4.000 Ft-ról, azaz Négyezer forintról, mely összeget "A penyolai palánkerődítmény ásatási naplói.I kötet" /300 old. 130 fénykép, 9 levél, 3 grafikon, 45 kézirajz, 6 reprodukció, 4 nyomtatvány/ c. művem kéziratának ára fejében a Debreceni Egyetemi Könyvtár kézirattári különgyűjteménye számára történő megvásárlás folytán a Kossuth Lajos Tudományegyetem Pénzügyi Osztályától a mai napon felvettem.

Debrecen, 1964. dec. 4.

A kézirattári gyarapodási napló tételszáma: 18/1964.

/Dr.Sőregi János/
nyug.muzeumigazgató
Debrecen, Péterfia u.46.

DR. SŐRECI JÁNOS

A PANYOLAI PALÁNKERŐDÍTMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI

I. KÖTET.

A LELŐHELY FELFEDEZÉSE.

HELYSZÍNI SZEMLÉK.

I. ÁSATÁS 1932 VII. 9-17.

II. ÁSATÁS 1932 VIII. 20-29.

III. ÁSATÁS 1932 IX. 25-X. 10.

MELLÉKLETE: 130 FÉNYKÉP, 9 LEVÉL,
3 GRAFIKON, 45 KÉZIRAJZ, 6 REPODUKCIÓ,
4 NYOMTATVÁNY ILL. FÜZET.
TERJEDELME: 300 OLDAL.

DEBRECEN, 1964.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN KÉZIRAT-TÁR

TARTALOM JEGYZÉK:

SORSZÁM		OLDAL
1.	Előzmények. – A lelőhely felfedezése. 1930	9.
2.	1931.	17.
3.	A faalkatmány két szemléje 1932 III. 12 és VI. 22.-én	56.
4.	A panyolai első ásatás naplója 1932 VII. 9–17.	80.
5.	Jegyzetek az első panyolai ásatás naplójához	140.
6.	Jelentések, grafikonok az első ásatásról és a második ásatás előkészítése 1932 VII. 18 és VIII. 19. között	142.
7.	A panyolai második ásatás naplója 1932 VIII. 20–29.	156.
8.	Vitázó iratok, grafikonok a második ásatásról és a harmadik ásatás előkészítése 1932 VIII. 30 és IX. 25 között	220.
9.	A panyolai harmadik ásatás naplója 1932 IX. 25 – X. 10.	225.
10.	A palánkvár-elmélet kialakulása a harmadik ásatás után 1932 X. 11 – XII. 31 között. A budapesti Hadimúzeum igazgatóságának véleményes javaslata	286.

— · —

EREDETI LEVELEK: 112., 147., 148., 271., 293., 295., 296., 297. és 298. oldalakon Aggházy Kamil, Bátky Zsigmond, levéldi Kozma György, Schorf Emil, Szatka Boldizsár és Tomcsányi Kató feladásától.

KÜLÖNLENYOMATÚ FÜZETEK: 145., 157. és 299. oldalakon (Egy újságközlemény a 145. oldalon) Zoltai, Sőregi szerzőktől.

FÉNYKÉPEK JEGYZÉKE:

SORSZÁM		OLDAL
1.	Tiszai táj. Gulács Bereg vm.	15.
2.	Hegedűs J. jegyző, Bertók L. tanító, Gulács	15. 16.
3.	Kozma György főszolgabiró és családja, Vásárosnamény	16.
4.	Gulácsfelé vezető út	21.
5.	Utban a gulácsi Szilvás-szeg felé	23.
6.	Kis Ar a Tiszapartján	23, 26.
7.	Tiszai táj Kis Ar és Gulács határában	26.
8.	Partifecskék telepe a gulácsi Tiszapartban	27.
9.	Tiszai táj Gulács határában	27.
10.	Indulás előtt. Szőke S. és Szarka K. a csolnakban	29.
11.	Vidranyomok a gulácsi Tiszaparton	29.
12.	Első felfedező fényképek a panyolai cölöpökről (2 db.)	31.
13.	A panyolai tiszai rév hidasával	33.
14.	Vidratanya a gulácsi Tiszapartban	33.
15.	Tiszai tájak Gulács határában	35.
16.	A gulácsi Szilvás-szeg csőszkunyhója és kikötője (2 db)	37.
17.	Vidratanyás öreg fűzfa a kisari Tiszaparton	41.
18.	A panyolai fáépitmény egyik cölöpje	41.
19.	Részletek a felfedezett cölöpös épitményből	43.
20.	Keresztörzsek a felfedezett cölöpös épitményből	44.
21.	A roncsolt végű nagy keresztörzs az épitményből	45.
22.	Halásztanya a jándi Tiszaparton	45.
23.	Déli kikötés a gergelyi fokon	47.
24.	A Szamos torkolata a gergelyi partról	47.
25.	A nyirbátori ref. templom	50.
26.	Vásárosnamény főtere	57.
27.	A hózajos Túrtői palajon Kozma főbiróval	58.
28.	A panyolai Zsarókert téli tájképe	58.
29.	Hózaj a Túrtői palajon és Kozma főbiró	60.
30.	Nyárfás a gulácsi téli Tiszakertben	60.
31.	A vásarosnaményi Tomcsányi-major óriási nyárfájáról négy felvétel	62, 63.
32.	Cölöpök a Holt Túrmeder jobb sarkán	68.
33.	Gerendás partomlás a Holttúrmeder közelében	68.

SORSZÁM OLDAL

34. Partból kinyúló törzsek a Holttúrmeder közelében ..... 60.
35. A faépítmény az 1932. évi nagyáradás után ..... 60.
36. A faépítmény oldalnézetben Kozma főbiróval ..... 70.
37. 10 db. részletfelvétel a tölgyfaépítmény mesterien össze ácsolt törzseiről ..... 70., 71., 72., 73., 74. és 75.
38. Vásárosnaményi bérautónk a gulácsi Tiszakertben ..... 75.
39. A panyolai faépítmény az 1931. évi őszi és 1932. évi tavaszi nagyáradás után ..... 81.
40. Kilátás a Tiszára a Zsarókertből, Kis Ar felé ..... 81.
41. Gulácsi gólyafészkes ház Gulácson, Györffy foto ..... 83.
42. Sorompós kapu deszkából fürészett sárkány fejjel Gulácson, Györffy foto ..... 83.
43. Állástető vagy félszer Gulácson, Györffy foto ..... 84.
44. Sövényfalu kerek baromfiólak ..... 84.
45. Scherf Emil talajt vizsgál a Tisza partban ..... 93.
46. Kozma főkolgabiró a munkások között ..... 93.
47. Kozma, Scherf, Sőregi ebédelnek a Tiszakertben ..... 97.
48. Sátortanya a Túrtői palajon ..... 97.
49. II j oszlop kibontása az I. ásatáskor ..... 101.
50. II j oszlop és a jobboldali cölöpkaró sor kibontása ..... 101.
51. I j és II j oszlopok közötti feltárt rész ..... 103.
52. Terasz-szélesítés a II j és III j oszlopok előtt ..... 103.
53. Gyurgyalag fészeklyuka a meredek Tiszapartban ..... 112.
54. II j oszlop töve hullámtörőkkel ..... 117.
55. Baloldali cölöpkarák, II b oszlop és a rözsetömést kereső árkolás a talapzat felszinén ..... 117.
56. Panyolai ősi „Túr erdő" tölgyfa maradványai ..... 118.
57. A tölgyfa talapzat gerendái közti rözsetömítés kibontása ..... 118.
58. Részlet a hosszanti törzsek közti rözsetömítésből 119.
59. A leszámozott talapzat déli vége ..... 119.
60. A panyolai paróchia udvara Szarka Baldizsár lelkésszel és feleségével ..... 124.
61. A talapzat középső részének hosszanti keresztmetszete a szerkezet feltüntetésével az I j és II j oszlopok között ..... 126.

SOR SZÁM OLDAL

62. A tölgyfa talapzat felső részének helyszíni rajza az I. ásatás alatt, az ittest-elmélet idején ..... 127.
63. A víz felé nyíló keresztörzsek az építmény déli részén, az ásatást vezető alakjával ..... 128.
64. Az építmény északfelőli oldalnézetben az I. ásatás végén 132
65. Az építmény a rajta hagyott nagy földpadkával az ásatást vezető ülő alakjával 132
66. Sátorbontás a Tűztői palajon 1932 VII. 16.-án ..... 133.
67. A számozott építmény déli fele ..... 134.
68. Tűztői palaj a Zsarókertből nézve 135
69. Kilátás a Zsarókertből a tiszai rév felé 135
70. Kilátás a Zsarókertből a Tiszára Kisar felé 137
71. Kilátás a Kis Tűr torkolatától a tiszai rév felé ..... 137.
72. Vásárosnaményi régi Lónyay-, most Eötvös-kastély és melléképületei (2 db.) ..... 158.
73. Zsomlék-ás a jándi Tisza szélén ..... 161.
74. Alagút a jándi Tisza meredek partjában ..... 161.
75. Pakolás a csalnakba a panyolai tiszai révnél .... 164.
76. Tiszai táj a Tűztői palájjal szemben, a Zsarókert irányában ..... 164.
77. Piros Gábor panyolai révész arcképe ..... 172.
78. Munkásaink egy csoportja a építmény teraszán ..... 172.
79. Tutajok a Tiszán (2 db.) a leló hely előtt 178
80. Scherf Emil osztálygeológus munkásainak az sátortanyája a Zsarókertben ..... 183.
81. Scherf Emil az építmény közepén állva ..... 183.
82. $\frac{I}{E}$ és $\frac{II}{E}$ oszlopokat eldöntő nagy törzs kibontása és az ékaki palánk feltárása, mely az ittestelméletet döntötte meg (2 db.) 184
82. Scherf geológus fúrásokat végez az építmény teraszán ..... 191.
83. A fúróállvány és a szintező eszköz a talapzaton ... 191.
84. Id. Szőke Sándor és hasonló nevű fia arcképe ... 194.

SORSZÁM OLDAL

85 A tölgyfa épitmény felülről nézve a II. ásatás végén ---------- 214.
86. A tölgyfa épitmény Észak felül, a Tiszától nézve a II. ásatás végén ---------- 214.
87. Korma György főszolgabiró, felesége és leánya látogatása a II. ásátáskor (2 db.) ---------- 215.
88. A rajzász és geologus közös munkája a II. ásatásnál 218.
89. A feltárt tölgyfa épitmény a Tiszától, távolabbról nézve, a Zsarókert tajképével ---------- 218.
90. Szüreti mulatság Vásárosnaményben 1932 sept. 25.-én (2 db. felvétel) ---------- 219.
91. Batanyi Károly (Gulács) fuvaros a Tisza partján 235.
92. Vitéz Aggházy Kamil ezredes, Hadi múzeumigazgató látogatása Korma főbirával 1932 IX. 28-án ..... 237.
93. Sőregi ásatásvezető a faalkotmányon ..... 237.
94. Északi palánksor és baloldali oszlop sor találkozásánál a palánk folytatódik a meredek partban (2 db. felv.) ---------- 240.
95. A nagy talapzat letisztitása és az alkatrészek számozása, jelölése 1932 X. 5 ---------- 261.
96. Északi palánk dőlt oszlopaival, $\frac{II'}{E}$ és $\frac{III'}{E}$ ---------- 261.
97. Északi palánk a cövekes hullámtörővel ---------- 262.
98. Északi szöglet a III j oszloppal, az ásatásvezető "ülő" alakjával ---------- 262.
99. Az agyagfal-talapzat H_2 és H_4 közötti része a magas partról nézve ---------- 263.
100. Az agyagfal talapzat H_4 és H_5 közti része és az északi palánk ---------- 263.
101. A tölgyfatalapzat végződése a H_6 és az északi palánk között, a magas partról nézve ---------- 264.
102. A döngölt agyagfal-talapzat észak felől nézve végéig, a pilótafákkal ---------- 265.
103. A panyolai palánkerődítmény három ásatással feltárt része a felmérés előtt 1932 X. 5-én. Ez a legjobb és legismertebb képe az épitménynek ---------- 266.

SOR SZÁM OLDAL

104. H_3 hidlás deszka és környezete beállítása a technikai kivitel kitünően szemléltető képe ..... 266.
105. A tölgyfacsúcsmény panorámája Kozmann Leó 5 felvételéből egybeállítva 1932 X. 5. ..... 268.
106. A felállított „bak" a törzsek felhúzására ..... 272.
107. A talapzat déli végének lefüreszelése a III_b oszlop irányában ..... 272.
108. A lefüreszelt hosszanti törzsvégeket a csigasor alá hordják, hengergetik ..... 273.
109. A helyükön hagyott alkatrészek ..... 273.
110. A törzsre hurkolt láncot a csigasor leengedett horgára akasztják ..... 274.
111. A csigasor működésben ..... 274.
112. Egy 38 x 28 és egy 16 x 24 cm. nagyítás a nanyolai palánkvár 1932 X. 5-iki legjobb felvételéről. Fot. Kozmann Leó múzeumi fényképész ..... 284.
113. Szarka Boldizsár nanyolai ref. lelkész a Szamos partján 300
114. Szarka B. lelkész és Baranyi Károly „táltosaival" a Zsaró kertben ..... 300.

—.—

GRAFIKONOK:

Három grafikon, egy hosszanti metszet, egy felülnézeti helyszinrajz és egy keresztmetszet a fényképek között van felsoralva, illetve utóbbi a reprodukciók között. Oldalszámuk: 126, 127 és 295. szövegközti kisebb helyszinrajz ..... 131.

1. Északi palánk és a nagy talapzat szögletének helyszinrajza a távolsági méretekkel 205
2. Nagy talapzat és az északi palánk felülnézeti színes helyszinrajza a II. ásatás végén ..... 251.
3. Nagy talapzat és az északi palánk felülnézeti helyszinrajza a III. ásatás végén, színezve 282

—.—

KÉZIRAJZOK:

SORSZÁM		OLDAL
1.	Földbevájt gödrök szelvénye a gulácsi Igonnya határában	30.
2.	Vidra nyomok a parti iszapban	36.
3.	Sárkányfej deszkából sorompós kapu tőkéje alatt, Gulács	83.
4.	Ásatási helyszini vázlatok 88, 92., 98., 105., 169., 177., 179., 180., 182.,	192.
5.	Keredek Tiszapart rétegtani szelvénye Scherf után	95.
6.	Fák, forgács, fahátés 105., 111., 120., 128., 129., 130., 133., 141., 208.,	252.
7.	Madártani rajzok	107, 228.
8.	Fándi alagút	136.
9.	Tombác	203.
10.	Rajzok az épitményről	109., 116., 131., 250.
11.	Halászati rajzok	163., 199., 200., 201., 217.,
12.	Horgas kató	252.
13.	Szatmári tipusu patícsfalu házak	255.
14.	Cölöphúzás	269.
15.	Bak a csipasorhoz	275.
16.	Keresztmetszetek (:3, :1, :3) rajza	285.
17.	Őskori agyagidol és egyéb leletek	242., 277. 281.

—•—

REPRODUKCIÓK:

1.	Bödönhajó tölgyfa rönkből, Gergelyi, Bereg m.	65.
2.	Csipakötél tekerő régi szerkezet fából az Olcsva-apáti Szamos-révben	226.
3.	Klósa Ferenc hidaséjitő telepe Olcsva-Apátiban, a Szamos partján: Anyag- és szerszámraktár	226.
4.	Fűrészelő gödör	226.
5.	A panyolai kettás töltött palánk és talapzatá-rok keresztmetszete	295.
6.	Panyola és környéke 1:75,000-es térképe	102.

A PANYOLAI PALÁNKERŐDITMÉNY ÁSATÁSI NAPLÓI.

AZ EREDETI GYORSÍRÁSOS FELJEGYZÉSEK ALAPJÁN FELDOLGOZTA DR. SŐREGI JÁNOS, AZ ÁSATÁSOK VEZETŐJE.

I.

ELŐZMÉNYEK. – A LELŐHELY FELFEDEZÉSE. 1930.

Hivatásos régész életemnek legszebb és talán legeredményesebb napjait is a beregi Tiszaháton, illetve a szatmármegyei panyolai Tiszaparton, egy 12 éven át ismétlődő ásatás alkalmával töltöttem, amikor is a Tisza szakadó partja tövében napfényre került, magyar módra épített alföldi palánkerőditmény már 20 év óta pusztuló tölgyfa maradványait sikerült feltárnom.

Ezt a számomra felejthetetlen tudományos kutatást és valóban boldog időtöltést egy Mammutnak és egy Főszolgabirónak köszönhetem! Előbbiről ismeretes, hogy a földtörténeti Harmadkorra következő Pleisztocen jégkorszakban élt hazánk egykori területén a paleolit ősemberrel együtt és a becsületes neve Elephas primigenius; utóbbi azonban jó néhány évezreddel később, a mi XX.-ik századunk 30-as éveiben volt a tiszamenti vásárosnaményi járási székhely vezető tisztviselője, kinek tisztelettre méltó neve dr. leveldi Kozma György!

Most már méltán kérdezheti minden olvasóm, hogy-e nagy időbeli távolság dacára a mi hálánk hogyan is állithatta egymás mellé őket?! Én azt hiszem, hogy ennek a szokatlan jelenségnek érdekes históriája bizonyára megérdemli ismertetésünket, mely a következő:

1930 julius közepe táján történt, hogy a tiszaszalkai

gyalmos halászok hálójába egy hatalmas medencecsont töredéke akadt. A derék halászok nem nagyon lepődtek meg a furcsa zsákmányon, mert hiszen jól tudták, hogy az ilyen ősvilági csontok a Tisza szakadó partjával szoktak a folyó medrébe s onnan a halászok hálójába kerülni, a városi múzeumok pedig szivesen megőrzik a többi régiségekkel együtt. Egyszer már egy hatalmas mammut-zápfogat juttattak a debreceni múzeumnak, azért ezt a medencecsontot is kirakták a partra.

Hamarosan tudomást szerzett a leletről a tisza-szalkai főjegyző fia, Tamás Aladár debreceni joghallgató, aki ismerte már az új Déri Múzeum gyüjteménytárait és felismerve a lelet jelentőségét, azt a községházába vitette, lerajzolta és a rajzat levél kiséretében elküldte a Déri Múzeum Igazgatóságának (293/1930 DMSZ. ügyirat). Az 1930 VII. 23-án kelt levélben a medencecsont-töredéket felajánlotta a Déri Múzeumnak, csupán a szállitási költségek megtéritését kérve.

Ecsedi István igazgató válaszában örömmel fogadta a felajánlást s egyuttal a leletkörülmények közelebbi leirását kérte.

Tamás Aladár újabb leveléből kitűnik, hogy a halászok a mammut-csontot 3-4 méteres vizben fogták ki. „A szakadó part ott – irja – 8-10 m magas és sárga agyag, de lehet még ott találni vörös és kék homokot is..... A nevezett part őstalaj, ami itt nálunk ritka, mert a Tisza partja a legtöbb helyen a folyó által hordott homokból áll, ami az igen gyakori medence változtatásnak az eredménye."

Aztán igéri levelében, hogy a halászatot figyelemmel fogja kisérni, annál is inkább, mert az apja a vásárosnamény-csapi halásztársulat titkára. (ad 273/1930 DMSZ.)

Ezek után a Déri Múzeumba rendben megérkezett mammut-csontot szokás szerint beleltároztuk és a 15 pengő szállitási költséget a feladónak megküldtük.

Ezzel ez az ügy, mintán a leletkörülményeket is megismertük, minden további folytatás nélkül befejeződött volna, ha nem leveldi Kozma György dr. a főszolgabiró Vásárosnaményban, hanem olyan valaki jogászember, aki az ilyenféle Tiszábál kikapart régi csonttal mit sem szokott törődni; aki egy kedélyes társasvadászatot, egy cigányzenés úri-murit, egy jól beütött kártya játszmát vagy egy szépasszonyos kalandot nem adna a világ semmiféle tudományáért és semmiféle lim-lomos múzeumáért!

Azonban Kozma György főszolgabiró nem hiába volt leveldi Kozma Ferenc (Bárd Miklós) (1857-1937) költő fia, családi hagyományaihoz híven járásának minden kulturális eseményét éber figyelemmel kisérte s igy mihamar tudomást szerzett a Debrecenbe küldött, 38 klg. súlyú ősállatcsontról is. Szerencsére nem elégedett meg a tiszaszalkai körjegyzőség szabályszerinti eljárásával, hanem ennél sokkal többet akart tudni és 1930 VIII. 11.-én kelt, mindössze 5 soros átiratában felkérte a Déri Múzeum Igazgatóságát, hogy a küldeményre vonatkozó tudományos megállapitást vele közölje (ad 273/1930 DMsz.).

Az igazi kulturembernek ez a rövid megkeresése az az értékes aranyhajszál, mely a jégkorszaki mammut medencecsontot össze kapcsolja a panyolai palánkerőditmény felfedezésével és feltárásával!

Ecsedi igazgató 1930 VIII. 17-én Kozma főszolgabiró részére egy kétoldalas választ fogalmazott és azt átnézés végett nekem adta ki. Nem tudom, milyen forrásművet használt a fogalmazványhoz, de annak néhány kitételét szakszempontból kifogásoltam, azért Ecsedi kérésemre a végleges válaszolást részemre engedte át annál is inkább, mert 1930 VIII. 18-án már külföldi tanulmányútjára indult. Igy ideje sem volt az üggyel tovább foglalkozni. Én, mint a régészeti osztály vezetője irtam meg a kimeritő tájekoztatást a magyarhoni mammutcsont-leletekről, jelezve hajlandóságomat a

további kutatáshoz s egyuttal kértem, tájékoztasson járásának az utóbbi években előkerült őskori és népvándorláskori leleteiről (ad 273/1930 DUsz.).

Ezzel a levelemmel részemről is megtettem az első lépést egy szorosabb kulturális kapcsolat megteremtésére. A helyzet igen kedvező, szerecsés kialakulására bizonyság Kozma főbiró 1930 VIII. 20.-án hozzám intézett részletes jelentése, melyben ezeket irja: a régészeti tudomány támogatása ... a laikusoknak is hazafias kötelessége. Kimeritő válaszomon felül különösen annak örül, hogy hajlandó vagyok a további kutatásokra is. „Ezt ugyanis mindezideig sajnálattal nélkülöztem azon tudományos szerv részéről, amellyel eddig az őskori leletek dolgában érintkezésben voltam." Aztán beszámol a közelmúlt beregi őskori leletekről, az ugornyai jávorszarvas-aggancslapátról, mely a nyiregyházi múzeumba került; a gulácsi Tóbeli dűlőben előkerült emberi és állati csontokról, cserép- és agyagtárgyakról, melyeknek egy részét Miskolcra, más részét a budapesti Földtani Intézetbe küldték el. Aztán igy folytatja levelét: „Értesülésem szerint ezen a helyen a fürdőzők a Tisza medrében cölöpmaradványokra is bukkantak, melyek hatalmas vastagságuak és megkövesedettek voltak. Ha ez igaz, akkor ezen cölöpök valamely őskori cölöpépitmény nyomai lehetnek a tömeges csontok és edénydarabok pedig kétségtelenül konyhahulladékok." Aztán meghivott közös helyszini szemlére és megbeszélésre a további teendők dolgában.

Miután Kozma főbiró eme levelében a lelőhelyekről csak hallomás után irt, nagyon valószinű, hogy a gulácsi homokzátony leleteit fogta egybe az attól kb. 1 klm-re fekvő panyolai zsarókerti tiszapartban mutathozó faalkatrészekkel. Ebben az esetben ez az első hiradás a panyolai palánkerőditményről, mely tudomásunkra jutott.

Ezt az elkülönülést azonban akkor még nem sejtettem, azért a levél közlésén felbátorodva Kozma főbíróhoz intézett válaszomban azon örvendertem, hogy a gulácsi tiszamederben esetleg egy cölöpépítményes, konyhahulladékos teleppel állunk szemben. Egy ilyen lelőhely feltárása pedig nem minden régésznek van módjában. Kértem, jelölje meg a kiszállás és közös terepszemle időpontját. Addig is, ha Debrecenbe jön, látogassa meg múzeumunkat, mert szeretném, ha levélváltásunk egy szorosabb együttműködés és önzetlen jó viszony kiinduló pontja lenne! (ad 273/1930 Dllsz.).

Egyidejüleg megküldtem neki „Vezető a Déri Múzeum régészeti osztályában" c. füzetemet, az 1930-ban kiadott Déri Múzeumi Vezető különlenyomatát, melyből mindössze 30 példányt készittettem a Városi Nyomdával. Mintha érezte volna, hogy egy évtizeden át tartó együttműködés barátságát kell megalapozni.

Kozma főbíró 1930 VIII. 27. iratt válaszában látogatásom idejét 1930 IX. 15 és 27 közé helyezte, vendégszeretetét és kalauzolását felajánlva. Két nap alatt felkerestük Gulácsot és Tiszaszalkát és ajándékozni fog múzeumunknak egy Beregsurányban talált csiszolt kőbaltát is.

Kiszállásomat egyre halogatni voltam kénytelen. Előbb 1930 IX. 17.-én, majd IX. 23.-án irtam ebben az ügyben, Kozma főbíró 1930 IX. 25-én kelt levele alapján, melyben mint idősebb, barátjául fogadott, végül is 1930 okt. 20-ban állapodtunk meg. (ad 273/1930 Dllsz.).

A beregi Tiszahátón 1930 X. 20. és 21.-én tett helyszini szemlém leirását, 3 ábra kiséretében leközöltem a Déri Múzeum 1930. évi Jelentésének 69-72. oldalain. Ez a dolgozatom más tanulmányokkal együtt „Régészeti kutatások és ásatások 1930-ban" cim alatt, 1931-ben külön füzetben is megjelent, melynek egy példányát ide mellékelem. E-füzet 2. ábrája mutatja a tiszaszalkai, immár nevezetes szereppel megtisztelt mammut-csontot, a 4. ábra pedig a gulácsi és beregsurányi leleteket.

A DÉRI MÚZEUM RÉGÉSZETI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEI.

1931. ÉV. 1. FÜZET.

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK ÉS ÁSATÁSOK 1930-BAN.

(DEUTSCHER AUSZUG.)

ÍRTA:

DR. SŐREGI JÁNOS.

Részlet a Déri Múzeum ősrégészeti osztályából.

DEBRECEN, 1931.

DEBRECEN SZ. KIR. VÁROS ÉS A TISZÁNTÚLI REFORM. EGYHÁZKERÜLET KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA 1931.

Régészeti kutatások és ásatások 1930-ban.

1. Egy tiszaparti őstelep pusztúlása Heves megyében.

Ezelőtt 13 esztendővel Zoltai Lajos, a debreceni városi múzeum igazgatója, 1918 május 27-i kelettel részletes jelentést küldött az akkor működő Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségéhez arról, hogy a hevesmegyei Poroszló község határában, a tiszádi réten, az ú. n. Aponháton a medrét változtató Tisza partrogyásai hatalmas őstelepet tettek láthatóvá, melyből tavaszi és őszi áradáskor rengeteg cserép, csont szakad be a folyó medrébe, nagy kárára a magyar régészeti tudománynak. A figyelmeztető felhívásra június hónap közepén köszönőlevél érkezett, de a bekövetkezett viszonyok mind a Főfelügyelőséget, mind a kutatási lehetőségeket megszüntették, csupán a Tisza habjai végezhették továbbra is megkezdett romboló munkájukat.

Azután a hatalmas őstelepp el — úgy látszik — nem törődött senki, még a szomszédos tiszafüredi múzeum sem. Heves megye tiszáninneni része szorosabban nem tartozik a debreceni múzeum gyüjtő- és kutató-területébe s így érthető, hogy erről a részről is feledésbe merült. A múzeum igazgatója ugyan megtette kötelességét, de a Főfelügyelőség nem. A Tisza évről-évre jobban szaggatta a meredek partot éspedig éppen az őstelep helyén. 1929 tavaszán már annyira beöblösítette azt — valószínűleg a kultúrrétegek lazább, omlósabb volta miatt —, hogy veszélyeztette a pár száz méterre lévő tiszafüredi vashíd nyugoti hídfőjét. E miatt nagyobbszabású partvédelmi intézkedések váltak szükségessé az őstelep előtt. A part tövében rőzse- és kőgátakat emeltek a homok és iszap megkötésére. E munkálatoknál jelen volt az érdekelt Debrecen—Füzesabony vasútvonal osztálymérnöksége is, mely a parti őstelepről múzeumunkat értesítette. A helyet nyomban felkerestük, lemértük és amit lehetett, összeszedtük. A meredek partban látható kultúrréteg hossza 160 m., vastagsága a humusz és sárga agyag között átlag 1 méter. Az újabb partomlások helyén, a függőleges falon világosan kirajzolódott a telep keresztmetszete, a

kultúrréteg alsó vonalától mélyebbre nyúló földbevájt lakásokéval együtt. Ez utóbbiak négyszögletesek voltak, egymástól 2—3—4 m.-re, egynek déli fala pedig lépcsőzetes lefutású volt. A korábban és újabban összegyüjtött cserép-, kő- és csonttárgyakból néhányat az 1-ső ábrán mutatunk be.

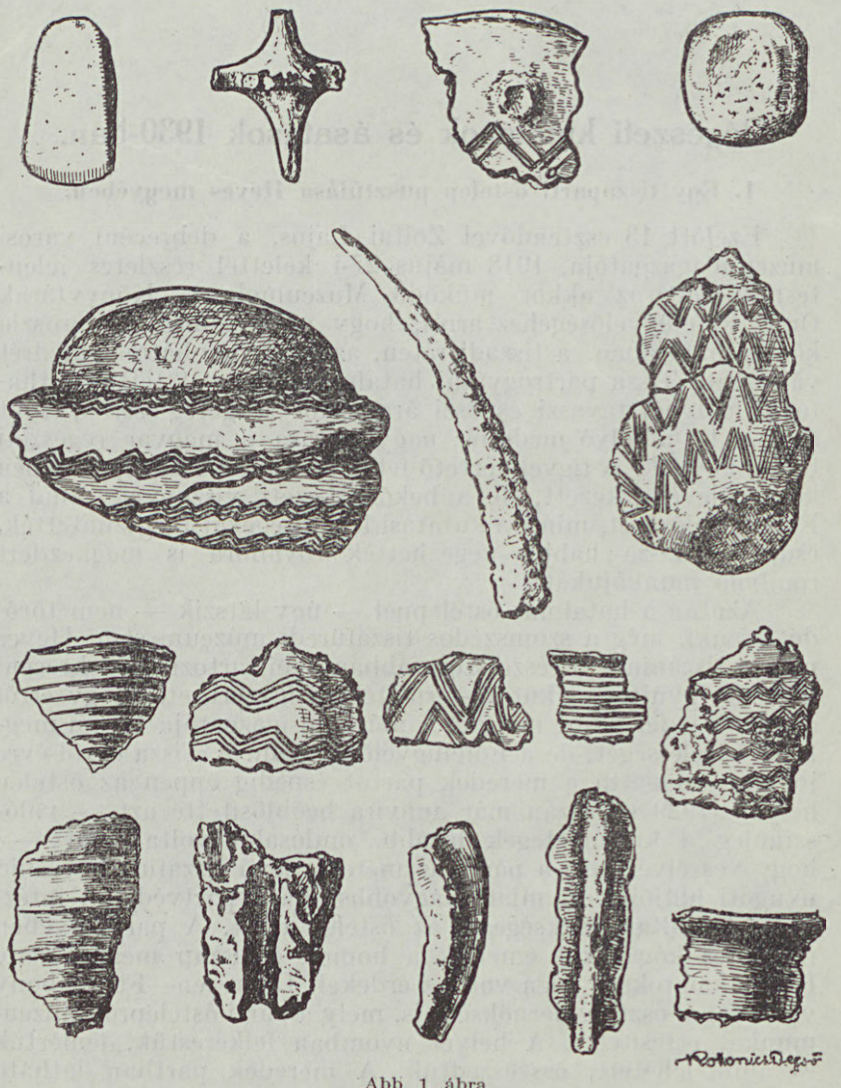

Abb 1. ábra

Díszített edénytöredékek, kő-, csonttárgyak és agyagidolum a tiszaporoszlói „Aponhát" nevű őstelepből (Heves megye). Kb. 1/4 n.

Verzierte Tonscherben, Stein-, Knochengegenstände und Tonidol von der Aponhater Urbesiedelung in Tiszaporoszló, Kom. Heves. Ca 1/4 n. Gr.

Az őstelep megtekintése után azonnal levélben megkerestük Graefl Károly poroszlói földbirtokost, az Aponhát tulajdonosát, hogy múzeumunk részére a régészeti ásatást engedélyezze. Graefl Károly a kutatáshoz nem járult hozzá, „miután a szakadó part s azáltal egy áradás a károkat még öregbítené".

Ezek után a Déri-múzeum Igazgatósága kötelességének tartja, hogy e helyen is felhívja mind a Nemzeti Múzeum Igazgatóságának, mind a Gyüjteményegyetem Tanácsának figyelmét az őskor ez évről-évre pusztuló emlékére. Akár a terület megszerzése, akár a tulajdonossal való másnemű megegyezés által kellene e helyen a kutatást foganatosítani és amit lehet, megmenteni. Ilyen nagyobb vállalkozás túllépné egy vidéki múzeum anyagi erejét, mely a kutatás költségeire is alig elegendő. Miután a tulajdonos bizonyára nem túlságosan ragaszkodik olyan területhez, melynek fennmaradása bizonytalan, a Nemzeti Múzeum, Tószeg példájára itt is akcióba léphetne, hiszen nem kell említenem se, hogy mit jelent egy ilyen hatalmas alföldi őstelep feltárása. A mentési munkából a Déri Múzeum is szívesen kivenné a részét.

2. Kutatások a beregi Tiszaháton és az Ecsedi-láp környékén.

A Déri Múzeum egyre növekedő országos hírének köszönhető, hogy gyüjteménytárait olyan távolabbi vidékekről ajándékozott leletek gyarapítják, amely vidékek azelőtt nem törődtek Debrecennel. Ez a körülmény felette kedvezően mozdítja elő a Déri Múzeum azon kitűzött programmját, hogy gyüjtő- és kutatóterületét az egész Tiszántúlra kiterjessze.

Nyár végén Tamás Aladár joghallgató egy hatalmas mammut-medencecsontot küldött, melyet halászok fogtak ki a Tiszából Tiszaszalka község határában. A lelet iránt érdeklődött dr. leveldi Kozma György vásárosnaményi főszolgabíró s miután annak kora és mivolta felől részletesen tájékoztattuk, járásának ismert lelőhelyei megtekintéséhez messzemenő támogatását ígérte meg.

Ugyanekkor Becsky Sándor, a szatmármegyei Vállaj község főjegyzője 16 tárgyból álló bronzkori raktárleletet küldött, melyet Mérk község mellett útépítés alkalmával találtak. A munkások szokás szerint szétkapkodták a tárgyakat, de Becsky főjegyző néhány kivételével összeszedte azokat.

A lelőhelyek megtekintése, a leletek összeszedése és méginkább ama vidék és a Déri-múzeum közötti szorosabb kapcsolat megszervezése céljából okt. 20-án utaztam Vásárosnaménybe, ahol dr. Kozma főszolgabíró, a minden kulturális

törekvések lelkes támogatója, nemcsak vendégszerető házát, hanem saját úri fogatát is rendelkezésemre bocsátotta.

Még ugyanaznap délutánján kikocsiztunk Tiszaszalkára és megtekintettük a Tiszának azon részét, ahol a hatalmas mammut-medencecsont a halászok hálójába került (2. ábra) és ahonnan a Déri-múzeum korábban már egy mammutfogat kapott. ×

Abb. 2. ábra.
Mammut (Elephas primigenius) medencecsontja. Lh. Tiszaszalka, Beregm. Kb. 1/10 n
Beckenknochen vom Elephas primigenius aus Tiszaszalka, Kom. Heves. Ca 1/10 n. Gr

Szalka község Vásárosnaménytól É-ra légvonalban 7 klm.-re fekszik a Tisza jobbpartján, a védgát tövében. A DNy. felől jövő folyó a falu alatt, immár a védgátat is veszélyeztetve hírtelen ÉNy-nak fordul, egy alakulóban lévő folyóhuroknak alsó könyökét alkotva. Tamás Aladár szalkai körjegyző bemondása szerint e könyökben közepes vízálláskor 20 m. mélységet mértek. Ez a hely a tiszai gyalmos halászoknak kiadós kecsegetanyája, hol a mammutcsontokat is kihalászták. Az bizonyos, hogy e könyökben összetorlódó, örvénylő sebes ár a folyóvíz erózióját a fenék felé is tereli s ezáltal hatalmas mélyedést mos

× A lelőhely Szalka és Vid közt a 9-es dűlő mellett. A medencecsontot Fejes József és Verse Ferenc halászok fogták, kik a Déri M.-tól jutalmat kaptak (93/1931 DMsz. ü. irat.).

ki (evorzió). A folyóhurok pusztuló partjával szakadhatott a mederbe a jégkorszak kihalt óriásának löszbe ágyazott csontmaradványa, melyet a víz sodra mint hordalékot ebbe a kimosott mélyedésbe cipelt, hol súlyánál fogva még nagy tavaszi áradáskor is elfeküdt. Csupán a könnyebb gerinccsigolyák vagy bordacsontok sodródhattak a szembenlévő gyarapodó part üledékébe, amire példa a tiszakanyári (Szabolcs m.) mammutcsigolyánk lelőhelye. Jogosan tételezhető fel, hogy egy ilyen kimosott mélyedésben. mint gyüjtő medencében esetleg nagyobb számú mammutcsont lappang és a megfelelő kutatás eredménnyel járna. A szolnoki Tiszamederben ismernek a halászok ilyen mammutcsontos medencét. Az elmult évben tiszaörvényi halászoktól szereztünk mammutcsontokat (2 állkapocs, 1 lapocka töredék, 1 gerinccsigolya) és egy ősbölény szarvat, melyeknek leletkörülményeit nem ismerjük, csak annyit, hogy a Tisza medréből származnak (3. ábra). Ha majd egyszer egy magyar palaeontologusnak eszébejut kutatásokat is végezni a nagy Alföldön, figyelmébe ajánljuk az itt említett helyeket, különösen Vásárosnamény környékét, hol tudvalevőleg a legnagyobb és legkisebb vízállások közti különbség 10.63 m., azaz legnagyobb az országban.

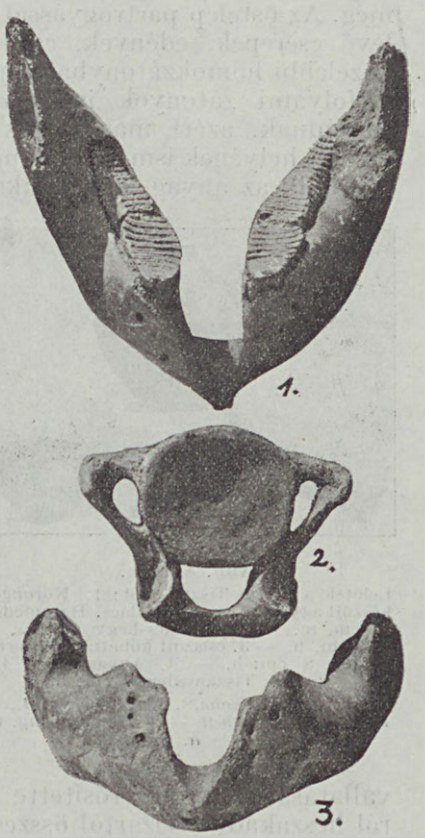

Abb. 3. ábra.
Mammutcsontok a tiszaörvényi leletből 1., 3, alsó állkapocs, 2. nyakcsigolya. 1/10 n.
Mammutknochen (Elephas primigenius) aus dem Funde von Tiszaörvény (Kom. Heves) 1/10 n. Gr.

Dr. Kozma főszolgabírónak már korábban tudomása volt arról, hogy a Tisza medrében, Gulács és Panyola között, a nyári fürdőzők őskori csuprokat, kő- és csonttárgyakat bányásznak ki egy homokzátonyból s annak közelében parti cölöpépítmények maradványairól hallott.

Október 21-én kocsiztam ki Gulácsra, mely Vásárosnaménytól DK-i irányban 14 klm.-re a Tisza jobbpartján fekszik. Dr. Kozma főszolgabíró felkérésére Hegedűs József jegyző és

Bertók László igazgatótanító voltak szívesek kalauzolni. Először is felkerestük a falutól D-re fekvő Tóbeli dülőben a Tiszának azt a részét, hol alacsony vízálláskor a meder közepén homokzátony tűnik elő : a már említett lelőhely. Ezúttal viz borította. Vezetőim elbeszélése és az általuk beszolgáltatott leletek alapján már is feltételezhető volt, hogy egy parti őstelepnek másodlagos fekvőhelyéről van szó. Valószínű, hogy itt már véget ért az a folyamat, mely a poroszlói Aponhátón éppen most figyelhető meg. Az őstelep partrogyással a Tiszába szakadozott és a benne lévő cserepek, edények, csontok a folyó hordalékával a legközelebbi homokzátonyba ülepedtek le. Miután ismeretes, hogy a folyami zátonyok is helyet változtatnak, idővel tovább sodródnak, azért másodlagos fekvőhelyről is csak az őstelep eredeti helyének ismerete alapján beszélhetnénk. Minél távolabb sodródik az anyag, annál inkább kopik és pusztul. Ez érdekes lelőhelynek felkutatását a legközelebbi fürdő-idényre halasztottuk.

Abb. 4. ábra.

Leletek a beregi Tiszahátról: 1, Korongon készült agyagedény. Lh .Gulács, Tiszameder. 17 cm. m. — 2. Agancs-hegy Lh. u. o. 18·5 cm. h. — 3. csiszolt kőbalta Lh. Beregsurány. 8 cm: h. — 4. Agyagedény. Lh. Gulács, Tiszameder. 7 cm. m.

Funde aus „Tiszahát", Kom. Bereg: 1., 2., 4. Gulács, Theissbett. — 3. Beregsurány. Ca 1/8 n. Gr.

Amit a nyári fürdőzők eddig kibányásztak és megtartottak, abból sikerült a faluban 2 agyagedényt és egy agancshegyet összeszedni. Ezeket Hegedűs jegyző és Bertók igazgatótanító ajándékozták (4. ábra) a múzeumnak.

Gulácstól DNy-ra, a másik parton fekvő Panyola község irányában a parti vízből kiálló cölöpök (cölöpépítmények ?) maradványairól értesültem. Megtekintéskor a mutatott helyen a cölöpök víz alatt voltak. A közelben dolgozó favágók elbeszélése, kivallatása csak megerősítette ama feltevésemet, hogy ott partról beszakadt s vízártól összesodort fatörzsek lehetnek.

Dr. Kozma főszolgabíró úr lekötelező szíves vendéglátása mellett egy Beregsurányból származó csiszolt kőbaltát (4. ábra) is ajándékozott. Mindazokért, amiben részesültem, fogadja e helyen is leghálásabb köszönetemet. Úgyszintén hálásan emlékezem meg gulácsi vezetőimről, kik oly kész örömest ismertették meg velem a gulácsi Tiszamente őszi színekbe borult gyönyörű tájait.

Vásárosnaményből okt. 21-én este az Ecsedi-láp nyugati szélén fekvő Vállaj községbe utaztam, hol Becsky Sándor körjegyző

vendégszerető háza várt. Célunk volt a mérki bronzkori raktárlelet helyének megtekintése és a kallódó tárgyak összeszedése.

Az Ecsedi-láp ma már ekével művelt medencéje — melyben egykoron a Nyírség diluviális platója és a Szamos feltöltött

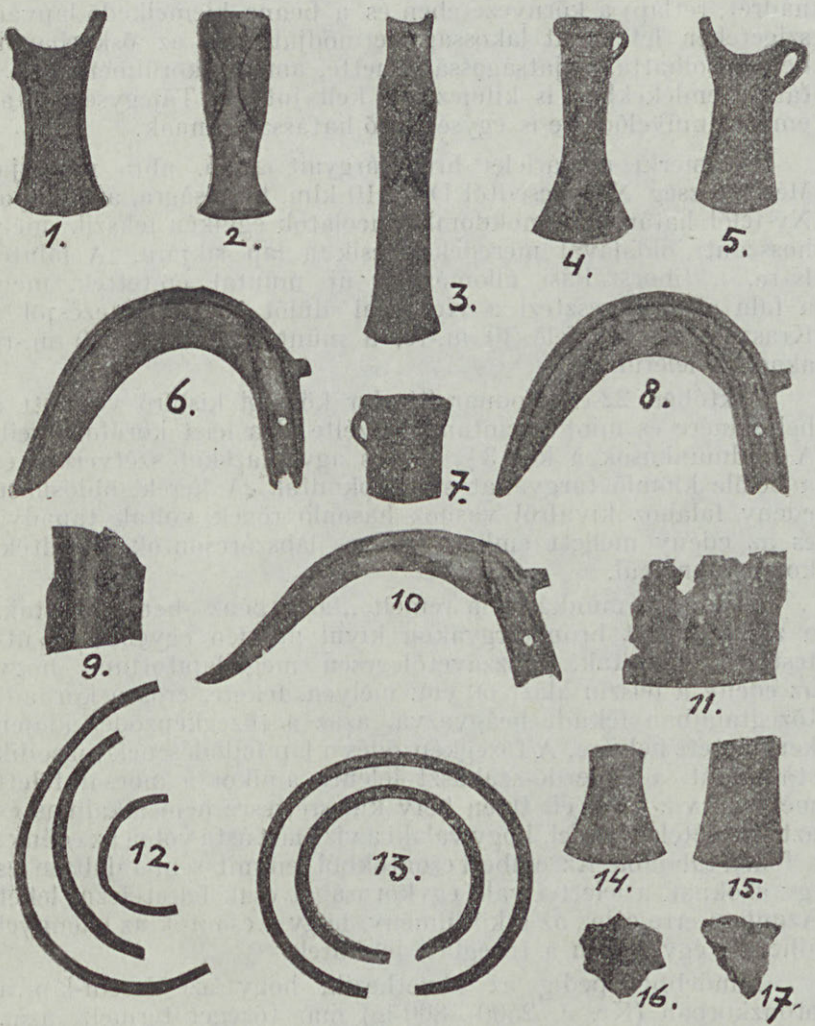

Abb. 5. ábra.

Bronzkori raktárlelet az Ecsedi-láp tőzegtalajából. Mérk, Szatmármegye. Kb. 1/4 n.

Bronzezeitlicher Depotfund von Mérk Kom. Szatmár Ca 1/4 n. Gr.

partjai közé szorult tespedővíz Magyarország legnagyobb síklápját alkotta — geologiai és földrajzi szempontból, különösen régi állapotára vonatkoztatva, tájegységnek vehető, mely, mint ilyen, archaeologiai feldolgozásra is éppen úgy kívánkozik, akár a Balaton vidéke. Ez az egykor 4—500 km² kiterjedésű vízország fejlődésének minden szakaszában (vízinövényláp, náderdőláp, nádrét, rétláp) a környezetében és a benne kiemelkedő lápvárszigeteken letelepült lakosság életmódját már az őskorban is befolyásolhatta, sajátságossá tehette, amely körülménynek a tárgyi emlékekben is kifejezésre kell jutnia. Tájegységek az emberi művelődésre is egységesítő hatással vannak.

A mérki raktárlelet bronztárgyait az 5. ábra mutatja. Mérk község Nagyecsedtől D-re, 10 klm. távolságra, az őslápot Ny-felől határoló homokdomb-láncolatok egyikén fekszik, mely hosszanti oldalával meredeken esik a láp síkjára. A falutól K-re, a tiborszállási állomáshoz új műutat építettek, mely a falu alatt keresztezi a Kertaljai dűlőt. E keresztezéstől a Kraszna-csatorna felé 40 m.-re, a műút balszélétől 10 m.-re akadtak leletünkre.

Október 22-én Bodnár Sándor községi kisbíró vezetett a helyszínére és mint szemtanú beszélte el a lelet körülményeit. A földmunkások a kb. 3½ literes agyagfazekat szétverték és a belőle kiömlő tárgyakat szétkapkodták. A kerek, öblöshasú edény falához kívülről vashoz hasonló rögek voltak tapadva és az edény mellett emberi kéz- és lábszárcsontok feküdtek, koponya nélkül.

Miután a munkások a remélt „fazik pénz"-ben csalódtak, a zsebredugott bronztárgyakon kívül minden egyebet az úttestbe kubikoltak. Hozzávetőlegesen megállapítottam, hogy az edény a felszín alatt 60 cm. mélyen, fekete, erősen korhadt tőzegtalajban feküdt beágyazva, azaz a tőzegképződés idején kerülhetett helyére. A tőzegképződés a láp fejlődésének második stádiumát, a náderdő-szakaszt jelenti, amikor a mocsár felett mélyebb víz terül el. Ilyen hely kincsrejtésre nem alkalmas és azt sem tételezzük fel, hogy valaki a víz alatt ásta volna az edényt a fenék talajába. Az emberi csontokból semmit sem találtam és így azoknak a lelettel való egykorúságát csak feltételezni lehet Azonban erre céloz az a körülmény, hogy a csontok az edénnyel állítólag egyszinten a tőzegben feküdtek.

Mindebből pedig az következik, hogy az Ecsedi-láp a bronzkorban (Kr. e. 2500—800-ig) már tőzeget termelt, azaz fejlődésének második szakaszában volt, amikor a felszinen úszó vízinövényzet helyébe hatalmas náderdők léptek és hogy a mérki raktárlelet valamely véletlen, szerencsétlen eset következtében süllyedt — esetleg gazdájával együtt — a mindenkor

veszedelmes mocsár ingoványába, hol a hinárok szövedéke, majd idővel a lassú tőzegképződés beborította.

Az edény falához ragadt gumós rögekben — bár azokat nem láttam — gyepvasércet sejtek. Keletkezéséhez szükséges alkotóelemek : a tárgyakból kicsapódó rozsda és az agyagos tőzegtalaj kovasava bőven adva voltak. Ez utóbbi némely helyen 74%-ra rúg.

A raktárleletet rejtő edényből 2 drb 10 mm. vastag, egészen durva összetételű és égetésű cserép maradt (5. ábra : 16, 17). Maga a raktárlelet összesen 18 tárgyból áll. Ebből 16-ot Becsky Sándor főjegyző gyüjtött össze, kettőt pedig (5. ábra : 1, 14) írásbeli megkeresésemre Ökrös Mihály mátészalkai útbiztos volt szíves megküldeni. Lehetséges, hogy 1—2 darabnál több nem kallódott el.

Ha a leletet megvizsgáljuk, azt találjuk, hogy vannak benne ép tárgyak (1—6, 8, 10, 13) és egészen haszontalan töredékek (7, 9, 11, 12, 14, 15). Ez az összetétel mutatja, hogy a leletben valamelyes áldozati tárgyra alig gondolhatunk. Ha továbbá összehasonlítjuk a tárgyakat, azonnal szembetűnik, hogy mind a szárnyas- (2, 3) és köpüsbalták (4, 5), mind a sarlók (6, 8, 10) egyenként más-más típusúak, nincs köztük két egyforma darab, ami nem lehet csupán a véletlen műve. A két ép bronzkarika (13) a csonka tárgyakkal együtt nem egyéb, mint új beöntésre, beolvasztásra gyüjtött anyagkészlet. Ha ez a feltevés elfogadható, úgy szabad legyen az egymástól következetesen elütő ép tárgyakban egy vándor öntőmester mintakészletét gyanítani.

Itt természetesen a találgatások egész sora lehetséges. A mester tartozhatott egy nagyobb öntőműhely kötelékébe ; lehetett önálló kismester, ki telepről-telepre vándorolt és megrendeléseit a helyszinén teljesítette. Ugyanis szilárd modelljei után agyagöntőformákat készített s azokat direkt vagy indirekt, azaz viaszveszejtő eljárással kiöntötte. Ez esetben a leletben vagy közelében olvasztótégelynek is kellene lennie. Végül gondolhatunk arra is, hogy a nagy lápon keresztül haladó egyén tárgyaival becserélés vagy újraöntés végett valamely öntőműhely felé igyekezett. Ilyen öntőműhely ismeretes Domahidáról, túl a Szamoson Rozsályról, a láptól É-ra Olcsvaapátiból. Mint őskori telepet említik bent a lápban a Sárvárdombot, a láp szélén a nagykárolyi bobádi dombot. Bronzkori lelőhelyek még Nagyecsed, Börvely, Kaplony és Tyukod, nem is említve a láptól távolabb eső helyeket. A leletek nagyrésze magántulajdonban, feldolgozatlan és kiadatlan.

Robenhausen, Laibach gazdag kincsei lebegnek előttem, mikor az Ecsedi-láp jövőbeli régészeti felkutatására gondolok !

Meg kell még említenem, hogy a lelőhely megtekintése után

az egész Mérk községet bejártam esetleges kallódó leletek után, de ilyenekre nem akadtam. A raktárleletet e helyen főleg élettörténeti vonatkozásában tárgyaltam. Végül e helyen is őszinte, hálás szívvel mondok köszönetet Becsky Sándor vállaji főjegyző úr szíves, megértő támogatásáért.

Az Ecsedi-láp tájegységébe vehető *Nagydobos* községe, honnan becses leleteket kaptunk (6. ábra). Nagydobos Vásárosnamény és Mátészalka között ugyanúgy a nyírségi plató szélén fekszik, mint Mérk, az egymás felé igyekvő Kraszna, Szamos és Tisza árvizei által felépített lapályos síkságot Ny. felől határoló homokdombokon. Lecsapolás és szabályozás előtt, méginkább az őskorban az ecsedi nagy síkláp idáig terjedhetett, Panyola, Szamosszeg és Nagydobos vonaláig.

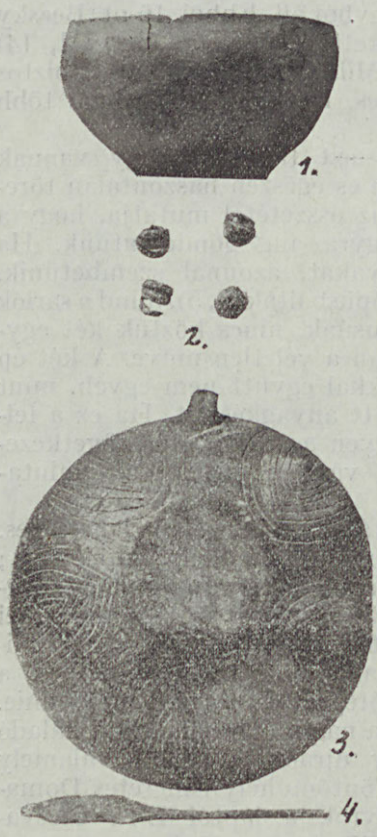

Abb. 6. ábra.
Agyagedények és bronzékszerek a nagydobosi leletből, Szatmármegye. 1/4 n.
Tongefässe und bronzene Schmucksachen aus dem Nagydoboser Funde, Kom. Szatmár. 1/4 n. Gr.

A lelőhelyről és a lelet körülményeiről csak a találó Mészáros János vízvezetékszerelő elbeszélése alapján van tudomásunk. Eszerint Sípos Károly nagydobosi körorvos telkén, földmunka alkalmával, kb. 50 cm. mélyen két koponyára, illetve további ásással két ülőhelyzetben lévő csontvázra akadtak. Az egymással szembenéző vázak lábfejei között fél méter távolság lehetett. Mellékletek: 1-ső sírban a lecsüngő balkéz mellett állóhelyzetben 6. ábra 1. sz. agyagedénye, mellette fenekével felfelé a 3. sz. díszített tál. A koponya hátamegett simítókő. A 2-ik sírban, a térdek mellett volt egy „3—4 literes" agyagfazék, közelében a test körül kisebb bögrék. A csonka nagy bronztű (4) a koponya hátamegett, a tekercsgyűrűk pedig (2) a koponya körül egyenként feküdtek. Ezek közül 4 drb ép, a többi töredék.

E nagyon értékesnek ígérkező lelőhely feltárására meg fogjuk tenni a lépéseket.

3. Próbaásatások Debrecen belterületén, Hajdúbagoson és a biharmegyei Ártándon.

a) Debrecen nyugati szélén, a Köntöskert *Pozsonyi út* 35. *sz.* telkén a tulajdonos Tóth András kőművesmester, homokbányát nyitott. Munkásai a KNy-i irányban húzódó hosszúkás homokdombban, mely közel a Tócó-medréhez első hírnöke a nagy nyírségi platónak, két sírt találtak egymás közelében, melyek közül az egyik már fel volt dulva. A munkások a sírokat szétszórták s a leleteket egymás közt elosztották. Tóth András a neki jutott részt beszolgáltatta a múzeumba s az ő engedelmével január 20-án átkutattuk a lelőhelyet. Az ép sír a telek közepetáján 130 cm. mélyen feküdt, állítólag DK—ÉNy. irányban, fejjel DK-nek. A csont teljesen el volt porladva. Az összeomlott koponya baloldalánál egy nagyobb edényt (25 cm. átm.?) találtak, teljesen szétmálva. Ebből egyetlen cserép nem maradt. A kinyujtott balkar csuklója mellett két bronz karperec volt egymás mellett (7. ábra). Mindkettő két páros tagból, csuklós és sarkos összeillesztéssel. Az egyiknek szép patináját a munkások lecsiszolták. A másik sír helyét meg sem lehetett állapítani. Tulajdonképpen összehányt csonttörmelékekről volt csak szó, melyben teljesen elnyomorított ugyanolyan karperectöredékeket és egy zárt, csapos illesztésű díszített bronzkarperecet (7. ábra) találtak. A homok további bányászásával új sírok nem mutatkoztak, csupán egy kisebb edény származik még erről a helyről, mely állítólag egy szétomlott nagy edénynek volt a fedője. Rendezési munkálatok miatt rendszeres kutatás a jövő évre halasztva.

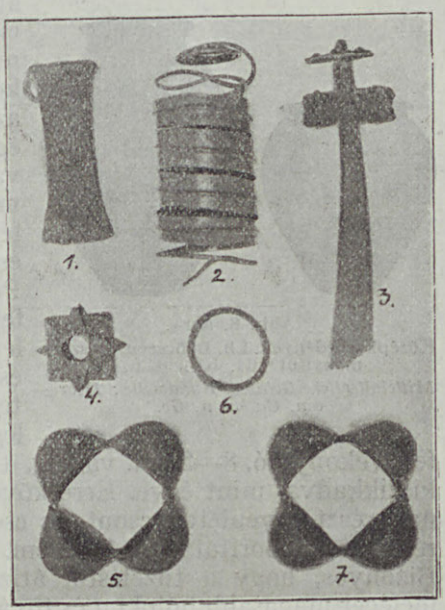

Abb. 7. ábra.
Szórványos bronz- és vaskori leletek: 1. Köpüsbalta bronzból. Lh. Debrecen, Böszörményi út 219. — 2., 3. Szalagtekercs és fejescsákány bronzból. Lh. Magosliget, Szatmármegye. — 4. Bronzbuzogány. Lh. Pocsaj. — 5—7. La Téne-karperecek, Lh. Debrecen, Pozsonyi-út 35. sz. Kb. 1/5 n.

Bronz- und eisenzeitliche Einzelfunde. 1., 5—7. Debrecen. 2., 3. Magosliget. (Kom. Szatmár). 4. Pocsaj. (Kom. Bihar) Ca 1/5 n. Gr.

b) Ugyancsak a Köntöskertben, *Szabolcsi út 33. sz. alatt*, Nagy Gábor kertjében, Kis Imre kerticsősz, földforgatás közben tűzhelyekre és

konyhahulladékra akadt. E helyen végzett próbaásatás (dec. 9.) számos kisterjedelmű, rövidéletű tűzhelyet tárt fel, 60 cm. mélyen. Durva, kézzel formált edénycserepek, feketeszínű, sikált felületű korongolt edénytöredékek, hasított marhacsontok, szarvcsap, disznóállkapocs stb. az égett földdel elvegyülve feküdtek a tűzhely körül, de összefüggő réteget nem alkottak. Több helyen korábbi erős felforgatás nyomai mutatkoztak. Népvándorláskori kisebb szállások nyomait sejtjük itt a sűrűn települt Tócó-parton, közelebbi időpont megjelölése nélkül.

c) A Böszörményi út 164. *sz.* telken Berényi Gyula cipészmester háza építésekor, vályogvető-gödörben, kerek tűzhely mellett két nagy agyagedényre akadtak. Tölly Gábor kőművesmester jelentette a leletet, Berényi pedig a múzeumnak ajándékozta. A helyszini szemle és azonnali próbaásatás eszközlése a következő eredményre vezetett: Az új ház déli oldalán két, egymástól 4.5 m. távolságra fekvő tűzhely vagy kemence agyaggal símára tapasztott kerek feneke került elő. Mindkettő átm. 120 cm. A felszin alatt 100 cm. mélyen fekvő déli tűzhely mellett volt a beszolgáltatott két középkori edény (8. ábra), azonfelül lócsontok, cserepek és égett agyagtapaszok, továbbá vassalakrögek. A kutatóárokkal megtalált másik kerek tűzhelyfenék körül hasonlóan csontok és cseréptöredékek hevertek. — Pontosan megvizsgáltam a síma felületű, jól kiégett, fordított lepényhez hasonló agyagfeneket és azt három egymásfeletti rétegből felépítettnek találtam: legalól szabálytalan, a szélek felé vékonyuló, 8—2 cm. vastag, tiszta agyagréteg volt inkább kiszikkadva, mint égve. Erre következett egy 4—5 cm. vastag, nagyrészt egyenletes, csont- és cserépdarabokkal kevert agyagréteg és ezt borította az 1—2 cm. vastag tiszta agyagtapasztás. Bizonyos, hogy a tüzeléstől átizzott középső kevert réteg a meleget magasabb hőfokon és tovább megtartotta, mintha tiszta agyagból lett volna.

Abb. 8. ábra.
Középkori edények. Lh. Debrecen, Böszörményi-út 164. Kb. 1/10 n.
Mittelalterliche Gefässe. Fundstelle: Debrecen. Ca 1/10 n. Gr.

Az a meggyőződésem, hogy ezek putrilakások falába padmalyszerűen bevájt kemencék voltak, melyeknek boltozatát a nyersföldből formálták, fenekét az ismertetett módon kiképezték. Megjegyezzük még, hogy edényeink fenekén bélyeg nincs.

A munkások elbeszélése szerint a déli tűzhely közelében emberi csontvázat is találtak, minden melléklet nélkül.

A próbaásatás június 27-én volt.

d) Hajdúbagoson, a falutól K-re fekvő Szőllős- vagy Plántakertben Új Kovács Sándor a saját földjét forgatta szőllőültetvény alá. Egy helyen, a középtájon égettföld, cserép, csont és sok csillámpala került ásója alá. Néhány cserép és zacskóba gondosan elrakott csillámpala kivételével, a többit rakásrahányva, újra betemette. November 27-én kibontottuk a tűzhelyet. Korongon készült, hullámvonalas díszítésű cserepek között volt egy vastagfalú, kézzel formált, téglavörösszínű és törésű edénytalprész. Ezt azért tartom becsesnek, mert szabad szemmel is kivehető, hogy az edény porrátört csillámpalával erősen soványított agyagból készült, úgyhogy nemcsak törésén, de felületén is érdes tapintású.

A csillámpala állandó kísérője az ős- és népvándorláskori telepeknek. Hajdúbagosi leletünk csak támogatja azt a korábbi feltevésünket, hogy ezt a könnyen szétmorzsolható, kvarcban dús kőzetet agyagsoványítás végett hozták az alföldi telepekre.

Bagosi kiszállásunk november 27-én történt.

e) A Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet titkára, Reszeghy Lajos felkérésére, közös költségen végeztünk próbaásatást a *biharmegyei Ártándon*, Róth József földbirtokos tanyáján, hol homokbányászás közben népvándorláskori sírokat találtak. A kinyujtóztatott, hanyattfekvő csontvázak mellől apró csuprokat, továbbá üveg- és pasztagyöngyöket, bronzkarpereceket stb. szedtek ki. A tulajdonos a leleteket a Nemzeti Múzeumban is bemutatta. Egy pár darabot adott belőlük a Biharmegyei Régészeti Egyletnek, néhányat a Déri-múzeumnak, a többit (5—6 edény) magánál tartotta.

A kis temető folytatását két helyen húzott, 5—5 m. hosszú árokkal kerestük, de sírokra nem akadtunk. Egyetlen derékban szelt sír mutatkozott a gödör keleti falában. A gondos kibontás dacára, semmi melléklete nem akadt. Fekvése KNy., fejjel K-nek. Ugyanezt az irányt mutatta egy másik sír, melynek lábfelőli vége maradt a meredek falban. Sajnos, hogy a szekérjárta, kőkeményre száradt felső agyagos talajban csákánnyal is alig tudtunk boldogulni. Miután a kb. 10—12 feldult sír helyétől DK. és Ny. felé régi vályogvetőgödrök voltak ; É. felé a két kutatóárok sírokat nem talált : alig hihető, hogy a temető nagyobb terjedelmű volna. A tanya tulajdonosa, ki oly szíves volt a próbaásatást engedélyezni, a nála lévő tárgyakat azóta bizonyára illetékes helyre juttatta a magyar régészeti tudomány érdekében.

4. Középkori templom alapjának feltárása a biharmegyei Monostorpályiban.

Dr. Szász Imre monostorpályi református lelkész október végén személyesen jelentette a Déri Múzeum igazgatójának, hogy falujában, a kibővített öreg református templom északi fala mellett, homokdomb lehordásakor régi téglafalakra akadtak.

A hely megtekintésére november 4-én utaztam ki, de az erős esőzések miatt a rendszeres ásatást csak november 11-én kezdtem meg és 13-án este be is fejeztem, mert a feltárás első nap 2, második nap és harmadik napon 4—4 munkással a könnyen ásható homokos talajban gyorsan ment.

Az ásatás eredményét, a feltárt háromhajós, félkörív záródású középkori templom alaprajzát, főméreteit és a mai kibővített református templom alapjának körvonalát a 9. ábra tünteti fel.

A Monostorpályira vonatkozó históriai adatok szerint (Bunyitay Vince : A váradi püspökség története, Nagyvárad, 1883. II. köt. 409—411. és III köt. 275. old.) ezen a helyen, melyet a középkorban Nyírpályinak neveztek, a premontrei rend számára épült monostor és községi egyház is volt. A falu mai neve az előbbinek emlékét őrzi. Valószínű, hogy a most feltárt alapfalak a községi egyház templomának maradványai, míg a monostor, mely rendszerint a községen kívül esett, más helyen keresendő. Ezt a helyet már Bunyitay is a Monostorpályi és Hosszúpályi közt fekvő Akasztódombon sejtette, támogatva a hagyomány és a ma is látható téglatörmelék által.

Meg kell itt jegyeznem, hogy a feltárt alapfalak keleti végénél, a református lelkész gyümölcsös kertjében, az ásatás utolsó napján téglafalra találtam, azonban úgy ennek, mint az Akasztódombnak feltárását a beköszöntött téli hideg miatt a következő évre kellett halasztanom.

Mindkét helynek szakszerű megvallatása fogja eldönteni a monostor és a községi egyház fekvőhelyének végleges megállapítását, azért a mult évi ásatásról ez alkalommal csak a legszükségesebb adatok közlésére szorítkozom, míg a részletes, históriai adatokkal alátámasztott régészeti leírást a kutatások teljes befejezése után adom.

A feltárt 20 m. hosszú és 15 m. széles templom hossztengelye pontosan NyK-i irányú, főbejáratával — mely valószínűleg két zömök torony között állott — Ny. felé nézve. Az északi falhoz épített keskenyebb falú cella vagy sekrestye alapjából csak egy rész maradt meg, a többit a dombbal együtt lehordták. Alaprajzát bemondás után tüntettem fel. Felette sajnálatos, hogy a fő- és mellékhajó félköríves záródásainak érintkezési sarka teljesen hiányzott. Téglenyerés végett nem sokkal az ása-

tás előtt szedtékfel. A téglafalat 4—5 cm. vastag döngölt (fekete) agyagra rakták és kötőanyagul kaviccsal kevert mészhabarcsot használtak, mely kőkeménnyé vált. A falból 3—6 téglasor maradt meg. Helyenkint faltölteléknek emberfej nagyságú termésköveket is beépítettek. Feltételezzük, hogy a mai temp-

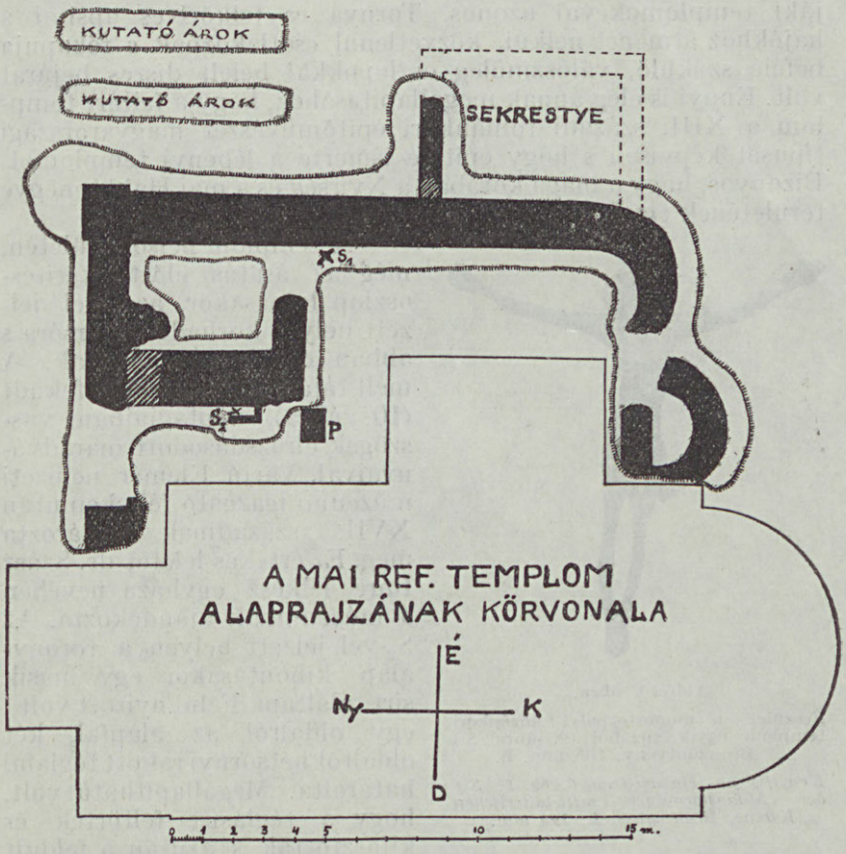

Abb. 9. ábra.
A biharmegyei Monostorpályiban feltárt középkori templom alaprajza. Dr. Sőregi felvétele után.
Grundriss der in Monostorpályi (Kom. Bihar) aufgedeckten mittelalterlichen Kirche. L. 29 m., Br. 15. m. Auf das Fundament des rechten Seitenschiffes wurde im Jahre 1730 die heutige ref. Kirche erbaut.

lom alá került déli mellékhajó teljesen azonos volt az északival s akkor az egész alaprajz könnyen rekonstruálható.

Az új templom a XVIII. század első felében épült. Kibővítés céljából áttört északi falából ugyanolyan méretű téglák kerültek ki, mint amilyenek a feltárt alapfalban vannak.

Bizonyos, hogy az új templomot nagyrészt a régi templom tégláiból építették fel, melynek falai a XVIII. század első évtizedeiben még állhattak. A felszedett ép téglákon háromféle méretet állapítottam meg : 300×160×40 mm. ; 300×150×45 mm. és 250×155×40 mm.

A monostorpályi templom alapelrendezése a lébényi és jáki templomokéval azonos. Tornya és félköríves apsisai a hajókhoz átmenet nélkül, közvetlenül csatlakoznak s főkapuja befelé szűkülő, valószínűleg oszlopokkal bélelt díszes bejárat volt. Ennyi is elég annak megállapításához, hogy a feltárt templom a XIII. századi románkori építőművészet magyarországi típusát képviseli s hogy építője ismerte a lébényi templomot. Bizonyos, hogy a maga korában a Nyírség és a mai Hajdú megye területének egyik legnagyobb temploma volt.

Abb 10. ábra.

Feszület a monostorpályi középkori templom egyik sírjából (9. ábra S_1) Bronzöntvény. 105 mm. h.

Kruzifix aus einem Grabe (Abb. 9. S_1) der Monostorpalyer mittelalterlichen Kirche. Bronzeguss. L. 105 mm.

A templom belső területén, még az ásatás előtt, kerítésoszlop leásásakor, az S_1-el jelzett helyen korhadt koporsóra s abban csontvázra akadtak. A mell táján bronz feszület feküdt (10. ábra), végtagjaiban vasszögek elrozsdásodott maradványaival. Varjú Elemér nemzeti múzeumi igazgató fénykép után XVII. századinak határozta meg. Ez értékes leletet dr. Szász Imre lelkész egyháza nevében a múzeumnak ajándékozta. Az S_2-vel jelzett helyen a toronyalap kibontásakor egy másik sírt találtam. Felül nyitott volt ; egy oldalról az alapfal, két oldalról hétsornyi rakott téglafal határolta. Megállapítható volt, hogy a téglasírt feltörték és kifosztották s azután a feldult csontokat a megmaradt 1 m. hosszú félsírba hányták vissza. Melléklete semmi. Tovább a P-vel jelzett helyen, a főbejárat vonalában, a feltüntetett területen, kettős téglalapburkolatra akadtam, éspedig úgy, hogy a felső téglák az alsókra a falrakás módja szerint voltak helyezve. E téglák mérete 260×160×40 mm. A lapburkolat, mely alatt sír nem mutatkozott, szokatlan helyzete miatt valamely szükségoszlop talapzata, de méginkább a főbejárás padlózata lehetett.

Megemlítem még, hogy Tóth Kálmán igazgatótanító az ásatás előtt összegyüjtött következő tárgyait ajándékozta a

múzeumnak: 1 drb oszlopláb peremtöredéke márványból; 1 drb oszloptest-töredék mészkőből; egy faragott tégla; kis vasbalta; egy tűzben deformálódott bronz harangfül (?); egy átlyukasztott, de beforrott koponyatöredék és néhány ép koponya. Mindezekkel bővebben a rendszeres feldolgozáskor foglalkozunk.

Végül e helyen is hálás szívvel mondok köszönetet dr. Szász Imre református lelkész úrnak szíves, megértő támogatásáért és vendégszeretetéért, melyben részesültem; a református egyháznak a becses bronzfeszületért és Tóth Kálmán úrnak úgy az átadott tárgyakért, mint az ősi falunak megmutogatásáért.

A Déri-múzeum vezetősége a további kutatásokra szívesen fog áldozni, hogy a „Nyíri kerület" egykori kultúrközpontjának multjára minél több fényt deríthessen.

(Deutscher Auszug.) Archäologische Forschungen und Ausgrabungen im Jahre 1930.

1. *Eine in Vernichtung begriffene Urbesiedelung am Theissufer im Komitat Heves.* In diesem Teil macht der Verfasser einen Aufruf an die Sammlungs-Universität und Direktion des Budapester National Museums zur Rettung der Urbesiedelung, welche in der Gegend von Tiszaporoszló (Aponhát) an der Uferwand sichtbar, ca 160 m lang, 1 m hoch ist und die Spuren mehrerer Wohngruben zeigt. Diese bedeutende Kulturschichte durch Uferabstürze von Jahr zu Jahr mehr vernichtet wird, da der Gutbesitzer die Ausgrabung aus verschiedenen Gründen verweigert hat. Einzige Rettung wäre eine Staatsaktion durch rechtzeitigen Ankauf des Grundes. Einen Teil der aus dem abgestürzten Ufer geretteten Funde stellt die Abb. 1 dar.

2. *Forschungen in der Gegend von „Tiszahát" (Kom. Bereg) und in der Moorgegend von Ecsed (Kom. Szatmár).* Die archäologische Abteilung des Déri-Museums hat vom Kom. Bereg einen Beckenknochen des Elephas primigenius (Abb. 2.) bekommen, welcher bei Tiszaszalka im Theissbett von Fischern gefunden wurde. Zu gleicher Zeit ist aus Mérk (Kom. Szatmár) ein bronzezeitlicher Depotfund eingelaufen, welcher beim Strassenbau durch das seinerzeitige Ecseder-Moor im Torf eingebettet gefunden wurde (Abb. 5). Diese beiden Fundstellen hat hierauf Kustos Dr. J. Sőregi aufgesucht und wie er im Artikel ausführlich beschreibt, zu folgendem Ergebnisse gelangt:

Der Tiszaszalka'er Mammutbecken höchstwahrscheinlich durch Uferabstürze ins Theissbett gelangt und vom Strom in

eine Vertiefung (evorsio) eines Flussknies abgelagert worden. Diese Fundstelle ist laut Aussage 20 m tief (?), wo sicher noch eine grössere Anzahl von Mammutknochen liegen. Ähnliche Fundstellen sind bekannt im Theissbett bei Szolnok und Tiszaörvény (Kom. Heves). Vom letzteren Fundort hat das Déri-Museum derzeit mehrere Mammutknochen (Abb. 3), auch von Fischern gefunden, erworben. Für Paläontologen wären diese Fundstellen ein sehr ergiebiges Tätigkeitsfeld.

Bei dieser Gelegenheit wurde der Verfasser auf eine andere interessante Fundstelle, welche auch im Theissbett bei Gulács (Kom. Bereg) bekannt ist, aufmerksam gemacht. Bei niedrigem Wasserstand wird dort in der Mitte des Flussbettes eine Sandbank sichtbar, in welcher vom Strom verschiedene Siedlungsscherben Stein- und Knochengeräte etc. unter den Sand vermischt abgelagert wurde. Zweifellos handelt es sich in diesem Falle um die secundäre Lage einer Urbesiedelung. Einige Funde, welche die Badenden mitgenommen und aufgehoben haben, sind auf Abb. 4 dargestellt. Diese Stelle wird gelegentlich noch genau durchforscht werden.

Der Verfasser beschäftigt sich weiters ausführlich mit der Ecseder Moorgegend, im Zusammenhang mit dem bronzezeitlichen Depotfund aus Mérk (Abb. 5). Diese Gegend, einst 4—500 klm² gross, war das grösste Moor Ungarns, welches als Landschaftseinheit schon die Kultur der urzeitlichen Bewohner beeinflussen konnte. Nachdem von dieser Umgebung zahlreiche Fundstellen bekannt sind, wäre eine archäologische Bearbeitung hier ebenso wünschenswert, wie dieselbe beim Plattensee bereits durchgeführt wurde. — Dann erzählt der Artikel die Entwickelungsstadien eines Moores und die Fundumstände. Der Bronzefund, bestehend aus 18 Stk., war in einem Tongefäss, welches nicht erhalten geblieben, 60 cm. tief unter der Oberfläche in Torf eingebettet. Beim Gefäss lagen angeblich Reste eines menschlichen Skelettes ohne Schädel.

Schlussfolgerungen des Verfassers: 1, Das Ecseder Moor war in der Mitte der Bronzezeit (Per. III. IV) in seinem zweiten Entwickelungsstadium, also schon mit torfbildenden Schilfwäldern bewachsen; 2, nachdem die guterhaltenen Stücke der Funde (1—6, 8, 10, 13) alle verschiedenen Typen angehören und die übrigen Bruchstücke (7, 9, 11, 12, 14, 15) sowie die Ringe (13) als Bronzebarren betrachtet werden können: war der Fund — von mehreren Meinungen des Verfassers das wahrscheinlichste herausgreifend — Eigentum eines wandernden Gussmeisters, welcher durch Unglücksfall ins Moor gelangt ist.

Die Tongefässe und Bronzestücke von Nagydobos (Kom. Szatmár) (Abb. 6) wurden bei 2 sitzenden Hockerbestattungen

von den Arbeitern gefunden. Dieser frühbronzezeitliche Fund gehört auch zur Ecseder Moorgegend. Ausgrabung wurde dort noch nicht vorgenommen.

3. *Probeausgrabungen* sind in Debrecen an 3 Stellen gewesen. *a)* Am Grundstück *Pozsonyistrasse* 35 haben Arbeiter in einer Sandgrube 2 latenezeitliche Gräber zerstört und einen Teil der Funde stellt Abb. 7 Fig 5—7 dar. Weitere Gräber nicht gefunden worden. — *b)* Am Grundstück *Szabolcsistrasse* 33 hat eine Probeausgrabung Scherben und Küchenabfälle kleinerer Siedlungen von der Völkerwanderungszeit ergeben. — *c)* Am Grundstück *Böszörményistrasse* 164 wurden in einer Lehmgrube bei einer Herdstelle 2 mittelalterliche Gefässe gefunden. (Abb. 8.) Die Ausgrabung hat noch einen runden Herdboden aufgedeckt, in welchem unter der glatten, ausgebrannten Oberfläche Scherben und Knochenstücke in den Lehm gemischt waren. — *d)* In *Hajdubagos*, Kom. Hajdu sind bei kleineren Feuerstellen zwischen einigen Küchenabfällen viele Glimmerschieferstücke gefunden worden. Laut Ansicht des Verfassers hat man den zermalmten Glimmerschiefer — wie sonst den Sand — unter den Lehm gemischt. Deshalb kommt er in den Besiedlungen so häufig vor. — *e)* In *Ártánd* (Kom. Bihar) war eine kurze Probeausgrabung, wobei die Stelle einiger schon früher zerstörten Gräber aus der Völkerwanderungszeit nachgeforscht wurde. Keine Ergebnisse. Geschenk des Gutsbesitzers: 1 Gefäss mit Wellenlinien, einige Armringe aus Bronz und verschiedene Glasperlen.

4. *Aufdeckung des Fundamentes einer mittelalterlichen Kirche in Monostorpályi, Kom. Bihar.* Das Ergebniss dieser Ausgrabung ist der vom aufgedeckten Fundament abgezeichnete Grundriss (Abb. 9). Höchstwahrscheinlich war diese Kirche nicht die des Münsters, nach welcher der Ort seinen Namen trägt (Münster = Monostor), sondern die Gemeindekirche. Die Reste des im XIII. Jahrhundert gegründeten Münsters liegen vermutlich an anderer Stelle. Dessen Aufdeckung folgt dann die ausführliche Beschreibung. Aus einem inneren Grabe der Kirche stammt das Kruzifix (Abb. 10), ein Bronzeguss aus dem XVII. Jahrhundert.

Tartalomjegyzék.

Lap

1. Egy tiszaparti őstelep pusztulása Hevesmegyében 1
2. Kutatások a beregi Tiszaháton és az Ecsedi láp környékén . 3
3. Próbaásatások Debrecen belterületén, Hajdubagoson és a biharmegyei Ártándon 11
4. Középkori templom alapjának feltárása a biharmegyei Monostorpályiban 14

Deutscher Auszug 17

Nyomtatásban megjelent leírásom kiegészítéséül el kell még mondanom, hogy Kozma főbíró, kinek vendége voltam, okt. 20-án délután saját kocsiján vitt ki Tiszaszalkára, hol a körjegyzőt kocsinkra véve, felkerestük a Tiszának azt a szakaszát, hol a halászok a mammut-csontot lelték.

Ez a kényelmes szalkai kirándulás nagy élmény volt azért is, mert felidéztem emlékezetemben, hogy valamikor, az 1910-es évek elején, mint sárospataki diák, ünnepi követként jártam és prediháltam Tiszaszalka, -Vid és -Adony községekben s még hozzá Cigánd szülőfalumból Révleányváron keresztül nem úri fogaton, hanem ősi módon, jórészt gyalogszerrel tettem meg a kb. 30 klm-es útat. Arra is emlékeztem, hogy a szalkai ref. lelkipásztor, Nagy Lajos, homeopata gyógymódszerrel neves kuruzslója is volt falujának ugyanúgy, mint az én jó apám Cigánd községében. Ófehértón Balogh Oszkár volt ilyenformán sámánkodó orvos. (+)

Egy igen kellemesen és kedvesen eltöltött este után másnap, 1930 okt. 21-én, Kozma főbíró hivatali elfoglaltsága miatt nem kocsizhatott velem Gulácsra, de intézkedett, hogy az ottani főjegyző és igazgató tanító rendelkezésemre álljanak.

A falu megtekintése után kisétáltunk a Tiszához, azonban -sajnos- mind a leletekben bővelkedő tiszai homokzátony, mind a már többször emlegetett balparti cölöpös hely Panyola irányában, ezuttal víz alatt állottak egy hirtelen érkezett áradás miatt. Így kiszállásom közelebbi eredményt nem szolgáltathatott, csupán 3 db. leletet kaptam kézhez melyek a mellékelt füzet 6. oldalán vannak ábrázolva és magammal hoztam a lelkembe rajzolódott gyönyörű tiszai tájakat! Néhány fényképfelvételt is készítettem kiséröimről és a Tiszáról, Vásárosnaményban pedig Kozma főbíró családjáról.

(+) Hazafelé már vonaton útaztam Kopócs Apáti, Csap, Perbenyik, Cigánd vonalon.

TISZAI TÁJ A BEREGMEGYEI GULÁCS KÖZSÉG HATÁRÁBAN.
FOT. SŐREGI 1930 X. 21.

HEGEDŰS JÓZSEF JEGYZŐ ÉS BERTÓK LÁSZLÓ TANITÓ
KISÉRŐIM A GULÁCSI TISZA PARTJÁN 1930. X. 21.
FOT. SŐREGI.

HEGEDŰS JÓZSEF JEGYZŐ ÉS BERTÓK LÁSZLÓ TANITÓ A TISZAI ZÁTONYT ÁRADÁS MIATT NEM TUDTÁK MEGMUTATNI. FOT. SŐREGI 1930. X. 21-ÉN.

DR. LEVELDI KOZMA GYÖRGY FŐSZOLGABIRÓ CSALÁDJÁVAL VÁSÁROSNAMÉNYI LAKÁSA UDVARÁN. FOT. SŐREGI 1930 X. 21-ÉN.

Vásárosnamenyből 1930 okt. 21-én este tovább utaztam az Ecsedi-láp vidékére, Vállaj községbe. Mikor innen hazatértem Debrecenbe, meleghangú köszönő levelet irtam Kozma György barátomnak. Ez a levél ezen a helyen is maga legyen bizonyság arra, hogy egy olyan nemes barátság fejlődött ki közöttünk, amely az elkövetkező években valóban megaranyozhatta lélhet-testet üditő tiszaparti kutatásainkat! A levél a következő: miután megköszöntem a megértő támogatást és vendégszeretetet, igy folytatom levelemet: „Jól esik ezt a köszönetet egyrészt abban a tudatban mondani, hogy Benned a magyar kulturáért épitett múzeumunk lelkes és nagyrabecsült pártfogóját nyertük meg, másrészt a magam részéről nagyon örülök, hogy módomban volt Veled személyesen megismerkedni és különösen azért, hogy véletlenül kedves családi tűzhelyed mellett nagyon szép és nagyon kellemes órákat tölthettem.“ ... „Tarts meg továbbra is kitüntető bizalmadban ....!“ (356/1930 Dlsz.).

Ezek a panyolai palánkerődítmény felfedezésének előzményei az 1930-ik esztendőben! Meghatódva borulok rá irópaszta lomra és behunyt szemmel is látom, 34 esztendő távlatában, hogy egy mammut-csont és egy kultúrember-jóbarát a kedvező Sors szines mezében jelennek meg előttem a panyolai tiszaparti Zsarókert öreg szilfáinak zöldfényü lombsátora alatt..... igen, látomásként, mert azóta a sirjába dőlt jóbarátnak is csak a szellemét idézhetem segitségül-e dolgozatom további megirásához!!

1931.

1931 tavaszán az előző évi múzeumi Jelentés megirásával és nyomdai előállitásával voltunk elfoglalva s amellett a városi téglagyár agyagbányájában és máshol is ásatásokat végeztem. Ehhez járult még, hogy Ecsedi István igazgató 1931 június havában egészen július

18.-ig Északeurópát járta, így a várva-várt bereg i kutatásokat 1931 nyár elején a legjobb akarattal sem tudtam munkámba beilleszteni. Csupán a Városi Nyomdából kikerült 1930. évi Jelentést küldtem meg Kozma György főkolgabirónak. Miután elolvasta belőle a bereg i kutatások képes ismertetését, 1931 VII. 28.-án megírta ez évi első levelét és ezzel kezébe vette újra a gulácsi kutatás hervadásra kényszerült fonalát. Mert ekkor még csak a tiszai homokzátony átkutatásáról volt szó.

Levelében írja, hogy Gulácson járva hallotta, miszerint az a bizonyos zátony a Tisza közepén szabadon és szárazon áll, tehát lehet az ásatást kezdeni. Özv. Dessewffy Marcelné, a Tóbeli dülő tulajdonosa ottani sátorozásom ellen semmi kifogást nem tett. Írjam meg pontosan Vásárosnaményba érkezésemet. Végül köszöni a Jelentést és a róla való megemlékezést. (345/1931 Dllsz.).

A levél érkezésekor bekövetkezett kellemetlen, hűvös idő miatt azonnal nem utazhattam el; aug. 2.-tól 20.-ig nyári szabadságomat családommal Bécsben töltöttem, ezért válaszomban a gulácsi homokzátony megvallatására az aug. 20 és szept. 10 közti időt javasoltam (345/1931 Dllsz.). Az idemellékelt különlenyomat egy dedikált példányával Kozma Györgynek is kedveskedtem, aki 1931 VIII. 3.-án, levélbeli kérelmemre, 15 címet adott válaszában. A névsorban szerepelnek Tomcsányi Vilmos Pál ny. miniszter (Vásárosnamény) és Gulácsy István ny. alispán (Beregdaróc). A többiek pedagógusok, lelkészek, gazdálkodók. Az 1930. évi Jelentést valamennyinek expediáltuk.

Mikor Bécsből 1931 aug. 26.-án Debrecenbe érkeztem, már vár t reám Kozma főbíró aug. 24.-én kelt levele, melyet válaszul kaptam Bécsből aug. 21-én küldött soraimra. Tudósítása szerint a homokzátony szabadon állott. Munkás, csolnak és ha szükséges, szállás

is lesz Gulács falujában. Ott a vízállást figyeltetni állandóan (ad 345/1931 Dllsz.). Erre Vásárosnaményba való utazásomat 1931 VIII. 31.-ére tűztem ki, a zátony vallatásának megkezdését szept. 1.-ére. A munkához 4 fiatalabb munkás felfogadását kértem. A csolnakon a zátonytól visszafele 1-2 klm. távolságban a mederkitörőpartot fogom megvizsgálni. Mert lehetségesnek tartottam, hogy megtalálom annak az ösvénynek a maradványát, melyből az időnként leszakadt leletek a homokzátonyba tovább sodródtak. (ad 345/1931 Dllsz.).

Ma már szinte mosolygom kell, hogy indulás előtt, mint a jó Zaltai Lajos tanítványa, zsebnaptáromba, az árak fillérnyi feltüntetésével, milyen pontosan feljegyzem, hogy mit kell az ásatáshoz Debrecenben összevásárolni, mit kell a múzeumban és lakásomban összepakolni és mit kell majd Vásárosnaményban megbeszerezni? Ugyanúgy napról-napra bejegyzem az utazás összes költségeit. Csak egy nem szerepel a naplóban a Zaltai bátyánk tulzásba hajszalt takarékossági hagyományaképpen: a kutatónak törvényesen járó napidíj! Ma már ez a magatartásunk a fiatalabb generáció kézlegyintéssel párosult sajnálkozását váltja ki.

1931 VIII. 31.-én d. u. Vásárosnaményba érkezve, mint a Kozma Főbíró vendége késő estig igen kellemesen elbeszélgettünk. Házi gazdámat velem szemben főleg a regészet, néprajz és művészet köréből vett témák érdekelték és mikor megtudta, hogy a zoológiában, főképpen a madárvilág ismeretében is jártas vagyok, két éjszaka is kevés lett volna kérdéseinek felsorakoztatására. Így beszélgettünk a halsütés nyáron és parázsban szokásos ősi módjáról; a vízimberről; tibeti, mongoliai, amerikai, afrikai és magyar néprajzi tárgyak számos egyezéséről; a meissení porcellán jellegzetesebb jegyeiről W. Doenges műve

alapján, melyet magam is a nyáron Bécsben olvastam el; sok szócsett a parti lyukakban fészkelő gyurgyalogról, fecskéről, a vidráról és sok minden egyébről. Tetszett neki, hogy mint természetszerető volt vadászember a Bársony István könyveinek kiadásait gyüjtöm. Áttekintettem több száz kötetet tartalmazó szép könyvtárát. Megmutogatta egyenként apjának, Bárd Miklósnak és nagybátyjának, Kozma Andornak könyveit. Megkért, hogy utóbbinak „Öngyilkosok" c. kötetét keressem én is Debrecenben, mert neki hiányzik.

Igen érdekes Bárd Miklós „Vezeklés" c. verses regényének háromféle kiadása, de négy formája. Ugyanis a Vezeklés I–XVII. fejezettel először 1920-ban jelent meg. A kiadó egyidejüleg elkészitette annak 2-ik kiadását is és azt a pincébe raktározta el. Később a szerző a verses regényt négy új fejezettel egészitette ki XXI. fejezetre és 1930-ban kiadta. De hogy a kiadó által pincébe raktározott példányok se maradjanak teljes egészökben kihasználatlanul, a költő a XVIII–XXI. fejezetekből 100 példányt nyomatott és azokkal kipótolva forgalomba hozta. Igy tehát a Vezeklésnek négy féle formája van:

1. egy XVII-fejezetes I. kiadás 1920.
2. egy XVII-fejezetes II. kiadás 1920.
3. egy XXI fejezetre kitoldott II. kiadás {1920 / 1930} és
4. egy I–XXI fejezetes III. ik kiadás 1930.

A 3. szám alattiból tehát csak 100 példány készült. Ennek beszerzése a szenvedélyes bibliofilnek elég kemény dió lesz! Kozma főbiró könyvtára mind a négy formával rendelkezik! (+) Összesen 10 kötet Bárd-müvet jegyeztem fel.

(+) Bárd Miklós Kozma György által 1940-ben sajtó alá rendezett müveinek 3-ik kötetében jelent meg újra. A 6-ik kötet végén levő életrajz e forma változatokat nem emliti; Pintér ird. tört.-e sem. A Tud. Akad. a Nádasdy-dijjal tüntette ki.

Másnap 1931 szept. 1.-én Kozma főbiró kocsiján Gulácsra küldött a tiszai homokzátony kutatásának elinditására. A községi jegyző utján fogadtatásomról és ellátásomról messzemenően gondoskodott.

Diákkorom óta, mikor már a Természet rajongásába szerencsés életkörülményeim folytán belenevelődtem, a szeptember elejét minden évben, mint a gyönyörű és páratlan magyar ősz kezdőnapjait, a saját lelkivilágom keretén belül megszoktam ünnepelni.

Szinte nem tudom elhinni, hogy csak a merő véletlenség juttatta számomra a panyolai palánkerődítmény megmunkált tölgy oszlopainak és hatalmas fekvő törzseinek éppen szept. elején való első megpillantását?! Már maga a kocsi út (14 klm) Gergelyi és Jánd községeken keresztül Gulácsig, a kissé borongós, de mégis kellemes időben, rendkivül élvezetes volt számomra! Könnyedén gördülő kocsim körül álmodozásaim szárnycsapásai suhogtak, mert valahogy úgy éreztem, hogy régész életemnek nevezetes és felejthetetlen napjaihoz közeledem! Mikor kocsink a Horváth-tanya melletti keskeny erdősáv mellett haladt, szemembe is tünt a távoli Gulács már ismerős templomtornya a jellegzetes magyar alföldi tájkép nekem mindennél becsesebb panorámájában!

A GULÁCS FELÉ VEZETŐ ÚT A BEREGI TISZAHÁTON.

A faluban a jegyzőirodát kerestük fel. Hegedűs József főjegyző egy kissé kedvetlenül fogadott, de azért mindjárt nem árulta el az okát, hanem elvezetett kijelölt szállásomra, egy Kovácsné nevű asszony szépen berendezett házának tiszta szobájába, hol igen szivélyes fogadtatásban részesültem és igéretet kaptam, hogy este felé, mikor haza jövök, jó ebéddel fognak várni.

Ezután a főjegyzővel gyalogosan kisétáltunk a falutól délre fekvő Szilvás szeg-be, hol két fiatal halász, Szőke Sándor és Szarka Károly egy keskeny gyorsjáratú csolnakkal várt reánk. Nyomban felkerestük a Tiszának azt a szakaszát, melyben a homokzátony szokott mutatkozni.

Meglepetéssel láttam, hogy a zátony viz alatt van, semmi se látnik belőle! Hegedűs főjegyző akkor mondta el, hogy egy kora hajnalban érkezett hirtelen áradás, amelyről csak későn értesült, duzzantatta fel a vizállást. Nem volt már ideje a főszolgabirói hivatalt értesiteni elindulásunk előtt.

A Természet a régészembert gyakran megszokta munkájában állitani és fel teszi neki a kérdést: no most mi lesz? Tessék határozni! A jegyző úram tekintete is ezt kérdezte tőlem!

Én, mint tiszaparti születésű a Tisza mentén mindig jól érzem magamat, azért egy pillanatig sem bosszankodtam, hanem rögvest elhatároztam, hogy ha már ide fáradtam, az elbujt homokzátony átkutatása helyett csolnakkal felhatolok nem csak Kis Arig az esetlegesen még mutatkozó parti őstelep megkeresése végett, — amint azt tervbe is vettem — hanem onnan visszafordulva átvizsgálom a Tisza szakadó partjait egészen Vásárosnaményig. Hátha valahol mégis csak megtaláljuk azokat az emlegetett cölöpöket?!

UTBAN A SZILVÁSSZEG FELÉ. SZARKA KÁROLY GULÁCSI HALÁSZ AZ ÁRTÉRI LIGETBEN VISZI KÉZI TÁSKÁMAT. FOT. SŐREGI 1931 IX. 1.

A TISZA BALPARTJÁN, A TÖLTÉS MEGETT KISAR KÖZSÉG HÁZTETŐI TŰNEDEZNEK FEL A BORULT ÉG ALATT. FOT. SŐREGI 1931 IX. 1.

Ha most utólagosan meggondolom, azt a hajnali hirtelen áradást az én jó Sorsom küldte nekem az én szencsémre, mert ha belefoghattam volna a szárazon álló homokzátony megvállatásába, bizony nem lett volna időm a Tisza mindkét oldali törő partszakaszainak alapos átvizsgálására! Mint ősrégész sajnálom a homokzátony feltárásának elmaradását, annál is inkább, mert, mint hallottam, egy nagyobb áradás véglegesen eltüntette helyéről.

Elbúcsúzva Hegedűs főjegyzőtől, Szarka Károllyal kit lefényképeztem, csolnakunkhoz sétáltam. Szőke és Szarka az evezőkkel hátra ültek, magam a középső deszkaülésre telepedtem és bizony elég borús ég alatt elindultunk felfelé a Tiszán, szembe az árral, a 3 klm-re fekvő kisari rév felé.

A csolnak utját én irányitattam. A meredek, törő partokat mindenütt megközelitve, kerestem az őstelep nyomát, de ilyenre Kis Arig nem akadtam. Ez azt mutatja, hogy az őstelep, melyből a gulácsi homokzátony leletei elsodródtak, ha itten körül lehetett, már korábban a Tisza martaléka lett.

Kis Ar közelében sok partolást és sarkantyút láttam. Ezeken túl a révben látszott a csigakötélen járó tölgyfahidas, mely Fehérgyarmat felől Mező Tarpa és Gulács felé a közlekedést bonyolitja le. Csolnakombál láttam és a naptalan idő dacára fényképeztem a parti fák közt mutatkozó falusi háztetőket és odább a kisari templom tornyát. Egy helyen varsákkal és fenékhoroggal működő halászokat is figyeltem meg.

Dél volt, mire útunkat befejeztük. Embereim eléggé kifáradtak, mert a meredek partszakaszok vizsgálása miatt, a sebes sodrású helyeken is kellett a csolnakat, árral szemben hajtani. Déli 12 órakor kikötöttünk tehát és a partra heveredve a magunkkal hozott elemózsiából ebédeltünk. Boromat, do-

hányomat megosztottam embereimmel.

Amilyen fárasztó volt a folyón felfelé haladni, olyan kellemes volt a visszatérés Szilvás szeg felé! Éppen ezért nem is engedtem, hogy a halászok evezzenek, csak a kormányt kellett tartaniak. Gyönyörű út volt, bár egy kis eső is megcsapott bennünket a vizre csurgó cseppek szindús muzsikájával.....! De ez az egész csak olyan felhő-játéknak tűnt fel, mert derűt árasztva szaladt át rajtunk s néhány perc múlva a vizben tükröző füzek, öreg diófák, szilvások festői tájai templomi áhitatra bűvölték Természet imádó lelkemet! És az én templomomnak élő díszei is voltak: a parttőben Szürke gémek álldogáltak, néhány Kanalas gémet is láttam a Tiszán keresztül repülni, a homokos partokon pedig Lile féléket figyeltem meg.

Embereim Vidrát is emlegettek, amely ezen a tájon nem is olyan ritkaság, ami engem felette megörvendeztetett. Biztattak, hogy megmutatják majd a parti lyukát is.

Szilvás szeg felé közeledve, két tájfelvételt készítettem, egy helyen pedig a Parti fecskék hatalmas, öt emeletes telepét örökítettem meg.

Visszaérkezve Szilvás szegbe, a szilvaszedőktől 50 fillérért két kötő pompás, kékhamvas beszencei szilvát vettem. Előbb egy kis debreceni paprikás szalonnát uzsonáztunk s utána a mézédes szilvából falatoztunk.

A kertekben mindenfelé jókedvű, daloló, hangosan tréfálkozó gulácsi leányok verték a szilvát a zsidónak, aki a gyümölcsöt a helyszinen összevásárolja.

Szőke Sándor a mi megmaradt szilvánkat apja közeli csőszkunyhójába helyezte el a két evezővel és a vizhányó szapallyal együtt. A szilva egy részét a sűrű szederindába rejtette el, a csolnakot pedig láncával egy parti karóhoz kötötte ki.

KISAR A TISZÁRÓL NÉZVE
FOT. SŐREGI 1931 IX. 1.

TISZAI TÁJ KISAR ÉS GULÁCS HATÁRÁBAN.
FOT. SŐREGI 1931. IX. 1.

PARTIFECSKÉK TELEPE A GULÁCSI TISZA MEREDEK PARTJÁBAN.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 1.

TISZAI TÁJ GULÁCS HATÁRÁBAN.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 1.

Aztán összeszedelőzködve a füzesen és tiszai töltésen végig hazafelé gyalogoltunk azzal a közös megbeszéléssel, hogy vízi útunkat, így hármasban, holnap Vásárosnaményig, és vissza folytatni fogjuk! A töltés tetejéről Észak, Északkelet felé gyengén kékellettek a mezőkászonyi és a beregszász-muzsalyi hegyek.

Gulácsi szállásomon az én derék háziasszonyom és varrogató nagyleánya kitűnő húslevessel, paprikás csirkével és görögdinnyével várt. Az egésznapi mozgás a vizillatos jó levegőn úgy elfáraszott, hogy étkezés után mindjárt lefeküdtem, elaludtam.

Talán-e szokatlan korai lefekvés miatt még sötét éjjel felébredtem, de lehet, hogy a falusi kutyák közismert örökös éjjeli ugatása keltett fel! Nem is csoda, hiszen már 10 éve elhagytam tiszaparti szülőfalumat, az Édesanyám házát, elszoktam tőle! Kétszer hallottam a kutya-éles torkú gulácsi kakasok szólását is! Aztán pehelypárnás, dunnás ágyam is olyan meleg volt, hogy ki kellett nyitnom a zsalut. Éppen akkor futott le egy csillag függőlegesen, mint a cseppentett vér.....! Aztán ütött a fali óra is, de hogy?! Előzetesen úgy zörög, mintha kilenc patkány cikázna egy gyaluforgáccsal telt ládában! Már ezzel a furcsa zörgésével felébreszti az alvót, hogy az ütése ne essen hiába! Csak nevettem magamban!

Végre következtek a hajnali hangok, az első szekérzörejek, mire a kutyák elhallgattak, hiszen aludni nekik is kell! Én is követtem példájukat: a kutyákkal együtt magam is újra elaludtam.....

1931 szept. 2-án hajnalban ½6 órakor keltem fel. Megborotválkoztam, meleg tejet früstökültem és 7 órakor kigyalogoltam a Szilvás szeg-be, borult időben.

Szőke és Szarka embereim felkészülve vártak reám.

INDULÁS ELŐTT A GULÁCSI TISZAPARTON.
SZARKA KÁROLY ÉS IFJ. SZŐKE SÁNDOR EMBEREIM.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 2.

VIDRANYOMOK A GULÁCSI TISZAPART ACYAGOS
ISZAPJÁBAN. FOT. SŐREGI 1931 IX. 2.

Előbb körülnéztünk az ég boltozaton és tárgyaltuk a várható időjárást. Azt tapasztaltam, hogy a magyar ember az időjóslásra igen hajlamos, hiszen a földművelők, halászok, pásztorok, csőszök örökké a szabad természetben élnek, azért saját érdekük, hogy ismerjék azt, mint a pap a bibliát! Még a fiatalabbak is ismerik azokat a természeti jelenségeket, melyekből következtetni tudnak az időváltozásra. Végül is megállapítottuk, hogy napfényben aligha lesz ma részünk, azért a Vásárosnaményig való lemenetelt elhalasztottuk. Elég, ha a mai napon leereszkedünk a jándi partokig és onnan vissza evezünk a gulácsi Szilvásszegbe.

Felpakoltunk tehát keskeny csolnakunkra és elindultunk lefelé a Tiszán, a meredek törő partok átvizsgálására. Indulás előtt két halászomat a csolnakban lefényképeztem.

A törő partok szemlélése közben magam is láttam, de embereim is elbeszélték, hogy a gulácsi ártéri gyümölcsösek mennyire pusztulnak partomlások következtében. Egy elpusztult vidratanya maradványára is felhívták figyelmemet a meredek part falában, sőt egy helyen a parti agyagban egész friss vidranyomokat mutattak melyekről két felvételt készítettem. Két lábnyomot az agyagból ki is vágtam. Odább haladva ismét vidrahyukakat találtunk.

Különösen megörültem, mikor a gulácsi határ Igonnya-nevű részének szakadt partjában földbevájt üregek szelvényeit vettem észre:

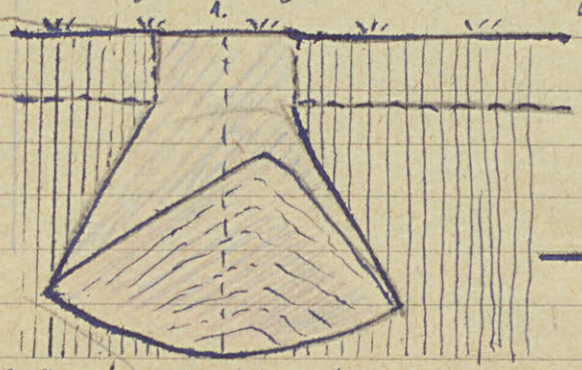

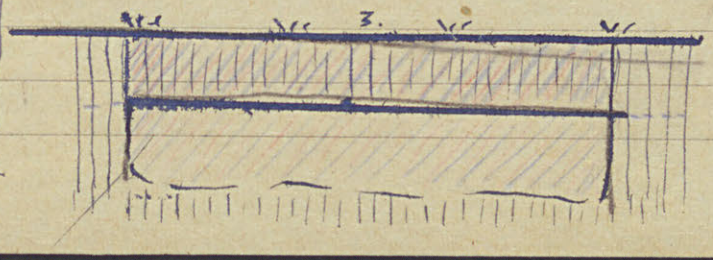

1–3. TISZAPART. GULÁCS (BEREG M.) IGONNYA HATÁR RÉSZ.

A PANYOLAI CÖLÖPÖS ÉPITMÉNY A FELFEDEZÉS NAPJÁN. ELSŐ FELVÉTEL 80RULT, ESŐS IDŐBEN, CSOLNAKRÓL 1931 SZEPT. 2-ÁN. FOT. SŐREGI.

UGYANAZ TÁVOLABBRÓL A PARTSZÉL TÁJKÉPÉBEN. EGYBEÉPITETT HOSSZANTI ÉS KERESZTTÖRZSEIK, CÖLÖPSOROK LECSONKITOTT MARADVÁNYAI EMBERI KÉZ ALKOTÁSÁT MUTATTÁK.—
FOT. SŐREGI 1931 IX. 2.

A méhkasalakú üreg agyagbánya volt, melybe artáu a telep tűzhelyeiről hamut, szemetet hordtak. A felgyűlt hamukúp hegye azon oldal felé van eltolódva ahonnan a hordott hamut-szemetet beleöntögették. A többiek lakó gödrök. Mivel a szelvényeket sem felülről, sem alulról nem lehetett megközelíteni, korhatározó tárgyat csak ásatással lehetne belőlük szerezni vagy létra segítségével. Mindenesetre prehistorikus vagy római kori telep van azon a helyen. Egyelőre e megállapítással kellett megelégednünk.

Tovább haladva egy jobbparti lapályon, amit az itteni emberek palaj-nak mondanak, halász tanyát láttunk sok varsával. Még odább, a gulácsi Tiszától palajjal szemben, a balparton, az egykori Tiszameder száraz betorkolásán innen, az u. n. Zsarátkert alatt, 5–6 m mélyen a felszín alatt cölöpös épitmény maradványa tünt a szemembe. Vízszintesen fekvő faragott gerendákat, vastag deszkákat és egy hegyesen a víz felé meredő hatalmas, szintén faragott, szilánkosra fonlott felületü törzset, mely fölgyfának látszott, vettem szemügyre.

Az kétségtelen volt számomra, hogy emberi épitmény előtt állottam, mely a szakadó parttal került napvilágra 5-6 m mélyen a felszín alatt. Boldog örömömben szóról-szóra ezt jegyeztem gyorsirással vezetett naplómba: „Ha nem csalódom, felfedeztem az első magyarországi cölöpépitmény maradványát."

Hogy milyen korból származhat, azt akkor nem tudhattam meg, mert a part alá olyan meredek volt, hogy csónakomból ki se szállhattam. Bár erősen borult idő volt, csónakomból a helyről 2 felvételt készitettem. Ezek a pannolai palánkerődítmény első fényképei, a felfedezés tanui!!

A PANYOLAI TISZAI RÉV HIDASÁVAL A JOBBPARTI FELJÁRÓ ELŐTT. FENT A PARTON RÉVÉSZKUNYHÓ ÉS SZILVAASZALÓ. FOT. SŐREGI 1931 IX. 2.—A RÉVTŐL DÉLRE 300 M-RE A BALPARTON VAN A FAÉPITMÉNY LELŐHELYE.

VIDRA-TANYA BEJÁRÓ LYUKA A GULÁCSI TISZA PARTJÁBAN FŰZFA GYÖKÉRZETE ALATT. NEHEZEN HOZZÁFÉRHETŐ HELYEN KÉZBŐL IDŐFELVÉTEL.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 2.

Akkor elhatároztam, hogy holnap reggel, napfényes idő reményében, egyenesen ide jövünk és a lelőhelyet alaposan átvizsgáljuk. Azért most elhagyva a Zsaró-kertet, tovább ereszkedtünk a panyolai rév felé. Ugyanis a szatmármegyei panyolaiaknak egy a Tisza szabályozásakor készitett átmetszés folytán a Nagy-szeg-nevű határrészük a Tisza jobb partjára a beregi oldalra esik, mi miatt rév járatot kénytelenek fenntartani. Közeledve hozzá, lefénykép eztem.

A révben kiszállva megismerkedtem az öreg révészszel, Piros Gáborral, a panyolai ősmagyarral, akiről mindjárt láttam, hogy valamikor az én emberem lesz. Eleinte szükszavú volt hozzám, mert nem tudta mit keresek azon a tájon debreceni úr létemre?! Mikor a vidra után érdeklődtem, csak immel-ámmal válaszolgatott.

Közben gyalogos utasa akadt a balparton, kiért csolnakon kellett átmennie. Mivel azonban a csigakötél alacsonyra volt eresztve, az öreg révész, mihelyt elérte, belekapaszkodott és úgy vitte át a csolnakot s ugy tért vissza is. Mikor a kötél emelkedett, egy vaskampót akasztott belé és csak közel a meredek parthoz evezett. Ez az eljárás kevesebb erővel történik, mint az evezés.

Megkérdeztem aztán az öreget, hogy az ilyen alacsonyra eresztett csigakötél nem-e okoz bajt a tutajosoknak?

Mostonság nem történt semmi baj - beszélte - de ezelőtt vagy 50 esztendővel nagyon megjárta egy szegény ruthén ember. A lábbót ott engedték a csigakötél alá, ahol az a legközelebb volt a vizhez. A ruthének mind hasra vágódtak, de a drótkötél valahogy a kormányrud cövekjébe hátul bele akadt, mire a csigakötél rettenetesen megfeszült. Az emberek a partra

TISZAI TÁJ GULÁCS HATÁRÁBAN. FOT. SŐREGI
1931. IX. 2.

TISZA-KANYAR A GULÁCSI HATÁRBAN.
FOT. 1931. IX. 2.

és vidranyomok után. Felhatolva a Szilvásszegig, ezzel szemben a kisari oldalon, hatalmas fűzfa gyökere alatt találtunk lyukat és vidranyomokat. Közelről megvizsgáltam őket, a nyomokat rajzoltam is:

VIDRANYOMOK A TISZAPARTI
ISZAPBAN.

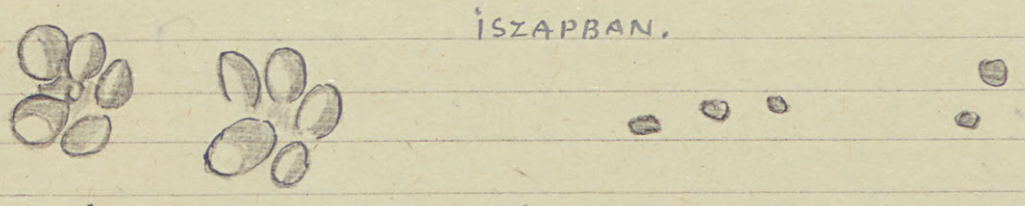

Tovább haladva egy másik vidratanyát néztem meg szintén fagyökér alatt. Aztán a jobbparton az iszapban két helyen friss vidranyomok voltak láthatók. Az egyik helyen a vidra a vizből kimászott egy kis fokra, azon megtelepedve biztosan halat evett és a másik oldalon visszament a vizbe. A másik helyen a kikapaszkodó vidrának a körme nyomait figyelhettük meg.

Miután egykori vadászszenvedélyemnek is hódolhattam, visszaereszkedtünk a szilvásszegi csőszkunyhóhoz, ott megúzsonáztunk és begyalogoltunk gulácsi szállásomra. Utközben megbeszéltem embereimmel a szept. 3.-iki munkatervet. Az utcán találkoztam Bertók László igazgatótanitóval, kinek elmondtam a kutatás eredményét. Azt tanácsolta, hogy a panyolai tölgyfa épitmény ügyében irjak Panyolára Szabó József ig. tanitónak és Szarka Boldizsár ref. lelkésznek.

Háziasszonyomtál est-ebédre paradicsomlevest, rántattát, tésztát és sárgadinnyét kaptam. Utána levelet irtam Debrecenbe feleségemnek és befejeztem naplómat.

Kovácsnénak bejelentettem, hogy holnap reggel már elútazom. Számitsa magának össze a szállás és élelem után járó összeget.

A GULÁCSI „SZILVÁS-SZEG" CSŐSZKUNYHÓJA. SZARKA ÉS SZŐKE EMBEREIM CSOMAGJAIMMAL 1931 IX. 3-ÁN REGGEL A FALUBÓL IDEÉRKEZTEK. INNEN CSOLNAKON INDULUNK VÁSÁROSNAMENYBA. FOT. SŐREGI 1931 IX. 3.—

A SZILVÁS-SZEGI CSŐSZKUNYHÓ CSOLNAKKIKÖTŐ HELYE. INNEN INDULTAM ÉN IS CSOLNAKTURÁIMRA, A HALÁSZOKNAK IS CSOLNAK-ÁLLOMÁSA.
FOT. SŐREGI 1931. IX. 3.

1931 szept. 3.-án ½ 6 órakor keltem fel. Kitekintve az ablakon, láttam, hogy a Nap küszködik a köddel és a köd diadalmaskodik. A koraőszi, reggeli köd nem tartás!

A csürhe a házunk előtt, az utcán gyülekezik, hol a kan be is mutatta fajfenntartó tudományát, avagy azt, hogy mint készül a prágai sonka?

Szőke Sándor és Szarka Károly embereim is megérkeztek. Szőke tegnapesti kérelmemre egy nagy görög dinnyét cipelt kötőben és hoztak a faluszélen vágott akácfa rudat is.

Kovács Sándorné háziasszonyomnak nyugtára összesen 6 pengőt fizettem.

Összepakolt csomagjaimat, a koffert, a sátorfelszerelés zsákját és a görögdinnyét embereim a rudra akasztották, vállukra vették és igy vonultunk ki a Szilvás szegbe. A csőszkunyhóhoz érkezve lefényképeztem őket.

A köd hol foszladozott, hol sürüsödött. Mi kényelmesen lekeveredtünk a parton és türelmesen vártuk, mikor győzedelmeskedik a Nap a ködön?!

Hallgattuk a szilvaszedő lányok hangos tréfálkozását. A tulsó parton teletüdővel dalolt egy kisari legény. Messziről egy gép búgása hallatszott. Az öreg diófákat mindenfelé károgó varjak dézsmálják. A vizszinten fecskék csapkodnak és a füzes bokraiban poszátafélék bujkálnak....

A Tisza olyan, mint a homályos tükör. Gyenge, hüvös szél kerekedik, de csak olyan pákogó szellő. Bárcsak elverné a ködöt! Valamerre a kecskebéka is szól, de embereim az ő szavára, tapasztalatból semmit sem adnak.

A parton hasábokra hasgatott körisfa szárad. Fekete Jancsi fogta ki a törzset a Tiszábál egyik társa segitségével. Élelmes szegényemberek áradáskor sokszor tekintélyes fa mennyiséget halmoznak össze.

Végre a Nap diadalmaskodott a köd felett. Mikor sugarai nyalábosan kiütköztek, eloldottuk felpakolt

csődültek és kiabáltak, hogy valaki szaladjon oda és baltával üsse fel a kötelet. Egy bátor ruthén tényleg rohant is a megfeszült kötél felé. Ez abban a pillanatban lecsuszott a cövekről és a szegény embert úgy homlokon csapta, hogy azonnal szörnyet halt.

A tutajosok gyakran leugrálnak a gyümölcsösök alatt, megdézsmálják a szilvafákat, tengerit, krumplit markolásznak össze és a törő partot suroló szálfákra visszaugrálnak.

Dohánnyal, borral kínálkozva, lassan összebarátkoztam az öreg révésszel s miután látta, hogy valamiféle boszorkányos írással mindent feljegyzek amit mond, nem nézett ki belőlem semmi huncutságot. Különösen mikor arra voltam kíváncsi, hogy milyen fűzfák teremnek ezen a tájon?

Ebbe már az én embereim is beleszóltak és végül feljegyeztem, hogy terem itt Kender fűz, Rekettye fűz, Veres fűz és Cinege vessző. Ez utóbbi a tótoktól került hozzánk.

Azután elmagyarázták nekem közös jóakarattal hogy hányféle nyárfa van itt a Tisza mentén és mindegyiknek mi az ismertetője. Így a Sulymos nyárfa tövétől kezdve bozontos, a Fehér nyárfa törzse sima szürke szinű, de a Fekete nyárfa törzse sötétszürke, ragyás.

Végül szóba hoztam a Felsőtiszavidék legnevezetesebb állatját, a Vidrát.

Azt már tudtam, hogy a gulácsi Szilvás szegben vidra tanyázik a partban. Id. Szőke Sándor ez év augustus 2-ik felében látta is a fia bemondása szerint. Ugyanő 1926-ban evezővel két vidrát ütött le. Az egyik elinalt, de a kisebbik bőrét 35 pengőért adta el.

Szarka Károly 1920-ban és 1923-ban két-két fiatal vidrát szerzett. 1920 telén a gulácsi befagyott boroszlói morotván, lékben fogta a két vidrát,

nem is ő, hanem a kutyája. Addig leste a levegőért felmerült vidrákat, míg utályára is kiirántotta.

1923-ban pedig a gulácsi „Holttiszán" egy nagy vidrát játszott 4 fiával. Ugyanaz a kutya körülök szaladt. Bár az anyaállat hősiesen védelmezte fiait, kettőt mégis elcsípett körülök. Két vidrabőrt 1920-ban Gulácsi Dezső földbirtokos 50 koronáért vett meg. Szőke 1923-ban az Ecsegnegi határon is látott vidrát a Nagytiszában úgy december felé. A vidra mindig a parthoz úszott ki amikor 1 méterre volt a parttól, mindig lebukott.

De legérdekesebb az, amit egy gulácsi csendőr figyelt meg a jándi Tiszában. Egy hátán fekvő nagy harcsa, melynek a torka ki volt rágva, úszott lefelé a vízen. A harcsán egy vidra hasalt és ette a hal torkát, mert a vidra a halnak mindig a hasát vagy a torkát kezdi ki. A csendőr ráállt a vidrára, amely eltűnt, de a harcsát egy parti „csapónál" kifogta.

Egy Jeney nevű másik csendőr a gulácsi Laposs-tanyánál talált egy vidrát, melyet egy vele szemben álló kutya tartott lekötve. A csendőr a vidrát agyon verte. A közelben van egy kanális, melyen a vidra felmehetett, míg a Holttisza egy klm.-re van a tanyától.

Kibeszélgetve magunkat emberemmel csolnakra szálltam és leereszkedtünk addig, ahol a panyolai Nagyszeg-et megkerülő töltés visszahajlik a Tiszához. Erre felé a törő partban semmi sem mutathozott s ezért vissza fordultunk, de most már a palajok mentén csendes vizeken, ahol az előrejutás könnyebb és gyorsabb.

A Szilvás negi vidratanyánál ebédre szalonnát sütöttünk s utána szilvát fogyasztottunk. Szerettem volna keveset aludni is, de a szúnyogok ellátására annyi lódarázs és légy gyűlt körénk, hogy erről nó sem lehetett. Inkább kedvünk kerekedett vadászni vidratanyák

ÖREG FŰZFA A KISARI TISZAPARTON, MELYNEK GYÖKÉRZETE ALATT VIDRA-TANYA VAN.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 3.

A PANYOLAI FAÉPITMÉNY FELSŐ VÉGÉN ÁLLÓ CÖLÖP, MELYHEZ CSOLNAKUNKAT KÖTÖTTÜK KI 1931 IX. 3.-ÁN.
FOT. SŐREGI.

csolnakunkat és búcsút könnyeztem annak a szilvásszögi agyönyörű partrészletnek, melyen a sőrkunyhó áll, amely halászaim csolnakállomása és 3 napos csolnakturám kiinduló pontja volt. A helyet fényképen is megörökitettem.

A balparti vidratanyás nagy fűzfához közeledve arról sikeres felvételt készitettem,+ aztán a szilvásszögi nagy kanyarban jókedvű, lelkes embereim pár perces sebes evezéssel tették útunkat változatossá. El is értük hamarosan a gelérdei palajt, melyen kb. 80 kékgalamb ült egy csapatban, de sokat láttam a fűzfákon is.

Mai útunk főcélja a tegnap felfedezett cölöpépitmény tüzetesebb megvizsgálása és fényképezése volt. Csolnakunkat tehát a panyolai Zsarókeltnek irányitattuk, hol a cölöpök és gerendák látszottak és a láncat rácsavartuk arra a kissé jerdén álló cölöpre, mely a fekvő gerendáktól - nemben állva - balszélen szinte kinálkozott erre a feladatra. Az első felvételt a csolnakból erről a láncos cölöpről készitettem. Aztán kiszállva, a meredek parton zergemódra ide-oda ugráltam, minden darabot megtapogattam, megrimogattam és megállapitottam, hogy minden alkatrész tölgyfa, korhadás nélküli, vaskemény testű darabok. A partból kiálló fekvő gerendákat, törzseket élelmes emberek csak pár nappal előbb fürészszel csonkitották meg. Megállapithattam azt is, hogy az egymáson fekvő gerendák bevágásokkal voltak összeácsolva. Egy helyen 4 darabból álló cölöpsor vonult a part alá, kivül rajta, egymás felett két fekvő törzs. Ilyen vizszintesen fekvő törzs 8-10 mutatkozott. Ezeknek legtekintélyesebb példánya, egy óriási tölgyfatörzs, csaknem a parto legaljából nyult ki a viz felé, mintha ez lett volna az egész épitmény fundamentuma! A gerendák összeácsolásánál fanyeket is alkalmaztak.

Ezuttal a tegnapi 2 felvételhez még 7 ujabbat készitettem. Munkámat a partról egy nagyolai legény nézte,

+ Erről a fényképről ifj. Kovács János festőművész olajfestményt készitett, mely a Déri Múzeum tulajdonába került; egy másikat a Szamos torkolata előtti pihenőről (115/1932 Dl.sz.).

A PANYOLAI FAÉPÍTMÉNY KÉT HOSSZANTI TÖRZSE ÉS A CÖLÖPSOR AZ ALSÓ JOBB SAROK ÉS A KIÁLLÓ NAGY KERESZTÖRZS CSONKJA KÖZÖTT. FOT. SŐREGI 1931 IX. 3. CSOLNAKRÓL.

A FAÉPÍTMÉNY BAL FELSŐ SARKA ÉS A KIÁLLÓ NAGY KERESZTTÖRZS CSONKJA KÖZTI RÉSZ. KÖZÉPEN EGY HOSSZABAN HASÍTOTT TÖRZS LÁTSZIK. FOT. SŐREGI 1931 IX. 3. CSOLNAKRÓL.

A PANYOLAI FAÉPÍTMÉNY ALSÓ JOBB SZÁRNYÁN KIÁLLÓ EGY HOSSZANTI ÉS EGY KERESZT TÖRZS VÉGE.

FOT. SŐREGI 1931 IX. 3. DÉLELŐTT, CSOLNAKRÓL.

A PANYOLAI FAALKOTMÁNY HATALMAS KERESZTTÖRZSE, ERŐSEN RONGÁLT ÁLLAPOTBAN, CSONKÁN, FELÜLETÉN BEVÁGÁSOK NYOMAIVAL. KÉSŐBB ÁRADÁS ÉS PARTOMLÁS „ELTÜNTETTE.

FOT. SŐREGI 1931 IX. 3. CSOLNAKRÓL.

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY KIÁLLÓ HATALMAS KERESZTTÖRZSÉNEK SZÉTRONCSOLÓDOTT FELÜLETE, BEVÁGÁSA. A KÉSŐBBI ÁSATÁSOK ÁLTAL FELTÁRT ∴-JELZÉSŰ LEGALSÓ KERESZTTÖRZSEK ELSŐ PÉLDÁNYA.
FOT. SŐREGI 1931. IX. 3. CSOLNAKRÓL.

HALÁSZ CSOLNAK ÉS SZÁRADÓ VARSÁK A JÁNDI TISZAPARTON.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 3.-ÁN.

akivel szóba elegyedtem. Bevallotta, hogy erről a helyről az emberek már évek óta szedik a fát, halászok, barkácsoló emberek, kerülők, de főleg azok, akiknek földje véggel a Tiszára jár. Igen jó tüzelő kerül ki belőle.

A cölöpépítmény a panyolai révtől, a balparton mérve kb. 300 m-re lehet. A révhez Panyoláról dülőút vezet a katonai térkép szerint. Így éreztem, hogy első teendőm lesz a tölgyfa építményt a további emberi puntitástól hatóságilag megvédeni, biztositani. Aztán mérlegelve a körülményeket és lehetőségeket, főleg egy ilyen nagyobb szabásunak igérkező régészeti kutatás anyagi részének az előteremtését: úgy határoztam, hogy kellő propaganda és szélesebb körű előkészités után, Kozma főszolgabiróval összefogva, a szakásatást csak a jövő nyáron kezdem el, hogy a helyszini sátorozás által a kellemest a hasznossal összeegyeztethessem.

Ez elgondolások jegyében folytattam csolnakútamat reménykedve a jövő évi viszontlátásban. Búcsút intettem a Piros Gábor révész magasparti kunyhójának és szilva asszalójának is. A jándi és apáti határok mentén veszedelmesen szakadozó homokpartakat láttam. Egy helyen, bár az ég erősen borús volt, egy halásztanyát fényképeztem száradó varsákkal, tükröző parti füzessel. Messze előttünk az Avaserdő tölgyei sötétlettek.

3/4 11 órakor elértük az apáti révet, hol egy új vaskomp van használatban, amilyet eddig még nem is láttam. Jobbra, túl a töltésen, feltünt Jánd falu tornya. Embereim megmutatták, honnan látta az emlitett csendőr a döglött harcsa hasán lakmározó vidrát.

A jándi palajon az asszonyok egész sora sulykolta a vizbe mártogatott vászonféléket. Mikor csolnakunk elúszott előttük, találgatták, vajjon honnan jöhet az a valakiféle annyi csomaggal? Engem azonban jobban érdekelt szemben a „kis Túr" torko-

DÉLI KIKÖTÉSÜNK A GERGELYI FOKON, A SZAMOS TORKOLATÁVAL SZEMBEN 1931 SZEPT. 3.-ÁN.
A PARTON SZŐKE S., A CSOLNAKBAN SZARKA K.
FOT. SŐREGI.

A SZAMOS TORKOLATA A GERGELYI PARTRÓL NÉZVE.
FOT. SŐREGI 1931 IX. 3.

lata, mert sulykoló fehérnépet láttam Cigándon eleget kislegény korom óta, de azt a helyet, ahol Petőfi ama híres költeményét irta a Tiszáról, most látom először! (+)

A Szamos torkolatát ½ 12 órakor értük el. Először a Tisza-Szamos torkolat keleti szögletén kötöttünk ki a balparton, de ez a hely annyira sáros volt, hogy átmentünk a gergelyi fokra, szemben a Szamos torkolatával. Erről két felvételt készitettem.

Erről a gyönyörű, igazi magyar tájról alig tudtam elvonni tekintetemet! Az idő is kedvezően jóra fordult. A reggeli ködből hatalmas kumuluszok lettek és a meleg levegőn át valamerről déli harangszó szüremkedett hozzánk.

Ebédhez készültünk. Szőke Sándor megzsinegelte a görögdinnyét és a viz szélén kicövekelte. Az ásványvizes és boros üveget iszapba ágyazta. Szarka Károly a tűzrakást vállalta. El is ment szárazgallyat keresni, de mikor visszatért, bosszankodva panaszolta, hogy Gergelyiben milyen szegény emberek lehetnek: egy kis száraz tüzelőért fára kellett felmásznia!

A nyirkos nyárfagally nehezen kapott lángra. Szalonnával, borral láttam el embereimet. Sült szalonna után bekebelezték a nagy dinnyét is. Szarka ki is jelentette: úgy jól lakott, hogy kaszát lehetne verni a hasán!

1 órakor elhagytuk delelő helyünket. Előbb egy kis kitérővel behataltunk a Szamos-torkolatba. Itt mindjárt észrevettem, hogy a Szamos vize sárgább, iszaposabb, mint a Tisza vize. Alig fél kilometerre révet találtunk, honnan vissza fordultunk. Hamar

---

(+) Akkor még nem tudtam, hogy Petőfi „A Tisza" c. költeményét nem itt, hanem mint Luby Zsigmond vendége, Nagyarban az ottani Túr torkolatánál szerzett élményei alapján irta. Meggyőzően bizonyitja ezt Dienes András „A legendák Petőfije Bp. 1957." c. művének „Nagyar"-fejezetében, térképvázlattal.

feltűnt előttünk a vásárosnaményi vashid, mely a Beregszász felé vezető műútnak fontos tiszai átkelő pontja. Sajnos, Trianon óta Bereg Surányon túl már a határ vonul.....

Vásárosnamény alatt a Tiszapart feltűnően magas, sok helyen törések, szakadások látszanak.

Közvetlenül a hid alatt kötöttünk ki. Embereim a csomagokat a meredek parton felcipelték s aztán mindhárman bevonultunk Kozma főkolgabiró lakásába. Maga a főbiró hivatalos ügyben távol volt, de meghagyta feleségének, hogy amig haza érkezik, mutassa meg kocsin nekem a közeli óriási nyárfát.

Embereimnek a mai csolnak útért 6 pengőt, három napi munkájukért 3–3 pengőt fizettem. Mindjárt indultak is hazafelé. Halász módra tesznek meg az útat: palajokon tatkötéllel vontat az egyik, a másik kormányt tart. Ahol nem lehetséges, parttőben taszitással segitik az evezést.

Mire átöltöztem, rendbeszedtem magamat, elő állott a kocsi és Kozmáné asszonnyal elmentünk a nagy nyárfához.(+) Onnan visszajöve, mint könyvgyűjtők, egy könyvesboltot kerestünk fel, hol csupa udvariasságból pár könyvet vettem. Innen ki kocsiztunk még a Tisza felé is s mire hazatértünk, d.u. 5 órakor Kozma főbiró is haza érkezett.

Egész este, vacsora alatt és után el kellett beszélnem mindent, amit végeztem és amit tapasztaltam. Abban állapodtunk meg, hogy a felfedezett tölgyfa épitmény egyelőre rejtély marad. Kozma főbiró minderről beszámol dr. Steicher Andor alispánnak. Én magam is irásban fogok jelentést tenni és kérni fogjuk őt a lelőhely hatósági megvédésére és biztositására. A jövő, 1932 évi ásatást pedig előkészitjük.

Nagyon megvoltunk elégedve a helyzettel, szerencsénkkel s jó kedvünkben alig voltunk hajlandók lepihenni!

(+) Javasoltam, hogy mint természeti emléket a mátészalkai erdőhivatal végye gondozás alá és védelmébe. Filmem már elfogyott.

1931 szept. 4-én Városnaményból Mátészalkán keresztül Nyírbátorba utaztam, hol megtekintettem a harangtornyos ősi ref. templomot, a kath. templomot és az egész várost.

A NYÍRBÁTORI REF. Ttemplom.~

Nyírbátorban mindössze 3 órát töltöttem. Estére a sinautóval Debrecenbe utaztam.

Hazaérkezésem után harmadnapra, 1931 IX. 7-én „köszönő" levelet irtam Korma Jóbirónak és megbeszélésünk értelmében elküldtem jelentésemet és kérelmemet dr. Streicher Andor mátészalkai alispánhoz a panyolai háromnapos kutatás eredményéről, illetve a lelőhely hatósági megvédelmezése és biztositása ügyében (385/1931 Dllsz). + Az alispán pár napon belül megtette a szükséges intézkedéseket a panyolai körjegyzőnél, aki válaszjelentésében biztositotta az alispánt a faalkotmány tényleges megőrzéséről. Egyuttal jelentést tett arról is, hogy a folyammérnöki hivatal nem régen Kisarnál egy hasonló cölöpépitményt bontatott el, melynek anyaga egy egész dereglyét töltött meg.

+ Ezt a fontos ügyiratot szó-szerinti másolatban mellékelem.

MÁSOLAT.

Dr. Streicher Andor alispán urnak

385/1931 DMsz. Mátészalka.

Debrecen sz. kir. város Déri Múzeumának régészeti osztálya az elmult évben a beregi Tiszahátról, valamint az Ecsedi láp környékéről néhány ősrégészeti tárgyat kapott ajándékba.

A lelőhelyek megtekintésére, főleg leveldi Korma Győrgy dr. vásárosnaményi főszolgabíró úr közelebbi érdeklődése, meghivása és nagybecsü támogatása folytán módunkban volt 1930 október havában oda kiutazni, előzetes kutatásokat végezni, amely utamról a mai postával Méltóságod címére tisztelettel megküldött Évi Jelentésünkben számolok be.

F. év aug. 31-én ismét Vásárosnaményba jöttem másnap Gulács községbe utaztam, hogy a tervbe vett ásatást elvégezzem, azonban a Tisza váratlan áradása miatt ez nem volt lehetséges. E helyett egy halász csolnakon Kis Antal Vásárosnaményig a Tisza mindkét partját átkutattam mert gyakori eset, hogy a partomlások őskori telepü-léri helyek kultur rétegeit hozzák napfényre.

Ez utamban, a balparton, a panyolai révtől felfelé néhány 100 lépésre, 5 m mélyen a felszin alatt, őri faépitmény maradványaira találtam. A mü-vedek part törében levert cölöpök sorja mellett fa-ragott tölgyfa gerendák és padló deszkák fekü-sznek, melyek feltétlenül emberi kéz alkatásai s a régészeti tudományban Svajcból, Német- és Északolaszországból ismeretes őskori cölöpépitmények szerkezeti alkatrészeire emlékeztetnek. Jelen esetben is hasonlóra lehet gondolni, mert az az 5-6 m vastag háboritatlan anyagréteg, mely az egész felett fekszik, feltétlenül a faalkalmány őri voltára enged következtetni. Szakszerü ásatás fogja csak eldönteni, hogy az őri alkotmány milyen korból való,

mert csakis az ottani esetleges konyhahulladék, kő-csont vagy fémtárgyak és edénytöredékek tekinthetők korhatározónak. Ha ezeket sikerülne megtalálni, ugy a panyolai lelet volna az első magyarországi hiteles őskori tavi vagy sekély vizi cölöpépitmény, melynek tudományos jelentősége messze tul szárnyalná a magyar határokat.

Ez esetről jelentést fogok tenni a Nemzeti Múzeum főigazgatójának is és ha lehetséges, az illetékes hatóságok és tulajdonos engedelyével a jövő nyár folyamán ásatást is fogunk ott eszközölni.

Ottlétemkor megtudtam, hogy a panyolaiak a nevezett helyről már számos gerendát, cölöpöt lefürészeltek s azokat haza szállitva eltüzelték. Ilyen rombolásnak a nyomai ma is láthatók. Tekintettel a lelet esetleges nagy tudományos jelentőségére és arra, hogy minden egyes, avatatlan kezek által elvitt fadarab csakkárára szolgál a tudományos kutatásnak, mély tisztelettel kérem Méltóságodat, sziveskedjék segitségünkre lenni a következő rendeleti intezkedések megtételével:

1., A panyolaiak addig, mig a tudományos kutatás meg nem történik, szigorúan tartózkodjanak a cölöpök és gerendák további levágásától, elszállitásától.

2., Panyola Község Elöljárósága kisérje figyelemmel az ősi faalkotmány helyét és ha a szakadó part-különösen őszi és tavaszi nagy áradás idején — magát a faalkotmányt is bedüléssel fenyegetné, arról a debreceni Déri Múzeum Igazgatóságát azonnal értesitse, hogy az a szükséges megfigyelést és fényképezést idejében elvégezhesse.

3., Ha a község határában, a Tisza meredek partjában hasonló faépitmények máshol is nopfényre kerülnének, arról szintén jelentést tegyenek.

A magyar kultura érdekében teendő nagybecsü intézkedésciért fogadja Méltóságod előre is leghálásabb köszönetemet s legmélyebb tisztelettem nyilvánitását

Debrecen, 1931 szeptember 7.

Dr. Sőregi János
muzeumőr,
a régészeti osztály vezetője.

Streicher alispán ez intézkedésén felül Zajtán talált őskori cserepeket és égett faltapasztöredékeket ajándékozott a Déri Múzeumnak mellékelve az attani jegyző jelentését. Egyuttal jelezte, hogy egy „vézkardot és réz csákányfejhost" a Nemzeti Múzeumnak küldtek fel (4972/1931 alisp. iz. és 419/1931 Dllsz.). Ugy látszik, hogy Kozma főbiró 1931 IX. 4.-ki szóbeli jelentése és az én megkeresésem Streicher alispánt a panyolai ügy lelkes barátjává tették. Köszönő levelemben ki is fejeztem nagybecsü erhölcsi támogatásának jelentőségét az 1932-ben megindulo kutatásokra nézve (ad 419/1931 Dllsz.).

Mikor Kozma főbiró IX. 4.-én a mátészalkai alispáni hivatalban járt, olvasta a panyolai körjegyző emlitett jelentését. Felkereste a Folyammérnöki Hivatal medertisztitó kormányosát, aki ismerte a panyolai cölöp- és gerenda-maradványokat is és határozottan állitotta, hogy a kisari cölöpjök ehhez nem hasonlitottak, mert a kisariak partvédelmi célra a tiszamederbe vert pilótáik voltak, melyekkel egy bizonyos földterületet megvédtek. Minden cölöp függőleges irányban volt a mederbe verve és jelenleg már nem a parttőben, hanem a mederben állottak. Ezért hajózási akadályt képezve el kellett őket távolitani. Vitéz Balogh medertisztitó kormányos elbeszélte azt is, hogy Tiszavidnél egy óriási elszenesedett tölgyfa rönköt emelt ki a vizből, mely 4 öl tüzifát szolgáltatott. Odvában egy sárkányforma diszitésü cserépdarabot talált, amit azonban eldobott (439/1931 Dllsz.).

Lehet, hogy az a cserép darab többet ért a 4 öl fánál! Vitéz Balogh megigérte Kozma főbirónak, hogy máskor ilyen tudatlan körömy nem fog vele megtörténni.

A panyolai rejtély megoldásához a kisari pilótasort mindenesetre figyelembe veszem!

Később, 1931 okt. 19-én kaptam Kozma főbiró értesitését, hogy vitéz Balogh Gábor megtalálta az eldobott cserépdarabot, mely azonban tégla töredék. Múzeumunk a leletet megkapta (Ltsz. IV. 24/1931).

Szélerési és vastapsági mértetei után XVIII. sz.-i. Felületén egy G-betű alsó fele dombordik ki, mely hogy sáskányfejre emlékeztet, szerintem csupa véletlenség. A töredék leletkörülménye mindenesetre érdekes és szokatlan (ad 463/1931 DMsz XI. 2.).

Különben Panyola révén szatmár-beregi múzeumi kapcsolataink egyre bővültek. Így 1931 okt. hó elején kaptam Kozma főbíró értesítését, hogy a Beregdarócon élő Gulácsy István nyug. alispánnak van 3 talált gyűrűje: 1 vasgyűrű két patkót ábrázol, lelőhelye Gulács; 1 aranyozott bronz gyűrű félholdat ábrázol, lh. Fornos (Bereg m.) és 1 aranygyűrű, karikáján betűjegyek, kívül R.M., belül L.A. bevésésével, lh. a beregdarócí régi kastély udvara. A kastély egyik vége ma is fennáll. Valamikor a Várdayak, Dorántffyak, Rákócziak, majd a Lónyayak és Bárczayak birtaka volt. Mellékelve megkaptam a 3 gyűrű lenyomatát is, de a gyűrűk rajza nélkül. Bár Gulácsy István megígérte, hogy a gyűrűket megtekintésre Kozma főbíróval beküldi a Déri Múzeumnak, én már a lenyomatok alapján is adtam ráluk véleményt (ad 463/1931. XI. 2.). A patkós és holdsarlós gyűrűk egyéken körönsége sek, XVI–XVII. századiak, az arany barokk-munka a XVIII. századból való. (+)

Kozma főbírónak, hogy lássa és megtanulja, miképpen kerülnek a tiszai homokzátonyokba a rogyadozó, pusztuló parti ősteleped cserép, kő, csont és fémtárgyai, megküldtem a tiszavroszlói apponhátí ősteleped leírását, mely a Debreceni Újság-ban jelent meg „Látogatás egy 4000 éves ősteleped romjain" c. alatt.

Tanácsoltam neki, hogy a naményi óriás nyárfa fényképét el kellene küldeni Hadn Károly földmüvelésügyi államtitkárnak, kinek akkor jelent meg „Természetvédelem és a természeti emlékek" c. nagy munkája, a Magyar Szemle 1931 decemberi számában pedig Rapaics Raymond irt igen jó összefoglaló cikket „A természetvédelem ügye Magyarországon" c. alatt.

(+) Panyolai hatásra leleteket ill. leletbejelentéseket kapott a Déri-Múzeum Baraláról, Egy Ecsedről, Szatmár-németiből, Cégénydányádról, Vámosoroszi ból, Jeregből a 45-, 79-, 348-, 356-, 423-, 424-, 544- és 581/1932 DMsz. ügyiratok tanúsága szerint. Utóbbi ügyirat értékes adatokat nyújt egy tőlgyfaerdőből tárgyakat szolgáltatásáról és használatáról.

A 356/1932 DMsz. ü. i. szerint mikor Viskeu Kovacs Lajos kanonok a templomot épittette, az alapozási földmunkálatnál a munkások egy tutajra akadtak. Bökényi Dániel nyug. tanító útján irásban közlünk adatokat, de eredménytelenül.

Eldicsekedtem levelemben azzal is, hogy 1931 dec. 16-án alkalmam volt megismerni testvérbátyját, Kozma Miklóst, a Magy. Távirati Iroda főigazgatóját, aki munkatársaival kalauzolásom mellett megtekintette a Déri Múzeumat és akinek közben említettem beregi kutatásaimat. Reméltem, hogy ez az ismeretség kedvezően fogja majd kutató munkánkat befolyásolni.

Én, jól ismerve a Tisza folyó természetét, eleitől fogva éreztem, hogy egy lelőhely, ha a Tisza gyakorta éhes torkának kellős közepében fekszik, a szakadó part tövében, akkor ki van téve minden veszedelemnek, összezuzódásnak, részbeni elnyelésnek és ha nagyon ránk jár a rud, még a teljes megsemmisülésnek is! Ezért nem nagyon lepett meg a panyolai körjegyző 1931 dec. 10.-én kett értesitése, mely szerint a Tisza balpartjában levő faalkatmányt az évi őszi áradás, partomlás folytán, kb. 2 méterrel kijjebb hozta, azért jó volna a szükséges megfigyeléseket, fényképezéseket megejteni, mert egy újabb áradás az egész alkotmányt a Tisza medrébe döntheti (574/1931 DUsz).

Mivel múzeumi ember, december 2-ik felében az évvégi lezárások miatt nem igen hagyhatja el hivatalát, válaszomban a kiszállást 1932 január havára halasztottam, remélve, hogy a faalkatmány addig tartja magát. Fontos, hogy a kiálló alkatrészeket ne fűrészeljék le és jó volna, ha valaki fényképfelvételt tudna készíteni (ad 574/1931 DUsz.)

A helyzetről Kozma főbirót is értesitettem, aki 1931 dec. 24.-én irt válaszában az útazáshoz bundát, meleg takarát ajánlott fel és azt javasolta, hogy Vásárosnaményból béraután menjünk Vitkán, Olcsva-Apátin keresztül Panyolára s onnan szekésen a Tiszához (ad 574/1931 DUsz).

Mivel nem ismertem sem a panyolai viszonyokat, sem az ottani embereket, Kozma főbiró javaslatára 1932 január közepéig hallgattam.

II.

A FAALKOTMÁNY KÉT SZEMLÉJE

1932 III. 12. ÉS VI. 22.-ÉN.

Kozma Gyögy főszolgabíró 1931 XII. 24-én írott levelére 1932 jan. 16.-án válaszoltam. A Panyolára való útazás helyett azt javasoltam, hogy Vásárosnaményból Jándon keresztül szekérrel menjünk ki a panyolai tiszai révhez, hol a révész csolnaka rendelkezésünkre áll. Az előre értesített panyolai körjegyző falujából, ha kedve lesz, jöjjön ki a Zsaró kertbe megbeszélésre. Ezen a szemlén csak felmérésről, rajzolásról és fényképezésről lesz szó (ad 574/1931 Dllsz.). Kozma főbíró válaszában (36/1932 Dllsz) beleegyezett javaslatomba és 1932 jan. 28-ára tűzte ki a szemlét, azonban a kiszállást a Tisza zajlása miatt el kellett halasztanunk, de elhatároztuk, hogy a tavaszi nagy áradás előtt a szemlét nyélbe ütjük.

Csonka László panyolai főjegyző, aki alispáni utasításra a tölgyfaalkotmányt figyelemmel kísérte, 1932 márc. 8.-án érkezett levelében a folyó apadását, a zajlás indulását jelentette. Tanácsolta a belőhely megvizsgálását, mert a gerendákat az áradás elfogja sodorni, ami a parti tulajdonosoknak is jelentékeny kárt fog okozni. Erre mind Kozma főbírót, mind a panyolai jegyzőt a helyszíni szemle 1932 márc. 12-iki megejtéséről értesítettem (107/1932 Dllsz.). Mivel télen a panyolaiak tiszai révje nem működik, kértem a főbírót, hogy Gulácsról 2 embert egy csolnakkal költségemre rendeljen ki a nagyszegi révkunyhóhoz. Hogy a kiszállást egy nap alatt elvégezhessem, a korahajnali indulást határoztam el Nyíregyházán keresztül.

1932 márc. 12.-én 3 13 órakor indultam Nyíregyházára, reggelre Vásárosnaményban voltam. Az állomáson Kozma főbíró várt reám, felesége kiadós reggelivel vendégelt meg, mely után a kis város népes piacán bérautónkon végig gördülve kíváncsian figyeltem, mikor érünk a tiszai vashidra? Sajnos, a folyó

VÁSÁROSNAMÉNY FŐTERE.

behavazott jege még állott ugyan, de a széleken a víz felszakadozott, ami nem tetszett nekem. Gergelyin, Jándon keresztül a 14 klm-es útat hamarosan megtéve, szekérre ültünk, mert a révig még jó 5 klm-t kellett haladnunk járatlan, rossz dülő útakon. Egy másik szekér a csolnakkal és 2 emberrel már korábban elindult.

A gulácsi határban a hó már csak foltokban látszott, da a füzesben és gyümölcsösökben a fehér takaró még tartotta magát.

Megérkezve a révhez, gulácsi embereink a szilvaaszalónál vártak reánk és mindjárt ujságolták, hogy a Tiszán se csónakkal, se gyalog, se másképpen nem lehet átkelni, mert a széleken víz van, középen pedig még áll a jég! Így amitől már a neményi hidon féltem, beteljesedett!

1932 III. 12-ÉN A TISZÁN ÁTKELNI SE CSOLNAKKAL, SE GYALOG NEM LEHETETT. A TÚRTŐI PALAJRÓL KIABÁLTUNK ÁT A PANYOLAIAKNAK. ELŐL KOZMA GYÖRGY DR FŐSZOLGABIRÓ, HÁTUL JOBBRA HEGEDŰS JÓZSEF GULÁCSI JEGYZŐ. FOT. SŐREGI 1932 III. 12.

A PANYOLAI ZSARÓKERT LÁTKÉPE A TÚRTŐI PALAJRÓL NÉZVE. KÖZÉPEN A PARTTŐBEN A FAÉPÍTMÉNY. A PARTÉLEN A PANYOLAI JEGYZŐ, A PAP ÉS A BÍRÓ ÁLLANAK. FOT. SŐREGI 1932 III. 12.

Lesétáltunk azért a révlejárótól balfelé a nagy túrtói palajra, melyen furcsa, összefagyott kásás hótáblák hevertek szanaszéjjel. Ilyesfélét szülőfalum tiszapartján sohasem láttam. Elsétáltunk a faalkotmánnyal szemben levő partszélre és akkor láttuk, hogy kérésemre a panyolaiak is kijöttek szekéren a Zsarókertbe. Közeledésünket észre véve, a magas partélen sorakoztak fel.

A Tisza havasjegű medrén át köszöntöttük egymást. Csonka László panyolai jegyző jött ki a ref. lelkésszel, a főbiróval és egy falusi gazdával. Mindkét részről panaszkodtunk nagy kiabálások közepette, hogy hiába fáradtunk ki, a szélvíz közé szorult jég miatt nem tudunk összejönni.

Távcső nélkül, szabad szemmel is megállapitottam, hogy az a cölöpös partrész, melyet 1931 szept. elején megvizsgáltam és fényképeztem, az őszi nagy áradás után teljesen megváltozott, mert közvetlen mögötte nagy partomlás történt. A parttőben újabb fehvő gerendák és álló cölöp is látszottak. Én nem vettem észre, de a jegyző átkiáltása szerint egy gerenda ágason nyugodott: . Két tenyeremmel töksért alakitva utasitásokat harsogtam a derék notáriusnak a további teendők irányában: a veszélyben forgó gerendákat szedesse ki; a cölöpöket és az azokon belül fehvő gerendákat hagyja a helyükön; ha valami cserép, kő, csont vagy fém tárgy mutatkozna, szedesse össze és őrizze is meg; a kiszedett faalkatrész maradjon a Zsaró-kertben és addig senki hozzá nem nyulhat, amíg én legközelebbi jövetelemkor meg nem nézem!

Csonka főjegyző megigérte, hogy minden úgy fog maradni, ahogy van, mert úgy látja, hogy a jégzajlás a partból kiálló gerendákat nem fogja érinteni.

Aztán, bár borongós, ködös idő volt, két fényképfelvételt készitettem a szemben álló Zsarókerti partról,

„HÓZAJ" A GULÁCSI TÚRTŐI PALATON. – SEM FÖLDRAJZI, SEM METEOROLOGIAI SZAKKÖNYVEK NEM ISMERIK. A VIZBE HULLOTT HÓ ERŐS HIDEGBEN TÁBLÁSAN KÁSÁSODIK ÖSSZE, ÚSZIK, MAJD LAPÁLYOKON MEGFENEKLIK.
FOT. SŐREGI 1932 III. 12.ÉN.

NYÁRFÁS A GULÁCSI TISZAKERTBEN. ELŐL KOZMA DR. FŐSZOLGABIRÓ
FOT. SŐREGI 1932 III. 12.

melyen látszanak a partrélen álló panyolaiak, alattuk a parttőben a tölgyfatörzsek.

— Hát ezek micsodák? — kérdeztem az öregebbik gulácsi emberünket, rámutatva a lapályon egymás után fekvő hótáblákra.

— Ez kérem alássan a hózaj! — válaszolta kiejtett szavának biztos tudatában.

Ezt a magyar szót eddig nem ismertem, nem hallottam, sem földrajzi, sem meteorologiai szakkönyvekben nem olvastam. Kérdező kódésemre hosszas magyarázatokat kaptam, melyeknek lényege a következő: ha erős hidegben havazik, a vízbe hullott hó nem olvad el, hanem összeáll, összekásásodik és kisebb-nagyobb táblákban úszik a felszínen, mikörben meg is vastagszanak. Hirtelen apadáskor a lapályok felett megfeneklenek és a víz szélén szárazra hagyva táblás alakjukat szépen megtartják. Nagyságuk 1-3 m², többnyire kerek alakban, vastagságuk 20-40 cm. Ez a hózaj! Három fényképfelvétellel örökitettem meg a folyó életének ezt az eddig talán egészen ismeretlen jelenségét.+

Mig ezek történtek, a panyolaiak búcsút intve a túloldalról el is távoztak. Mi is felsétáltunk a tiszakeszbe, hol a mohos-zuzmás szilva-, alma- és diófák seregéből magas nyárfások domborodnak fel. Egy ilyen nyárfa csoportot Korma főbiróval lefényképeztem.

A két gulácsi embernek és a szekeret ki- és hazaszállító fuvarosnak összesen 10 pengőt fizettem.

Határában szekerünkről a szilvásban egy aszalót láttunk. Áthaladva a töltésen, a nyáltásra olvadt,

---

+ Mendöl Tibor barátomnak hazajövetelem után említettem megfigyelésemet és fényképeimet. Biztatott, hogy dolgozzam fel megfigyelésemet és a képekkel együtt közöljem le valamelyik földrajzi szaklapban. Ezt azonban mai napig elmulasztottam.

A VÁSÁROSNAMÉNYI TOMCSÁNYI MAJOR
ÓRIÁSI NYÁRFÁJA.
FOT. SŐREGI 1932 MÁRC. 12.

UGYANANNAK 8 M KERÜLETŰ TÖRZSE. MELLETTE
DR. KOZMA GYÖRGY FŐSZOLGABIRÓ ÁLL. FOT. SŐREGI
1932 III. 12.

A VÁSÁROSNAMÉNYI TOMCSÁNYI MAJOR
ÓRIÁSI NYÁRFÁJÁNAK TÖRZSE
FOT. SŐREGI 1932 III. 12.

UGYANANNAK GIGÁSZI MÉRETŰ ÁGAZATA.
FOT. SŐREGI 1932 III. 12.

sok helyen vízállásos mezőn két szép Gatyás ölyvet figyeltünk meg. Klorma barátom szinte boldog volt, hogy végre akadt valaki, aki meg tudta neki mondani ezeknek a téli vendégeknek a pontos magyar és latin nevét és hogy honnan, mikor jönnek Alföldünkre és meddig maradnak nálunk.

Bérautónk Gulács alatt, a jó úton várt reánk és azon tértünk haza Vásárosnamenyba. Igyekeztünk is, mert tervbevettük a Tomcsányi-major óriási Nyárfájának lefényképezését még a délelőtt folyamán. Sokszor keresztük fel ezt a gigászi méretű az egész tájat uraló facsodát, mely megérdemelné, hogy a védett természeti emlékek sorába vegyék fel! Távolról és közelről, 8 m kerületű törzséről és szinte félelmetesen vastag mammut-ágazatairól összesen 7 felvételt készítettem.

A vendégül látó Klorma főbíró kedves családi körétől búcsút véve 17 órakor Debrecenbe utaztam. Ide haza fényképfelvételeim annyira tetszettek ifj. Klórics János festőművész barátomnak, hogy kettőről a már említett olajfestményeket készítette. Első felbuzdulásában kedvet kapott arra is, hogy a nyáron, ásatásommal egyidejűleg eljön velem a beregi Tiszahátra tiszai tájképeket és falvakat festeni. Vágyakozását azonban nem tudta kielégíteni (ad 115/1932 DMsz).

Fényképfelvételeimet a szükséges magyarázatokkal (pl. a hózajnál), köszönőlevelemmel együtt első sorban Klorma főbírónak küldtem meg, aki arcokat nagy elismeréssel fogadta, a személyével kapcsolatosakat édesanyjának is eljuttatta (ad 115/1932 DMsz). Barátságunk egyre mélyült. Emiatt, ha múzeális tárgy jutott a kezéhez vagy tudomására, azonnal a Déri Múzeumnak juttatta. Így 1932 ápr. elején két ezüst pénzt (149/1932 DMsz), decemberben a gergelyi bödönhajót, melyről levelében (581/1932 DMsz) valóságos kis tanulmányt írt. E szerint beszélt több halászmesterrel, kiktől meg tudta, hogy 70-80 esztendővel ezelőtt

szamosmenti és tiszai halászok még készitettek maguknak ilyen 4 m hosszú, 1 m széles bödönhajót, amilyet Kiss András gergelyi halász a szalkai határban hálóval talált meg a mederben. Egy darab tölgyfa rönkből vájták ki, a belvilágot három rekesz által négy részre osztva. Kiss András maga még látott

A GERGELYI TÖLGYFA „HAJÓ" A DÉRI MÚZEUMBAN. A BELSŐ HÁROM REKESZBŐL KETTŐ KITÖRT. FÉNYKÉP UTÁN KÉSZÜLT KLISÉNYOMAT.

ilyen hajót a Szamoson. Egy Bodnár nevű halászmester ezelőtt 42 évvel elhalt apja hagyatékában szintén látott ilyen csolnakot. Id. Szőke Sándor gulácsi kishalász szerint nem csak tölgyfából, hanem nyárfából is vájtak hajdanán ilyen csolnakot ki, amely természetesen nem volt olyan tartós, mint a tölgyfa. Az öreg Szőke állitja, hogy a mai fenyődeszka csolnakok fabatkát sem érnek a régi tölgyfa hajókhoz viszonyitva. Kiss András a hajót a vásárosnaményi tiszai vashid gergelyi hidfője alatt tartotta eladásig.

A tavaszi nagy áradások után a panyolai jegyzőnél érdeklődtem a faalkotmány állapota után (222/1932 DMsz), aki két izben is beszámolt a helyzetről. 1932 VI. 16-iki értesitése szerint a viz alacsony állásánál fogva a faalkotmány könnyen megtekinthető. 16 gerenda áll ki a partból, 1 köztük vezélyeztetve van. Vasszöget nem lát a gerendákban, csak igen kezdetleges fúrásokat.

Sajnos, Ecsedi igazgatát 1932 máj. 29-én agyvér-

zés érte, mely miatt napokra szóló kiszállásról szó sem lehetett. Kozma főbiró is ekkortájt szabadságon volt. Az egynapos szemlét egyedül az ő segitségével lehetett megoldani. Kétszeri levélváltás és sürgöny-értesités alapján

1932 junius 22.-én valósitottam meg 2-ik, egynapos panyolai szemlémet. Ezen a napon, mely elé méltán irhatom a nevezetes-jelzőt, Szappanos-utcai lakásomról a 3 13-as vonathoz, setét hajnalban gyalogoltam ki az állomásra. Távol az ég alján villámlások lobbantak fel, de a bujkáló Hold fénye át-átütött a felhőkön és igy reményem volt a jó időre.

A Nyíren át, a hajnal derengésében, mindig szivesen útazom! A változatosan elevenrajzú, jellegzetes magyar tájképekben a tanyák százai, mint elhajingált fehér kockák, csillognak. Köztük egy-egy falusi torony hegyesedik fel, mint betűk közt a felkiáltó jel vagy egy sikföldi vándorkoldusnak földbe szúrva felejtett botja! Közelben egy kékestükrű tócsa szélén gólya állott. Alakjának ferde sávja lelehajoltában úgy tünt fel, mint egy parányi gémes kút meritéskor! Tarlók vagy legelők mentén a sinek közelébenlegelésző juhnyájakat, az óvatos masiniszta, sistergő gőzerentéssel riantotta meg!

A vásárosnaményi állomáson Kozma főbiró várt reám. Mindjárt alkudozásba kezdtünk az ismét csak egy napra tervezett kiszállás felett. Pátrónusom szerette volna, ha már most megkezdem a tényleges ásatást, de igazgatóm betegsége miatt ezt nem tehettem.

A vendégszerető családi kör üdvözlése és reggeli után bérautón nem csak Gulácsig, hanem onnan tovább a tiszaparti Szilvás-szegbe mentünk. Egy töltésátjárón keresztül menve, benn a Tiszakert füves, sürü dzsungelében, mivel a járást egyikönk sem ismerte, eltévedtünk. Ide-oda próbálkozva végül egy szilvaaszalónál emberekre akadtunk, akik megtudván célunkat, eligazitottakarra az útra, amelyen egyszer már jártunk, de akkor gulácsi ember volt a kocsisunk.

Mi magunk a bejárást nem figyeltük meg. Most tehát vissza kellett mennünk a töltésen át a dülőútra és jobb kéz felől délnek kanyarodva kerültük meg a Nagyszeget. A töltéskanyarban levő átjárón át jutottunk el a révhez.

Már út közben, a gyümölcsös fái között éktelen kiabálás, lárma ütötte meg a fülünket.

— Az Istenért — hüledeztünk — csak nem a mi faalkotmányunkat szedték szét a panyolai magyarok, és most azon osztozkodnak nagy marakodással, kiabálással ?!?

De mikor a révkunyhónál kibujkáltunk a gépkocsiból, hol id. Szőke Sándor és hasonló nevű fia egy új csolnakkal vártak reánk, megtudtuk, hogy a panyolaiak az elsüllyedt hidasukat emelték ki olyan éktelen lármával a vizből. Megnyugodtunk!

Nem volt időnk arra, hogy a hangosan sürgő-forgó embercsoportot felkeressük a révtől felfelé, a parttőben, így nem tudtuk meg, hogy a tavaszi nagy árviz miatt engedték-e a csigakötelet a fenékre s ezért merült a hidas a viz alá, vagy mi történt? Az öreg Szőke szerint így az árviz nem vitte el a hidast!

Én a gépkocsiban a kutatáshoz és a fürdéshez átöltöztem. Kozma barátom isiásza miatt nem szereti a szabad fürdő hűvösebb vizét.

A révlejáróban csolnakunkba szálltunk és a gulácsi Túrtői nagy palaj mentén két emberünk felhajtotta a csolnakot a lapály felső szögletéig, melylyel szemben egy régi, Tiszamederbe torkoló folyás száraz medre látszott. Embereink szerint az is a Túr folyása volt.

Ezzel szemben átevezünk a Tisza balpartjához és kiszállva, megvizsgáltam a helyet, ahol cölöpök mutatkoztak. Miután a helyet lefényképeztem, két hegyezett kisebb cölöpöt ki is húztam a parttőből. Átkutattam és fényképeztem két közeli, fatörzses partszakadást is s végül leereszkedtünk a nagy faalkotmányhoz, annak átvizsgálására.

HOLT TÚRMEDER JOBB SARKÁN MUTATKOZÓ CÖLÖPÖK.
FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

HOLT TÚPMEDER ÉS A PALÁNKVÁR KÖZTI GERENDÁS PARTOMLÁS
FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

HOLT TÚRMEDER TORKOLATA KÖZELÉBEN A PARTBÓL KINYÚLÓ TÖRZSEK. FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

A PANYOLAI FAÉPITMÉNY AZ 1932. ÉVI TAVASZI NAGY ÁRADÁS UTÁN, DÉL FELŐL NÉZVE, CSOLNAKRÓL.
FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

A TÖLGYFA ÉPITMÉNY OLDALNÉZETBEN, A TISZÁRÓL KÉSZÜLT FELVÉTEL. A •2 KERESZTTÖRZSÖN KOZMA DR. ŰL.

FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

RÉSZLET FELVÉTEL.

FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

RÉSZLET FELVÉTELEK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNYRŐL.

FOT. SŐREGI 1932 VI. 22

RÉSZLET FELVÉTELEK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPITMÉNYRŐL.
FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

RÉSZLET FELVÉTELEK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNYRŐL

FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

SZŐKE BÁCSI

RÉSZLET FELVÉTELEK A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNYRŐL
FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

RÉSZLET-FELVÉTEL A PANYOLAI TÖLGYFAÉPITMÉNY ÖSSZEÁCSOLT TÖRZSEIRŐL. A HÁMKÉREG LEVEGŐN ÖSSZEREPEDEZVE LEMÁLLIK. EZÉRT A MÁS HELYEN VALÓ FELÁLLITÁSRÓL NEM LEHET SZÓ.

VÁSÁROSNAMÉNYI BÉRAUTÓNK A GULÁCSI TISZAKERT BUJA FŰVÉBEN. FOT. SŐREGI 1932 VI. 22.

Közeledve a faalkotmányhoz, a csolnakból, kissé távolabbról két felvételt készitettem úgy, hogy az épitmény a partszakasz tájképébe essen. A partszélről leomló, kusza összevisszaságban csüngő fa-, bokor- és dudva gyökerek, lógó agyagpamatok, lecsúszott, dülőre álló bokrok a legutóbbi árvíz pusztitásáról nyujtottak festői képet!

Korma főbiró kérésemre partra szállott, felült a faalkotmány viz felé nyúló egyik törzsére és én a visszahajtott csolnakról, a partszélt is belefogva, lefényképeztem. Igy a faépitmény az emberi testhez viszonyitva szemlélhető.

Ezután ujra visszafordultunk a csolnakkal és most már a Tisza közepéről fényképeztem a faalkotmányt, aztán kikötöttünk, partra szálltunk valamennyien.

Én felkapaszkodtam a törőpart élére és onnan is csináltam a kiálló törzsekről 2 felvételt. Aztán mint a Hajnalmadár a meredek sziklákon, kusztam magam is le és fel, jobbra-balra, mert szinte extázisba estem, mikor közvetlen közelből láthattam a mesterien összácsolt, hatalmas kerenttörzsekre két sorban, beillesztésekkel felfektetett hatalmas tölgygerendákat és egy oldalt felmeredő tekintélyes nagyságu cölöpöt.

-Csoda! Csoda! -ujjongtam örömömben.

Mind a parttőből, mind a gerendák tetejéről és a viz felé kiálló törzsek alá eresztett csolnakról egymásután készitettem felvételeimet, melyek mutatják a fakötéseket, a szabályos beválpásokat, a törzsek összeillesztését és a törzsek száradással összerepedezett hámrétegeit.

Dél elmúlott, mire a fényképezést és méréseimet befejeztem. Összesen 32 felvételt készitettem. Kitüzött feladatomat elvégezve, átevertünk a jobbparti tőrtői palajra, ahol megfürödtem. Mikor belefeküdtem a Tisza kellemes, hüsitő hullámaiba, melyekről tudtam,

hogy kb. 80 kilométeres folyás után szülő falum partjait fogják érinteni, bizonyos, hogy abban a pillanatban én voltam nem csak Beregnek, Szatmárnak, hanem Hajdúmegyének is a legboldogabb fia!

Mire kiúszkáltam magamat, akkorára a panyolai magyarok is felszínre emelték a hidast, azonban a nagy drót csigakötél felszedése még nehezebb munkát adott.

Fürdés után a révbe ereszkedtünk le, hol a várakozó gépkocsiban átöltöztem.

Az öreg Szőke Sándor, a csőszkedő gulácsi kishalászmester megtetszett nekem. Megbeszéltem vele, hogy legközelebbi jövetelemkor, csolnakjával együtt, éjjel-nappali szolgálatra, dupla napszám mellett, mindenesemnek felfogadom. Nagy köszönettel vette szavaimat és én értem, hogy a Sors egy hűséges munkatársat állított mellém. Ezuttal neki és fiának, beszámítva a csolnak használatát is, 5 pengőt fizettem. Csolnakját a gulácsi Szilvásszegből hozta és oda is fog rajta visszatérni.

Soffőrünk most már tájékozódott a helyzettel és a révből torony iránt, a dzsungelen át vezette kocsiját az Ecsegszegi bejáróhoz, melyhez reggel is érkeztünk, de visszafordultunk a rendes, de kerülő dülőutra. A gyümölcsös térdigérő fűvében a gépkocsiról, emlékül egy felvételt készítettem.

Gulácsra be se térve, a jándi útra kanyarodtunk és mihamar Korma főbíró nemesi otthonában élveztem a kedves vendégszeretetet.

Ebéd alatt és után egyre csak a látottakat élményeinket tárgyaltuk: mi lehet az a faalkatmány, milyen célra építhették és mikor? Valami mocsaras tereppen átvezető úttest látszott a legelfogadhatóbb elgondolásnak! Majd a feltárás és a leletek fogják a rejtélyt megoldani! A továbbiakat megtárgyalva fogjuk az ásatást előkészíteni!

Beszélgettünk arról is, hogy felfedezett leleteinket mikor jelentjük be a budapestieknek? Miután a Nemzeti Múzeumnak minden leletre elsőbbségi joga van, félő, hogy a panyolai faalkotmányra is ráteszik kezüket, mint 1931-ben a 6 db. aranykarperecből álló, 458 gr. súlyú biharkeresztesi hallstatti leletre. Szerintem az első alapos kutatást egyedül kell elvégeznünk és ha az előnyomulást a végső határig megtettük, csak aztán zenditjük meg a hiradó kürtöt!

D.u. az 5^{18}-as vonattal utaztam haza Debrecenbe.

Második szemleutam eredményéről első sorban Strecker Andor mátészalkai alispánt értesitettem. Kértem a lelőhely felügyelete érdekében tett intézkedésének megújitását, mert, bár a panyolai jegyző sok gondot fordított a megőrzésre, más községbeli halászok a gerendákhoz mégis hozzányultak (285/1932 Dllsz). Csonka László jegyző a mezőrendőrrel vigyáztatta a faalkotmányt. Irtam neki, hogy a panyolai tiszai révészt is megkellene e feladattal bizni (286/1932 Dllsz).

Fényképfelvételeim legjobbjait Korma főbiró-nak megküldtem, aki az első ásatást a felső-tiszavidéki aratások megkezdése előtt javasolta megejteni, hogy elegendő inséges munkaerőt tudjon rendelkezésemre bocsátani. En felvettem a kapcsolatot dr. Scherf Emil m. kir. osztálygeológussal, ki a budapesti Földtani Intézet kiküldetésében a szabolcsmegyei Tiszapalgár környékén végzett földtani kutatásokat és méréseket. Előbb a debreceni Városi Téglagyár agyagbányájában feltárt méhkasalakú üregek, majd a panyolai lelőhely réteg- és talajtani vizsgálatára kértem fel. Emlegettem neki a tiszaporoszlói hatalmas Apponhati parti ásatelepet is, de erre nem volt időnk.

Scherf Emil, aki 1932 VII. 29-én keresett fel először a Déri Múzeumban hivatalos irásbeli felszólitást kért tőlem, hogy azzal feljebbvalói engedélyét kieszközölhesse, (300/1932 Dllsz) ami sikerült is. Egy múzeumi kalauzolás-

sal kapcsolatban megismerkedtem a vásárosnaményi Tomcsányi-család három tagjával, 1932. VII. 3.-án pedig a kiváló etnográfus pátronusom látogatott meg, aki nagy érdeklődéssel hallgatta végig panyolai beszámolómat és megigérte, hogy az első próbaásatáshoz velem tart a beregi Tiszahátra. Ez volt dr. Györffy István, az örökké mozgékony, lelkes magyar tudós!

A gyülekezés napját 1932 jul. 9-ére tűztem ki Debrecenben, az utazást jul. 10-iki vasárnapra és a próbaásatás megkezdését jul. 11-ére. A kutatás pontos előkészítése elég sok gondot okozott. Az alispánt, a főszolgabirát, a gulácsi és panyolai jegyzőséget, Scherf és Györffy barátaimat külön-külön levélben értesítettem. A panyolai jegyzőt megkértem, hogy a panyolai Zsarókerti földtulajdonosoknak az ásatáshoz való beleegyezését kérje ki. A gulácsi jegyzőnek megirtam, hogy id. és ifj. Szőke Sándor a csalnakkal jul. 10-én reggel a panyolai tiszai révnél várjanak és hogy milyen felszerelést és élelmet hozzanak magukkal. Kozma főbirótól 6-10 inséges munkást kértem 6 napra a két Szőkén felül és jeleztem Scherf és Györffy úrak csatlakozását, kikkel jul. 10-én bérautón útazunk V. Naményból a gulácsi Nagyszegbe.

Scherf Emil oktálygeológussal jul. 9.-én bérautón kimentem a Városi Téglagyárhoz, hol a feltárt méhkasalakú földbevájt üregekből talajmintákat szedett, továbbá edénytöredékeket is kapott. Tanulmányát, melyben az ottani nyersagyag és az ott készült agyagedények anyagának azonosságát kimutatja, az 1932-ben megjelent „A méhkasalakú földbevájt üregek problemája" c. könyvemben le is közöltem. Az üregekre vonatkozó agyagbánya elméletem vitát váltott ki, de végül is mind itthon, mind a külföldön általánosan elfogadták. Sőt legujabban publikáltak egy i.e. VI. sz.-ból való Korinthosi festett agyagtáblát, mely ilyen agyagbányászokat ábrázol.+

+ Szilágyi J. Gy. A görög művészet kezdetei Bp. 1958. 31. l. – G. Thomson: Aischylos és Athén. Bp. 1958. 61. l.

A PANYOLAI ELSŐ ÁSATÁS NAPLÓJA.

1932. VII. 9–17.

1932 jul. 9.-én a Debrecenbe érkező Scherf Emilt és Győrffy Istvánt magam fogadtam az állomáson. Előbbit reggel utóbbit az esti gyorsvonatnál, miután Scherf barátommal tegla gyári kirándulásunkat elvégeztük. Győrffy Istvánt a Kis Pipában szállásoltam el, szemben az állomással.

A kutatásra a múzeumi kasszából 100 pengőt hértem, ehhez csatoltam a saját kasszám 9 pengő maradványát. Vendégeimmel megállapodtam, hogy jul. 10.-én hajnalban a 3 18-as vonattal indulunk. Az útazás előkészítése és pakolás munkájára alig maradt időm. Lakásomon csak éjfél tájon tudtam lefeküdni.

1932 jul. 10-ike vasárnapra esett. Az előző napi túlhajtott munka, látás-futás annyira kimerített, hogy hajnalban 3 óra 10 perckor ébredtem fel, tehát 8 perccel a vonat indulása előtt: az az alaposan elkéstem!

Rettenetesen dühös lettem. Családom Bécsben volt apósomnál, nem volt, aki felkeltsen. Hirtelen felöltöztem és előbb loholtam az Angol Királynő szállodába, hol Scherf Emil szállásolt. Hátha ő is elaludt?! De bizony elutazott. Vissza siettem a Déri Múzeumba. Asszonyaim ott vártak reám. Lementem a nagy állomásig. Szemben a Kis Pipában keresztem volna Győrffyt, de ott be se tudtam jutni. Az állomási várótermekben se találtam senkit a kíséretek közül. Így tehát elutaztak nélkülem is Vásárosnaményba. Erre fel sürgönyöztem Korma főbírónak: „Elaludtam. Délután érkezem. Az urak vásjanak meg".

A PANYOLAI FAÉPITMÉNY AZ 1931. ÉVI ŐSZI ÉS 1932. ÉVI TAVASZI NAGY ÁRADÁS ÉS PARTOMLÁSOK UTÁN ÚJABB ALKATRÉSZEKKEL MUTATKOZIK. EZT AZ ÁLLAPOTOT MUTATJA SCHERF DR. 1932 VII. 10.-KI FELVÉTELE. ~

KILÁTÁS A ZSARÓ-KERTBŐL KISAR FELÉ. BALFELŐL A TÚRTŐI PALAJ DÉLI VÉGE. FOT. KOZMAN L. 1932 X. 5.

Szerencse, hogy nem vagyok babonás! Nyugodtan haza sétáltam, lefürödtem, olvasgattam, csomagjaimat taxin kivittem az állomásra, személypodgyászként feladtam, ujra hazamentem, lefeküdtem, sokat káromkodtam, ebédelni kivillamosoztam az állomásra és a 12^{14}-es gyorssal, irtózatos hőségben útaztam Nyiregyházán keresztül Vásárosnaményba.

Az állomáson Scherf Emil mosolyogva fogadott. Szinte biztosra vették Győrffyvel, hogy mi történt velem, azért elutaztak és a délelőtt folyamán a közeli Gergelyi és Ugornya falukat tekintették meg. Kozma főbiró otthol se volt, politikai körútazásra kellett mennie.

Kozmáné háziasszonyunk uzsonnával traktált bennünket, mely után egy felfogadott bérautóra pakaltunk fel. Miután Scherf szolgáját is magával hozta, Takács sofför a csomagokat előre, hátra és oldalra kötözgette, hogy mind az öten elférhessünk. Igy indult el a kutató társaság, mely összetételében mintáúl szolgálhat a magyar tudománynak, állván egy geologusból, egy etnografusból és egy régészből fényképező gépekkel és műszerekkel ellátva!

Jándot elhagyva, az én kedvenc tájamrál, melyen a távolban a gulácsi torony látszik, ezuttal is felvételt készitettünk. Gulács faluban Győrffy István tevékenykedett kis gépjével, számos néprajzi felvételt szerezve. Innen a panyolai tiszai révhez kocsiztunk és a révészkunyhónál kipakoltunk. A sofförnek 17 pengőt fizettem.

A révben az öreg Szőke fiával és csolnakával várt reánk. A nehezebb csomagokat csolnakon szállitották fel a Tűrtői palaj közepe tájáig, szemben a tölgyfa alkotmánnyal, a kisebb csomagokkal gyalogosan sétáltunk fel a palajon és a parti füzes gyönyörű zöld fala tövében sátort vertünk pintyőkék, sárgarigó és más éneklő madarak csodás zenéje mellett. Jó kedvünkben tréfálkoztunk, ékelődtünk egymással.

DR. GYŐRFFY ISTVÁN
GULÁCSI FÉNYKÉPEI
A PANYOLAI ÁSATÁSI NAPLÓ
RÉSZÉRE.

1932 VII. 10-KI FELVÉTELEK.
SOROMPÓS KAPU. A TŐKE ALATT DESZKÁBÓL KIFŰRÉSZELT SÁRKÁNYFEJ.

DR. GYÖRFFY ISTVÁN

GULÁCSI FÉNYKÉPEI

A PANYOLAI ÁSATÁSI NAPLÓ

RÉSZÉRE.

1932 VII. 10

FENT: ÁLLÁSTETŐ VAGY FÉLSZER KAZAL FELETT.

LENT: BAROMFI ÓLAK.

Hálásra én kaptam a sátort a homokderékaljjal, Győrffy úram a postán előre küldött és Szőke bácsi által jól kitömött szalmazsákot választotta a szabad ég alatt, míg Scherf Emil egy jó meleg takarót kapott a főbiróéktól, mellyel bevonul a legközelebbi bokor alá.

Sátorverés után áthajóztunk a tulsó partra és vendégeim ámulva szemlélték az egybeácsolt hatalmas tölgyfaépitményt! Megállapitottuk, hogy ennek a lelőhelynek a feltárása mindenfáradságot és minden pénzt megér! Szövögettük is a szebbnél-szebb terveket, elgondolásokat! Kár, hogy a faalkatrészek között semmi konyhahulladék, kulturréteg nem mutatkozik! Hasztalan piszkáltuk, kapargattuk a szakadt part falát, se egy cserép, se egy égett rög vagy hamu a közelben sem mutathozott!

Én beszéltem egy Baranyi nevű panyolai gazdával is, az ártéri föld tulajdonosával, akit kihozott a kiváncsiság. Minden úgy lesz, ahogy az Alispán úr elrendeli. Ez tudományos munka, melyért mindenkinek kell hozni valami áldozatot!

Visszatérve a gulácsi palajra, én természetesen alig vártam, hogy megfürödhessek. Győrffy bátyánk, a karcagi kunember kijelentette, hogy ő csak akkor fürdik a Tiszában, ha kötelet kötök a lábára! Scherf Emilről ránézvést is látszik, hogy meleg fürdőszobákhoz szokott fővárosi lágy ember!

Még Tiszavirágzásban is volt részünk. A kérészek százezrei sárgállottak a viztükrén halkan zizegő repkedéssel... Gyermekkorom óta ismerem őket!

Mire felöltözködtem, sátorom előtt füstöt lökött az embereink által összemezgerélt száraz gally és vacsorára szalonnát sütöttem, hagymás piritósra csepegtetve zsirját. A többiek szalámit, vajat, sajtot falatoztak. A könnyű, savanykás bórocska ilyenkor valóságos áldás! Szalonnázó embereinknek is juttattam belőle.

Lassan esteledett. Az erdő dalosai elhallgattak

és a panyolai partok felett megkezdte éjjeli szereplését a Holdvilág! Ilyenkor a Tiszapartján szabad tűz mellett üldögélni, a parázs fényében fürdeni, a tüzet kapirgálni páratlan boldogság! M'ért nem is születtem halásznak, révésznek vagy valami tiszakerti csősznek!?! Akkor ilyen esti tűz mellől minden nap nézegethetném a csillagos eget, a Hold sápadozó fényét és mulattatnám magamat a tücsökprimás muzsikájával, ki harmad magával most is itt húzza a fülembe szimes-szüntelenül, pedig „100 forintos bankó" se jár neki.....! A tájra ereszkedett nagy csendességben tisztán lehet hallani a halak csaphodását. Ha igazi született halász ember volnék, meg tudnám mondani a „kapásból", hogy az most mi volt: harcsa, potyka vagy süllő? Ha a Tiszapart hűen kitartó fia maradtam volna, még azt is meg tudnám lesni, hogy az esti szél mikor és melyik rezgő nyárfa tetejéről indul el éjszakai csavargására?

Míg ezek felett meditáltam, Scherf barátom már aludt is a bokor alatt. Pokróca nem takarója, hanem zárt gubója volt, az orra hegye se látszott ki belőle. Györffy bátyánk is leheveredett a neki átengedett szalmazsákra, magóra húzva esőköpenyegét.

Huncutúl odadudoltam neki a katonanátát:

„Baka köpenyegem a sátorom,
Ölelj meg hát kisangyalom!"

— Ne bosszants! — mondta kurtán — Menj te is aludni, mindjárt pitymallik!

---- A tücsökbanda kivételével mindenki aludt már, de engem még sátoromban is sokáig ébren tartott leirhatatlan boldogságom.....!

1932 julius 11. Hétfő.

Pirkadó hajnalban a madárdal ébresztett fel. Sárga rigó, kakukk, pinty, gerle szólottak egyszerre. Koncertjüket alászinezte a szélsuhogás ..... A sátor nyilásán kitekintettem: még mindenki aludt. Vissza húzódtam takaróm alá és magam is újra elaludtam az élvezetes, üde, jó levegőben.

Úgy 1/2 4 tájon keltem fel. Először is a sátorban rendet csináltam, mert tegnap este elábrándoztam, nem volt rá érkezésem. Mindent szépen a helyére raktam: kit a kofferbe, kit a kézitáskámba, kit be a sátorba.

Lassan társaim is felcihelődtek és előszállingóztak. Szőke bácsi ösztönösen tudja, hogy első teendő a tűzrakás, a felszálló füst, mely mihelyt körül néz, húzódik a Tisza felé. A teafőzéshez külön zománcos kis fazekam van, melybe Szőke bácsi tiszavizet merit reggeli étkezés előtt. Hajnalban egy pohárka barackpálinkával köszöntjük egymást, aztán következik a mosakodás, részemről fürdés, mert a hajnali lubickolásnál nincs fenségesebb a világon!

5 órára megérkeztek a Kozma főszolgabiró által kirendelt gulácsi inséges munkások: Balog Sándor, Mester József, Lánczy Lajos és a fiatal Fekete Pista. Gulácsról jött a két Szőke, de az öreg földmunkát nem végez, ő a sátortanyám nappali és éjjeli őrzője, rendbetartója, szakácsa, gondnoka. Panyoláról Varga Dánielt fogadtam még fel 6-ik földmunkásnak, ki maga jelentkezett.

Munkásaim szikár, szálas emberek, nagyszerű alakok! Hogy ne kelljen ide-oda járni, munkásaim és magunk is megreggeliztünk sátorom mellett. A forró tea nyári reggelen is jól esik az embernek finom paprikás szalonna kiséretében.

A munkásokat Szőke bácsi szállitotta át csolnakán a tulsó partra, aztán Scherffel együtt magam is átkeltem Györffy István a sátornál maradt házőrzőnek. Onnán nézte végig, hogy inditom el az első ásatást?

Én az ásatási tervet, ha nem is papíron, de magamban már rég kidolgoztam. Ismertem jól a Tiszát, a szakadó meredek partok természetét. Jól tudtam, hogy áradás nélkül is, önsúlyától meg-megrogyadozik, leomlik azért első teendőnknek tartottam a faalkotmány felett a meredek partot, jó szélesen fordén lenyesni, hogy a 6-7 m magas part tövében veszély nélkül, nyugodtan dolgozhassunk.

Hogy a helyszínen mindenki könnyen fel- és lejárhasson, ne kelljen senkinek a jobb felől eső Holttér torkolatához kerülni felkapaszkodás végett, azért a partból egy lépcsős feljáró kifaragását láttam szükségesnek.

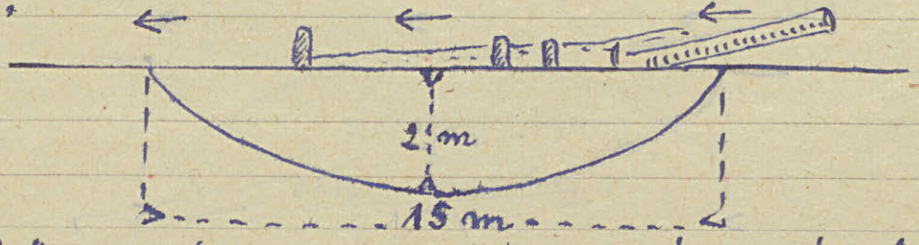

Első munkánk volt tehát az építmény felett a part forde lenyesése. 20 m-es szalagommal kimértem a partélen egy 15 m hosszú és közepén 2 m mély, gömbszelet alakú sávot, melynek vonalát a felszínen ásóhegyvel kiárkoltáttam. Áradásra is számítva a partfalban folyástgátló szögletet bevájni nem tanácsos.

Embereimet elosztva, a partomlantó munka ásóval, csákánnyal szépen megindult. Mivel emelni, odább hányni nem kellett a földet, rögök, gyökerek nagy porcással omlottak lefelé a Tiszába, a lenyesés gyorsan ment.

Természetes, hogy a leszúduló törmelék szennyessé, habossá tette a vizet. Ez a szennyes, habos víz egy lapályban megrekedt és a víz sodrás csak néha szakított ki belőle egy-egy foszlányt. Mikor már a gaz és szennyes hab nagyon összegyűlt, az öreg Kőkével csónakra szálltunk és evező inkkel jó részét nagy üggyel-bajjal a víz sodra felé tologattuk.

A délelőtt folyamán Szarka Boldizsár panyolai ref. lelkész és Csonka László jegyző látogatták meg az ásatást. Mai első kézszoritásom a derék pappal egy hosszú, benső barátságnak volt a keresztelője. Szinte feltűnő érdeklődést mutatott leletünk mibenléte iránt, szélesebb körü olvasottságot vettem ki szavaiból, ami mind kedvezően befolyásolta barátságunk kialakulását. Győrffy Istvánnak is átkiáltottam, hogy jöjjön át csolnakon, mert tudtam, hogy Panyola községet akarja felkeresni. Scherf itt a közelben végezte kutatásait József nevü szolgájával, igy megismerkedtek hamarosan.

Csonka jegyző megigérte, hogy holnap reggelre ő is küld Panyoláról négy inséges munkást.

Rövid tartózkodás után Győrffyt és Scherfet kocsijukra vették Panyola község megtekintésére.

Igy munkásaimmal magam maradtam. A munkára csak annyiban kellett ügyelni, hogy a lenyesés ferde vonalát betartsák az emberek és a falat fonákra fogott ásóéllel simára reszelgessék.

Volt hát időm ősi módra szemlélődni. Partszélre ülve lelógattam a lábamat. Az égen nem volt egy maroknyi felhő sem, igy ott nem volt mit nézni. Az azonban pompás látvány volt, mikor két szürke gém karikába hajtott nyakkal elhúzott a nagy lapály felett..... A dél felé fokozódott nagy hőséget kellemesen enyhitette a parti szél. Talán ennek volt köszönhető, hogy örökösen hallottam a madarak vidám csicsergését a füzesekből, nyárfásokból, gyümölcsösökből, mindenfelől! Ez a tiszai tájaknak páratlanul bájos csodája!!

9 órakor egyik munkásom égett földet és abban mázas cserepet talált. Embereim a gödör alakjából azonnal látták, hogy azon a helyen „aszaló" volt. Most is ásnak a panyolaiak ilyen aszalógödrät 1–1·50 m mélyre.

A part lenyesése folytán keletkezett padkáról láttam, hogy a kijelölt sávtól felfelé, tehát DK-nek a törő part veszedelmesen alábaltozott, csak eddig csolnakról nézve, a lecsüngő gyökérzet, indák eltakarták elölem. Azért a kijelölt 15 m hosszú szakaszhoz hozzá mértem ujabb 5 métert. Fenn a parton, jól hátravett árkolással a támasz nélküli partszakasz hamarosan lomlott.

A nyári hőség az emberből kiszikkasztja a nedvet. Alaposan megszomjazván, csolnakon útmentem tejet inni és savanyu cukrot vettem magamhoz. 3 csészével ittam meg egymás után. Ilyen jól talán soha életemben nem esett, mint akkor. Igaz Szőke bácsi a tejesüveget hüvös iszapba ásva tartotta a citromokkal együtt, még zöld gallyakat is borogatott rájuk.

A panyolai jegyző 11 órakor két mérnök-vendéget hozott, akik csolnakról, kalauzolásom mellett megtekintették a tölgyfa épitményt.

A lenyesés munkája nagyszerüen haladt. Mikor Györffy és Scherf délfelé sörökkel, bélessel és madárcseresznyével megrakodva vissaérkeztek, elámultak, hogy milyen sokat végeztünk. A felszin alatt 4 m mélyen állottunk, tehát közel az épitmény felett. A felméréseket holnapra halasztottam, a teljes leásás utánra, Scherf tovább kutatott.

Délben, a sátor előtti tüzhely köré telepedtünk. Szőke bácsi gondoskodott, hogy szalonnasütéshez jó parazsunk legyen. A nagy hőség miatt hálóingre vetköztem. Sütés előtt debreceni szárazkolbászt falatoztunk hideg söröcskével s azután következett a mezőkben, vizekmentén élő emberek izletes, ősi ebédje. Valami fenséges volt!

Már javában falatoztuk a sült szalonnát, mikor Scherf barátunk csolnakért kiáltott. Szőke bácsi hamarosan átrepitette. Scherf örömtől kipirosodva, a markában

kék agyagot tartva közeledett felénk.

– Meg van a diluviális réteg – kiáltotta –, felette egy 1/2 m-re van a faalkotmány!

A boldogságtól előbb szólni se tudtunk, csak ujjongtunk, mint a gyermek. Bár nem én kerestem meg a kékagyagot, Győrffy bátyám és Scherf barátom mégis nekem gratuláltak! Szinültig töltött pohárral koccintottunk. Ugy meghatott, hogy Győrffy bátyám is boldog volt és büszke reám, mert neki köszönhettem, hogy múzeumi kutató ember lett belőlem!

Aztán lehiggadva beszélgettünk, tervezgettünk! Mit is jelent ez a kékagyag?! Őskökori épitmény volna? Ezzel az elgondolással nem tudtam össze egyeztetni a szabályos fűrészeléssel összeácsolt vastag tölgyfa törzseket! Nem-e inkább egy ősi, elhagyott folyómedren keresztül vezető úttest, hiszen a Tiszamedre az Alföldön a diluviális agyagba van beágyazva, ezért kerül ki belőle a sok mammutcsont.

Bár az úttest-elmélet nagyon elfogadhatónak látszott, a döntést a további feltárástól tettük függővé.

1/2 3 órakor folytattuk a munkát. Mikor csolnakon átkeltem a Zsaró-kertbe, egy hebegő panyolai magyar álldogált a partszélen és mégugyan mondta a magáét, hogy van neki itt egy boglya szénája, amiatt aggódik, mert annyi ember, meg fuvar megfordul itt.

Egy gulácsi ember végül megsokallotta a sok hebegést és azt mondt neki röviden:

– Bátyám! Mi még nem ettünk szénát!

Erre a gazda nem tudott mit válaszolni, hanem szégyenkezve menten elpárolgott.

Délután a munka egyre érdekesebbé vált. A közép tájon és az északi, tehát a rév felőli végén cölöpsorok kezdtek mutatkozni. Az északi nagy cölöp megett már korábban látszott három kisebb cölöpfej, ehhez jött még 3 db és egy nagyobb a falban, mely az előbbi naggyal méretre egyezik. Középen

a cölöpök víz felé dűlve látszanak.

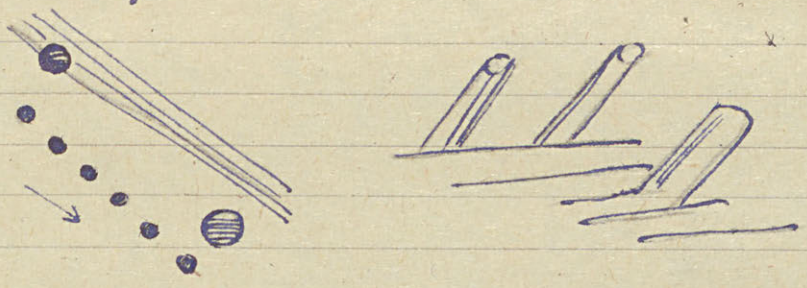

[A baloldali vázlat az eredeti gyorsíráson vanló-ban téves, mert a cölöp sor a két nagy cölöpön belül volt!:

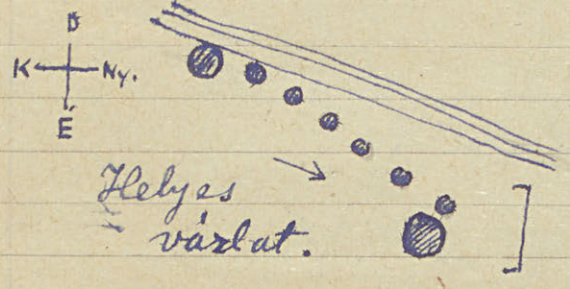

A mai napon elért szinten Scherf szerint kékes agyag réteg, alluvialis üledék benne sok növényi maradvány! Scherf több mintát vett belőle megvizsgálás végett.

Este a cölöp sor ÉNy-i végénél kis ásómmal megtaláltam a növényfonást. Nagy az öröm! Mi ez? Hullámtörő vagy patics fal?

½6 órakor a munkát beszüntettem. A gulácsiak gyalog hazamentek, én megfürödtem. A száraz meleg homokban heverészve beszélgettünk és sörözgettünk.

Nagy nehezen rávettem az öreg kanombet, Gyöffy bátyámat, hogy fürödjön, de rettenetesen hidegnek találta a vizet, én ellenkezőleg nagyon melegnek.

Fürdés közben, a panyolai parton megjelent Szarka Boldizsár, Csonka jegyző két hölgyével. Nagyban szemlélgették a helyet. Gyöffy már ismerte a hölgyeket is. Hívta őket a lapályra, de nem jöttek.

Vacsorára 12 tojásból magam készítettem jó vadászos rántottát, melyre sörkészletünket fogyasztottuk.

DR. SCHERF EMIL OSZTÁLYGEOLÓGUS A TALAJT VIZSGÁLJA. FOT. SŐREGI 1932 VII. 12

KOZMA GYÖRGY FŐSZOLGABIRÓ MUNKÁSAIM KÖZÖTT. FOT. SÖREGI 1932 VII. 12

A fiatal Szőkét már korábban elküldtem egy kétköz-hálóért, vacsora alatt meg is érkezett. Apjával elmentek a csendes éjszakában halászni. Györffyék lepihentek, én magam mentem a halászok után és figyeltem őket, amint végig halászták az egész túrtői palajt. Gyönyörű volt, mikor partszélre vonva a hálát felemelték és az apró dévérkeszegek megvillantak a csillagfényben.....

1932 julius 12.

Mikor hajnalban 4 órakor felébredtem, egy kis fejfájást éreztem. Úgy látszik, tegnap délben, a kékagyagos nagy izgalom miatt a szalonnát nem sütöttem meg eléggé s hozzá még csak úgy nyeldestem, mint a gém a halat. Bizonyára ez ártott meg. Vacsorára meg ettem rá a jó zsiros rántottát.

Az én tiszaparti borotválkozásom nem mindennapi látványosság lehet! Bár sátorom előtt van egy Szőke bácsi által konstruált szalonasztalka, kartalan nyárfatőke fotellel, én mégis a Tisza vizébe ülve szoktam ezt a senki által nem kedvelt férfiszórakozást elvégezni. Asztalom a kikötött csolnak farpadja, melyre ráteritem cigándi kendervászon, csikos törülközőmet és arra helyezem a borotva felszerelésemet, a kis tükörtől kezdve a fogkrémig, mindent. Csupán habverő- és mosdóedényre nincs szükségem, mert ilyenkor az én melegvizes csészém maga a Tisza, no meg a mosdótálam is egyuttal, melyben benne ülök. A rendkivül lágy tiszavizzel olyan habot lehet felpamacsolni, hogy az embernek csak az orra hegye szuszog ki alóla. A vizre csapott apró szappanhabot tovább úsztában kisujjnyi halacskák kapkodják, bár alig hiszem, hogy az kedvükre való csemege lenne?

Borotválkozásra következik a fürdés, az úszkálás és ami mindennél egészségesebb, utána a cigándi kendervászon törülközővel, melyvetekszik a vasból való faráspollyal,

végig ledörzsölöm magamat.

Ma valahogy nem vettem észre hogy a fogkrémtubus és a fogkefém bele esett a Tiszába. De Szőke bácsi nagy türelemmel addig markolászta, kopargálta a csónak körüli jeneket, míg végre mind a kettőt megtalálta. Palaj-szélen a víz szinte áll, lehetséges volt.

Reggelire mindnyájunk részére teát főztünk.

Közben a Csonka jegyző által kirendelt panyolai munkások megérkeztek a Tiszáró-kertbe. A gulácsiak közül egy elmaradt. Így ma 4 panyolai és a két Szőkével együtt 5 gulácsi inséges munkásom volt, név szerint Szabó Bertalan, Szaniszló István, Péter György és Kissdajos Panyoláról, Balog, Lánczi és Fekete Gulácsról.

Áthöltözve valamennyien, az öreg Szőke kivételével, a balpartra, munkához láttunk. A 4 panyolai embert a tegnap hózzámért 5 m-es partszakasz továbbnyesésére állitottam be a szükséges utasitásokkal a 6 tis cölöp folytatásában, a gulácsi emberekkel pedig a tegnap elért fa alkotmány tetejét pucoltattam le, hol a kék agyagban megjelentek a vörös szálak.

Scherf Emil geologus barátunk fúrásai, gödrei vizsgálatai alapján eddigi megközelitő megállapitásairól számott be. Szerinte itt a lösz egyáltalán hiányzik. A fa épitmény a diluviális kékagyagrétegen fekszik, mely valamikor, mint sziget emelkedett ki. Alább közlöm Scherf vázlatának másolatát:

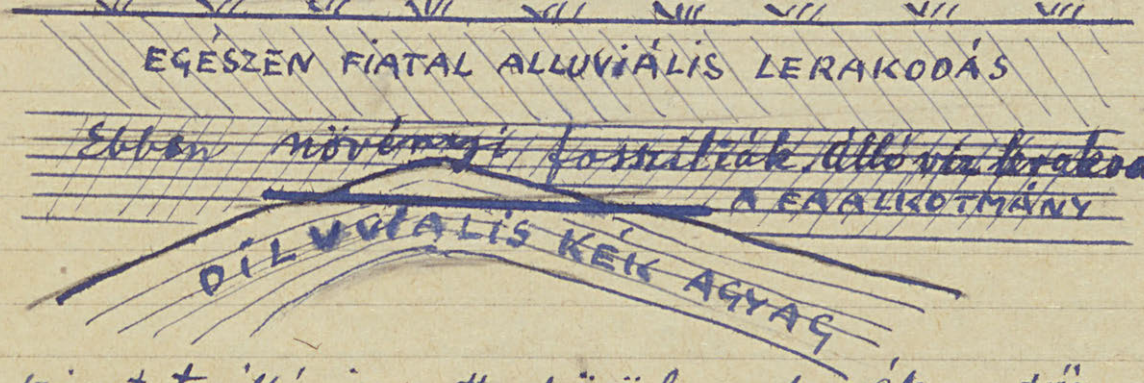

A szigetet állóvíz vette körül, mely vékony tőzegréteget alkotott körülte. Ha a vizállás emelkedett,

akkor a szipetet el is lepte. Ezért a növényi korhadt rétegek a szipet felé elvékonyúlnak.

Scherfnek kellene egy heti munka, hogy a pontos szinteléseket elvégezze. József nevü, kecskeméti származású szolgájával erős munkában volt, mikor a kis Fürógépet neki vetették a partnak.

Győrffy István egy panyolai emberrel besétált Panyolára, hogy ottani néprajzi kutatásait befejezze: Megkértem, hogy 1 liter bort és pár üveg sört szerezzen be számomra. Volt még neki 1 üveg söre, melyet átadott nekem. Elég meleg volt, de Scherf Emillel megittuk. Ez az ital, miután még szaladgálni kellett, olyan rosszul esett, hogy a gyomrom felfordult. Zátra mentem a Turpatak árnyas medrébe; a sörit alt kihánytam. Erős fejfájás lépett fel; gyomromat soda bikarbonával hoztam helyre, továbbá sok tiszavizet ittam, mert úgy éreztem, hogy egy kis napszúrást is kaptam, aminek sok vízfogyasztás az orvossága az én homeopata-orvos jóatyám egykori tanítása szerint. Egy fél óra múlva jól éreztem magamat.

A munka népen haladt előre, derék embereim becsületesen dolgoztak. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy a gulácsi füzesek felől autó berregése hallatszik. Sejtettem, hogy Korma főbiró látogatót meg bennünket, ami valóra is vált.

Korma barátunk a révész csolnakon érkezett hozzánk. Csomagot is hozott, amit áttettünk saját csolnakunkba. Meleg, őszinte baráti üdvözlések után elmondtam neki az ásatás eddigi menetét és megmutogattam a már látható alkatrészeket. Korma főbiró talán nálunknál is jobban örült az eredményeknek és jövőbeli reménykedéseit szines elképzeléseket varázsoltak lelki szemei elé! Akkor érkezett vissza Győrffy bátyám.

Ebédre áthajóztunk sátortanyámhoz. Itt kicsomagoltunk és akkor láttuk, hogy ami drága barátunk, kedves asszonya mi minden finomságot küldött ki számunkra: rántott csirkét, fekete kávét, egy thermosban fagylaltot,

EBÉD NAGY HŐSÉGBEN A GULÁCSI TISZAKERTBEN.
BALRÓL: KOZMA GY., KÖZÉPEN SCHERFE, TOBBRA SŐREGI J.
FOT. GYÖRFFY 1932 VII. 12.

SÁTORTANYÁM A TÚRTŐI PALAJ FŰZBOKRAI ELŐTT.—
FOT GYÖRFFY 1932 VII. 12.

meggylekváros süteményt és bort! Ami aztán tulságos figyelmességvolt: tányérokat, poharakat, kis szalvétákat és evőeszközöket is kaptunk a traktához!

Miután egy a sátor előtti tűzre nem volt szükségünk, karosszékeket pedig nem hozott a mi kedves vendéglátónk, hogy kis asztalkámhoz ülhettünk volna: hátra mentünk a parti fűzbokrokon túl egy gyönyörű füves, virágos tisztásra és ott leheveredve fogyasztottuk el a deliciózus finomságokat. Győrffy bátyánk fényképezett le bennünket, mi miatt ő nincsen közöttünk a képen.

Bár nagyon nekivetkeztünk az ebédhez, a nagy hőségben, a hűvösárnyékban is éppen az kellett volna legjobban, ami hiányzott: ásványvagy szódavíz!

Én, ha Kozma barátunk nem jön ki, diétát akartam tartani reggeli „változásom" miatt, ahogy azt Szőke bácsi gondviselőm nevezte, de mikor rámmosolygott az aranysárga rántott csibe, tervem füstbe ment. Jóízüen falatoztam, iszogattam. Fejfájásom akkor szünt meg teljesen!

Délután 1/2 3 órakor a munkát folytattuk. A két és félórás déli munkaszünetet a nagy hőség miatt tartjuk.

Délután Scherf Emillel dolgoztam. Méreteket vettünk fel a lenyesett partfalban jól látható kékagyag és tőzeges sárgaagyag-rétegekről. Ezt pedig úgy csináltuk, hogy egy hosszú rud végére rákötöztem egy 10 m hosszú mérőszalagot. Egy ember a rudat felülről a kívánt mértékben előre dugta és mi a parttöből a rétegek mélységét, vastagságát lejegyeztük.

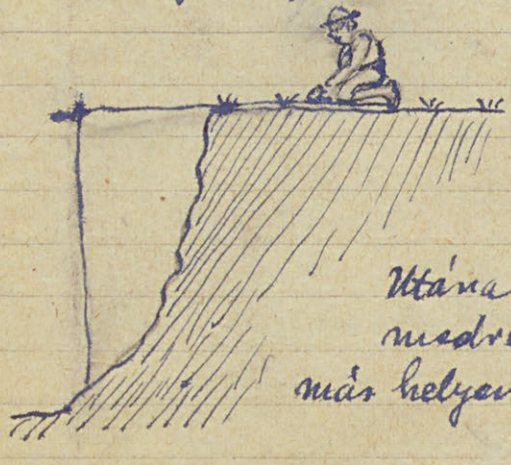

Utána megvizsgáltuk az alsó Túrpatak medrét is. Scherf itt és a Zsaró-kert más helyein is fúrásokat végzett.

Kozma főbíró d. u. 4 óra felé hazafelé kerülődött. Győrffy bátyánk is megelégelte a „Szabad Ég"-hez címzett szalmazsákos hatelját, ő is búcsút vett tőlünk. Megígértem neki, hogy az ásatás lefolyásáról és eredményéről értesíteni fogom. Szőke bácsi pár perc alatt lehajózott velük a révhez, hol a bérautó várakozott s onnan Vásárosnaményba utaztak.

Scherf Emil útazását estére halasztotta, most talált még magának elvégezni valót.

Óvatos bontási és tisztogatási munkánk már a vége felé közeledett, mikor Szarka Boldizsár lelkész és Csonka László jegyző kijöttek Panyolájról. Partszélről nézték a munkánkat, melynek befejezése után korsójukhoz mentem, hol borozgatva, trécsálkozva elbeszélgettünk, az őszinte barátságot alapozva.

Scherf dr. befejezvén munkáját, ünnepiasan és a panyolaiakkal elhagyta ő is a Szarókertet. Abban állapodtunk meg, hogy meg fogom kísérelni a Földtani Intézet Igazgatóságánál egy hétig tartó kiküldetését.

Magamra maradva, egy keveset csolnakáztam. Valamikor, még az I. világháború előtt, nagybátyám Ölbey János ref. lelkész cigándi halászai körött az evezés minden fortélyát eltanultam. Most próbára tettem magamat, vajjon tudok-e még csolnakkal a Tisza hátán evezési bravurokat produkálni? Bíráló nézőm nem igen volt, de én a palajon önelégedetten fürödtem meg.

Vacsora a délről maradt rántott csirke, sütemény és bor volt. Még két embernek is jutott belőle.

A fiatal szőlőt aratásra el kellett engednem. Mikor távozó alakja esti tűzünk fényudvarából a sötétbe olvadt, összenéztünk az örege szőlőkével: egy nagy darabtájon kettecskén vagyunk! Ha majd minda kötten alszunk, mint a bunda, ki fog reánk vigyázni a csillagos ég alatt? Én tudtam, kicsoda: a Nagy Természet, az Isten!

Ezért nagyon nyugodtan és nagyon boldogan bámultam a tűzbe! Felettünk a magasban húzó szürkegémek

vagy bakcsók vakogtak..... Szőke bácsi szerint a kék gém (szürke gém) húsa „büdös halëzü", de azért a „mellyi húsá"-t meg lehet enni! Kártékony mert „teménytelen halat" eszik minden nap. Mikor mondtam neki, hogy régen a szürkegém tarkótollából csokorba szedett diszmagyar süveg-forgó drágább volt, mint a kócsagforgó: helyeselte, mert minden gémnek a tarkóján csak „két olyan taluja fityeg." Egy forgóba lehet 30-40 szál is. Azt a megfigyelésemet, hogy a szürkegém a kiszigonyozott kis halat elébb felhajintja és a visszaeső halat úgy kapja el a levegőben, hogy az mindig fejjel csúszik le a torkán, Szőke nem ismerte, de mindjárt megjegyezte, hogy másképpen nem is tudná lenyelni!

Nagyon belemelegedtünk a beszélgetésbe. Úgy éreztem, mintha az öreg cigándi tiszakerti kerülő, Balla Gyuri bácsi ülne mellettem és ahhoz intézném szavaimat, aki valamikor elbeszélte nekem a „borzfuvar", meg a „kebelébe dugott, hüsitő vizi csúszó" históriáját.

Észre se vettük, hogy igy a legjobb nekünk kettesben beszélgetni a holdfénnyel meghintett Tiszaparton! De ezt is abba kellett hagyni, mert még fontos házi-, helyesebben sátorimunka várt reánk. A Győrffy bátyánk távozásával felszabadult szalmazsákot kellett a sátorba behúzni. Most már kényelmesebb fekvőhelyem lesz, mint eddig a sátor fenék lapjával takart homok. A szalmazsák miatt át kellett rendezni az egész hajlékot. Minden tárgynak ruha darabnak, felszerelésnek, élelmiszernek, üvegnek meg volt a maga helye. Szőke bácsi a mai napon egy kis gyalogszéket is csinált a tüz mellé és magának a közeli bokor alatt meleg szénavackot almozott fel.

Mikor lefeküdtünk, tüzünk még pislákolt egy darabig, mint a mécses, ha elapad az olaja.

A II_j-JELZÉSŰ OSZLOP KIBONTÁSA.
FOT. SŐREGI 1932, VII. 13.

A II_j OSZLOP, A JOBBOLDALI GÖLÖPKARÓ-SOR, A III_j OSZLOP FEJE ÉS ÚSZADÉK FÁK. FOT. SŐREGI 1932 VII. 13.

Július 6, Panyola 4 klm-re volt hozzánk, így a falusi kutyák éjjeli ugatását se hallottuk. Bizonyára a sűrű parti erdőségekben halnak el a távolról érkező hangfoszlányok! Csak a ragadozó halak „kapásá"-t hallottam tisztán és mikor ezt valami nagy harcsa követte el, Szőke bácsi a vackán nagyokat sóhajtott.....! Nem szükséges magyaráznom, hogy ezt miért tette a vérbeli kishalász-mester?!

Aztán a végtelen csendességben mintha álmos madárkák csipogását hallottam volna, de lehet, hogy az a felettünk szikrázó csillagzatok halk muzsikája volt.....!

Mielőtt elaludtam volna, félsomorkásan megállapítottam, hogy a 3 tagú tücsökbanda elhallgatott tanyánk közeléből, vagy talán nem vigyázták eléggé magukra.....?! És ki vigyáz itt mireánk?!?

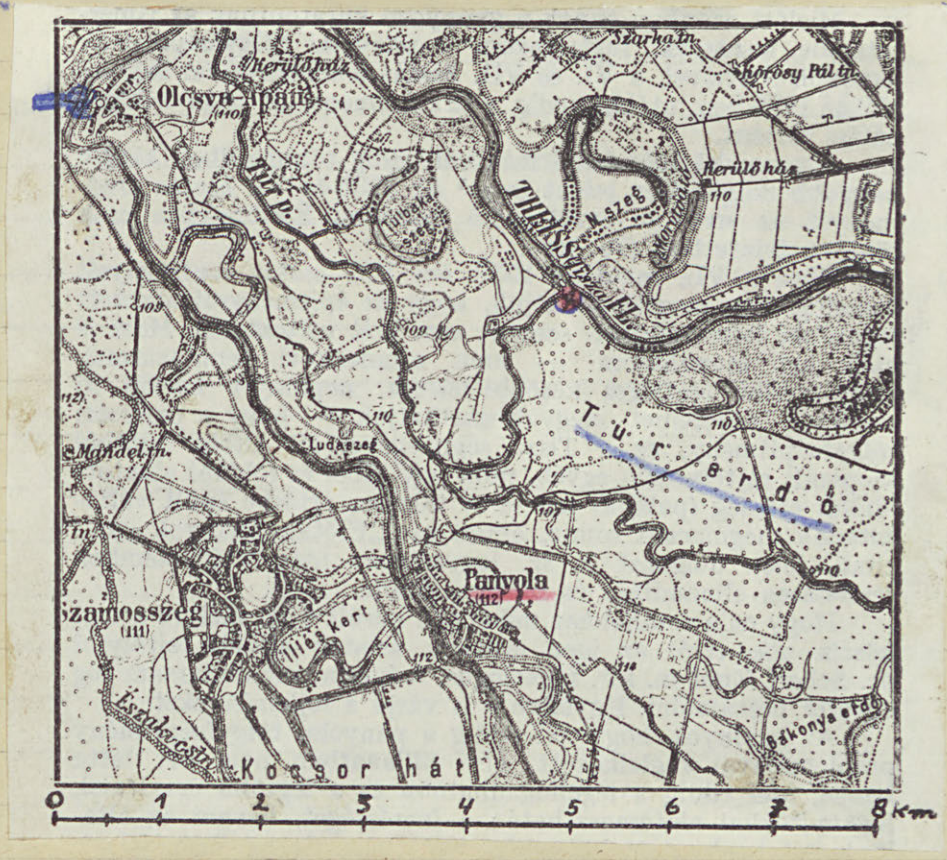

A SZATMÁRMEGYEI PANYOLA ÉS KÖRNYÉKE A 1:75,000-ES KATONAI TÉRKÉP UTÁN (1925 VIII. 22). A TISZÁNAK BALPARTI GÁTJA MÉG NINCS, A „TÜRERDŐ" ÁLL, ⊗ = TÖLGYFAÉPÍTMÉNY LELŐHELYE, BALRA A RÉV ÉS SZEMBEN A TISZA JOBB PARTJÁN A PANYOLAI TISZA-KERT (NAGY SZEG). ⊙ = OLCSVA-APÁTI SZAMOS-RÉV.

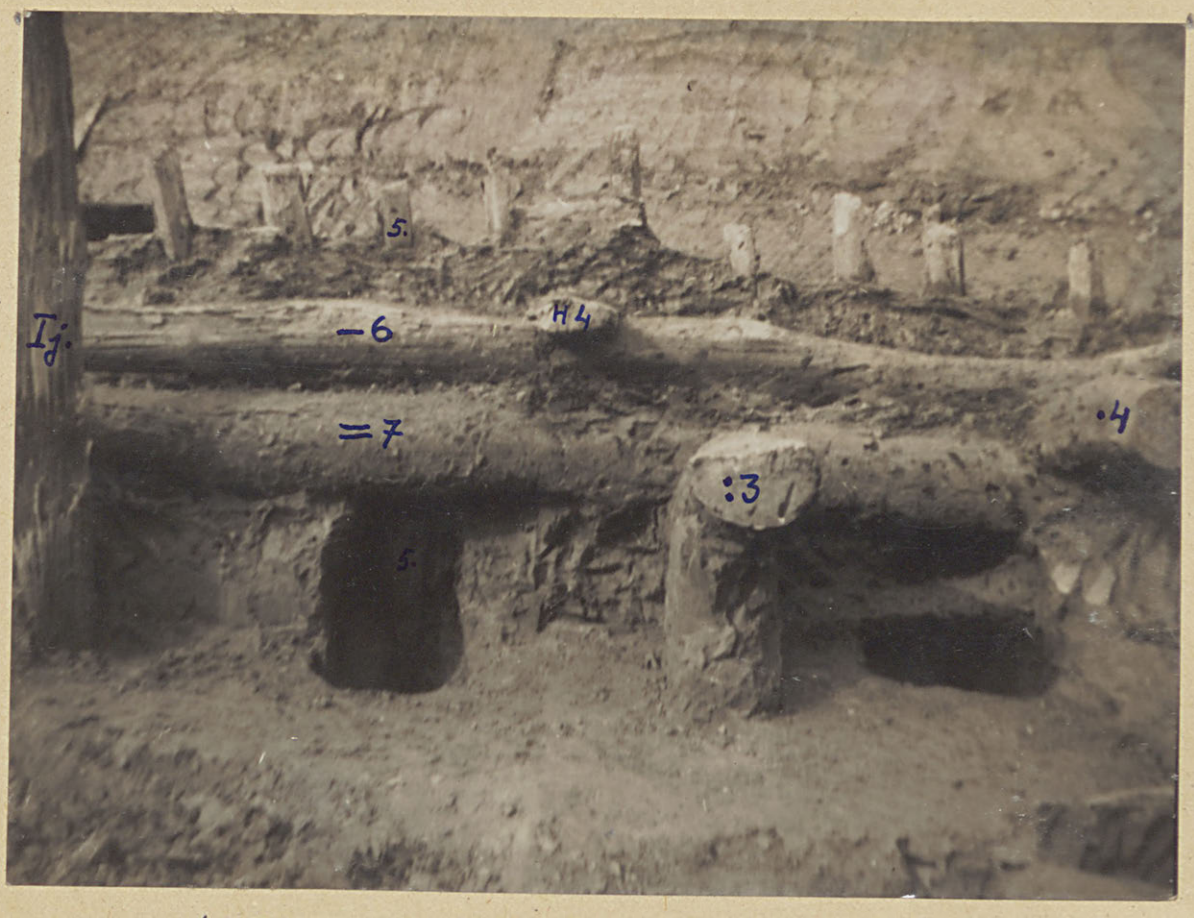

AZ Ij ÉS IIj OSZLOPOK KÖZÖTTI RÉSZ. A GÖDÖRBEN A MÉLYEN LEVERT CÖLÖPKARÓ HEGYEZETT VÉGE LÁTSZIK.
FOT. SŐREGI 1932 VII. 13.

TERASZ-SZÉLESITÉS A IIj ÉS IIIj OSZLOPOK ELŐTT.
FOT. SŐREGI 1932. VII. 13.

1932 juliús 13.

Hajnalban, úgy 4 óra tájon erős kopácsolásra és beszélgetésre ébredtem fel. A sátor nyilásán át első tekintetem a szemben levő túloldali faalkotmányra esett. Akkor láttam, hogy tutajok ereszkednek lefelé a Tiszán: a ficsórok nagy kiváncsisággal hangos szóváltással bámulták a parti épitményt.

A sátor előtt már füstölt a tűzünk és Szőke bácsi a palajszélen állott csolnaka mellett: hadd lássák ezek a vizenjáró atyafiak, hogy az a sok jó tűzre való nincs őrizet nélkül!

Már fürdőztem a szokásos reggeli és borotválkozás után, mikor a zsarókerti szilfák alatt, a magas partszélen egy kékruhás leányka jelent meg. Panyoláról hozta nekünk a tejet. Szőke bácsi ment át érte csolnakán a teásfazékkal.

5 órára inséges munkásaim is megérkeztek, de csak öten. Panyoláról Szabó Bertalan, Szaniszló István, Péter György és Kiss Lajos, Gulácsról egyedül Lánczy Lajos. Mivel kevesen jöttek, Szőke bácsi is munkába állott.

Az embereket az épitmény északi végén állitottam munkába. Mivel a leontott hatalmas földtömeg a parttőben felhalmazódott kb. 2 m széles teraszt alkatva, 3 emberrel ezt a teraszt szélesitettem ki a föld tovább lapátolásával, a másik 3 emberrel pedig a karósor mellett kutattan a talajt. A karósor mellett, a viz felöli oldalon áll egy oszlop. A jul. 11-én kibontott nagy cölöpöt Ij-vel jelölve, ez az oszlop IIj jelzést kap. Ettől a IIj-oszloptól a Tisza felé rengeteg forgácscsal kevert kék agyagos réteget találtam rendetlenül fekvő, összedült fatörzsekkel. Ezek a nagy faforgácsok, melyek éles és súlyos vasbaltacsapásokra mutatnak, kézzel foghatóan

bizonyítják, hogy a faalkotmány nem őskori. Ezt már a tölgyfatörzsek öneácsolásának technikája is sejtette velem.

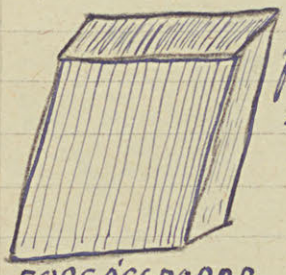

FORGÁCSDARAB.

Az oszlop (IIj) mellett 1 m-re a Tisza felé, elő került az első eszközlelet, egy faék. Hossza 19, szélessége 7 és az ék fej vastagsága 3·5 cm. A felszín alatt 6·20 m mélyen, kéreggel és forgáccsal kevert kék agyagban feküdt. Az oszlopokról és a cölöpsorról több fényképfelvételt készítettem.

A tegnap kibontott cölöpsor (1–6) folytatásában újabb 6 darab (7–12) került elő, ugyancsak sövényfonással, az előbbivel egy vonalban. Tovább ÉNy felé, a partfal tövében, az eddigieknél vastagabb, de alacsonyabb oszlop mutatkozott, IIIj.

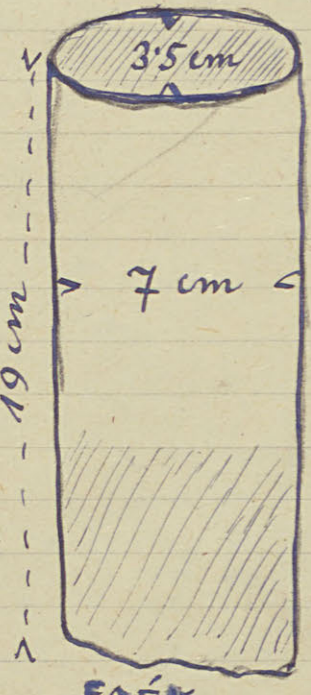

FAÉK.

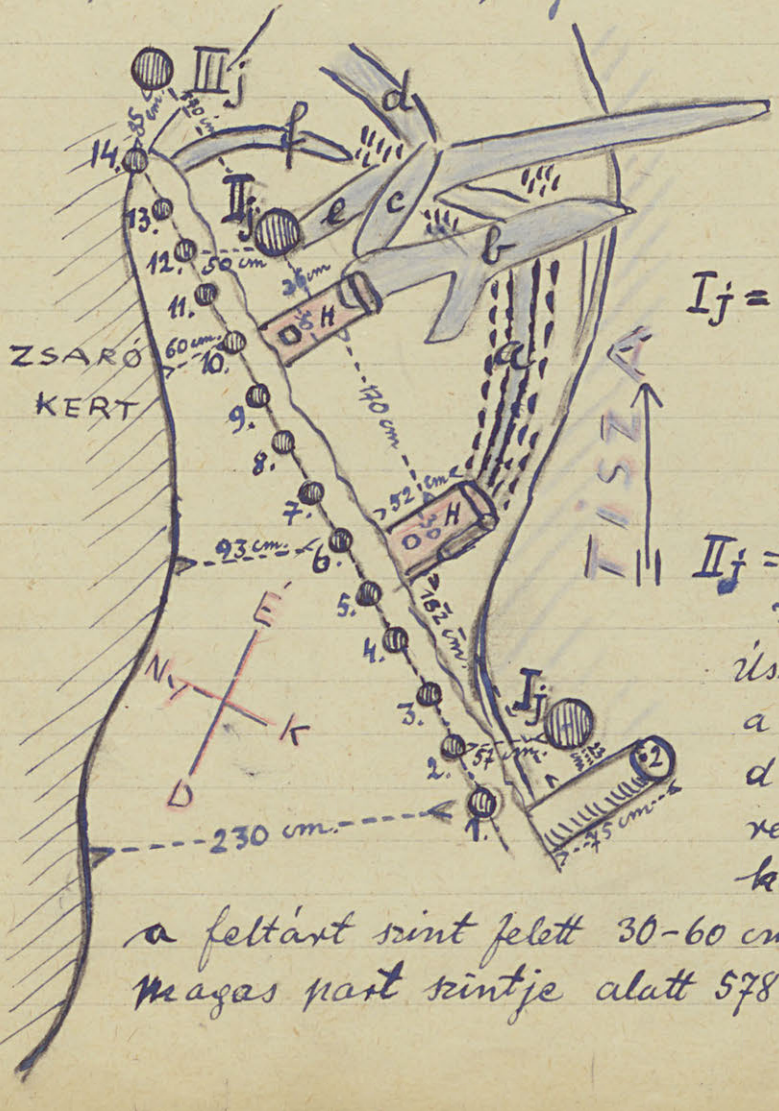

a = forgács-törmelék, makk-kopánes, fa.
b–f = úszadék fák

Ij = oszlop 140 cm magas a faragott H jelrészű hídlásdeszkák szintjétől számítva. Kerülete alul 65 cm.

IIj = oszlop 202 cm. magas Kerülete alul 68 cm

Úszadék fák hossza: a = 150, b = 180, c = 145, d = 140, f = partból kiálló része 165 cm. A cölöpkarók (1–14) magassága a feltárt szint felett 30–60 cm. A feltárt szint a magas part szintje alatt 578 cm mélyen fekszik.

A mai napon a vázlatrajzon feltüntetett alkatrészek kerültek napfényre. Az úszadék fák közt a kék agyagban, tőzeges réteg alatt tavikagyló héját találtuk. Agyagba burkolva tettem el. Figyelemmel kisérve az úszadékfák bontását, még több példány került ki az ásák alól, valamennyi a faalkotmány északi végéről, ½ m mélyen az épitmény felszine alatt.

Dél felé egész kozsi vendégsereg érkezett Panyoláról. Szarka Boldizsár tinteletes úram, a tanitó és felésegeik rándultak ki a Zsarókertbe, megrakodva minden jófélével. Meghivtak szalonnasütésre, mely igen jó hangulatban zajlott le. A boros poharakat gyakran kellett üritgetnem a kitünő kedélyü pap kedvéért, kinek a felesége valóban derék szép magyarasszony! Ugy magamban megállapitottam, hogy nem vagyok eléggé ügyes ember, mert sátortanyámba nem egy öreg halászt, hanem egy ilyen szépteremtést kellene mindenesnek alkalmazni!

Én azonban el-elhagytam a vidám vendégsereget, mert nekem a munkások között kellett forgolódnom.

Délután ujabb vendégeim érkeztek. Kozma főbiró Gulácsy István nyug. alispánnal tekintette meg az ásatást. Csolnakra szállva is megmutattam a faalkotmányt távolabbról, közelebbről. A nyugodt beszédü igen szimpatikus magyar úr eltünődve szemlélgette a régi magyar múltnak ezt a regélő maradványát, mely olyan mélyre tudott rejtőzni, hogy egyszer majd, századok multával előtünjön és mesélgessen nekünk kései, más fából faragott utódoknak!

Gulácsy Istvánék nem sokáig időztek, a panyolaiak pedig szivésen néztek a munkát a partélről. A feltárást a mutatkozó III j jelzesü oszlopfej felé irányitott, magam pedig belefogtam egy keresztszelvény készitésébe is, aztan aprólekos méreteket vettem fel a helyszinvázlat részére.

Egyszer csak az egyik munkásom nagyot kiált:

— Vas!

Oda szaladok. A II j-oszloptól 2 m-re a viz felé, a partszélen, az alkotmány szintje alatt 60 cm mélyen, nyelével kifelé fordulva, ott feküdt a vaskés a kék agyagban. Ugyancsak a partszél mellett, legkivül kavicsok hevertek és egy kemény csillámpala-darab.

A kés-lelet kissé lehangolt! Kezdtem a pajzán kedvü lehetőségekkel alkudozni: hátha csak egy halásznak a partba szúrt kése? Lehet valamelyik munkás tréfája? Lehet az is, hogy valami különleges módon került arra a helyre?! Ki tudná megmondani?! A kutatást természetesen tovább kell folytatnunk!

Olyan ez a régészeti ásatás, mint az a ragyogó szinü Gyurgyalag (Törökfecske), mely egész nap itt játszadozott a Tisza felett. Voltak többen is, itt fészkelhetnek közelben a parti lyukakban, de az az egy, mely engem mulattatott, különösen jó kedvében volt! Mert mig a társai félkört irtak le magasan a folyó felett s aztán visszakanyarodtak a parthoz, addig ez a bohóctermészetü a viz felett egy gyönyörü bukfencet csinált! Ugyanis egyenes irányú röptéből hirtelen leívelt, aztán felcsapott és hanyatt vetve magát kis hurkat képezve repült tovább hason előre, igy:

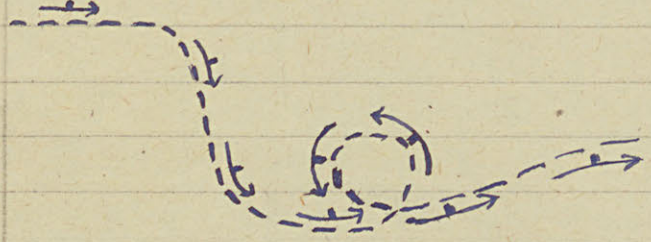

A panyolaiak elbúcsúzása után a munkát ½6-kor befejeztem, utána fürödtem, majd a meleg homokban sütkéresztem. Alkonyat felé a Tisza felett Bakcsók (Vakvarju) kiáltoztak. Szőke szerint a beregi Tiszaháton Gálgém a nevök „megkülönböztetésül a Fosos gémektől."

A panyolai papnétól, a szép asszonytól egy nagy darab sonkát és egy rakás tepertős pogácsát kaptam. Szőke bácsival vacsorára bekebeleztük.

Ma Panyoláról nemcsak tejet, hanem egy fonatt korsó artézi vizet is kaptunk a borhoz.

A sátor előtt, tűz mellett elbenélgettünk. A füzes madarai daloltak nekünk és mikor egy kis szünetet tartottak, tisztán lehetett hallani a szunyoghadak millióinak tompa zümmögését, melyből mindig kiérzik valami éles prím.....

A tűzfénynél beírtam még naplómba, hogy a vaskést találó gulácsi munkásnak 40 fillér jutalmat, a 4 panyolai munkásnak dohányra 1 pengő borravalót adtam.

1932 julius 14.

Hajnali borult ég alatt ébredtem. A hogy sátorom nyilásán kitekintettem, a panyolai part felett gyönyörű szivárvány ívelt; az én faalkotmányom a felette domborodó szilfákkal éppen az ív közepére esett! Hogy a festői tájkép egy kis romantikus izt is kapjon, a fakókékes Tisza felett három fehér sirály repült a rév felé.....

Mire Szőke bácsi tüzet rakott és én a csolnak faránál szakásos borotválkozásom végestem, gyengén megeredt a reggeli nyári eső. A viz tükrén nem csak láttam, de hallottam is a közeledését, mert a lehulló cseppek finom citerahangokat csapicskáltak!

Meleg nyári esőben a fürdés egészen különleges élvezet! Az eső a levegőt némileg lehűti s ezért a vizet melegebbnek érezzük.

Régi magyar közmondás szerint a reggeli vendég nem időz sokáig. Esőnkre vonatkoztatva ezuttal is bevált igazsága és én két csésze teával köszöntöttem a derülő eget.....

Munkásaim ugyanazok voltak, mint tegnap. A munkát ma is az építmény északi részére koncentráltam. Lerajzoltam pontos felmérések alapján a Tisza felőli cölöpkaró sort (1–14) és a hasznati alapgerendákat, hogy rajzaimra a méreteket felírhassam. Másolata:

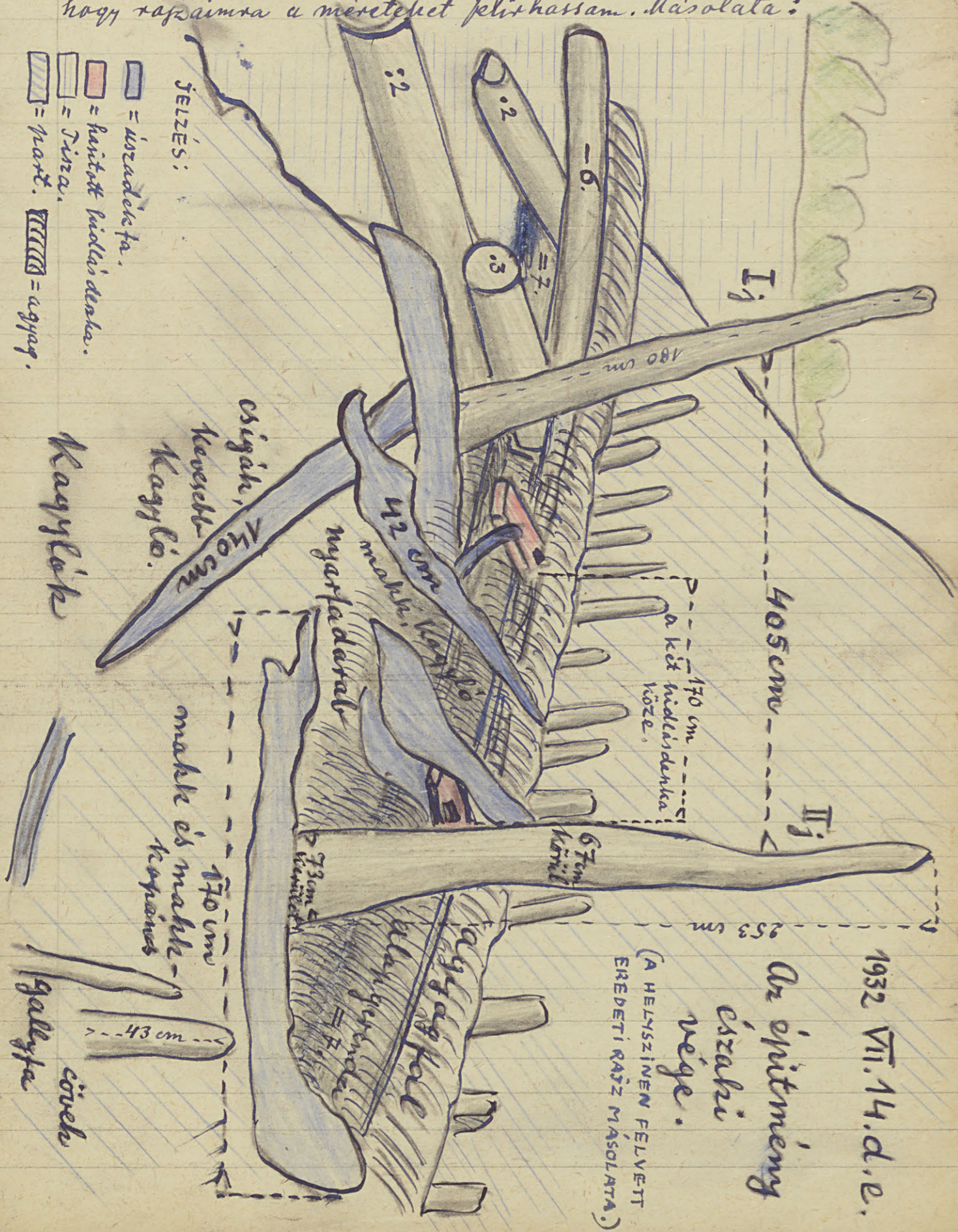

Azok az úszadék fadarabok, melyek a II j-oszlop tövét körülveszik, talán nem is a víz sodrával kerültek oda, hanem az oszlop védelmére szolgáló, oda helyezett erősítések lehettek.

A rajzok elkészítése és fényképfelvételek után elrendeltem az úszadékfák gondos felszedését, melyre következett a törmelékes agyag leásásával az építmény vízfelöli oldalának kibontása.

Délben sátorom előtt éppen ebédeltem, mikor a panyolai parton megjelent egy gépkocsi. Azonnal átlveztem a Zsarókertbe: dr. Streicher Andor mátészalkai alispánt és a cégénydányádi bárót, Kölcsey-Kende Györgyöt üdvözöltem az érkezettekben. Előbb felülről, a partszélről, majd csolnakba szállva, a Tiszáról magyarázatam el nekik az ásatás eddigi eredményét. Rá sétáltunk az építményre is. Én már megszoktam az egészet, de arcaikból kiolvastam, hogy ez a faalkotmány, ilyen mélyen a felszín alatt, mennyi ámulatot és csodálkozást kelt abban, aki először látja. Az alispán további támogatását ígérve sok szerencsét kívánt a kutatáshoz.

A vendégek távozása után befejeztem ebédemet, majd folytatva a leásást, rendkívül érdeklődéssel kísértem a faalkotmány kibontakozását. Kiderült, hogy az első, fekvő nagy fatörzs alatt (–6) van egy ugyanolyan másik (=7) és megettük levert karósor (1–15) minden darabja az altalajba van lenyúlva és gyönyörűen van kihegyezve!

Hogy az egymásra helyezett hatalmas törzsek egymásról és egymásmellől szét ne tolódjanak, a törzsek közé néhány helyen összefogó keresztörzseket helyeztek mesteri összeácsolással. Ilyenek a •1, •2, •3, •4-jelzésű keresztörzsek, melyek közül a •1-es csonka fatolvajok garázdálkodása miatt.

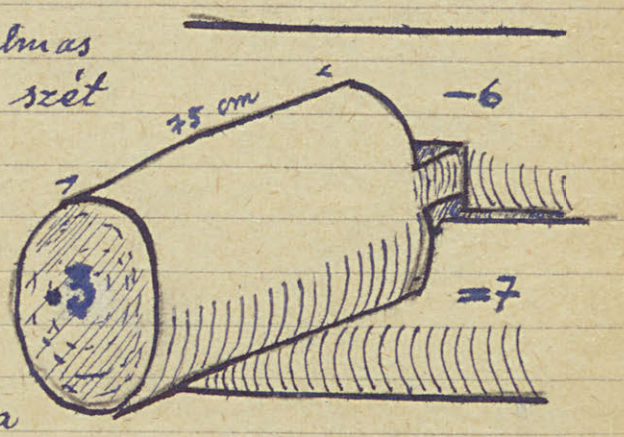

•3 KERESZTTÖRZS VÉGE.

A következő ·4 jelzésű keresztgerenda ugyanazt a célt szolgálja, mint az előbbi ·1, ·2, ·3 jelzésűek. A víz felőli terasz teljes letisztítása után kitünt, hogy az egész faalkatmánynak ez a megmaradt része a :1, :2 és :3 jelzésű hatalmas kereszttörzsekre van ráépitve. Ezeknek a legalsó kereszttörzseknek tehát csak a felső részük, a felületük volt a hosszanti alsó törzsek egyenletes és biztosabb tartása végett bevágásokkal ellátva.

A IIj oszlop megett, a 12 számú cölöpkaró előtti, =7 jelzésű hosszanti nagy törzs felületén az ácsmester kivágott egy, az alábbi rajzon feltüntetett bevágást, mely azonban téves helyre került, mert kihasználatlanúl maradt.

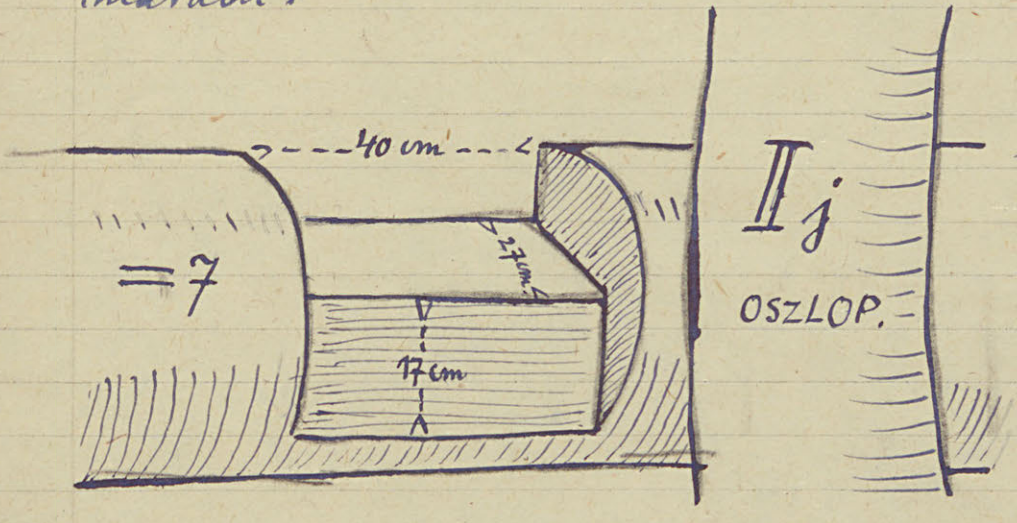

Egy felül 40 cm magasan kiálló cölöpkarát felhuzattam. Nagy szerüen ki volt hegyezve és egész hossza 180 cm.-re rugott.

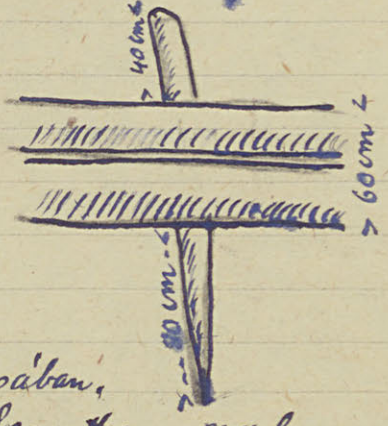

Kiss Lajos munkásom d.u. két cserepet talált a H5 jelzésű hidlás deszka kiálló vége alatt egy arasznyira a ·4 jelzésű kereszttörzs szögletében, a IIj oszloptál visszafelé 55 cm-re, a −6 és =7 hosszanti törzsek közének magasságában.

Délben tejet és mézet ebédeltem. Szerettem volna a füzesben keveset aludni is, de a szunyogok nem nagyon hagytak. Csak ha a tűz körül üldögélünk, maradnak távol tőlünk

Délután Kozma főbiró feleségével együtt gépkocsin érkezett. Embereimnek a munkát kiosztva, vendégeimet

...lyan kedves mindig hozzám,
...módomban.
...nkát befejeztük a fa-
..., átheltünk a gulácsi
...redve beszélgettünk.
...egét hoztak magunk-
...volna a falatozáshoz,
...ülekező felhők zavar-
... A kedves vendégek kény-
...ozni, mint terverték
...nes jóféléket.
...s partjában egy Gyur-
...észre, a vízmeritő kö-
...n. A kecses szép madár
...ásával árulta el ott-
...
...váncsiság kihozta a
...ai papot és jegyzőt is.
..., menjek hát vacsoráz-
... csak egy-két findzsa
...yantására vállalhoztam.
...ős szél támadt, csolna-
...mentem hozzájuk,
...zódát is vittem magam-
mal. Csonka jegyző térképeket
is mutatott Panyola határáról.
Mire magunk maradtunk,
az idő is elcsendesedett. Szőke
bácsival kettesben vacsoráztunk.

GYURGYALAG FÉSZKELŐ LYUKA.

Tele raktam a kis asztalt mindenjófélével. Én ma-
gam kemény főtt tojást és süteményeket falatoztam,
az öregnek húsfélét adtam és bort, amennyi csak
kellett. Ragyogott is türkizkék két szeme!

Ma este, Szarka Boldizsár ide mellékelt levele szerint
ülhettem volna fehér abrosszal leteritett asztalhoz, fekhet-
tem volna puha fehér „paklanyos" tiszta ágyba, és én nem
mentem velök be a faluba: az itteni élet szebb nekem min-
dennél!!

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m.

Debreczeni Déry Múzeum czimén

Nagy.

Dr. Söreghy János h. igazgató urnak.

Panyola

Tiszapart.

Kedves Igazgató Ur! Ne izgülj, ha e sorokat olvasod. Ennek rendén adjuk tudtodra mi: Én és Hű Nőm, hogy ma estvére várunk vacsorára és éjjeli szállásra. Végherviszük pedig eme szándékunk aranképen, hogy ellentmondásod figyelembe nem véve, ma estve 6 órára hefedbe megyek. Felültetlek szekeremre. Megtekintetem veled a híres-neves „Vásármező domb"-ját, utána a falut. Végezetre szállásra térünk. Továbbiak élőszó közvetlenségével!

Szivesen üdvözöl tisztelő híved és barátod:

Panyola 1932. VII/14.

Szarka Boldizsár

megcsónakáztattam. Kormáné olyan kedves mindig hozzám, hogy azt viszonozni alig van módomban.

Mikor d. u. 6 órakor a munkát befejeztük a fa-alkotmány északi vége körül, átheltünk a gulácsi pastra és a tűz körül lehéveredve beszélgettünk. Sok minden finomságot, csemegét hoztak magukkal, de mire hozzáláttunk volna a falatozáshoz, távolról mennydörgés és gyülekező felhők zavarták meg szórakozásunkat. A kedves vendégek kénytelenek voltak hamarább távozni, mint tervezték nekem hagyva a kihozott ínes jóféléket.

Ma a Zsaró-lent magas partjában egy Gyurgyalag fészeklyukát vettem észre, a vízmerítő közelében, be is fényképeztem. A kecses szép madár beszállásával árulta el otthonát.

GYURGYALAG FÉSZKELŐ LYUKA.

A kíváncsiság kihozta a panyolai papát és jegyzőt is. Hívtak, menjek hát vacsorázni, de csak egy-két findzsa bor fogyasztására vállalkoztam. Bár erős szél támadt, csolnakon átmentem hozzájuk, bort, ródát is vittem magammal. Gonka jegyző térképeket is mutatott Panyola határáról.

Mire magunk maradtunk, az idő is elcsendesedett. Szőke bácsival kettesben vacsoráztunk. Telerakta a kis asztalt mindenjóféléval. Én magam kemény főtt tojást és sütemenyeket falatoztam az öregnek húsfélét adtam és bort, amennyi csak kellett. Ragyogott a türkizkék két szeme!

Ma este, Szatka Boldizsár ide mellékelt levele nyomán álhattam volna fehér abrosszal leterített asztalhoz, fekhettem volna puha fehér „paklanyos" tiszta ágyba, és én nem mentem volök be a faluba: az itteni élet szebb nekem mindennél !!

Már napok óta figyelem, hogy Szőke bácsi, ha a tűz mellett ülünk, parázzsal gyújt rá makra kis cserép pipájára, ha pedig távol vagyunk tanyánktól, csikkel. Gyufát nem használ, nem is tart magánál, se öngyújtót, mint a magamfajta úri pipás, de azért innsbrucki kis fapipámat, mely vízslafejét ábrával és amelyet még 1914-ben, ünnepies korombon vettem Tirol híres városában, már nem egyszer megforgatta a kezében.

Mikor elemózsiánkat elpakolgattuk és az Alkonyat ránk terítette szürkeselyem fátyolát, megkérdeztem az öreget:

– Osztán Szőke bácsinak miféle tapló ja van?

Kérdésem a hű ember arcára szelíd mosolyt csalt ki! Előbb rakott a tűzre, körül felkapargatta a gallydarabkákat s aztán meggondolatlan kérdett válaszába, mert látta, hogy a naplómat a tűzfényre tartom és a „plajbász"-t a kezembe veszem, hogy azzal a „bozorkányos írással" minden szavát lejegyezzem.

– Tapló terem minden féle fán – mondta –, diófán, nyárfán, szilfán, tőgyfán, még fügefán is, de ezen csak „véltve". Nem mindegyik tapló jó. Az olyan, amelyik meg van „ráffedve", meg van repedezve sugárosan nem jó! Ez a „véh". A diófán nyárfán, szilfán a tapló mindég sima: az a jó tapló! De jó tapló ja van a bikkfának is.

Aztán elmesélte, hogy a leszedett taplót ki kell szárítani és a szárított taplót egy kis tőkén lapostra kell verni a balta fokával. A tapló, ha nem nagyon vén, ilyenkor meghasadozik, de széjjel nem megyen.

A lapostra vert száraz taplót hamu közé parázsba teszik, vizet öntenek rá és nyomatékosnak egy darab vasat vagy követ használnak, hogy a tapló ne szálljon a víz színére. Akkor következik a 2óra hosszáig tartó, állandó „rotyogó" főzés. Az elfőtt vizet meg kell fejelni, „hogy mindig bővében legyék". Ha valaki reggel főzi ki taplóját, másnap

reggelig benne tartja a fazékban. Akkor egy deszkára kell a taplót kiboritani és „azon hamvasan" széjjel rakni, hogy száradjon megisnét.

Végül a jól kiszáradt, főzött taplót valta fokával kell megtörni és megszaggatni. Ebből a kikészitett taplóból a pipás ember annyit szakit ki, amennyire szüksége van.

Csak a bikkfa taplo gyúl meg kifőzetlenül is, de az ezen a vidéken nincs, csak a „bérceken" terem.

Kovát a tatrai hegyből szokott beszerezni hol kőbánya van. Egyszer „kőbuktatáskor" egy olyan nagy „kovagumát" találtak, hogy boldog-boldogtalannak jutott belőle!

Szőke bácsi elbeszélése a magyar középkor hangulatába ringatta vissza lelkemet. Hogy ott minél tovább maradhassunk, egy már röviden említett vidra fogásának elbeszélésére kértem fel. Ha valaki, úgy az öreg halász ismerte a Tiszán a vidra járását és életmódját. Ezt bizonyitja alábbi vadászkalandja.

Szőke bácsi csolnakára vett egy cigányfiút, kárót adott a kezébe, a csolnak orrába állitotta és kioktatta, mi lesz a feladata? Hogyan, mikor jön a vidra. Ő a csolnakkal követi, mert a merre úszik a vidra, mindenütt kis buborékok szállnak a viz szinére és időnként levegőt kell neki szippantani. Mikor a vidra kidugja a vizből az orrát, a karóval üssön a fejére.

Szőke bácsi rettenetes gyors evezéssel mindenütt nyomában volt a vidrának, de a cigányfiú az ütést vagy 30-szor elteveszette. Látta az öreg, hogy az ügyetlen cigányfiúval nincs semmi, ezért az üldözés módján változtatott: nem követte, hanem még gyorsabb evezéssel bal felől megkörte

az úszó állatot. Mikor látta, hogy szürkéllő alakja közeledik a vízszint felé, hirtelen felegyenesedett és az evező élével teljes erővel rásújtott. Az ütés a vidrának gerincét törte; a hánykódó állatot ügyesen a csónakba rántotta. A bőréért 40 pengőt kapott.

Egyszer meg látott Szőke bátyi a Tiszán egy olyan hatalmas harcsát, amelyik nem tudott a víz alá merülni. Parterősítési munkálaton volt csónakmagával, mikor észre vették a vízszínen úszó nagy harcsát. Látták, hogy nincs megdöglve, mert ide-oda tekergette magát, csak nem tudott a vízbe leúszni. A folyó sodra vitte magával. Végül az apáti révész fogta ki a harcsát. Egy felpuffadt kutyát talált a gyomrában. Úgy látszik, már ilyen állapotban nyelte el, ami aztán "ártalmas" módon vesztét okozta.

Feljegyzésre érdemesnek tartottam az öreg Szőke szelid gémjét is. Bár a nevét nem tudta megmondani, de szava után Szürke gém lehetett. Kiskorától fogva nevelte fel. Annyira megszelidült, hogy élelme után elszállt a határba és mindég hazatért. Télben az istállóban hált. Végül az éhes cigányok a húsáért leütötték.

—·—

Pótfeljegyzés: 11 liter tejért és a kisleánynak a tej kihordásáért összesen fizettem 3 pengőt.

1932 július 15.

Egész éjszaka dörgött az ég. Körös körül nagyokat csattogott. Az örep szőke felcihelődött és a sátor elől a bokrok közé vonult be.

Magam nyugodtan jeküdtem! A Természet erőinek hol a torkában, hol a tenyerén vagyunk! Ezek elől felesleges minden menekvés! Aztán az időben is jó egy kis változatosság! Egy jó eső nagyszerű volna! De az eső éjjel elkerült bennünket.

Reggel kellemes szélben borotválkoztam, fürödtem és reggeliztem. Közben a panyolai kány a tehenekkel megjelent a parton, elhorta a tejet. Megjátek a panyolai munkások is négyen: Szaniszló István, Kiss Lajos, Péter György és Szabó Bertalan. Feltűnt a látóhatáron Baranyi Károly panyolai magyar is, aki személy- és tehérfuvarozást rendszeresen szokott vállalni.

A munka elindításakor a tegnap d.u. feltárt helyeket felmértem, lapénykéjeztem, bár a nap igen gyengén világított, inkább csak sejtette, merre jár a felhők alatt.

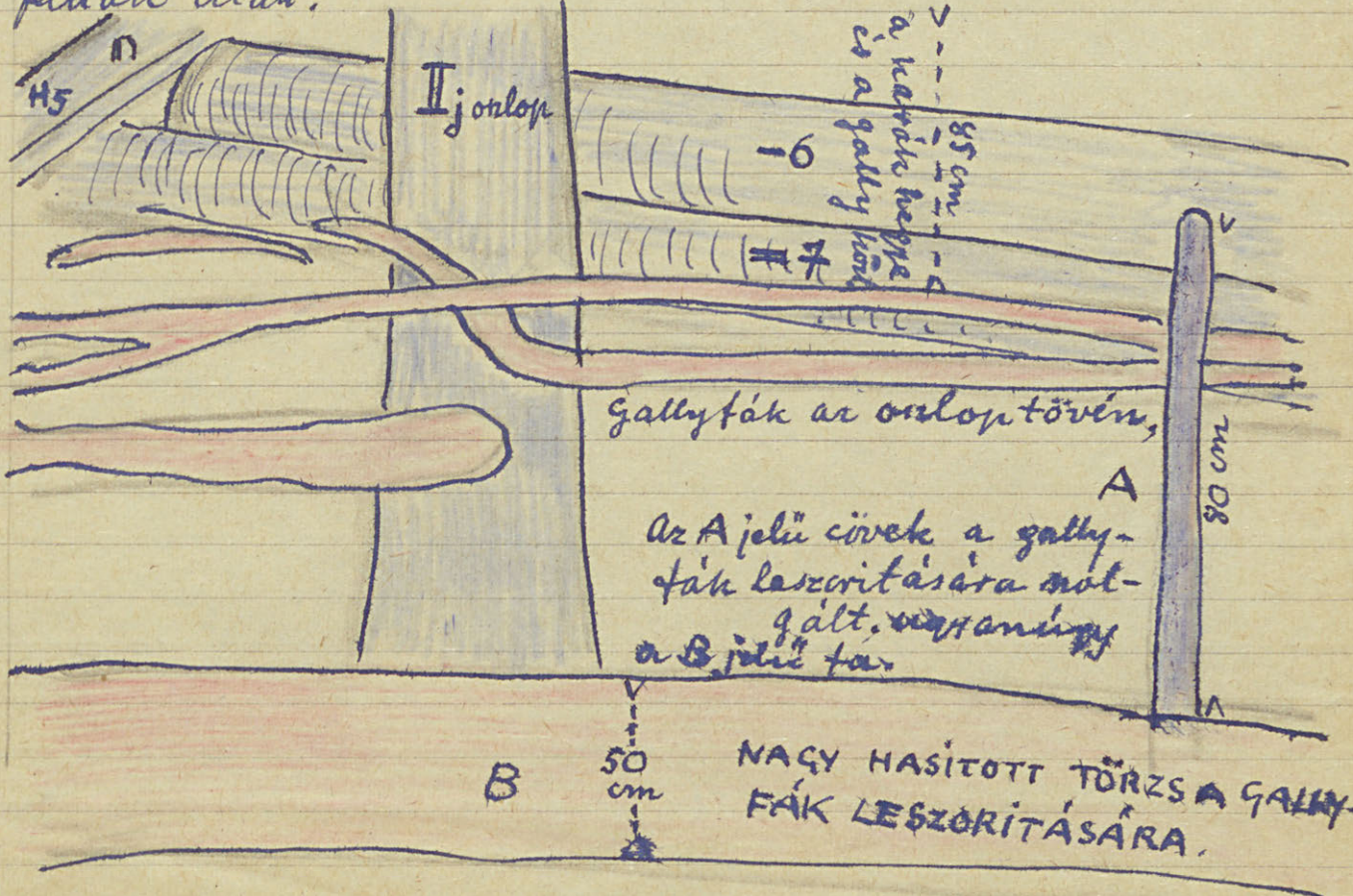

IIj OSZLOP A TÖVÉHEZ HELYEZETT, LECÖVEKELT RŐZSE – ÉS HASITOTT TÖRZS HULLÁMTÖRŐKKEL, A ≡1 ALÁTÉTTEL.

IIb OSZLOP ÉS A BALOLDALI CÖLÖPKARÓ SOR KIBONTÁSA, A HOSSZANTI TÖRZSEK KÖZÖTTI RŐZSEBURKOLAT NYOMAIVAL.
FOT. SÖREGI 1932 VII.15

FOT. KOZMAN 1932 X. 5. A KIS TÚR-MEDER FŰZEI.

A ZSARÓ-KERT MÖGÖTT
A PANYOLAI ŐSI „TÚRERDŐ" TÖLGYFA MARADVÁNYAI.
ILYENEKBŐL ÉPITETTÉK A DÖNGÖLT AGYAGFAL TALAPZATOT.

A TÖLGYFA TALAPZAT HOSSZANTI TÖRZSEINEK KÖZEIT HUSÁNGOKKAL LESŰRITOTT RŐZSÉVEL TÖLTÖTTÉK KI. A H_1 HIDLÁSDESZKÁNAK A CSONKITÓK CSAK A BELSŐ VÉGÉT HAGYTÁK MEG. FOT. SŐREGI 1932 VII. 15.

SŐREGI FELVÉTELEI 1932 VII. 15.-ÉN.

A –2 ÉS –3 HOSSZANTI TÖRZSEK KÖZT KIBONTOTT, HUSÁNGGAL LESZORÍTOTT RŐZSE-KITÖLTÉS RÉSZLETE. ÍGY TETTÉK SZILÁRDDÁ AZ AGYAGFAL-TALAPZATOT. ~

A LESZÁMOZOTT TALAPZAT DÉLI VÉGE, MELY ALÁMOSÁS MIATT SZÉTLAZULT. ÍGY IS JÓL LÁTSZIK A MESTERIEN ÖSSZEÁCSOLT SZERKEZET.

A II-j oszlop köré rakott fákat az A sz. kis karó mellől véglegesen felszedettem és a talajt lejjebb ásattam. A legalsó :3 jelzésű keresztfőrzs alá vastagabb gerendafélé nyúlt. Leásással megállapíttattuk, hogy ez a ≡1-jelzésű fadarab egészen rövid alátét lehetett.

Aztán megkezdtem az építmény padlózatának felbontását kibontását, megvizsgálását. Tegnap délután már ásattam az építmény tetején, hosszában két sávot. Úgy láttam, hogy a hosszú gerendák köré rőzsét illesztettek be és akkor keresztbe is fektettek rá rőzsét. Erre hordtak rá agyagot. Ezeket nem előtt tartva a kétoldali, meglehetősen alacsony sövény nem volt egyéb, mint az agyagburkolat összetartására szolgáló rekesz. Ez az elgondolás konveniált az ütttestelmélettel.

Hogy az egész építményt még világosabban láthassam, az egész szerkezetet megismerhessem, a faalkotmány déli kezdetén egy helyen felülről a fenékig leásattam. Kiderült, hogy a legalsó :1, :2 és bizonyára a :3 jelzésű nagy keresztfőrzsek alá is rőzse kévéket helyeztek az építmény irányával egy vonalban. Megállapíthatjuk tehát, hogy ezt az egész nagy tölgyfaalkotmányt, ütttestet sárba, süppedékes talajba behelyezett rőzsére építették fel, hogy minél biztosabban állhasson.

Mesziről dörgött az ég. Lassan gyülekeztek a felhők és egyre sötétedett. A Tisza tükrén megjelentek az első kövér cseppek és pillanatok alatt reánk zudult a zápor. Valamennyien a partra, a szilfák alá menekültünk; mikor már a sűrűbb lombok se védtek meg az átázástól, egyesek a közeli szénaboglyába bújtak. Én főleg bőr aktatáskámat, benne naplómat irataimat féltettem.

A dörgés egyre közeledett, a zápor erősödött, a Tisza úgy zúgott-suhogott, mint valami megőrült orgona.... Hirtelen a közelben rettenetes csattanás némított el egy pillanatra minden hangot!

Szőke bácsi szaladt felém, Szaniszló munkásom a boglyából kiáltja:

– Ilyenkor nem jó a fatövén ülni!

Tudja ezt minden falusi ember és mégis oda menekül!

– Menjünk át a sátorba! – tanácsolja az öreg Szőke.

Nem kellett kétszer mondani. A szakadó esőben szaladtunk a meredek meritő-lejáróhoz, melynek lépcsőin hol négykézláb, hol seggen, gyökerekbe kapaszkodva, csúsztunk lefelé, jó formán be a csolnakba. Eloldottuk a láncot: Isten neki! Gyerünk!

Szőke, a viharedzett halász, állva hajtotta át a csolnakot, mesterien tartva a kormányt.

– No – gondoltam – csak ne üssön belénk a mennykű! Most, míg a vizen vagyunk!

A hátamon folyt le a víz, mert csak egy kis sapka volt a fejemben és egy könnyű ing rajtam, az úszónadrág felett.

Futottam a sátoromhoz, melybe bebujva, brángattam magamról a pacallá ázott ruhafélé-ket és a jó cigándi ráspaly-törülközővel szárazra dörzsöltem testemet. Pár percen belül pompásan éreztem magamat szárazba öltözve és teveszőr pokrócomat derekamra csavarva.

Szőke bácsi nem nagyon sietett, gondolván, hogy vizesebb már úgy sem lehet! Kiadtam neki jó esőköpenyegemet egy fél findzsa barackpálinkával, mely többet ért még a derült égnél is!

Köpenyegem felöltötte, de a sátorba nem húzódott be, mondván, hadd folyjon le róla a víz. Ott álldogált a sátor előtt szélben, esőben, mint egy öreg gólya. Onnan kiabált be a sátorba:

– No, még közeledik egy nagy felleg! No, még kapjunk egy kis ráadást!

Benn a sátorban hallottam is még egy ideig a súlyos esőcseppek dobolását a kifeszült sátor-

lapon, amely érdekes zene mellett megírtam jelen naplómat.

Dél felé az idő kiderült. Újra munkához láttunk. Első sorban is az építményen megállott vizet kellett lehámyni, a gödrökből kicsatornáznunk.

Magam hozzáfogtam az alkatrészek számozásához és jelöléséhez, fehér olajfestékkel:

−1, −2 = a felső fekvő hosszanti gerendatörzsek;
=1, =2 = az alsó " " " " ;
•1, •2 = a felső keresztben fekvő törzsek;
:1, :2 = az alsó " " " ;
1, 2, 3, 4 = cölöpkarók a jobb és baloldalon;
Ij., IIj. = jobboldali, vízfelőli álló oszlopok;
Ib., IIb = baloldali, partfelőli " " ;
H1, H2 = faragott hídlásdeszkák.

Mélységi méretek:

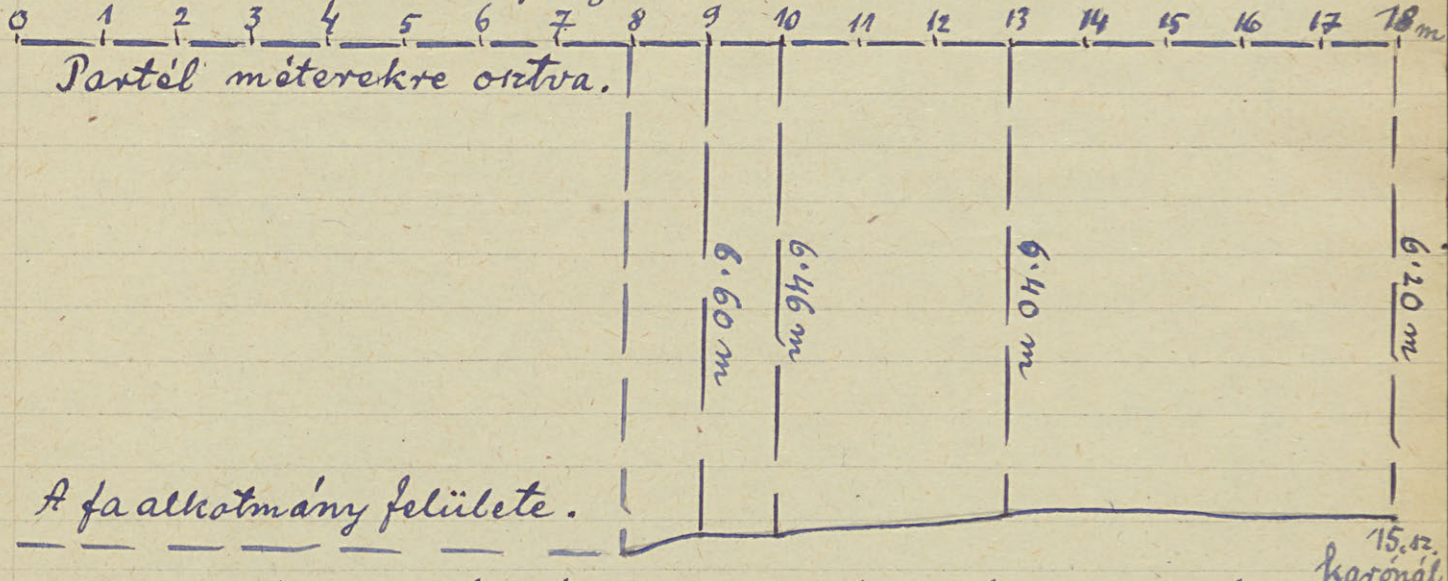

Ebéd után a víz folyásával szemben álló végen, a kiálló gerenda-törzseket 2·5 mm-es horganyzott dráttal összekötöttem, hogy a faépítményt az esetleges vízáradással szemben ellenállóbbá tegyem.

A hosszanti gerendák közti rőzsebetéteket 3 helyen felbontattuk, hogy fényképezhessem vagy rajzolhassam.

Estére az egész alkotmány készen állott a tudományos felmérésekre. A partélről néhány mélységi méretet készítettem fenti vázlat szerint.

Ma annyit szaladtam le és fel a meredek partoldalon, hogy megerőltettem a bokámat. Én vagyok a hibás, mert még mindég nem csináltattam meg a tervezett rendes feljárót.

D.u. 1/2 6 órakor a munkát befejeztük, mert a panyolai papék újra meghívtak vacsorára és alvásra. Szarka Bódi bátyánk a jegyzővel korcsival értem is jött. Sajnáltak, hogy ilyen nagy zivatar és égzengés után is a szabadban kell hálnom. Emiatt én nem nagyon aggódtam, de végre látni akartam Panyola községet, melyről előhelyemet is nevezem, s ezért a meghívást elfogadtam.

A cipőt fanyalagva húztam fel, mert nagyon elszoktam már tőle. Szőke bácsi sportruhámat kikefélte, rendbeszedte. Kilátásba helyeztem, hogy vacsora után visszakocsizom. Ha kiáltok, ébredjen! A visszatérésben Szőke kételkedett.

Nagy élvezet volt számomra végigkocsizni a panyolai határon, a Szamos-Tisza közén. A Túr folyón a régi magaslábú fahíd mellett készült új hídon keltünk át. Panyolát a községbeliek által készített kistöltés veszi körül. Régen ilyennel védekeztek a gyakori árvizek ellen.

Közeledve a faluhoz, a csürhe éppen hazafelé tartott. A kondás a csürhe előtt nagy ostordurrogtatással tartatta vissza a mindenáron tolakodni akaró sertéseket. A malacok a nyitott kapukon bevaladgáltak az udvarokra az eperfák alá, amiért a kondás szörnyen tizedte a gazdákat.

Beljebb a faluban a kondás szabadjára engedte a csürhét, mire neki zúdultak a szomjas állatok. Ha mestiről engedné őket jutni, lihegve érnének haza és a hideg mosléktól sok féle bajokat kapnának.

Szarkáné tiszteletes asszony igen barátságosan fogadott. Én előbb megtekintettem a falut. Megnéztem az 1869-ben épült ref. templomot. Ki-

sétáltunk a Szamoshoz. A falu végén csakugyan kocsma áll és „oda rúg ki a Szamosra." Lenn a part-tőben láttam a hidast. A Hold a gyönyörű magyar tájat szépen megvilágította! Ezért magáért érdemes volt idejönni.

Otthol házi asszonyunk, a „szép nagyné" kitett magáért! Kitűnő vacsorát készített számunkra. Egészen ½ 11 óráig elbeszélgettünk, ami falusi viszonylatban kései idő.

Közben Gonka jegyző is felkeresett egy írással a parochia előtti verendán, mely szerint a munkások részére nem kapja meg a búzát, így a panyolai munkásak napszámját nekem kell kifizetni. Nagyon restellte, hogy igéretét nem tudja beváltani. Megnyugtattam, nincs semmi fennakadás. Az emberek napszámját jul. 18-án Debrecenből megküldöm.

Miután igen kellemes holdvilágos este volt, én mindenáron visszakartam kocsizni a Tisza partjához, de lebeszéltek róla. Igaz, hogy így kényelmes, puha ágyban aludtam. Természetesen reggel 5 óráig fel se ébredtem.

SZARKA BOLDIZSÁR ÉS FELESÉGE A PANYOLAI REF. PAROCHIA UDVARÁN.

FOT. SŐREGI.

1932 július 16.

Hajnali 5 órakor keltem fel a panyolai parochia vendég hálószobájában. Gyorsan öltözködtem, egy csésze kávét ittam, Bódi bácsi pedig egy nagy darab sonkát pakolt be számomra. A kocsi elkészült és én már is indultam, hogy munkásaim ne sokáig várakozzanak reám. A kedves háziasszonytól már este búcsút vettem hálás köszönetem nyilvánítása mellett.

Amint kocsink kifordult az udvarról, a pap ingujjban jött ki és az utcán a csikót utánunk kergette.

Útközben megnéztem a tiszai révhez vezető "dűlő úttól Ny-ra eső "Vásármező" dombot, mely bronzkori lelőhely. Szarka Boldizsár egy fejes bronzcsákányt mutatott onnan. Széles hátú gerinc ez. Éppen aratás folyt rajta. Beszéltem az ott dolgozó emberekkel is. Biztattak, hogy ássam meg, mert mindenfelé kincseket, pinceket gyanítanak benne. Lehet – mondtam – hogy szakítok rá időt.

Amint a Tisza folyát és a szeszfőzdét a rengeteg káddal elhagytuk, az eső cseperegni kezdett.

Megérkezve a Zsarókertbe, Szőke bácsi mosolyogva fogadott. Próbáltam megtréfálni:

– Az éjszaka kiabáltam magának, de elaludt, vissza kellett menni a faluba!

Szőke tovább mosolygott, mert biztos, hogy miattam pirkadásig le nem hunyta a szemét.

A jelen ásatás befejező napjára Szőkén felül csak két panyolai munkást fogadtam fel: Szanizló Istvánt és Kiss Lajost.

Szanizló orvhalászatot is kedvelő iparos ember. Étkezésenkor eldicsekedett, hogy horoggal fogott egy félkilós márnát, meg is mutatta. Mivel bőven volt ennivalóm, nem vettem meg.

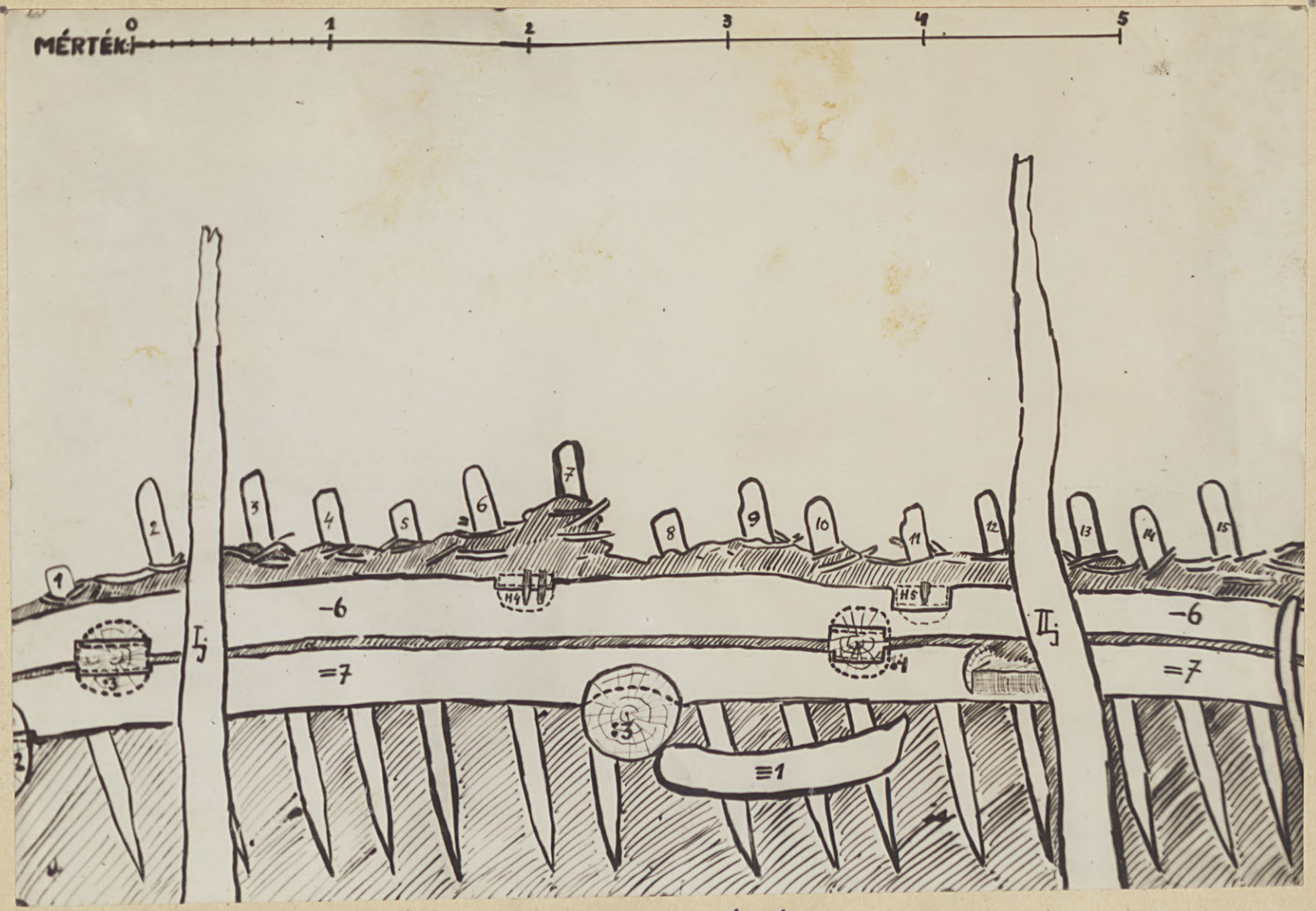

A PANYOLAI TÖLGYFATALAPZAT KÖZÉPSŐ RÉSZÉNEK HOSSZANTI KERESZTMETSZETE A SZÉLSŐ TÖRZSPÁR KÖZÖTT LEVERT CÖLÖPKARÓK HEGYEZETT VÉGEINEK FELTÜNTETÉSÉVEL. AZ ERŐSEN LECSONKULT CÖLÖPÖK TÖVÉN A SÖVÉNY MARADVÁNYAI. A H_4 ÉS H_5 HÍDLÁS DESZKÁK FASZÖGEKKEL VANNAK A —6 TÖRZSHÖZ RÖGZÍTVE. SÖREGI EREDETI RAJZA UTÁN FÉNYKÉP.

— 126. —

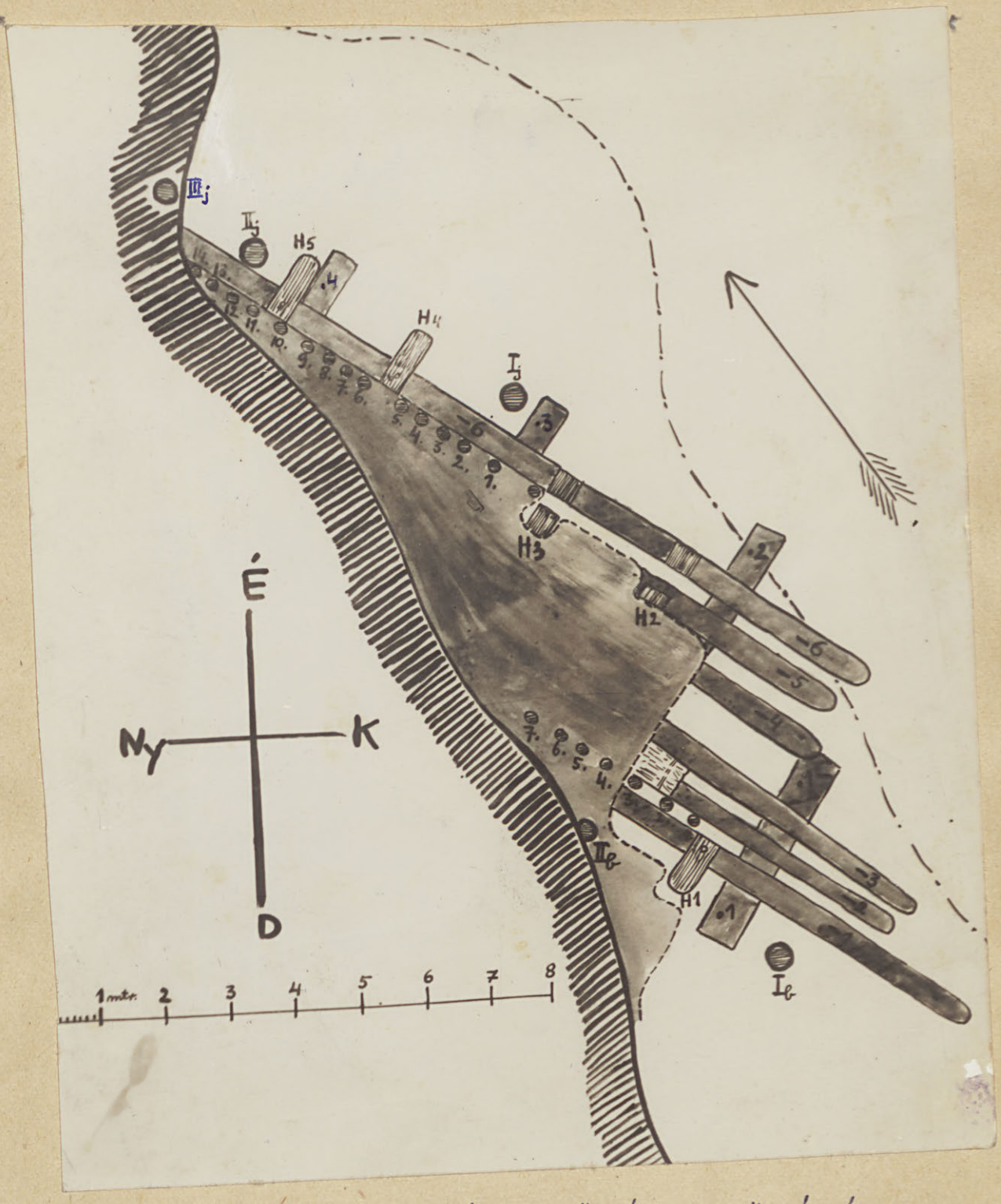

A PANYOLAI TÖLGYFA PALÁNK-ERŐSSÉG FELSŐ RÉSZÉNEK HELYSZÍNRAJZA AZ 1932 VII. 10-17-IKI ELSŐ ÁSATÁS ALATT. A •1 KERESZTTÖRZS, A H_1, H_2 ÉS H_3 HÍDLÁS DESZKÁK A FALUSIAK ÉS HALÁSZOK ÁLTAL LECSONKÍTVA. — AZ ÉPÍTMÉNY EBBEN AZ ÁLLAPOTBAN, AMIG AZ ELZÁRÓ ÉSZAKI PALÁNKSOR NEM MUTATKOZOTT, AZ ÚTTEST-ELMÉLET KIALAKULÁSÁT EREDMÉNYEZTE.

SŐREGI EREDETI FELVÉTELE UTÁN KÉSZÜLT FENYKÉP.

Csepergő esőben keltünk át a Pirtői-palajra. Hogy sátoromban letelepedhessem, előbb a legyek tömegét kellett kiverni belőle. Aztán átnéztem a Csonka jegyző által kölcsönzött katasteri térképeket, naplót írtam és mihelyt az eső elállott, két munkásommal hozzáfogtam a felmérésekhez. Földmunka ma már nem volt.

Készítettem pontos méretek alapján az építmény felületéről a 14 sz. cölöpkaróig egy vízszintes szelvényt és a vízfelőli hosszanti oldaláról, két részletben, az 1–15. 12. cölöpkaróig függőleges hosszanti keresztszelvényt. Mindkettőnek fényképes másolatát mellékelem.

Ebéd után az alábbi méreteket jegyeztem fel:

•3 és •2 közötti távolság, a köz 340 cm.

•3 kerülete 108 cm.

•2 kerülete 138 cm. Ennek vége baltával kétfelől ferdén vágva.

—6 végétől •2 külső széléig 200 cm.

:1 és :2 köze 403 cm. A :1 az alábbi fénykép szerint a víz felé hajlik, áradáskor a vízbe ér (pl. a Korman-féle Panorama-felvételen.) Mint az egész építményt tartó legalsó keresztörzsek egyikén, csak felületén vannak bevágások, mint a :3 keresztörzsnek.

KERESZT-TÖRZSEK AZ ÉPITMÉNY DÉLI VÉGÉN. A PARTON SŐREGI.
FOT. SCHERF.

:2 kerülete a végén 132, a −6-nál 135 cm.
:1 kerülete a végén 133, a =4 alatt 142 cm.
:1-en az első bevágás végétől 160 cm-re van. Ennek a bevágásnak h 29, sz 33 és mélysége 10 cm. Tovább 32 cm-re készült a második bevágás. H. 40, sz. 38 és mélysége 13 cm. A harmadik bevágás előbbitől 48 cm-re. H. 25, sz. 30 és mélysége 8 cm. Ebben feküdt a =5 és a =4 alsósori hosszanti törzs. Előbbi kerülete 64, utóbbié, mely négyszegletesre faragott, 52 cm.

A :1 keresztörzs 2-ik bevágásán felül feküdt a =6 hosszanti törzs, melynek part felőli oldala az ábrázolt érdekes technikai fogással van kiképezve:

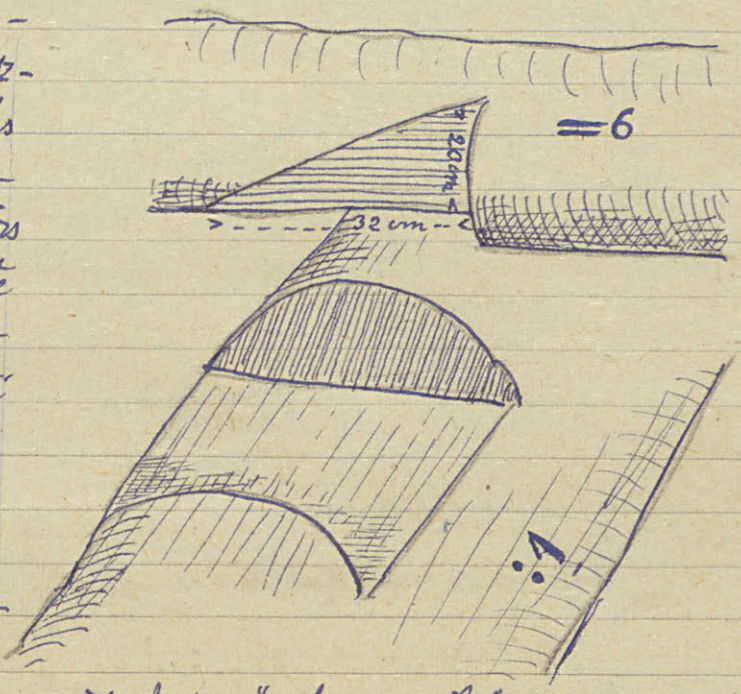

Ha az •1 lecsonkitott keresztörzset papiron meghosszabbitjuk, akkor az •1 és •2 köze 254 cm. A lecsonkitás a −4 hosszanti törzs alatt történt. Az •1 kerülete csonka végén 133 cm, átmérője part felőli eredeti fürészelt végén 40 cm. Hossza csonkán 300 cm.

A •1-en fekszenek a −1, −2 és −3 hosszanti törzsek. Itt nem a keresztörzs felületén, hanem a rajta fekvő hosszanti törzsek alsó felületén vannak a bevésések. Ellenben a •1, mint összefogó keresztörzs rajta fekszik a =1, =2 és =3 alsósori hosszanti törzseken, de nem ezeken, hanem a rajtuk fekvő •1 alján vannak a bevágások.

Ezek a jelenségek azt mutatják, hogy a faépitmény összeácsolását gyakorlatt mesterek végezték.

A •2-ön fekszenek a −3, −4, −5 és −6 jelzésű hosszanti törzsek, ugyszintén tovább a part felé a −1 és −2.

A •2-ön fekvő −6 alja van a pászitásnál bevágva. Ez a bevágás 50 cm h., 36 cm sz. és 8 cm mély.

A −5 hosszanti törzs alatt a •2 tetője van kissé bevágva, −4-nél nem látszik, −3 nál ennek alja van bevágva.

•2 alatt jelszenek =7, =6, =5 és =4 hosszanti törzsek, =7 nél nagyon kevés pászitás látszik, =6 nál mindkettő (felső alja, alsó felső része) bevágva, =5 nél és =4 nél a felső keresztgerenda alja bevágva.

Megemlitem még, hogy a −1 és −5 felső része lapasra van lefaragva.

Ezután megvizsgáltam a H_1–H_5 jelzésü hidlásdeszkákat. A **H1** ből csak egy darabka maradt meg a −1 hosszanti törzsön. A **H2** és H3 vizfelőli végét lecsonkitották. A **H4** két faszöggel van −6 törzsre erősitve, a **H5** eggyel.

A H2 felett középen, a −3 hosszanti törzsvonalában az agyagburkolatot óvatosan lekapartam és mindjárt kitünt, hogy a hosszanti törzseket rőzsebutkalattal fedték, azokkal párhuzamosan és azokat keresztbe fektetett kárvastagságu tölgygallyakkal leszoritották. A H2-ön a leszoritó keresztgally közepén vonúl végig.

A H2 és H3 közt kibontatt sáv rajza méretekkel:

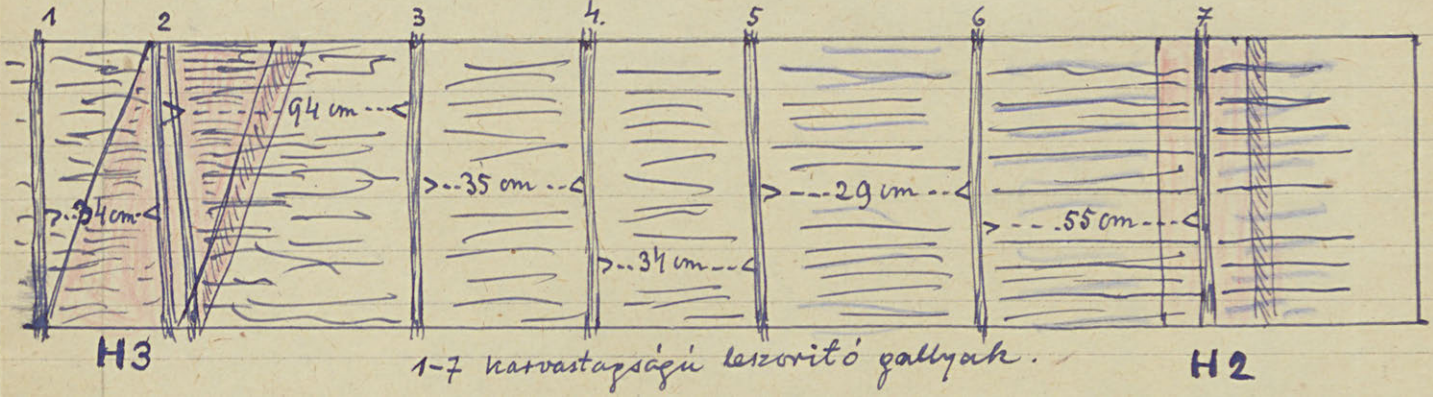

1-7 karvastagságu leszoritó gallyak.

A −2 felett és mellett kibontatt rőzsebutkalatról fénykép készült.

Megvizsgáltam a rőzsebutkalatot a H3 tól lefelé a H4 felé a −4 hosszanti törzs vonalában. Az előbbi megfigyeléshez képest semmi változást nem mutatott.

A hidlásdeszkák a pantfelszin alatt a következő méretekben feküsznek: H1. 657 cm, H2. 606 cm, H4. 616 cm és H5. 576 cm. – A H4 keresztmetszete

, a többié 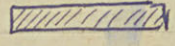 –

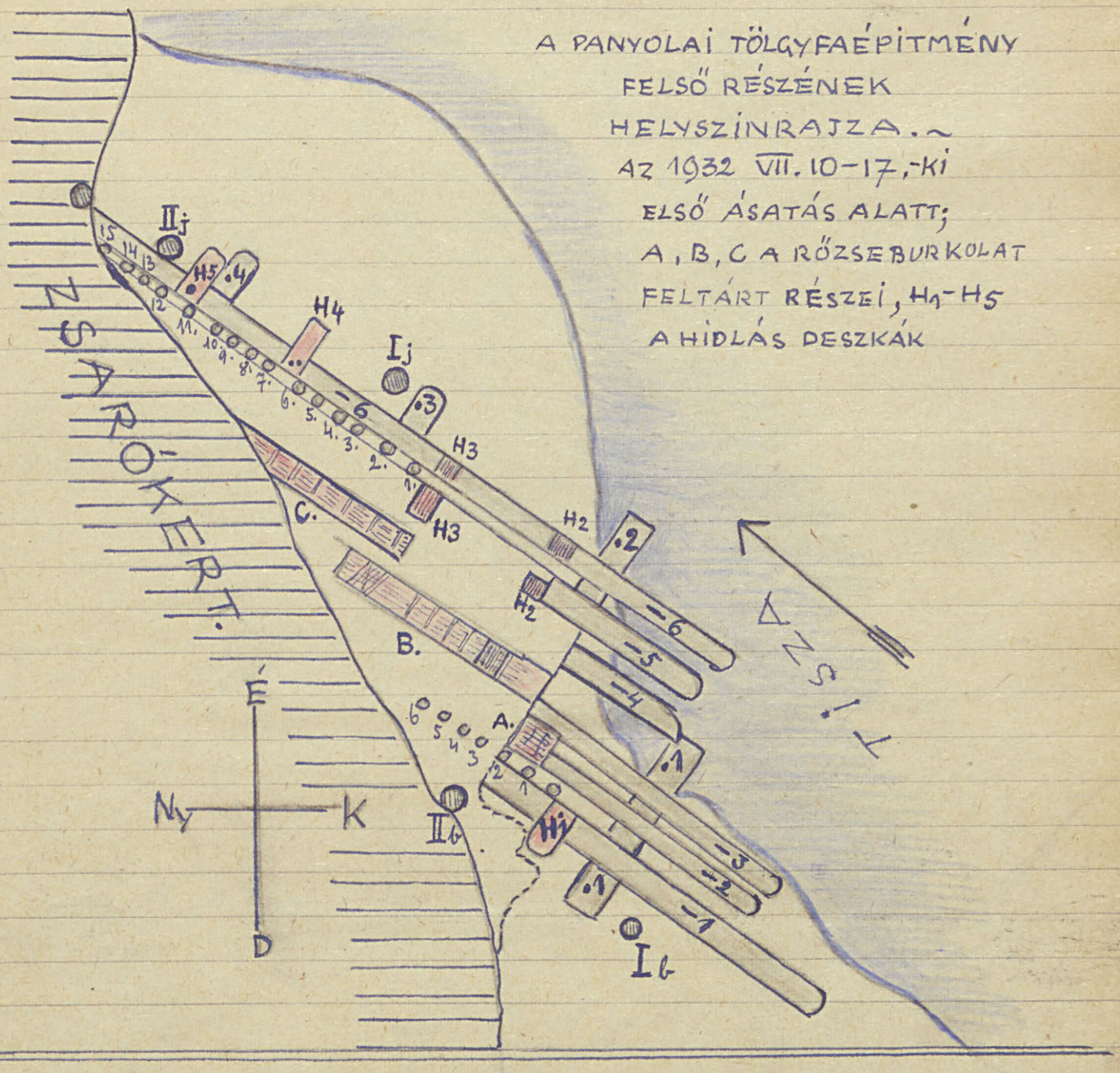

A baloldali karósor magassági méretei: 1.sz. 45, 2.sz. 38, 3.sz. 33, 4.sz. 39, 5.sz. 105 és 6.sz. 90 cm. magas. Erek a karók befelé ülnek. A 6.sz. karó mögött a falban látszik egy oszlop hegye. Ez a felszín alatt 370 cm-re van.

A IIb oszlop magassága az építmény szintje felett 105 cm.

A —6 oldalgerenda egész hossza 12 m, tőve a víz felett; a =7 oldalgerenda egész hossza 13.10 cm. tőve a falban, tehát az egyik törzs vékony végére a felette levő vastag tövét illesztették a vízszintes felszín elnyerése céljából. Ez is a gondos, mester munka bizonysága.

A TÖLGYFA ÉPITMÉNY É. FELŐLÍ OLDALNÉZETBEN AZ I. ÁSATÁS VÉGÉN, A III. OSZLOPTÓL NÉZVE. FOT. SŐREGI 1932 VII. 16.

A FAÉPITMÉNYEN SÚLYOZÓNAK HAGYOTT FÖLD-PADKA. RAJTA SŐREGI ÜL. FOT. SCHERF 1932 I. SŐ ÁSATÁSKOR

Az 3 kereszttörzs bevágásai a gerendák pászitásához:

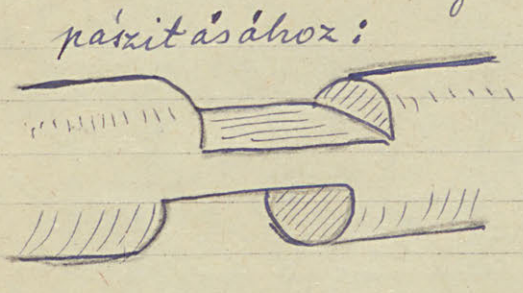

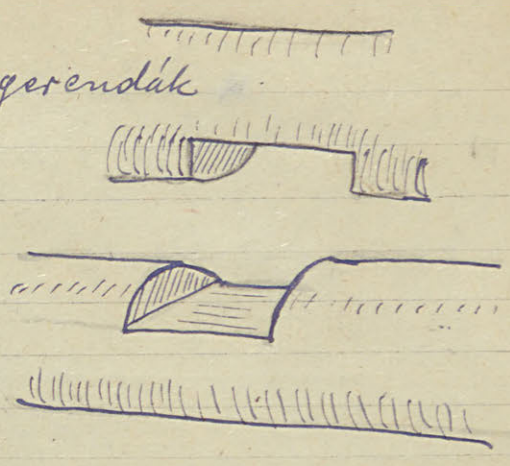

Az I j oszlop alsó része négy szegletesre faragott, bizonyára a hegye is négyélű.
A jobboldali 5 sz. karó hegyével együtt 2 m hosszú. A cölöpkarák körül egy hengerfa, a többi mind hasitott.

Délután 1/2 3 órakor a munkát befejeztük. A két mezőrendőrt, Varga Dánielt és Király Benjámint megfogadtam az épitmény őrzésére. Meghagytam, hogy a községi jegyzőtől kérjenek két tilalomtáblát és tegyék azt ki a két lejárathoz.

Elköszönvén a munkásoktól és a parton üldögélő emberektől, minden felszerelést összeszedve átevertünk a gulácsi partra és megkezdtük a csomagolást. A sátorbontásról egy fényképet készitettem.

Közben bérautón megérkezett Kozma főbiró feleségével. Végtelenül örültünk, hogy ismét együtt lehettünk. Bár délelőtt elég gyakran esett az eső, mégis kijöttek, mert gyönyörű út előtt állottunk: csolnakon fogunk haramenni Vásárosnaményba!

Bepakolás után körülültük a földön a már lábatlan kis asztalkámat és uzsonnáztunk. Főbiróné

SÁTORBONTÁS. SZŐKE BÁCSI SZALMAZSÁKOT ŰRIT.

FOT. SŐREGI 1932 VII. 16.

asszony kávéval és krémessel kedveskedett. Összes csomagunkat beraktuk a gépkocsiba, hogy a csolnakunkat ne terhelje. A sofför indult is haza felé.

Mi előbb, átkelve a túloldalra, megtekintettük a faalkotmányt, mely most már a számozásokkal meglehetős szépen mutatott.

A SZÁMOZOTT FAÉPITMÉNY DÉLI FELE.

FOT. SŐREGI 1932 VII.16.

Az élelmes Baranyi Károlyné panyolai asszony, megtudva mai elutazásomat, házi szőtteseket és varrottasokat hozott ki eladásra. Kozmáné a faalkotmányon egyenként nézegette őket, nagy alkudozásba bocsáthozott, de férje egyre ingerültebben sürgette. Engem az én Édesanyám úgy éllátott cigándi szőttesekkel mind Debrecenbe költözésemkor (1922), mind esküvőmkor (1927), hogy ilyesmire nem volt szükségem. De Baranyainé ezt nem tudhatta.

Végre d.u. 1/2 5 órakor csolnakunkat eloldottuk. Kozma főbiró a kormányos Szőke bácsi mellé hátra ült, mi Kozmánéval a középső deszka ülésen foglaltunk helyet. Mivel a víziút a gulácsi Túrtői palajtól a namányi vashidig, a kanyargások beszámitásával majdnem 11 klm, az öreg Szőke mélyre tolt lapáttal evezett, mert este még vissza akart térni.

A TÚRTŐI PALAJ. FOT. SŐREGI 1932 VII. 16

Búcsút intettem a gyönyörű Túrtői palajnak, melynek meleg, selyemhomokján egy héten át annyi boldog órát töltöttem! Az emberektől való eltávozás sohasem hat meg annyira, mint az, mikor egy megkedvelt tájtól kell elszakadnom, még ha biztosra veszem is a viszontlátás közeli lehetőségét. Egy-egy ilyen elbűvölő tiszai táj, mint itt akármelyik, bármerre is nézünk a partjáról, a Nagytermészet gondviselő mosolya, költeménye, népdala, művészi ábrázolása, mely szünet nélkül hinti, lengeti reánk a jóságos Lélek és a kifogyhatatlan Áldás egyedül éltető kék harmatát.....!

KILÁTÁS A ZSARÓ-KERTBŐL A TISZAI RÉV FELÉ. FOT. SŐREGI 1932 VII. 16.

Szőke bácsi csolnakunkat nagy szakértelemmel úsztatta befelé. Törő partok alá nem engedte, az örvényleseket bár egy csolnaknak mit sem árt, elkerülte. Gyorsan is haladtunk, mert hamarosan a jándi határban voltunk.

Fönn a parton emberek állodogáltak. Kormáné asszony elárulta, hogy a jándi elöljáróság mi reánk vár, akarnak valamit mutatni is és adni is.

Kikötöttünk tehát és barátságos üdvözlések és bemutatkozások után a jándi jegyző a meredek partban, egy 5 m mélyen a felszín alatt egy deszkával bélelt kis alagut-félét mutatott, melynek szélessége kübvilágban 70, magassága 90 cm lehetett. A faragott tölgyfadeszkabélelést két oldalt és felül alkalmazták belső fenitő kapukeretre, vagy szerint. Hogy ennek mi lehetett a rendeltetése, csak sejtésekre vagyunk utalva. Fenekét nyálkás, olajszínű iszap borította. Tölgyfa lévén, állotta az idő és a föld fogát. A bárdolt deszkák és fenitő keret összeillesztése, az egésznek helyzete arra mutatnak, hogy több száz éves alkotással van dolgunk, mely lehetett valami tó lecsapoló csatornája, menekülésre szánt alagút vagy hasonló valami? Csatornákat azonban nem szoktak befedni! Avagy valami halastóval állott valamikor összefüggésben? De a Tisza mellett minek a halastó?!

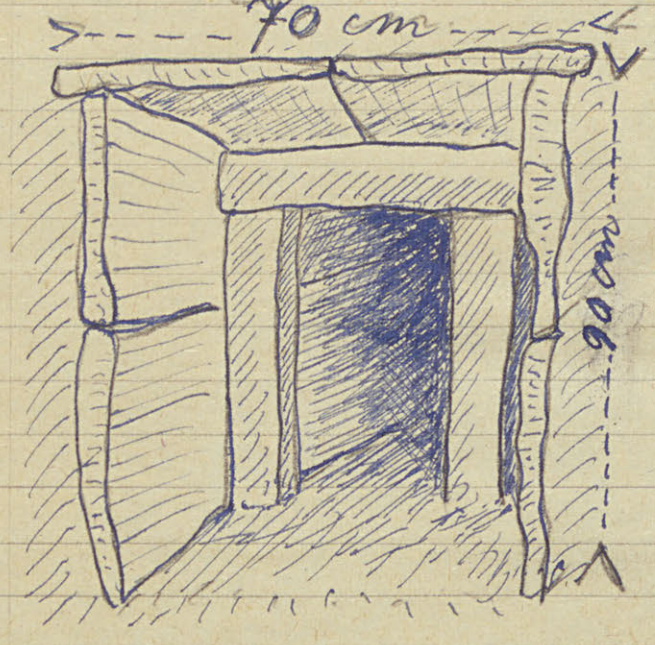

Megmagyarázták a jándi elöljáróságnak, hogy mit csináljanak vele. A nyilás előtt az árkot mélyítsék le és egy hosszúnyelű szénvonóval (szévanó) kaparják ki a fenekéről az iszapot. Akkor küldjenek bele egy madzagra kötött cigánygyereket, aki, ha lehet, kaparja tovább ki az iszapot és akkor

TISZAI TÁJ A PANYOLAI ZSARÓ-KERTBŐL NÉZVE DÉL FELÉ, KISAR IRÁNYÁBAN. ALACSONY VÍZÁLLÁS MELLETT A „TÚRTŐI PALAJ" MÉLYEN BENYÚLIK A TISZÁBA. FOT. SŐREGI 1932 VII. 16.

TISZAI TÁJ A KISTÚR TORKOLATÁTÓL ÉSZAK FELÉ, A PANYOLAI RÉV IRÁNYÁBAN NÉZVE. A HÍDAS KÖZELEDIK A BALPARTHOZ. – EZEK A MAGYAR ALFÖLD LEGGYÖNYÖRŰBB TÁJKÉPEI! FOT. SŐREGI 1932 VII. 16.

méternyire be tudott vagy bemert menni, fenn a parton a távalsóját a madzaggal kimérve, ássanak le keresztben egy aknát. Mikor a bélelt alagutat elérik, onnan folytassák tovább a kipucolást és a behatolást. Így ki tudja, hová és mit fognak találni?

A derék magyaroknak tetszett a javaslatom. Még saját magamnak is kedvem kerekedett a feltárására, de egyelőre nem kapkodhattam sok felé! Előbb a panyolai ásványt kell tisztázni, aztán lehet róla szó.

Éppen befejeztem mondókámat, mikor észrevettem hogy Jánd község bírója egy hatalmas lapátos agancsot cipel felém. Mindjárt láttam, hogy a jégkorszaki Cervus gigánteus agancsa, melyet a nyári fürdőzők a jándi alsó galajon találtak. Mivel tudták hogy jönni fogunk a Tiszán, kihozták és ünnepélyesen a Déri Múzeumnak ajándékozták. Hálás szavakkal megköszöntem a megmentett becses leletet. Sajnáltam, hogy nincs ott a közelben még egy kurta korsma sem, melyben az áldomást megittuk volna, de Kozma főbíró barátom vált a hibás, mert ezt a nem mindennapi jelenetet meglepetésnek szánta, amúgyhogy az is volt teljes mértékben és így nem tartalékolhattam még egy pohár bort sem.

A tekintélyes terjedelmű agancsat ütitársul a csalnak jenkére helyeztük és haladtunk tovább.

A csendesen úszó csalnakról állandóan figyeltük a madarakat is. Már délelőtt láttam a panyolai parton két Juhászkát (Széki lile), most a csalnak út alatt több helyen megfigyeltem kettesével és ötösével Havasi partfutókat (Széki Partiicsibé-nek neverte) és két helyen Gyurgyalag-ot. Örvös galamb (Székács), Gerle, Barázda billegető" mindenfelé látható, főleg Apáti tájékán.

A Tisz patak sekély vizén egy kicsit beevertünk, de itt olyan nehéz volt a hajtás, hogy hamarosan visszatértünk.

A Szamos torkolata előtt, a partszélen mintegy 30 db Szürke gémet és Bakcsót számoltam meg vegyesen. Közeledtünkre

felszállottak és a füzek tetején próbáltak elhelyezkedni. Vásárosnamény alatt egy Gyurgyalag szépen leült egy leszakadt partdarabra, beggyel felénk fordult, mintha mondta volna: no ti kiváncsiak, nézzétek meg, milyen szép, szines ruhám van! Gyönyörködtünk is benne eleget.

D.u. 7 óra felé közeledtünk, mikor feltünt előttünk a vásárosnaményi vashid és a gergelyi templom kis tornya. Örültünk is, meg nem is, hogy gyönyörü, élvezetes vizi utazásunk ilyen hamar véget ért.

A gergelyi oldalon kötöttünk ki, hol a főbiróék fogata várt reánk. Szőke bácsinak napi 3 pengőt fizettem. Megérdemelte a derék, hüséges és figyelmes öreg gulácsi kishalászmester!

Mikor kocsink a vashidon haladt, már az öreg Szőke is haladt felfelé a maga országutján. Olyan szomoruság szállt reám, hogy nem ülhettem mellette!

Kozmáék vendégszobájában rendbeszedtem magamat, átöltöztem és vacsora után hamarosan lefeküdtem. Kozma is a vendégszobába jött éjjelre, mert itt volt az anyósa.

Éjjelre szörnyü égi háború zúdult a kis városra. Villámlott, csattogott, mint a veszett fene!

Milyen szép lett volna ezt is végig élni ott kinn a sátorban, a Túrtői palajon!!

1932 julius 17.

Hajnalban 1/2 4 órakor kettem. Az Óriás szarvasagancsat gondosan bepakoltam, csomagjaimat az állomáson személy podgyászként feladtam és Debrecenbe utaztam.

5

JEGYZETEK AZ ELSŐ PANYOLAI ÁSATÁS NAPLÓJÁHOZ.

Az első ásatás után Debrecenben, szabad időmben, egyre a tölgyfaépitményen járt az eszem. Különösen az úttest-elgondolás izgatta fantáziámat! Valamely mocsaras, süppedékes laposon vagy elhagyott folyómederen keresztül szekerekkel, állatokkal, hadviselő néppel másképpen nem is lehetett a régi világban átkelni, csak egy ilyen erősen aláépitett, két oldalról rekeszekkel is ellátott, rőzsével, földdel burkolt úttesten!

Mit is mondanak idevonatkozólag a régi historiai forrásművek? Esténként böngésztem őket lakásomban:

Anonymus művének 12-ik fejezetében (Miképpen jöttek be Pannoniaba?) ezt olvassuk: „Álmos vezér és főemberei pedig elfogadván az oroszok tanácsát, igen biztos békét kötöttek velük, minthogy az orosz vezérek, hogy a székükből el ne kergessék őket, kezesül adták fiaikat --- számtalan ajándékkal együtt. Akkor Halics vezére elrendelte, hogy 2000 nyilas és 3000 paraszt járjon előttük és a Havaserdőn át a hungi határig útat készitsen nekik. Egyszersmind összes barmaikat megrakatta élelemmel, meg más szükséges és enni való szarvasmarhát szintén igen sokat adott ajándékba. Akkor --- utrakeltek Pannonia földjére. Sigy a Havas erdőn át haladva a hungi részekre szálltak ---"

Pauler, A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt II. köt. 154. l. ez áll: „Batu --- Halicsot elfoglalta s azután --- a vereckei szoroson át az országba tört --- Nagy tömeg fejszés ember (40000) járt előtte és vágta az erdőt, bokrot, egyengette előtte az útat, hárítá el az akadályokat --- A torlaszokon --- melyek roppant fenyvek és tölgyek halmazából --- voltak épitve, könnyen áthágtak --- összetörték, megégették ---" A nádor, aki a szorost védelmezte, Budára küldött futárt segitségért „mert itt az ellenség, vágja az erdőt."

u.o. a 152 l. olvasható, hogy IV. Béla a tatárveszedelem hírére maga vizsgálta meg az orosz határt a Kárpátokban. Kijavíttatta a gyepűket „roppant erdőket levágatva, hosszú torlaszokat építtetve kerentbe döntött fákkal."

Egy másik helyen olvassuk, hogy mikor Batu seregét a Tisza, Sajó és Hernád képezte zugban összevonta és a szomszédos erdőségekbe rejtette, a magyarok Sajón, a mai Sajóhidvég irányában levő szilárdabb szerkezetű hidat őriztette, hogy a magyarok át ne kelhessenek rajta, ő pedig támadásra használhassa.

A Hóman-Szekfű, Magyar Tört. I. köt.-ből ezeket jegyzem ki:

Nagy Simeon bolgár cár (Kr.u. 893-927) birodalma Északon a Felső Tiszáig terjedt. (I, 80.l.).

Mocsárvár említve (I. 125-126.ll.)

A Kr.u. 895. évi bessenyő támadás elől menekülő magyarság bejövetele a térképvázlat alapján a Felső Tiszára, egyenesen a mai Beregi Tiszahátra esett. (I. 128. l.)

Két sor gerendára kerentbe rakott, hasított fahasábokból készült úttestet, amilyen ezelőtt 200 évvel Debrecen főutcáján is volt, az I. világháborúban, Galiciában, ~~több~~ helyen magam is láttam és jártam rajta:

JELENTÉSEK, GRAFIKONOK AZ ELSŐ ÁSATÁSRÓL ÉS A MÁSODIK ÁSATÁS ELŐKÉSZÍTÉSE 1932 VII. 18 ÉS VIII 19. KÖZT.

Mikor 1932 jul. 17-én, vasárnapi napon Vásárosnamény-ból haza érkeztem, Ecsedi igazgató már nem volt Debrecenben, mert jul. 15-én nyári üdülésre Balatonföldvárra utazott. Teremőrök díjazására és múzeumi gyarapitásra 140 pengőt hagyott kezelésemre. Ebből az összegből a panyolai munkásaim részére VII. 18-án postára adtam 18 pengőt, mivel az inséges munkásokat a fehérgyarmati főszolgabiró nem engedélyezte. Hogy ezt miért tette, nem jártam utána, még Alispánjának sem jelentettem. Ámbár az is igaz, hogy nála sem irásban, sem személyesen nem jelentettem járása területén elkezdett kutatásomat. Ez utóbbit nem is tehettem, mert a lelőhelyet mindig Vásárosnamény felől közelítettem meg. Elegendőnek tartottam a panyolai jegyzőséggel felvenni a kapcsolatot. Lehet, hogy az volt a főbaj, hogy a fehérgyarmati járás területén folytatott munkának a szomszédos vásárosnaményi járás főszolgabirája volt a főfő patronusa?! Az iránt sem érdeklődtem, hogy a két főszolgabiró milyen viszonyban van egymással? Ilyesmire nem szentelhettem időmet.

Első munkanapjaimnak jó részét a filmtekercsek előhivatása, másolatok, nagyitások készitése és az illetékesek levélbeli éresitése és ásatási jelentéseimnek expediálása foglalták le. 1932 VII. 19-én Györffy Istvánt (Bp) és Scherf Emilt (Tiszapolgár) kerestem fel rövid beszámoló levelekkel. Jeleztem, hogy a panyolai faépitmény középkori, mocsáron áthaladó úttest; Kozma főbiró kapcsolatot keres a honvédelmi ministeriummal, én a Nemzeti Múzeum főigazgatójával a további kutatások elősegitése ügyében és kértem tőle felvételeinek negativ filmjeit. Scherf Emilnek a középkori cserépről, makkról, makk-kopáncsról, édesvizi kagyló- és csiga héjakról szá-

maltam be; megitélésemet is közöltem vele, mely szerint a középkori úttest nálánál sokkal ősibb alluviális rétegbe van beépitve; végül azt is jeleztem, hogy egy hétre fogom a Földtani Intézettől kikérni a panyolai kutatásokhoz (330/1932 DMsz).

1932 VII. 21.-én Streicher Andor alispántól kaptam levelet, melyben megküldte Szirmay Antal, Szatmár vármegye fekvése, történeti és polgári esmérete, Buda 1809–1810 c. müből kimásolt, Panyolára vonatkozó pár sort, melyben „Tuur tava" van emlitve. Streicher alispán levelében igy ír: „tó volt azon a vidéken, --- melyet a maig fenn maradt parcella elnevezés (Tószeg) is igazol. Igy tehát a lelt épitmény vagy a várhoz vezető út, vagy a vár falának az alapja lehet." (334/1932 DMsz.)

„Panyla" helység 3 részre osztásának 1247-ből származó adata azonban várról nem tesz emlitést, csak a tóról. Hunfalvi, A vogul föld és népe c. müből tudjuk, hogy a vogul „tur"-szó jelentése „tó" = lacus. A Tur-folyó és a Tur-tó közt összefüggésnek kell lenni.

Streicher alispán részére 1932 VII. 22-én fényképnagyitásokat, két fontos grafikon fényképét küldtem a hátlapra irt magyarázatokkal. Melléheltem a Magyar Radió és sajtó részére készitett 36 soros közleményem másolatát is, mely áttekintő összefoglalása a kutatás eddig eredményének és a feltételezett úttestelméletnek (337/1932 DMsz.)

Egyidejüleg részletes jelentést készitettem Kozma György főszolgabirónak, mely 3 gépirásos oldalt tesz ki (336/1932 DMsz.) Ez a dolgozat is az úttestelmélethez viszonyitva készült. A hosszanti gerendák közti rőzsék, a két oldali rekesz alkalmazása ez elmélet alapján kapják magyarázatukat. Itt először, a 4.-ik pontban hangsúlyozom a jobb és baloldali külső nagy cölöpök (I_j, II_j, I_b, II_b) jelentőségét. Ezek mélyen az altalajba verve az alkotmányt a vizszintes irányban való eltolódás ellen védték, a szemben állók felül összekötve lehettek.

A sövénykarók dél felé dőlésében az úttest esetleges elcsuszását véltem (5. pont).

„6. Csak a hasitott padló deszkák (hidlásdeszkák) vannak fa szögekkel a hosszanti gerendákra erősítve. A hosszanti és keresztgerendák faszög nélküli szabad pászitásai kétségtelenül bizonyitják, hogy az építőmesterek csak az oldalra való elmozdulás ellen védekeztek, míg az egész alkotmánynak szilárdságot a talajon és az egymáson fekvés adott. Most mikor a Tisza árja az építmény déli vége alól a talajt kimosta, az alkatrészek szét hullottak. Az oldalra, vízszintes irányban való eltolódás ellen a hosszanti törzsekkel összeácsolt középső keresztörzsekkel (·1, ·2, ·3, ·4) védekeztek, valamint a legalsó keresztgerendákkal is (:1, :2, :3)."

A II j oszlop megett a =7 hosszanti törzs felületén van egy kihasználatlanul maradt bevágás, mely keresztörzs részére készült. Ebből arra lehet következtetni, hogy építéskor előbb verték le a jobb- és baloldali nagy oszlopokat, aztán következett az úttest alkatrészeinek a lefektetése. Az oszlopokkal kijelölték az építmény irányát, szélességét, aztán rőzsekévéket fektettek hosszában a talajra. Ezután következtek a legalsó nagy tartótörzsek (:1, :2, :3) keresztbe rakva, egymástól 3-4 m távolságra. Ezekre fektették hosszában az alsó törzseket (=1-=7) a szükséges felső illetve alsó felületi bevágásokkal és igy tovább.

Jelentésem végén hangsúlyoztam, hogy az építmény korát és rendeltetését most még határozottan leszögezni nem lehet. Ezt a további kutatások lesznek hivatva eldönteni. Egy darabka középkori cserép kerülhetett a talajba előbb is, később is.

Meg kell találnunk a magyar múltat szerető mecénásunkat, aki tekintélyének súlyával önzetlen igyekezetünket révbe fogja juttatni! Kozma főbirónak a Honvédelmi Ministeriumhoz benyujtandó kérelmünket javasoltam. (336/1932 DMsz).

Ez az, amit a Kozma főkolgabirához intézett jelentésemben itt hangoztatok először

A panyolai ásatás eredményét rövid leírás, grafikonok és fényképek kíséretében ismertettem Debrecen város polgármesterével is, kérve megértő támogatását. (339/1932 Dllsz). Ugyanúgy küldtem előzetes rövid jelentést a Nemzeti Múzeum főigazgatójának, Hóman Bálintnak grafikonok és fényképek kíséretében, jelezve készülő tervényemet mind hozzá, mind Gömbös Gyula honvédelmi miniszterhez (341/1932 Dllsz).

Hóman főigazgatóhoz jelentésemet 1932 jul. 23-án küldtem el. Ugyanezen nap déli órájában a Radió Budapesten közölte a panyolai ásatás rövid történetét és eredményét. Másnap, jul. 24-én, vasárnap dl.e. ½10 órakor a Radió leadását, de most már részletesebben, újra leközölte. Mivel múzeumi hivatalunkban radio-készülék nincs, én magam egyik leadást sem hallottam, ellenben barátaim és jóembereim lelkesen újságolták az örvendetes híreket. Kozma Györgyné Városnaményből levélben gratulált s különösen örült annak, hogy „felsőbb helyről támogatással a nyáron még tovább ásatás lesz és hadászati mérnök is jön le." Még egy újsághírt is mellékelt leveléhez a Budapesti Hirlap 1932 VII. 22. sz.-ból. Sajnáltam, hogy Fewks prof. a magyar Középkor iránt nem érdeklődik.

A Radio valószínűleg az általam készített közleményt adta le (36 sor), de lehetséges, hogy jul. 24-én Kozma főbíró személyesen is megfordult az MTI és Radio főigazgatójánál Kozma Miklós testvérbátyjánál minek következtében a közlés kibővült. A Radio leadását a helyi és fővárosi sajtó is átvette.

— (Amerikai pénzen prehistórikus ásatásokat végeznek Magyarországon.) Amerikában létezik egy archeológiai intézet, amelynek külön budgetje van arra a célra, hogy Európában ásatásokat végezzen. Ennek az intézetnek egyik professzora, *Fewks* egyetemi tanár nyolc növendékével a napokban Budapesten járt, ahol megtekintette a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának gyüjteményét. A professzor a magyarországi népvándorláskor és a prehistórikus leletek iránt érdeklődött különösképpen. Megállapodott a múzeummal, hogy szeptember 1-én visszajön növendékeivel Budapestre és akkor Tompa Ferenc dr. egyetemi magántanár, múzeumőr vezetésével ásatásokat fog végezni az ország különböző vidékein. Főként prehistórikus leleteket óhajt föltárni és minden valószínűség szerint az első ásatásokat Kiskőrös tájékán fogják eszközölni. Ezután megegyezés szerint ásnak az ország egyéb pontjain. A föltárt leletek a Nemzeti Múzeum régészeti osztályába kerülnek, Fewks professzor csak a duplikátumokat igényeli a maga számára. A Nemzeti Múzeum régészeti osztályának igen jól jön ez a váratlan segítség, mert a lecsökkentett javadalma miatt alig képes a szükséges ásatásokat elvégezni.

1932 július 26-án Kozma főbíró Debrecenben időzött. Egész nap a pannolai kutatás folytatását tárgyaltuk baráti közvetlenséggel és őszinteséggel. Megállapodtunk abban, hogy én körvénnyel fordulok Gömbös honvédelmi miniszterhez és Hóman főigazgatóhoz, ő pedig Gömböt levélben keresi fel, az MTA vezetőségétől pedig egy nagyobb segélyt fog kieszközölni.

355/1932 Dllsz. alatt iktatott, 21 db. fényképpel nagyítással felszerelt körvényemet Gömbös miniszterhez jul. 29-én küldtem el. Ebben egy hadi mérnök vagy katonai szakértő kiküldését kértem, akivel kidolgoznánk a további teendőkre nézve a részletes munkatervet, melynek keresztülviteléhez anyagi támogatást is szívesen vennénk. A körvényhez mellékeltem 3 oldalas ismertetésem másolatát is.

Ennek a leíró dolgozatnak 1 másolati példányát VII. 30. -án elküldtem Hóman főigazgatónak is a fényképekkel együtt. Körvényemben előadtam, hogy most már gondoskodni kell a feltárt építmény további sorsáról, mert a legkörülelőbbi áradás elpusztítja. Kétféle megoldás lehetséges: 1., megelégszünk a grafikonok, fényképek ábrázolásaival és a szakleírással, a faanyagot átengedve a lelőhely tulajdonosainak; 2., az építmény épségben maradt szakaszát darabokban felszedjük és megfelelő helyen újra felállítjuk. Ehhez a munkához egy építészmérnök kiküldését kértem. Geológus és etnográfus munkatársaim már vannak (357/1932 Dllsz.)

Kozma főbíró a július 28-án Gömbös miniszterhez írott levele másolatát nekem is elküldte Debrecenbe (359/1932 Dllsz). Hangsúlyozza benne, hogy a faépítmény középkori magyar hadi építnek látszik, melynek minélőbbi megmentése kulturális feladatunk, azért fogadja pártfogó védelme alá.

1932 aug. 2-án a Földtani Intézet igazgatóságától dr. Scherf Emil osztálygeológus újabb 7 napi kiküldését kértem, hogy Pannola határában eddigi 2 napos földtani kutatásait befejezhesse (363/1932 Dllsz). Scherf az engedélyt 1932 VIII. 4-én megkapta (373/1932 Dllsz).

Scherf Emilnek Tiszapolgárról 1932 aug. 2-án hozzám irott és saját kérelmére nem iktatott levelét és az én válaszom másolatát (VIII. 4) érdekes tartalmánál fogva ide mellékelem.

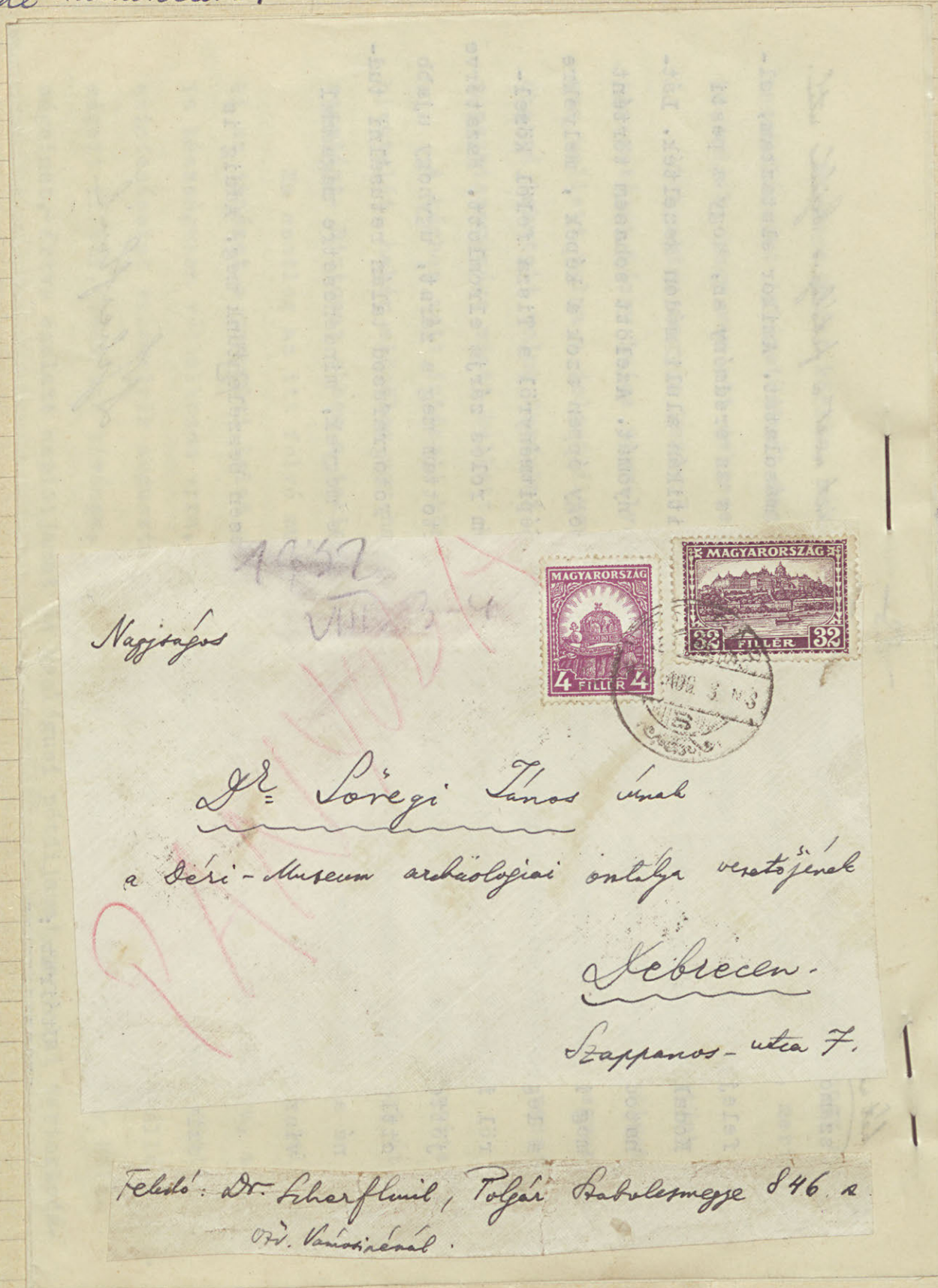

Nagyságos

Dr. Sőregi János úrnak

a Déri-Museum archäologiai osztálya vezetőjének

Debrecen.

Szappanos-utca 7.

Feladó: Dr. Scherf Emil, Polgár Szabolcsmegye 846. a Ozv. Vámosinénál.

Polgár, 1932 augusztus hó 2.-án.

Mélyen tisztelt kedves jó Barátom !

Bocsásd meg, hogy multkori levélkédre még nem válaszoltam. Az elvégzendö dolgok halmaza nehézkedett reám és ugy gondoltam, hogy abban a levélben, melya Tiédet keresztezte ugyis a legfontosabb dolgokat már megirtam s igy várhatok, mig Veled személyesen beszélni tudok.

Az elmult vasárnapon akartalak felkeresni, azonban lehetetlen volt, mert közben egy igen jó barátom jelentette be magát szombat-vasárnapra tudományos körutra felvételi területemen, amit nem tagadhattam meg neki. Igy most már a jövö vasárnapon, augusztus 7.-én akarlak Debrecenben felkeresni.

Közben az ujságokban is jelentek meg rövid közlemények a panyolai leletröl, melyeket bizonyára olvastad, ha ugyan Magad nem szövegezted a könyomatos számára. Azt mesélték nekem, hogy még a radió is leadta a hirt. Remélem, hogy a Te beleegyezéseddel történt a dolog; ha nem igy volna, elöre kijelentem, hogy nem tölem származik a hiradás.

Mint már jeleztem, a Tocóparti fazekasmühely anyagjait azonnal felküldtem Pestre sürgös iszapolás végett. Eredményeket még nem közöltek; megprobálom megsürgetni. Az iszapolási eredmények nélkül nem tudok az anyagok definiálása tekintetében biztos választ adni. Egyelöre nem valóságos lösznek, hanem , mint már a helyszinén mondtam, folyami iszappal kevert löszanyagnak nézem (vélem). Amennyiben a végzendö vizsgálatok, melyeknek eredményét, mihelyt megkapom , azonnal közölni fogom, Rád nézve hasznosak lesznek, az érdem oroszlánrésze mindenesetre az iszapolást végzö Vödrös fiatal kollegámé lesz, aki ezt a fáradságos munkát elvégezte s nem az enyém, aki csupán a kapott eredményeket interpretálja. Nehogy az ügynek nagy feneket keritsek, annak idején a mintákat, nem mint a Teveled együtt gyüjtött debreceni mintákat küldtem fel az intézetbe, hanem olyan módon, mintha azok a rendes felvételnél begyüjtött minták lettek volna; / nehogy esetleg Nektek hivatalból felszámitsák a munkák diját/. D. 1., D. 2. , D. 3. stb. jelzést tettem a zacskókra és óvatosságból mindenesetre az anyag felét visszatartottam magamnál.

Mindezt azért közlöm, mert esetleg arra a gondolatra jöhetnél, hogy az iszapolásokat intézetünknél megsürgesd s ez azután nagy zavart okozna, mert nem is tudják, hogy van ott debreceni minta vizsgálatra.

Dolgaidra nagyon kedvezö, hogy idöközben végre kinevezték intézetünk uj igazgatóját Lóczy Lajos személyében. Ha annak idején már ö lett volna direktor, nem kellett volna a dolgot ilyen nyakatekert módon megcsinálni, hanem egyenesen öhozzá lehetett volna fordulni támogatásért. A letünt interimisztikus vezetö rosszhiszemüsége miatt kellett ugy eljárni.

A kézhez vett intézeti körrendelet szerint Lóczy mult hó 28.-án vette át hivatalát, habár elözöleg ugy hallatszott, hogy csak szeptemberben veszi át a vezetést. Biztosat ebben a tekintetben ma még nem tudok mondani.

Ha esetleg az itt folyó munkálatok sürgössége miatt más geológust jelölne ki az intézet a panyolai lelet geológiai körülményeinek tanulmányozására, akkor is készségesen vállalkozom arra, hogy szükség esetén a munkához nélkülözhetetlen szintezéseket valamelyik augusztusi kettös ünnepen elvégzem. Ami a kiszállás költségeit illeti, csak azt kivánom, hogy intézetem egyezzen bele abba, hogy költségeimet, - értve ezalatt napidijamat és geológusi pótdijamat, - panyolai tartozkodásom alatt éppen ugy számolhassam el, mintha Polgáron dolgoztam volna, ellenben a vasuti utazást s egyéb költségeket a magaméból fedezeném.

Szepesfalvy nemzeti muzeumi igazgató-ör urtól, akinek a tözeges réteg anyagát beküldtem, ezidöszerint még nem adott választ. Hollendonner professzor, akit Györffy ajánlatára a fák megvizsgálására kértem fel, a következö választ adta :

" Kedves Kollega ! - 19.-én kelt becses soraira innen Balatonfüredröl válaszolok, mert augusztus 15.-ig itt nyaralok, aug. 15.-szept. 15.-ig Szombathelyen.

A gyüjtött anyag meghatározására szivesen vállalkozom, ha szeptember elsö felében hozzám, a bpsti lakásomra, vagy az iskolába VI. Munkácsy-utca 26. eljuttatja. Ha az anyag nem kövesedett, akkor gyorsan fog menni a dolog, ellenkezö esetben minden attól függ, hogy csiszolatot tudunk-e készitени.

Ez a vidék nagyon érdekel, mert talán kapcsolatba lehet hozni az eddigi eredményekkel.

Sokszor üdvözli kollegiális tisztelöje Dr. Hollendonner Ferenc s.k. Balatonfüredfürdö, 1932 julius 22. Csokonai-villa. "

Ugylátom, hogy Neked ezekután még szeptemberig kell várakoznod, amig végleges választ kaphatsz kérdéseidre. Én is szivesebben a Panyolán töltött ujabb 1

két után)
számolnék be a kérdés geológiai oldaláról, mint most a futólagos bejárás után.

Egyuttal csatolom a kért fényképek másolatát. Amikor elutaztam, elfelejtettem a filmeket Kozma dr.-nál hagyni s az eredmény az, hogy a pesti Kodak társaságnál hivott filmeket minden kritikán aluli módon kezelték. Láthatod rajtuk a piszkos kézzel való fogdosás nyomát. Azelött sohasem történt meg ilyesmi ! Másik baj is ért, t. i. az, hogy éppen azok a képek , melyekre a legtöbb sulyt fektettem,: a panyolai cölöpépitményröl a Tisza felöl közelröl felvett képek, nem sikerültek, mert gépem rolós zárja elromlott. Hazatérve jöttem rá s egyelöre házi eszközökkel igazitottam meg a zárat, ugyhogy ujabb ottlétemkor mindenestre kipótlom a képeket. Fotografusod talán retusálni tudná a megnyomoritott filmeket ? Ha Debrecenbe megyek, mindenesetre magammal viszem öket.

Minden egyebet Debrecenben személyesen beszéljünk meg. Addig is szivesen üdvözöl igaz barátsággal :

Utóirat :

Levelem magánlevél, s nem alkalmas arra, hogy esetleg iktatasd. Azért irom ezt, mert augusztus 1.-i leveled boritékján szám állott. Ha szükséges, term

2.augusztus 4.

Drága jó Barátom!

F.hó 2-án kelt részletes leveledet és a fényvételeket nagyon hálásan köszönöm. Különösen nagy hasznát fogom venni a két tiszaparti felvételnek, amely szerencsére nincs összepiszkolva. Miután 7-én azaz vasárnap befogsz jönni Debrecenbe, élőszóval fogjuk megbeszélni mindazt, amit leveledben felemlitettél. Mindent olyan gondosan csinálsz, hogy valóban a legnagyobb hálára leszek neked lekötelezve. Nem tudom mikor érkezel meg, ha azonban a muzeumban nem találsz, légy szives Szapanos u. 7. sz. alá elfáradni. Miután családom már itthon van, nagyon szivesen látlak délre ebédre. Igy legalább minél több időt tölthetünk együtt.-

Azt a két felvételt, melyen én hálóingben disztelenkedem, légy szives másolatban ne terjeszd, ez t.i. asszonykám kivánsága. Az elpaccolt filmeket s a két parti felvétel filmjeit légy szives hozd magaddal, az előbbiek baján segiteni, az utóbbiakról pedig nagyitást csinálni megpróbálunk.-
A viszontlátásig baráti kézszoritással köszöntlek

tisztelő barátod

Lőrenzi János

Csorba László panyolai jegyzőt is megkértem levélben, tekintsen szét a Zsarókertben és pár sorban értesítsen a faalkotmány állapotáról. Aug. 1-én kelt válasza szerint mindent rendben talált, figyelmeztető táblái a helyükön vannak (365/1932 Ollsz).

A Nemzeti Múzeum Főigazgatóságához intézett beadványomra Hóman Bálint helyett Bátky Zsigmond válaszolt 1932 aug. 2-án. Válaszát két egyező példányban expediálta. Az egyiket iktattam az iratok közé (364/1932 Ollsz), a másikat Naplóm hoz csatoltam, tehát mellékelem eredetiben:

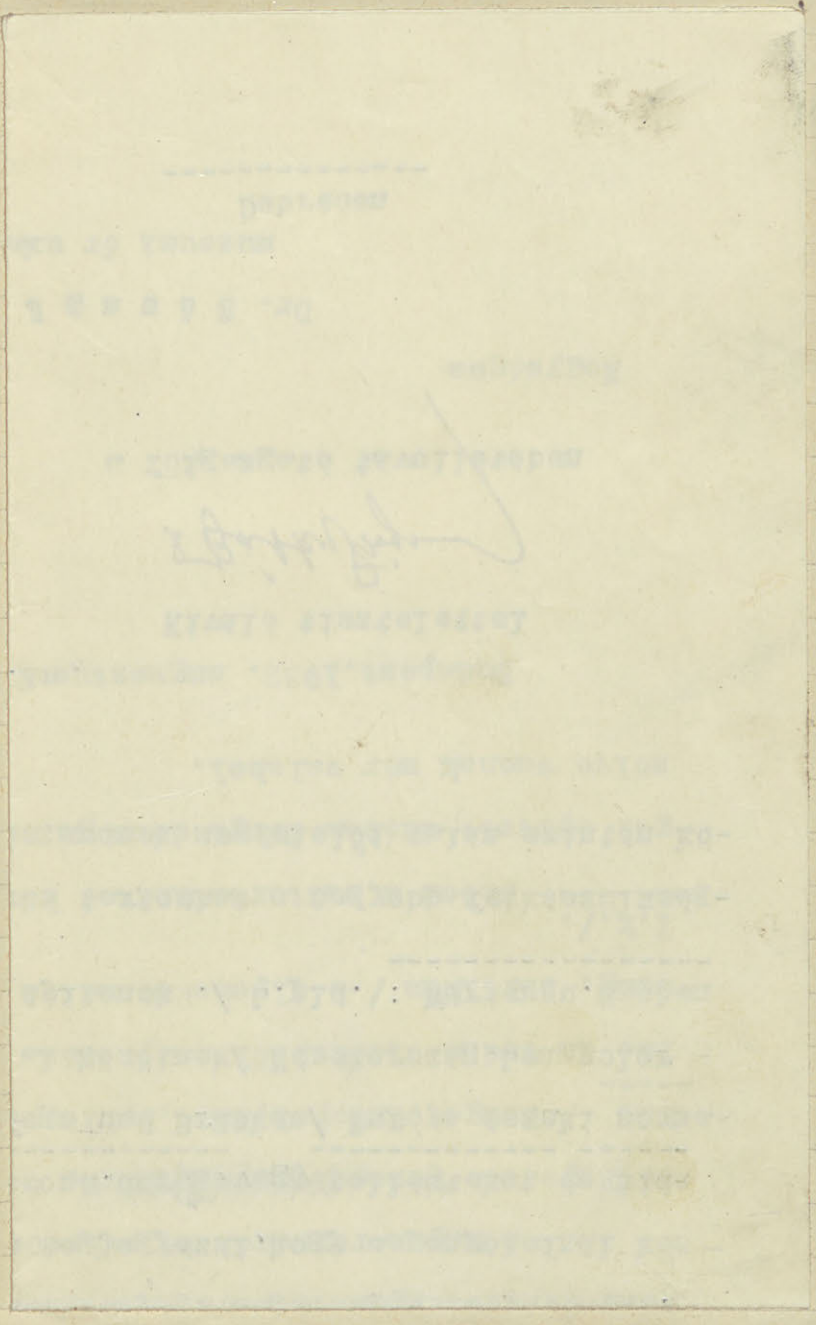

DR BÁTKY ZSIGMOND GRATULÁLÓ LEVELE HÓMAN FŐIGAZGATÓ NEVÉBEN.
1932 VIII. 2.

Csonka László panyolai jegyzőt is megkértem levélben, tekintsen szét a Zsarókertben és pár sorban értesítsen a fa alkotmány állapotáról. Aug. 1-én kelt válasza szerint mindent rendben talált, figyelmeztető táblái a helyükön vannak (365/1932 Ötlsz).

A Nemzeti Múzeum Főigazgatóságához intézett beadványomra Hóman Bálint helyett Bátky Zsigmond válaszolt 1932 aug. 2-án. Válaszát két egyenlő példányban expediálta. Az egyiket iktattam az iratok közé (364/1932 Ötlsz), a másikat Naplóm hoz csatoltam, tehát mellékelem eredetiben:

DR BÁT[illegible]N FŐIGAZGATÓ

Főív.120/1932.

Igen tisztelt Kollega Uram !

Mult hó 23.án és 30.án Hóman Főigazgató urhoz intézett fölterjesztésére, az ő távollétében és meghagyásából a következőket van szerencsém válaszolni:

Ő Méltósága nagyon köszöni Kollega Ur szives figyelmét, a beküldött szép képeket, a szakszerü magyarázatokat, s melegen gratulál a panyolai becses leletek és sikerült feltárásához.

A kérdéssel jelenleg, szabadság-távolléte alatt, nem foglalkozhat. Az ősz folyamán azonban vissza fog térni rá s szakemberek véleményének meghallgatása után, a Déri muzeumnak szánt javadalomból, módja lesz az esetleges további kutatásokhoz anyagi segitséget is juttatni.

A magam részéről bátorkodom megjegyezni, hogy a panyolainál kezdetlegesebb bürü, borona, dorong, vagy pallóutakat és hidakat / Prügel, Knüppel, Mast, Bohlen Wege und Brücken/ Európa északi mocsaras és erdős vidékeiről szép számmal közölnek/ Németország, Lengyelország, Baltikum / s ilyeneket ma is épitenek ./ L.pld. : Wörter u. Sachen I.k./. Ebben a kulturtechnikai körbe tartozhat a nagyobb felkészültséggel épitett, dzóban forgó dorongút is, aminek megfelelői talán szintén közölve vannak már valahol.

Budapest, 1932. augusztus 2.án,

Kiváló tisztelettel

Bátky Zsigmond

a főigazgató távollétében

Nagyságos

Dr. Sőregi János

muzeumi őr urnak

Debrecen

Már másnap, aug. 3-án megkönöntem a gratulációt, az érdeklődést és a kilátásba helyezett anyagi és erkölcsi támogatást, Bátky Zsigmondnak külön is a német szakirodalmi adatokat, melyeknek átnézésére csak a tél folyamán lesz érkezésem.

Nem hagytam figyelmen kívül Gulácsy István nyug. Alispánt sem, kinek 6 fénykép nagyitással és 1 grafikonnal együtt rövid beszámolát küldtem. Szivélyes válaszában meghivott beregdaróci otthonába. (368/1932 DUsz). Látogatásomat sohasem tudtam megvalósitani.

Egyre jobban a szivemhez nőtt a panyolai ref. lelkész kedves családi köre is. Állandó érdeklődése, jó kedélye, nyájas szép asszonyának jószivüsége vonzóvá varázsolták számomra az egész falut! Kozma György és Szatha Bódi otthona a szülei ház melegét harmatozták reám minden alkalommal!

A magyarfalu poezisébe belegyökerezett Bódi bátyámnak, ha irtam, pennám mindig olyan tintába mártottam, akár akartam, akár nem, amilyenből a népdalokat szokták irni. Most is, aug. 4-én ezt irtam neki:

„Az elmúlt hetekben, mióta elhagytam tiszaparti tanyámat, kb. olyan nehéz helyzetben voltam, mint a kálvinista pap, mikor új templomat akar épiteni, de az egyház pénztárában csak egy pár pengő szomorkodik. A sok fénykép felvétel elkészittetése, a grafikonok megrajzolása és a sok jelentés, kérvény mindenfelé, levelezés jobbra-balra, haszonnal és haszonnélkül, teljesen lefoglalták minden időmet. Most azonban túl vagyok ezen a nagy munkán és várom az intézkedéseket, hogy újra kimehessek oda a palajra, ahol én valahogyan jobban érzem magamat, mint itt. --- Köszönet --- a kedves szeretetért ---, melyben vad idegen létemre is részesültem és amellyel ott tartózkodásomat kellemessé tettétek --- jó lelketek és jó szivetek igaz magyar megnyilvánitásával!" (369/1932 DUsz).

Még szinesebb hangulatban irtam Kozma Gyurkának, mikor a rádió közlés után olyan őszinte örömmel gratulált és sikeres emelkedést kivánt: „Mindennek jól kell menni és mindenben szerencsésnek is kell lenni, ha olyan lelkes, nemesszivü magyar asszony gondoskodik rólunk mind vendégszerető házánál, mind a tiszaparti tanyázásnál, mint Asszonyom! Nagyon sajnálom, hogy a holnapi napi folyamán (VIII. 26), mikor Gyurkával a Déri Múzeum termeiben fogunk barangalni, nem leszek velünk, de gondolatban velünk kell lennie, mint egy szinestollu Gyurgyalagnak, aki a Tisza vize felé ki-ki röppenve, felvidítja a fáradt munkásokat....." (Saját tulajdonom).

E kis lirai kilengés után nézzük meg a fáradhatatlan, lelkes buzgalmú Kozma főbiró tevékenységét. 1932 aug. 4-én hozzám irott levelében arról értesitett, hogy aug. 3-án a tölgyfa épitményt megmutatta Tomcsányi Pálnak és családjának, továbbá Tomcsányi Kálmán miniszteri főtanácsosnak, aki a Belügyminisztérium vármegyei osztályának vezetője és szeretne a belügyminister utján az ásatás céljaira bizonyos segélyt kieszközölni. Ugy beszélték meg, hogy a vármegye alispánja tegye meg ez irányban az előterjesztést. Szóba került továbbá, hogy a kultuszminisztérium utján a faalkotmányt történelmi emlékké kellene nyilvánitani (370/1932 DM sz.)

Másnap, aug. 5-én irott válaszomban a segélyszerző akciók helyeslése mellett felvilágositottam Kozma főbirót, hogy történelmi emlék csak az lehet, ami in situ kijavitható, fenntartható és megőrizhető természeti vagy mesterséges emlék. Erről pedig Pányolán a Tisza miatt nem lehet szó. Ha pedig elszállitjuk és más helyen állitjuk fel, akkor már muzeumi tárgy lesz belőle a múzeum kezelésében és őrizetében. Igy tehát a lelet természete és a felmerült cél nem egyeztethető össze.+ (Acta 370/1932 DM sz.)

+ Levelem elkésett, mert az akció elindult. Az elutasitó leiratot 1932 XI. 16-án kaptam meg a mátészalkai alispáni hiv. közvetitésével (530/1932 D.sz.) U.i. válaszom fogalmazványa!

Scherf Emil 1932 aug. 7-én, vasárnap Debrecenben vendégem volt. A méhkosalaku földbevájt üregek problemája a dolgozatommal kapcsolatban is voltak megbeszéléseink. Átadta nekem panyolai felvételeinek 9x14 cm-es filmnegatívjeit, én pedig megajándékoztam visonzásul 17 db. fénykép nagyitással. Este visszaútazott Tiszapolgárra. Ha megyek Panyolára, értesitem jó előre. Egy hetet tölthet Panyolán.

1932 aug. 10.-én arról értesültem, hogy panyolai tölgyfaalkotmányunkat elöntötte az árviz. Kozma barátomnak megirtam, hogy ha nem kapunk pénzt sehonnan, a saját erőnkből is el kell az ásatást mielőbb, még augustus hónapban kezdeni (374/1932 DMsz). Barátom szinte elkeseredett a meddő állapot miatt. „Magyarországon nyáron semmiher se lehet fogni, mindenki szabadságon van" - irja VIII-10-én kelt levelében. Hóman főigazgató szabadságon van, Gömbös honvédelmi minister meg reá vár. Kezdjük tehát a 2-ik ásatást a saját erőnkből! Azonban azt javasolja, hogy előzőleg meg kellene kérdezni a Nyiregyházai Folyammérnöki Hivatalt arranézve, hogy a Tisza partját a Zsarókertben mennyire lehet még levágni a partvédelmi érdekek sérelme nélkül? Ha a part és a töltés közt aknákat is akarok leásni, a földtulajdonosokkal előre meg kell egyezni! Ha az 5-6 m. mély aknákban viz fakad fel, szivattyurál is gondoskodni kell! Legjobb volna a panyolai községházára megbeszélést hívni össze, melyre fel kellene kérni Streicher alispánt, nemestóti Szabó Tibor fehérgyarmati főszolgabirát, Pintér László miniszteri osztálytanácsost, a Nyiregyházai Folyammérnöki Hiv. vezetőjét és az érdekelt panyolai lakosokat. Mint érdeklődő, Kozma főbiró maga is részt venne. Szeretné továbbá, ha Scherf dr. a jándi parti alagútat is megvizsgálná, fúrásokkal a végét felkutatná (382/1932 DMsz). Ugyanerről, továbbá ujabb beregdaróci pénzleletről szól a 391/1932 DMsz. ügyirat.

Panyolai fa alkotmányunk nyári fürdőzését megírtam Scherf Emilnek is Tiszapolgárra. Úgy látszik, ezt a mi faépítményünket a magyarságnak nem török, hanem ugor elemei ácsolták, mert Győrffy István bátyánk szerint a török faj nem szereti a hideg fürdőt. De ha mégis török eredetű mesterek alkotása, akkor gyalázatosan viselkedett hogy még mert a szabadban fürdeni.

Különben Győrffy bátyánk szabadságáról elővándorolván életjelt adott magáról! Ezt írja többek közt: „Engem csak az a kérdés nyugtalanít, hogy ha a Szamos-Tur vize az Árpádkor óta 6 m-rel emelte a nivóját, illetőleg ennyivel töltődött fel az árvíz medre, az igaz, hogy nem temette el a szomszédos Árpádkori templomokat is." Ez a megjegyzés csak akkor állaná meg a helyét, ha a föld felszíne idealisan egyenletes lett volna. De voltak rajta régi, elhagyott folyó medrek, mocsár fenekek, melyek feltöltődtek elsősorban az árvizjárásak által. Geologusok tehát nem fogadhatják el Győrffy István érvelését. (386/1932 Dllsz). Scherf szerint nem is a Szamos-Tur vize, hanem a Tisza töltötte fel a régi térszínt. Az ő 1932 aug. 14-én Tiszapolgárról hozzám írt 9 oldalas levele Panyolára vonatkozólag becses adatokat tartalmaz. Lényege a következő:

Nyíregyházán megismerkedett Kiss Lajos múzeumigazgatóval, kinek megmutatta a panyolai fényképeket: lakótelepet nézett ki belőlük. Különben épen a budapesti Néprajzi Múzeumban volt mikor az én előterjesztésemet tárgyalták és vitatkorták Bátky Zsigmond igazgatóval. Kiss szerint Győrffy nem tartotta nagy jelentőségűnek a panyolai leletet. Az óvatos és szigorian tudományos Győrffy kor tekintetében még nem foglalt állást.

Ami a 6 m-es nivóemelkedést illeti, az a Tisza munkája. „A Tur-patak már ebbe a fiatal alluvialis folyami iszapban erodálta ki medrét; folyása meglehetősen fiatal." állóvizes mocsaras területről van szó, akár a Bodrogköre vagy a Taktaköre, melyen az úttest átvezetett. „Esetleg valamely régi elzárt Tisza-morotváról lehet szó, amely tehát annak idején is sokkal mélyebben fogalt helyet a Tisza völgyében, mig a

Győrffy templomai jent a teraszon vannak." Majd a szintező műszerrel fogja megállapitani az egykori mocsár tetejének szintjét az Adria felett és az épitmény felett a partban talált tőzeges rétegét. Jó volna egy vízrajzi kötől, mely az Adria feletti magasságát adja meg, a Tisza partján nem messze fekvő árpádkori templom magasságát is kiszintezni. „Biztosra veszem, hogy legalább 10 m szintkülönbség lesz a mi épitményünknek és a templom alapjának a magassága között. Épitményünkkel valami okból a Tisza völgy mélyén fekvő, de meglehetősen állandó nivóju mocsaras területet kellett keresztezni; lehetséges, hogy az csak egy áthidalás-féle két járhatóbb agyagszigetdomb között. Ezt kikutatni lesznek hivatva fúrásaim és a Te további ásatásaid. Az is lehet, hogy felvezet valami lakóhelyre, ami természetesen még szebb volna." Győrffy aggálya nem indokolt. Az ilyen feltöltések rendkivül gyorsan mennek végbe.

Scherf dr. példának felhozza a westfáliai Hörde városkánál talált pallót (Laufsteg) melyet 10 m-es lösz borított. Ezt a lerakódást, melyben a löszcsigák is egyenletesen voltak elosztva és semmi sem mutatott viztől-átmosott agyagra, bolygatatlan autochton fekvésü lösznek nézték. Ezért a pallót kőkorszakbelinek mondták. Bärtling azonban a palló mellett a Kr. u. 800-900-ból származó cserepeket talált, tehát 1000 év alatt mintegy 10 m vastag lösz furódott át másodlagos helyre, a pallóra. „Ha már a levegőből történelmi idők alatt ilyen hatalmas réteg rakódhatik le, mennyivel inkább történhetik ez folyóvizről."

A Tisza Pamyolánál évente kb. 4 m-t ráz le az erodált partból. Az iszap nagy része lemegy a folyón (árvizkor literenként 4 gramm iszap van benne), más része a közelben lerakódik. A Turtói palaj kb. 50 év alatt épült fel. 6-7 m feltöltődés tehát könnyen lehetséges. Ha a faépitmény korát meglehetne precizen állapitani, akkor érdekes adatot kapnánk a Tisza feltöltő

munkásságának a sebességére is.

Scherf igen fontosnak tartaná a Tiszameder partján lévő ősfelepek abszolut magassági kottáit megismerni, mert ezek az adatok a geologus által megállapitandó régi teraszok magasságaival egybevetve igen érdekes fényt deritenének Alföldünk paläomorfologiájára. Ebben az irányban eddig semmisem történt.

Megemliti még, hogy Marchhart József tiszacsegei gátmérnök az Egyek közelében lévő göbei Holttisza kanyarulatánál, Dorogmával szemben a balparton középkori templomalap romjait látta „mentetlen területen".

Elsorolja továbbá, hogy legközelebb 3 furóallványt, 2 furóládát, 1 müszerládát, 1 db. kocsilemelőt, 3 db. deszkát és 15 m béléscsőt, kb. 3 q súlyban vasúton küld T. Polgárról Vásárosnaményba, honnan majd szekér fogja Apátin keresztül a panyolai Zsarókertbe szállitani. Jelzi a várható költségeket is. Augustus 23-án tud V. Naményba utazni, ha a vizállás kedvező lesz. Hollendonner barátja, akinek a panyolai épitményből meghatározásra fadarabkákat és leirást küldtem, a rőzsefonadékból is kér mintát Balatonfüredre (392/1932 DM sz.)

Kozma főbiró 1932 aug. 12-én megtekintette a „Hadak útját", melynek a fürdőzés semmit se ártott. Megnézte a jándi bélelt alagútat, „középkori csatornát vagy mi a fenét" is, ahogy ő nevezi. Iránya Jánd község széléhez mutat, hol a régi Tiszameder látszik, de ma már tengeri terem benne. Akármi volt a földalatti csatorna, mindenesetre régi kultúra tanúja (391/1932 DMsz).

Scherf és Kozma barátaim értesitései várakozási türelmemre pontot tettek. A Kozma főbiró által javasolt előzetes panyolai megbeszélést nem vállaltam, mert arra időt szakitani nem tudtam, ellenben az 1932 aug. 21-én kezdődő 2-ik panyolai ásatás előkészitését elinditottam.

Legtöbb gondot okozott a Scherf Emil által előre jelzett kb. 400 pengős földtani kutatási költség, mely valószínüleg minket fog terhelni. Maga is írtam Kozma főbirónak, hogy az ásatást tovább halogatni nem akarom, de ezt a 400 P-t vagy a Radio Vezetőségétől, vagy a honvédelmi Minitériumtól kellene kisürgetni (ad 391/1932 Dllsz). Szőke bácsit és fiát a csolnakkal, és a kokásos felszerelésekkel a gulácsi jegyző útján aug. 21-én reggelre a vásárosnaményi vashidhoz rendeltem (393/1932 Dllsz).

Aztán kedvező hireket is kaptam Kozma Györgytől. A Radio telekvásárlásai dacára 400 P-t ad az ásatásra. 1932 aug. 26-án Gömbös Gyula miniszter látészalkán lesz. Ha csak lehetséges lesz, kihozzák a panyolai Tisza partra. Gulácsról inségmunkásokat kapnak. (395/1932 Dllsz).

Levelet váltottam Scherf Emillel, Győrffy Istvánnal, ki másolatra megkülöltte gulácsi és panyolai film-felvételeit (396-397/1932 Dllsz) s végül az ásatás 1932 aug. 22-iki megkezdését, a Déri Múzeum költségén, be jelentettette a látészalkai Alispáni Hivatalnak. (399/1932 Dllsz.). Pár sort irtam a panyolaiaknak is. Hogy pedig úgy ne járjak, mint az első ásatás előtt, mikor hajnalban elaludtam, nem aug. 21-én, vasárnap, hanem már aug. 20-án, szombaton délutánvaló indulásomat jelentettem Kozma barátomnak. Aug. 21-én reggel pedig, kényelmes pihenés után, a Szőke bácsi csolnakán fogunk felutazni a panyolai tiszai révig. Vizi utunkat ornithologiai megfigyelésekkel tesszük kellemessé!

Elérkezve az indulás napjáig, fáradt homlokomat végigsimitva megállapitom, hogy a régészeti ásatás is olyan, mint a lakodalom: az előkészités munkája, a költségek előteremtése sokkal több gondot és fáradságot okoz, mint maga a megvalósulás! Most maga a régészeti ásatás annak, aki azt kedveli, már valóban csak szórakoztató gyönyörüség, mint a lakodalmasoknak a tyúkhúsos csigaleves, a cigánymuzsika, a tánc vagy a behütött szódavizes borocska!

A PANYOLAI MÁSODIK ÁSATÁS NAPLÓJA

1932 AUG. 20-29.

Debrecenből 1932 aug. 20.-án, Szent István király napján a 18^{13}-as vonattal indultam Vásárosnaményba a második panyolai ásatásra. A Déri Múzeum pénztárából 106 pengőt vettem magamhoz az ásatás költségeire. Csomagjaim miatt taxin mentem ki az állomásra. Feleségem és 4 éves kis leánykám kísértek ki.

Mivel az elmúlt hetekben olvasásra egyáltalában nem volt időm, az útra magammal vittem Takáts Sándor, Rajzak a törökvilágból c. művének II. kötét, hogy elolvassam belőle „A magyar erősségek" c. hosszabb tanulmányát. Azt hiszem, ennek a dolgozatnak figyelmesebb olvasója aligha volt és lesz nálamnál! Nyiregyházán majd elfelejtettem átszállani és szerencse, hogy csomagjaimat szemdypoggyásznak adtam fel. Az egész út alatt csárdást táncolt a fejem bubján a vágy, a gondolat: bárcsak a mi panyolai alkotmányunk is magyar erősségnek bizonyulna!!

A vásárosnaményi állomáson késő este, 1/2 11 órakor Kozma főbiró várt reám. Csomagjaimat kocsisára birtuk, mi pedig gyalogosan sétáltunk haza, otthonába. A házi asszony leányával nyaraláson volt. Mi kettesben majdnem éjfélig elbeszélgettünk, fogy laltat fogyasztva és örökké csak ásatásunkról tárgyalva.

Sajnáltam azonban, hogy más fontos elfoglaltsága miatt nem jöhet holnap velem a lelőhelyre, mint ahogy terveztük. Alvásra külön kis szobát kaptam.

ZOLTAI LAJOS

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF CSALÁDJÁNAK DEBRECENI SZÁRMAZÁSA.

KLNy. A DEBR. KÉP. KAL. 1938. ÉVI KÖTETEBŐL.

1937

LEVÉLTÁRI KUTATÁSOK

I.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF CSALÁDJÁNAK DEBRECENI SZÁRMAZÁSA

II.

A DEBRECENI REFORMÁTUS LEÁNYNEVELŐ-INTÉZET FELÁLLÍTÁSA SZÁZ ÉVVEL EZELŐTT

— HÁROM ÁBRÁVAL —

Szöregi János kedves barátomnak
nevetekel
Zoltai Lajos

1937 X. 16.

ÍRTA:

Dr. ZOLTAI LAJOS

KÜLÖNLENYOMAT AZ 1938. ÉVI DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOMBÓL

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN. 1937—1829

I.

Báró Eötvös József családjának debreceni származása.

Az irodalomtörténet némely előadói azt állítják, hogy a két nagyhírű Eötvös báró, József, az író és államférfi, Lóránd a fizikus, középkori budai pátricius családból származott, közelebbről a budai magyar lakosság Eötvös János nevű főbírójától, akit az ottani német polgárok 1437-ben bosszúból a Dunába folytottak. Ez a megállapítás a vásárosnaményi Eötvös bárók levéltárában lévő, hiteles okmánynak nem tekinthető egyszerű régi följegyzésre támaszkodik, amely a leszármazás rendjét is tudni véli. A genealógia szokott mértékével kétszázhetven évről pontosan kilenc nemzedéket sorol elő ; mindegyik ízre átlag harminc esztendő jut így. Az említett János fia volt 1456-ban József, ennek Lázár, ennek István, ennek Antal, ennek Ferenc, ennek József, ennek Mihály, ennek Márton és ennek I. Miklós.[1] Tőle a további leszármazás már hiteles adatokkal bizonyítható.

Nagy Iván is említi ezt az Eötvös János nevű budai aranymívesmestert, történetünkben e néven a legelső szereplő személyt. De mindjárt hozzá is teszi : valamint okadatolni nem tudja, úgy állítani sem meri, hogy ez a budai Eötvös János lett volna őse a vásárosnaményi báró Eötvös-családnak. A család szülőföldjének, előneve alapján, Bereg vármegye látszik, ahonnan egyelőre Szatmár vármegyében terjedt el.[2] E felfogásban osztozik másik családtörténetírónk, Kempelen Béla is.[3]

Debrecen város levéltárában az Ötvös nevű családokra és a debreceni görög kereskedőkre vonatkozólag gyüjtött adataimat[4] Lehóczki Tivadarnak a báró Eötvös-családról írott cikkeivel[5] egybevetvén, arról győződtem meg, hogy a vásárosnaményi Eötvös-család oklevélileg igazolható első fészke, származásának tulajdonképpeni helye *Debrecen*, eddigelé legelsőnek ismert őse, a család vagyonosodásának megindítója pedig Eötvös Miklós debreceni református kalmár volt.

Nagyon valószínű — kétségtelen bizonyítékom nincsen reá —, hogy ennek az Eötvös Miklósnak az apja, talán a nagyapja is, ugyancsak debreceni polgár, éppen úgy ötvösmester, mint a XV. században élt budai Eötvös János, akiben a legenda a vásárosnaményi Eötvösök ősét találta meg. Az Ötvös vezetéknevet viselő debreceni ötvösmesterek hosszú sorában is előfordulnak a XVI. század végefelé és a következőnek elején Mihály és Márton névre keresztelték ; de nem mutatható ki volt-é és milyen vérségi összeköttetés volt egyfelől köztük vagy a többi Ötvös-családbeliek, másfelől Eötvös Miklós kalmár között?

Ez utóbbinak neve megjelenik néhányszor Debrecen város levéltárának adó- és tanácsi jegyzőkönyveiben. Amott mint adóalanyé, emitt mint birtokszerzőé.

Nevével legkorábban a Piac-utcai városrész 1672. évi adókönyvében találkozunk ; névsorbeli helye Német-utca déli sorának elejére, a mai Széchényi-utcai 6. sz. Váradi Szabó-féle telek keleti felére mutat. Innen van megadóztatva Eötvös Miklós 1672-ben még csak 10 frttal,[6] 1675-ben már tízszer

[1] Turul XII. 1894. évf. Lehóczky Tivadar : A vásárosnaményi Eötvös-család. 88—94. és 124—130. l.

[2] Nagy Iván : Magyarorsz. Nemes családai. IV. k. 50—54. l. és pótk. 222. l.

[3] Kempelen B. : Magyar nemes családok. III. k. 444—445. l.

[4] Zoltai : Debrecen százados küzdelme a görög kereskedőkkel. Zoltai : Adalékok a debreceni ötvösség történetéhez.

[5] Lehocky id. c. a Turulban.

annyival. A következő évben Piac-utca nyugati oldalán, a mostani Ferenc József-út 45. sz. telkén lakik, mint a város egyik legtöbb adót fizető polgára. Mert 1678-ban 300, 1683-ban 200 frt adót vetettek ki reá. Más évekbeli adózásáról nem adhatok számot, mert nem maradtak fenn az adólajstromok.

Német-utcai házát 1676 júl. 13-án elcserélte özv. Tolnai Istvánné Ilosvay Ilona és gyermekei István, János, Gáspár, Mária imént megnevezett Piac-utcai kőházáért, felülfizetvén 1100 magyar frtot és két szoknyának való rázsát minden hozzávalóval együtt. E cserészerződésben társtulajdonosként említtetik Nagy Erzsébet, Eötvös Miklós felesége is,[7] aki Lehóczky közleménye szerint bizonyos Nagy Miklós nevű nemes úr leánya volt.

Eötvös Miklós kétségtelenül kereskedéssel foglalkozott. Ékes beszédű prédikátorunk Köleséri Sámuel „Józsué szent maga eltökélése" című kegyes elmélkedéseit 1682-ben a debreceni gyülekezet névszerint felsorolt előkelő tagjainak ajánlotta, tizenhat kereskedőnek is; közöttük első helyen Eötvös Miklóst nevezi meg.[8] *Vári Mihály* is, aki debreceni diák és a Kollégiumnak 1681-ben köztanítója, 1701-től 1708-ig professzora, majd szatmári lelkész és esperes volt — „Disputatio Philosophica Inauguralis" című 1685-ben, Leydenben kinyomatott doktori értekezését a debreceni tanácsnak és kilenc előkelő debreceni kereskedőnek ajánlotta. Patrónusai, ú. m. Baranyi Mihály, Dobozi István, Diószegi Sámuel, Komáromi György — valamennyien előbb vagy utóbb főbíróságot is viselt polgárok mellett megnevezi *Eötvös Miklóst* is, akinek ugyanilyen nevű fia, a későbbi nagy birtokszerző, hihetőleg tanítványa volt Várinak publicus praeceptorsága idejében. (Szabó K. Régi Magyar Könyvtár III. 287 l.) Abból pedig, hogy Eötvös Miklós egykor főúri körökben is kedvelt és nagyon elterjedt rázsa nevezetű posztóval[9] is megtoldotta az imént említett házcserét, különféle bolti árukkal való kalmárkodására gondolhatunk. Az ő korában debreceni polgár 100 frtot meghaladó évi adót csak nagyobb hasznot hajtó kereskedés, vagy tőzsérkedés után fizethetett.[10] Csupán belső telek és kerti szőlő — a polgár egyedüli ingatlan jószága e város területén — aránylag csekély adóterhet hordozott. Nemesi joggal biró cívis pedig — ilyen Eötvös Miklós — Debrecen határán túl is szerezhetett birtokot. Házastelkén, kerti szőlőjén kívül volt is néki hegyi szőlője, sőt Szabolcs megyében tekintélyes nemesi birtoka. Abból az okiratból látszik ez, amelynek értelmében bizonyos Kalmár Szabó István nevű hadnagynak 1680 ápr. 13-án holtáig átengedett használatra Gődén (?) egy házat, Geszteréden hét telket.[11]

Eötvös Miklós a kerti szőlőjét valószínűleg maga telepítette a téglavermeknél alsójárási polgárok számára 1671-ben kiosztott ujkert napkeleti dűlőjében. Téglaskerti egyik szomszédja 1680 tavaszán eladta már termésben lévő szőlőjét és Eötvös Miklós a szomszédság jussán contradicalt.[12] De nem találtam följegyezve, hogy meg is vette volna. Hegyi szőlőjét 1684 szept. 27-én Debrecenben kötött szerződéssel vásárolta Hegyközpályiban és Újlakon. Fia ifj. Eötvös Miklós elidegenítette téglaskerti szőlőjüket 1691 szept. 4-én 135 forintért Baranyi Mihály szenátornak,[13] aki már azelőtt is nagy darab szőlő tulajdonosa éppen Eötvösék szomszédságában.

A mi Eötvös Miklósunk igen közeli rokonságban állott egy Borsos nevű és a szatmármegyei Kellesy-családdal. A vérségi összeköttetés fokozata ismeretlen előttünk. Abban a szerződésben,

[6] Debr. Ltr. Jkv. Adólajstrom az Alsójárásról. Német-u. elején: „Eötvös Miklós háza 10 frt". Mikor, miképpen szerezte meg ezt a házat, nem volt kipuhatolható. Örökölte, vagy vette? Csak azt tudom róla, hogy 1650-ben Kis Szabó Péter tulajdonába ment át Lenthe Dávid szoboszlai kapitánytól.

[7] Debr. Ltr. Jkv. 1676. 182. l. Turul XII. 1894. évf. 124. l.

[8] Szűcs J. Debr. tört. II. 628. l.

[9] Br. Radvánszky: Magyar családélet és háztartás. I. k. 182. l.

[10] Debrecenben 1663-ban 100—300 frt közt 67, 1672-ben 100—600 frt közt 49, 1675-ben 100-tól 500 frtig 54, 1679-ben 100—300 frt közt 43, 1683-ban 100-tól 250 forintig 38 polgár adózott. E három évtizedből másévekbeli adókönyvek nem maradtak fenn. Zoltai: Debrecen a török uralom alatt. 162—165. l.

[11] Lehóczky közleményei a Turulban.

[12] Debr. Ltr. Jkv. 1680: 665. l.

[13] Turul XII. évf. 1894. évf. 88—89. l.

amellyel az említett biharmegyei hegyi szőlőket megszerezte — mondja Lehóczky — nénjének nevezi Borsos Erzsébetet. Talán féltestvérek voltak. Borsos Erzsébet férje pedig Kellesy István fia volt az I. Lipót által 1667-ben nemesi címerrel és joggal feldíszített Kellesy Jánosnak. — Nemességét Szatmár megyében hirdették ki 1668 április 24-én.[14]

Kellesy István Klára nevű leányát Eötvös Miklós adta férjhez 1689-ben Mező Lászlóhoz.[15] A Piac-utcai Tolnayféle ház tulajdonjogán is, amelyet az 1676. évi cserét követő bevallásnál Eötvös Miklós és neje Nagy Erzsébet nevére jegyeztek be a tanácsi jegyzőkönyvbe, később valami módon, osztozott a Kellesy-család. Egynegyed részét Kellesyné Borsos Erzsébet szüleiről álló örökségnek mondotta. Erre még majd visszatérünk.

Most arról szólunk, hogy Eötvös Miklós Piac-utcában szerzett házának háromnegyed részét 1690-ben elidegenítette. Mégpedig a görög kereskedők kompániájának adta el 1050 frtért.

Ezen a házeladáson a tiszteletes tanács és a város egész közönsége éppen úgy megütközött és éppen úgy nyugtalanul felzúdult miatta, mint 23 évvel azelőtt, amikor Udvari Jakab polgártársunk, a város egykori kántorának fia próbálta „rendkívül és titkon" eladni Piac-utcai házát Csobán nevű görög kereskedőnek, holott tudhatta, hogy a „város privilégiuma nem idegen nemzetnek suffragal, hanem csak nekünk hazafiainak".[16] Akkor még volt elég ereje a tanácsnak, hogy rászorítsa Udvarit: elégítse ki a görögöt, amiből tudja. De most egészen más a helyzet.

Debrecen sorsdöntő országos nagy események ütközőpontjaként vergődik. A keresztyénség és az iszlám, Bécs és Isztambul élet-halálharcának Debrecen környéke is színtere. Budát, Egert a török már elveszítette, de Várad bástyáin, ahonnan még parancsokat osztogat Debrecennek a padisah ott székelő képe, félholdas zászló leng és mint a tapasztalás mutatja, Debrecen senkitől sem védve, magárahagyottan könnyű prédája néhány éven keresztül németnek, töröknek, tatárnak. A császári hadak még Várad visszafoglalása előtt megszállják az erdélyi városokat és a fogarasi országgyűlés szakít a független Erdély történelmi hivatásával. Felmondja a töröknek az amúgyis tarthatatlanná vált hagyományos szövetséget és kijelenti, hogy Apaffi halála után Erdély visszaszáll a magyar koronára. Hűséget fogadnak a rendek e korona viselőjének, Leopoldnak. Két év mulva, mikor meghal Apafi, már csak árnyékfejedelem.

Nem csoda, ha a jövő-menő ellenséges hadaktól kiélt, sokszor megsarcolt, ipari és kereskedelmi foglalkozásaiban a hosszú háború miatt megbénított Debrecen népe elszegényedett, inségre jutott; előljáróinak régi nagy hatalma, szép tekintélye aláhanyatlott. A diadalmas Bécs felől komoly veszedelem fenyegette féltett faji és vallási egységét is. A hirhedt Caraffa császári generális debreceni szereplését nemcsupán kegyetlen sarcolásával tette hosszú időre felejthetetlenné, hanem úgyis, hogy a polgársággal szemben a szepesi kamarával együtt nyilvánvalóan a görög kereskedőknek kedvezett,[17] akik éppen azóta kezdtek beszüremkedni hosszabb tartózkodásra Debrecenbe, mióta sűrűbben megfordultak itt a császári generálisok is. Főpártfogójuk pedig gróf Kollonich érsek, az udvari kamara bíbornok-elnöke. A magyarság ez ádáz ellenségének műve volt Luxenburgban 1690 május 19-én kiadott ama császári levél is, amely az egyesült hitű debreceni görög kereskedők társaságának a kereskedéssel és iparűzéssel foglalkozó törzsök magyar polgárság létérdekeit fenyegető, rendkívül széleskörű szabadságot, kivételes előjogokat adományo-

[14] Kempelen: Magyar Nemes családok.

[15] Mező nevű család ez időben Debrecenben is élt; főbíró Vígkedvű Mihály gyermekeivel atyafiságban. Mező Ferenc és fiai: Mihály, Dániel 1643-tól 1692-ig éppen átellenben éltek Eötvös Miklós Német-utcai házával. Adójuk 75-től 225 frtig váltakozott. Mező Lászlóné szép kelengyét kapott bátyjától Eötvös Miklóstól, ú. m. 2 ezüstkanalat, 2 ezüstpoharat, 1 gyöngyös pártát, 8 sor gyöngyöt, 1 sor veres klárist, 2 aranyos főkötőt, 3 aranyboglárt, 1 ezüstövet, 1 ezüsthajtűt, 4 óntálat, 8 brassói abroszt, 3 vászonabroszt, 6 asztalkendőt, 2 derékaljat, 4 vánkost, 1 borjas tehenet és egyéb apróságot. (Lehóczky id. közl.)

[16] Zoltai: Debr. a török uralom alatt. 157. l.

[17] Zoltai: Debr. százados küzdelme a görög kereskedőkkel. 20. l.

zott, megengedvén nékik, hogy a városi hatóságtól teljesen független politikai, vallási és kereskedelmi községet alakítsanak a város kerítésén belül, templomot építhessenek, amelyhez a városnak kell telket kimutatnia, korlátlanul szerezhessenek ingatlan jószágot a város belső és külső területén, külön bíráskodást, külön városkaput, korcsmát, mészárszéket tarthassanak, ellenére a város régi szabadalom- és kiváltságleveleinek, sérelmére az ős lakosságnak, amely egyénenként ilyen kiterjedésű jogokkal sohasem dicsekedhetett.

Debrecennek sok utánajárással, költséggel, nagy nehezen sikerült három év mulva hátrább szorítani a görögök előretörését. Az udvari kancellária előtt a város és a görög kompánia képviselői új egyességet kötöttek, amelyet a király is megerősített. A mieink ezt a sikert ügyességüknek is köszönhették. Kimutatták, hogy a görögöknek adott 1690. évi kiváltságlevél tartalma egyformán élesen ellenkezik úgy Őfelsége 1693. évi diplomájával, amely saját szabad királyi városává emelte, mint dicsőemlékű elődeinek legkegyelmesebb akaratával.

A város és a görögök között ezen új egyesség után sem szűnt meg az egyenetlenség; de megszűnt mértéktelen kiváltságos helyzete az idegen társaságnak; a város pedig visszavásárolhatta tőle az Eötvös Miklós házát, ugyanazon áron, amennyiért a görögök megvették.[18] Öt év mulva e háznak a Kellesy-család birtokában lévő negyedrészét is magához váltotta a város. Az adásvételi szerződés Ecsedben kelt 1698 január 30-án és azt Kellesy Istvánné Borsos Erzsébet mint szüleiről álló házbeli örökséget adta el 235 mfrton. Rajta kívül aláírták a szerződést a férje és fiai: Kellesy Gábor és ifjabb Kellesy István. Előttemezték Eötvös Miklós (ifjabb) Szatmármegye szolgabírója, Fényes János u. a. vm. esküttje és Dombrádi Mihály ecsedi provisor.[19]

Eötvös Miklós, amikor házát a görögöknek eladta, el is költözött Debrecenből, a Rákóczi-család birtokában lévő Ecsedre. Az elköltözés indító okát nem ismerjük. Nem tudjuk: a kalmárkodással akart-é felhagyni? a kétségtelenül igen zaklatott, terhes debreceni életet unta-é meg, vagy nagyobb haszonnal kecsegtető foglalkozáshoz kezdhetett Szatmár megyében? Azt észrevettem, hogy a város kormányzásában nem volt része. Se a nagy-, se a kistanácsnak nem volt tagja. Vagy nem áhítozott ilyen megtiszteltetés után maga se; vagy nem tudta megnyerni polgártársai bizalmát. Annyi bizonyos, hogy némely régibb és újabb családi összeköttetések Szatmár megyéhez vonzották az öreg Eötvös Miklóst is. Ott éltek a Kellesyek, talán odavaló volt a felesége is. Egyetlen fia pedig onnan nősült és ott találta meg boldogulását.

Idősbik, vagy I. Eötvös Miklóst Ecsedre költözése után elveszítjük szemünk elől; bár Lehóczky sejtése szerint a XVIII. század elején hallhatott meg és Ecseden temették el. Most már fiáról II. Miklósról beszélünk, az Eötvös-család gazdagodásának, magasra emelkedésének tulajdonképpeni megindítójáról.

1691 január 14-én eljegyzi Irinyi Borbálát, akinek családja az Árpádkortól fogva terebélyesedik. Menyasszonya részére hitbérül és jegyajándékul arany, ezüst marháit és szabolcsmegyei birtokát köté le. 1696-ban Szatmár megye szolgabírója, 1699-ben adórovója. 1704-től fogva II. Rákóczi Ferenc kerületi hadbiztosa. Mint ilyen, gyakran szerepelt Debrecen város hadiszolgáltatásának ellenőrzésében a nyolcéves szabadságharc alatt. Alkalma is, módja is volt méltányos bánásmóddal, sőt kölcsönpénzekkel is segíteni megmegszorult szülővárosán.[20] 1710-től 1714-ig alispán. Neje, Irinyi Borbála 1703-ban meghalt. Az elsőnél is szerencsésebb anyagilag a második házassága. Most ugyanis Királydaróci Debreczeni Péter leányát Máriát, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György egykori jószágigazgatójának Debreceni Tamásnak iva-

[18] U. o. 21—23. l.

[19] Debr. Ltr. Külb. ir. 507. sz. a. Zoltai: id. m. 35. l. A Piac-u. Eötvös-féle ház telke körülbelül 700 □-öl. Ahogy a város kitudta belőle a görögöket, közüzemű gyógyszertárat nyitott benne, amely száz évnél tovább maradt ott; azután is sokáig, amikor felsőbb rendeletre el kellett adni a városi patikát.

[20] Balogh István: Debrecen hadiszolgáltatásai a Rákóczi felkelés alatt. Debrecen 1935. Tört. szemináriumi közlemény.

dékát vette nőül. Tamás úr fejedelemurai nem fösvénykedve jutalmazták a munkácsi praefektus hűséges és gondos szolgálatait. Igaz, Debreczeni Péter pálfalvai, ombodi, kórógyi és veresmarti ősi jószágai zálogban voltak; de a takarékos vő, Eötvös Miklós visszaváltotta. Másként is melléje szegődött a szerencse. Károlyi Sándor, a kurucok főtábornoka igen megkedvelte és bizalmába fogadta. Uradalmainak felügyelőjévé tette, néki adta bérbe nagykárolyi uradalmát 3000, erdődi uradalmát 1500 forint évi bérért. Jól gazdálkodhatott, mert már 1717-ben 24 ezer frton örökös joggal megvette Löffelholz tábornok nejétől, Czanner Karitász Konstanciától, aki előbb Absolon Dávidné volt, Lónyai Anna elkobzott vásárosnaményi uradalmát. Családja ettőlfogva használja a vásárosnaményi előnevet. Három év mulva övéi lettek a Farnasi-féle madai, kisvarsányi birtokrészek; 1727-ben pedig 20 ezer frton örökösen megszerezte br. Splényi László és Gábor csengeri jószágát, amelyhez Szatmár megyében tizenöt más kisebb részbirtok tartozott.[21]

Az akkori magyar társadalomban nem ritka az olyan érvényesülni és meggazdagodni vágyó ember — ahogy most mondják —, a konjunktúra kihasználója, aki politikai elveivel együtt hitvallását is fölcserélte. Így cselekedett a debreceni kalmár idősb Eötvös Miklós fia, vásárosnaményi Eötvös Miklós. Debrecenből ezt az embertípust rajtakívül még csak a Jókai „Egetvívó asszonyszív" című regényéből ösmert váradi Baranyi Miklós, egy másik debreceni tőzsér fia képviseli ugyanabban az időben. Miután mind a ketten a fiatalkor lobogó lelkesedésével Rákóczi zászlaja alatt végigszolgálták az elnyomott szabadság ügyét, utána a bécsi udvar csábítóan sugárzó kegye felé fordultak, nyakas protestáns kurucból katholikus labanccá változtak.

Mind a ketten, talán legmerészebb álmodozásaikat is felülmúló terjedelmű és számú birtok uraivá lettek. Jókai Baranyi Miklós jószágait számlálván elő, így kiált fel: „Hogy egy magyar nemes úr, hogy tudott annyi birtokot összeszerezni, azon nem csodálkozom; — de hogy tudta ennyi birtok nevét emlékezésben tartani?"[22]

Eötvös Miklós szerencsés életét 1731-ben Pálfalván fejezte be. Kívánságához képest pártfogójának, Károlyi Sándor grófnak kegyúri templomában, Nagykárolyban temették el. Első felesége két fiat, két leányt, a második négy fiat és egy leányt szült neki. Mindegyik túl nőtt a gyermekkoron, bár nem mindegyik házasodott meg. Fiai, leányai, unokái és dédunokái az Almásy, Béldy, Consburg, Serényi, Teleki, Vieregg grófi és az Apor, Lilien, Splényi, Szepesy, Vécsey bárói családokba nősültek és mentek férjhez. Ugyanígy atyafiságba jutottak a Bagossy, Bükk, Cseley, Inkey, Jékey, Kállay, Komoróczy, Kubinyi, Návay, Okolicsányi, Ördögh, Rosty, Thoroczkay, Újfalusy, Újlaki stb. régi nemes családokkal. Egyik unokáját, a hétéves háborúban vitézkedett Miklós tábornokot, Mária Terézia 1768-ban bárónságra emelte. — Ennek utódai már az ország zászlósurai közt foglalnak helyet. Fia I. Ignác főpohárnok és koronaőr. Unokája II. Ignác főtárnokmester.

Beöthy Zsolt így jellemzi a vásárosnaményi báró Eötvös család történelmi szereplését: „sorsát erősen a dinasztiához kötötte. Aulikusok voltak, szolgálták az udvart feltétlenül, még ha annak bére nemzetük gyűlölete volt is. Kivált a nagyapa (t. i. br. Eötvös József nagyapja). Eötvös Ignác főpohárnok tette gyűlöltté a nevét királyi biztosi működésével. Emiatt élete is majdnem veszedelemben forgott".[23]

[21] Turul. XII. 1894. évf. Lehóczky közleménye.

[22] Baranyi Miklós, aki a váradi előnévhez a micskei előnevet is felvette, Baranyi György debreceni kereskedő fia volt. A városi tanács 1706-ban reá bízta a Váradot ostromló kurucsereg élelmezését. 1711—16 közt biharmegyei nótárius, 1716—20 közt alispán. Ekkor két fiával katholizált. Ezután lett a hétszemélyes tábla bírója. Megvette a micskei uradalmat, amelyhez egészben és részben 26 falu tartozott. Még vagy ötven faluban, pusztán volt kisebb-nagyobb részbirtoka, telke, erdeje, rétje, kaszálója, szőlője. Lásd: Jókai cikkeit a „Pesti Hírlap" 1901 április 4., 5., 6. számaiban „Egetvívó asszonyszív. Igazoló adatok" c. a. U. o. 1901 febr. 26. számában Zoltaitól a „Váradi Baranyiak" c. cikkét és a Turul 1902. évf. 4. füzetében: „Váradi Baranyi cs. debreceni ágai" c. közleményét.

[23] Beöthi Zs. Magyar irodalomtört. II. k. 446 stb. l.

Vétkeztek a magyar nemzet ellen a vásárosnaményi Eötvös bárók? Akkor teljesen kiengesztelte a megbántott nemzetet a magyarul nem tudó német anya szülötte, báró Eötvös József. Nagyságát és érdemeit Beöthi imígyen dícséri:

Nemzetünk XIX. századbeli „nagy átalakulásának egyik kiváló bajnoka, közoktatásügyi miniszter két válságos korszakban, két legkiválóbb irodalmi társaságunk elnöke. A magyar regényirodalom egyik dísze, édesszavú dalnok és a szónoki szék mestere; legkiválóbb állambölcsész. Érte a legnagyobb jutalmat kapta, amit „Végrendelet“ című versében kért:

Márvány szobor helyébe
Ha fennmarad nevem
Eszméim győzedelme
Legyen emlékjelem.

Az ég kegyelme rámondta: legyen úgy! Emberszerető nagy nemes szív volt, a legritkábbak közül való.[24]

*

Báró Eötvös József és a fia Loránd, a világhírű fizikus egyenes leszármazottai a XVII. század utolsó negyedében élt Eötvös Miklós nevű jómódú debreceni kalmárnak és ennek ugyanilyen nevű fiának, aki először vette fel a vásárosnaményi előnevet. Nagy valószínűség szerint mindkét ős Debrecenben született; az ifjabb Eötvös Miklós bizonyosan a debreceni Kollégium növendéke volt, ha nem is öltött tógát magára. Hiszen az iskola törvényeit aláíró diákok névsorából éppen úgy hiányzik Eötvös Miklós is, mint kor-, honfi- és hittársa, Baranyi Miklós. Mégis mindkettőjökből lehetett alispán, Baranyiból a hétszemélyes királyi tábla bírája és — szeptemvir is.

E közleménnyel csak azt akartam bebizonyítani a genealogusok, heraldikusok, lexikon-szerkesztők és irodalomtörténetírók egybehangzó állításával szemben, hogy a vásárosnaményi báró Eötvös-család bölcsője kimutathatólag Debrecenben ringott, és innen indult el az Eötvös család magasan ívelő közszereplése diadalmas útjára.

Köztudomású, hogy a családokban jellemző testi-lelki tulajdonságok, tehetségek, hajlamok milyen gyakran öröklődnek firól-fira. Néha egyideig szunnyadnak, eltűnnek, majd ismét hatványozva kiütnek valamelyik kései nemzedéken.

Én hiszem, hogy báró Eötvös József lelkének egyik legszebb tulajdonsága, a tiszta, nemes liberálizmus és „bölcseleti vizsgálódásának protestáns felfogása“, amelyért meg is rótta egyik katholikus bírálója,[25] ezen a debreceni bölcsőn keresztül öröklődött benne.

[24] U. o. II. k. 468. l.

[25] Pintér: Magyar irod. tört. VI. k. 461. l. Dudek I. hittanár véleménye br. Eötvös József katholicizmusáról.

II.

A debreceni református leánynevelőintézet megalapítása száz évvel ezelőtt.

A Déri Múzeum debreceni osztályának kézirat és oklevéltára régi családi leveles láda tartalmának megmentett maradványai között néhány olyan nyugtát is őríz, amelyek érdekesen világítanak rá a mult század elején élt jómódú debreceni polgár-család leánynevelő szokására. Ezek a nyugták arról tanuskodnak, hogy kalmár Balogh Péter, a Kossuth-utcai 16. számú emeletes öreg ház tulajdonosa, sőt építtetője, a leányát Terézt pár esztendeig Bécsben is taníttatá, sejthetőleg Meggyaszay István debreceni származású bécsi kereskedő házánál. A nyugták 1817-ben és 1818-ban keltek; összesen 240 váltó frtról szólnak. Ezt az összeget zene, német nyelv és más ismeretek tandíja címén kisebb-nagyobb részletekben *Hiess* Sebestyén „offenlicher Musik-Lehrer", Parasocky András „Hofnotär" és *Malatides* Dániel nevű nevelők vették fel Balogh Teréz debreceni kisasszony tanításáért olyan időben, amikor — Szegfű szerint — "amit egy alispáni család megengedhetett magának: a leányok nyelv- és zongora tanítását, a pénzbe kerülő bútorokat és életmódot, az a kisbirtokos nemességnél elképzelhetetlen, mert ennek gazdasága még mindig keveset jövedelmez."[1]

Debrecenben se sokan követhették, nem is követték Balogh Teréz példáját; de már akkor kezdett szokásba jönni, hogy a vagyonos református családok az elemi iskolából kikerült serdülő leányaikat is — a zárdai neveléstől idegenkedvén — pesti, kassai, eperjesi, rozsnyói, szepességi protestáns családokhoz adták pallérozódni, főképpen a német nyelv megtanulására, többnyire csereképpen fiúkért.

A debreceni előkelő polgárcsaládok érezték már olyan intézet hiányát, amelyben leánygyermekeik a társasági élethez szükséges ismereteket, ügyességet, a mindenekfelett nélkülözhetetlennek tartott német nyelven kívül a zenét, rajzot, táncot, kézimunkát is tanulhassák idehaza. Érthető örömmel fogadták tehát *Márton Józsefnek*, a Csokonai művei kiadása révén jólismert bécsi egyetemi professzornak megjelenését Debrecenben 1824-ben. Azzal a szándékkal jött ide, hogy *leánynevelő-intézetet* állít fel, ha segíti őt az egyház e vállalkozásában. Itt tartózkodása alatt kétszer is tárgyalta tervét az egyházi közgyűlés (szept. 22. és okt. 17.), kijelentvén, hogy kész hajlékot adni az intézet számára. Megbízta tehát Komlósy Dániel szenátort és Márton József lelkipásztort, hogy keressenek alkalmatos eladó házat; ha ilyent nem találnak, béreljenek; a professzor úr pedig mutassa be a leánynevelő tantervét és rendtartását. Budai Ésaiás szuperintendens péterfiai házát (most a Kálvin-téri 11. sz. telken) mindjárt fel is ajánlotta megvételre 7000 rh. forintért. Ezt a konzisztórium alkalmasnak, sőt a professzor a legalkalmasabbnak találta. Mégis az egyházi előljáróság más házak megszemlélését is elrendelte. Bónis Ferenc és Behm Gottlieb Német-utcai házait nézette meg kiküldötteivel. A Bónis-ház a királyi tábla helyén volt, a Behm-ház a mai Széchényi-utca 8. sz. háza, most csakugyan a református egyházé, mint kegyes hagyomány. Ám ez a felbuzdulás hamar ellángolt mind a két részen. Márton József az egyház sürgetésére

[1] Hóman—Szegfű: Magyar történet. VII. 81. l.

(1824 dec. 22.) csak a következő év tavaszán (1825 május 23.) válaszolt határozatlanul Péchy Imre egyházkerületi főgondnokhoz címzett levelében. „Noha — írja — katedrájának dotációjára sokan konferálnak, mégis kész lejönni, de a nyáron már nem, ha úgy állíttatik fel az intézet, „ahogy ő kívánja". Erre az egyház így határozott: „elsőben is a planum leküldését várta, továbbá a maga lejövetelét ígérete szerint. Épületeket is nézett, ezekre nézve a professzor urat is megkérdezte, melyiket választja, de mindezideig nem válaszolt. Az eklézsia bízott hozzá mindezideig és másról nem is gondoskodott. Most is kész teljesíteni, amit ígért, de hogy új terheket vegyen magára, azt nem teheti".

Ezzel végleg megszakadt a tárgyalás Márton Józseffel. De a leánynevelőintézet felállításának gondolata fel-

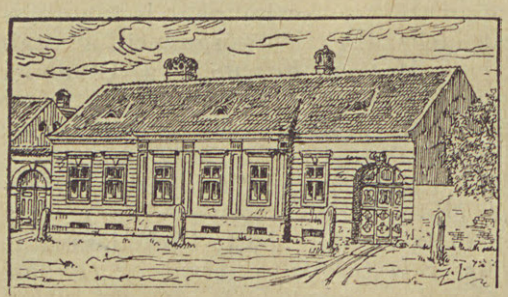

A DEBRECENI REFORMÁTUS LEÁNYNEVELŐ INTÉZET OTTHONA 100 ÉVVEL EZELŐTT AZ EGYKORI HALMÁGYI HÁZ

színen maradt. A magot már elvetették; csak lassan indult csirázásnak.

Kalmár Baranyi István és neje Molnár Zsuzsánna által rokonaikon kívül az egyházra és a Kollégiumra is hagyományozott Piac-utcai 29. sz. ház megosztásával kapcsolatban jött elő ismét a leánynevelő ügye. Az osztályos egyesség értelmében a 28 ezer rh. frtra becsült ház fele része az eklézsiáé, másik fele a Kollégiumé lett. A végrendeleti hagyományosok így sem tarthatták meg a Baranyi-házat, amelyet azután a rokon Molnár Sámuel kereskedőnek adtak el. Ekkor az egyház kimondottan leánynevelőintézet számára árverésen a szintén Piac-utcai 41. számú nagytelkű Váczy-házat vette meg a várostól 18,501 váltófrtért (1830 jan. 12. 16.).

Az egyházi elöljáróság szándékát világosan legelőször az 1830 május 31-i határozata fejezi ki. Így hangzik ez: Meg van már állapítva, hogy városunk kebelében is más pallérozott városok példájára egy olyan leánynevelőintézet állíttassék fel, ahol a nevendék és alsóbb oskolákat végzett leánygyermekek a rendes asszonyi munkákon kívül, melyeknek tudását a jelen korszak uralkodó ízlése, szüksége a leányoktól megkívánja, *muzsikát, rajzot, táncot és némely más, nemökhöz* alkalmaztatott, *a társaságos életre szükséges tudományokat is tanuljanak*, főképpen pedig rendeltetésöknek helyes esméretére, *ú. m. egy hűséges és kellemetes házastárs, jó és serény gazdaasszony kötelességeire oktatódjanak.*

Ilyen tartalmú javaslat kidolgozására kapott megbízást az ugyanakkor megalakított küldöttség. Komlósy Dániel, Simonffy Dániel, Laky László szenátorokon, Nagy Sándor főjegyzőn kívül tagjai voltak Szoboszlai Pap István lelkész, Zákány József professzor és jeles pedagógusként tisztelt Szabó János salétrom főinspektor. — Nyolc szakaszba foglalt javaslatukat hamarosan elő is terjesztették. Az egyháztanács azonban eleinte nem ezzel, inkább az intézet helyiségeinek rendbehozásával foglalkozott. Tervet, költségvetést készíttettett a Váczi-ház átalakításához és újonnan emeletessé építéséhez. Amaz 7924, emez internátussal együtt 30,826 rh. frtba került volna (1831—1832). Végül is mindkét megoldást mellőzték. Mert a Váczi-házat 10 ezer ezüst forintért örökösen eladták 1836-ban a szomszédház tulajdonosának: özv. Rickl Józsefné Ivancsics Rozinának.

A konzisztórium most megint más telek után nézett. Választása Liszkay Sámuel, Poroszlay Fridrik Piac-utcai, Komlósy László és Halmágyi Lajos Cegléd-utcai házai közül utóbbiéra esett. Belső telke 1779 □-öl. Cseréppel fedett felső épületében hét szoba, konyha, kamara volt, többnyire bolthajtásos, előtte végig tornác, alatta mindenütt pince. A hátulsó zsindelyes épületben három szobán, két konyhán kívül, öt kamara, két nagy istálló és két kocsiszín. Mögötte nagy kert. A tőle elválaszthatatlan ondódi föld hét és fél nyilas

(csaknem 42 kat. hold) jól berendezett tanyával. Az egésznek vételára 23 ezer váltó frt. De az eladó ebből is elengedett 200 rh. frtot a nagytemplomi orgonára (1838 márc. 17, okt. 4.).

Meglévén már az iskola számára az alkalmas hajlék, gondoskodtak vezetésre hivatott nevelőről is. Br. Vay Miklósné Steinacker Gusztáv evangélikus vallású, nős pedagógust ajánlotta, aki éppen akkor protestáns leánynevelőintézetet készült felállítani Pesten. Az egyház tehát *Steinackert* hívta meg az új leánynevelőintézet élére **1838. ápr. 16-án**, 1000 vfrt évi fizetést, természetbeli lakást állapítván meg részére. Helybeli és vidéki növendékek tandíját egyformán évi 60 frtra szabták. A bennlakó tanulók szállás és kosztpénze szabadegyezkedés tárgyául hagyatott a szülők és az igazgató közt. Steinacker családjával együtt 1838 okt. 27-én érkezett Debrecenbe; **a tanítást novemberben kezdte meg.** Az iskola legelső nyilvános évzáró vizsgáját 1839 aug. 15-én tartották meg, azért e napon, mert az országos vásárra összesereglő vidéki uraságok érdeklődésére is számítottak.

Azonban négy év mulva, úgyszólván váratlanul félbeszakadt az intézet működése, mindjárt azután, hogy közvetlen felügyeletét az egyháztanács a szomszédban lakó *Sárváry* Pál professzorra bízta (1842 jan. 24). Ugyanis Steinackert a gölnicbányai ág. ev. egyház pályázat mellőzésével lelkészül hívta meg. Ezért debreceni tisztéről 1842 augusztus 25-én lemondott és már szeptember közepén elköltözött Debrecenből.[2]

Helyét az egyház nem töltötte be, mert az intézet újjászervezésére gondolt. Mindjárt Steinacker lemondása után, az aug. 30-i közgyűlésen valaki azt indítványozta, hogy jó volna átalakítani az intézetet a *tiszántúli egyházkerület által tervezett központi leánynevelő intézetté.* Szokás szerint most is küldöttségtől várt a konzisztórium irányító javaslatot. E küldöttség tagjai: Fésűs András, Tóth Mihály, Nagy Sándor, Derecskey József, Budaházy Sándor, Vámosy Károly, Vecsey József, Sárváry Pál, Erdélyi József, Péczeli József, Csécsi Imre, Szabó János és Zilahy Sámuel, közülök, ki pap, professzor, ki városi szenátor, főnótárius, népszószóló, ki fiskális, orvosdoktor, valamennyien honoraciorok. Ez a hozzáértő társaság állapította meg, „hogy az intézet jelenlegi rendjével, szervezetével a közönség várakozásának és az elibe adott célnak nem felelt meg". A küldöttség „elismeri ugyan a *német nyelv* tudását a magasabb műveltség egyik főkulcsául és eszközéül, mindazonáltal egy *magyar* és főképpen a *polgári rend számára felállított nevelőintézet* olyan feladatának nem tartja, hogy minden más tanulni és tudnivalókat alája rendelni kellene." A debreceni leánynevelőintézetet tehát olyan *felsőbb leányiskolává kell átalakítani,* ahol a növendékeknek a *mindennapi életre szükséges tudományok magyar nyelven taníttassanak;* ahol a *tanítással* egybekötendő *nevelés* nem a *divat külső formájának utánzásában,* hanem a *szívnek* és az *értelemnek* a leánynövendékek hivatásához alkalmazott kiképzésében határoztatik; és ahol a növendékek a *valóságos,* nem pedig a *felületes művelтség* kútfejeit magokévá tévén és mind a csinos, mind a szükséges *asszonyi munkában* oktatást nyervén, *a gazdaasszonykodásban és okos háztartás tudományába bevezettessenek* (1842 okt. 5.). E javaslat is már a magyar Géniusz diadalát jelenti és benne a negyvenes évek uralkodóvá lett haladó, liberalis, demokratikus szelleme lüktet. A konzisztórium e javaslatot bár elfogadta, a tanítás rendjét is végigtárgyalta, a felsőbb leányiskola felállítását mégis hosszú időre elhalasztotta (1847 febr. 23).

Része volt ebben a nemsoká ránkerőszakolt önvédelmi harcnak és Bécs önkényuralmának is. De már 1855 júl. 1-én *Szoboszlai Pap István püspök* — hat héttel hirtelen lett halála előtt — megint

[2] Ezek szerint téves a Dóczi-intézet 1933/34. és 1935/36. évi gimnáziumi Értesítőjében „Iskolánk multja és tagozatai." cím alatt olvasható ez az állítás „Alapítása évéül 1825-öt vehetjük, amikor az egyház elhatározta ezen leányiskola felállítását" (A helyes évszám 1824.) Téves az is, hogy „néhány évi kisérlet és fejlődés után 1830-ban az egyház által e célra megvásárolt u. n. Halmágyi-féle házban helyezkedik el az iskola." Mert a Halmágyi-ház megvétele 1938-ban történt, ugyanakkor nyílik meg az iskola is. Zelizy „Debrecen egyetemes leírásának" a 335. lapon lévő évszámbeli adatai sem helyesek.

elővette „a kor követelményeinek megfelelő leánynevelőintézet" heverő ügyét és az egyházi gyűlés kérésére *Poroszlay Fridrik* főgondnokkal együtt magára vállalta az intézet felállításának, alkalmas nevelő felkeresésének gondjait. Rövid idő mulva elnöktársa Poroszlay Fridrik is követte a püspököt az örökkévalóságba.

Az egyre erősödő közóhaj beteljesülését új küldöttségi javaslatok és új közgyűlési határozatok előzték meg. Az terve és szükségleteiről való gondoskodás a *már egykor* e városban működött hasonló nemű intézet alapjára való tekintettel dolgoztassék ki, ennélfogva az *intézetet nem egészen újnak*, hanem a *már egykor fennállott intézet folytatásának kívánja tekinteni és tartatni*". Az egyházi gyűlés azonban az új intézet genezisére nézve a küldöttségétől eltérő nézetet vallott. Szerinte a most megnyitandó *felsőbb leányiskola nem tekinthető* az *1842-ben megszűnt Steinecker-*

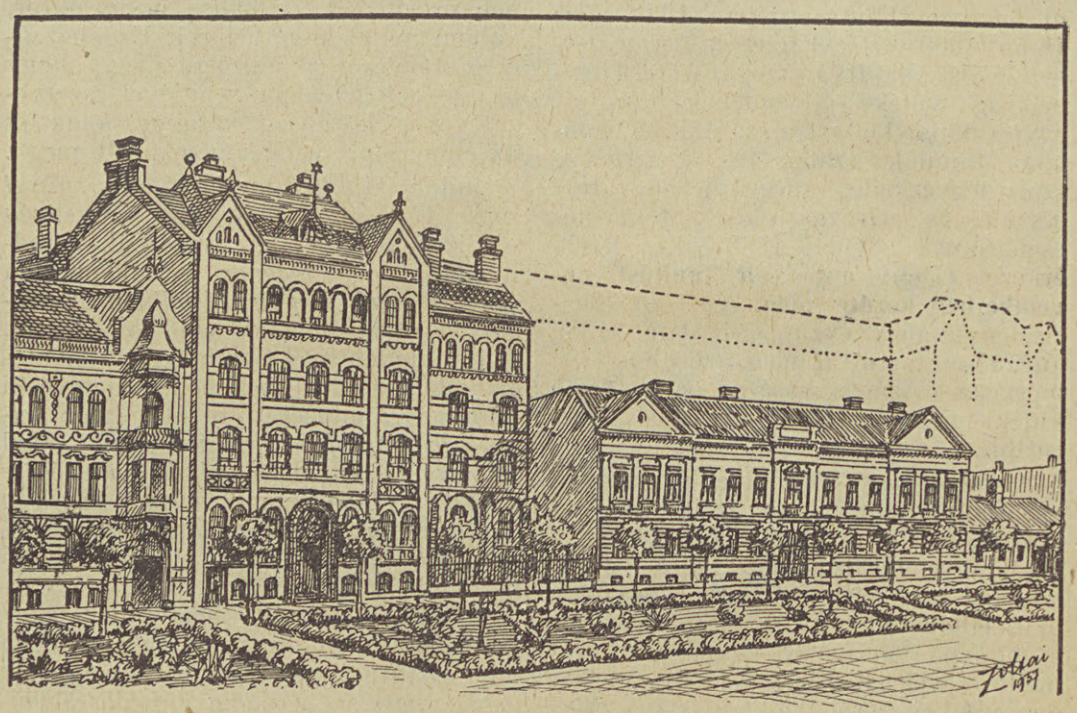

A DEBRECENI REFORMÁTUS DÓCZI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET MOSTANI OTTHONA.

egyházkerülettel való összefogást, amelyet 1842-ben kívánatosnak láttak, most mellőzték. A közgyűlés „olyan *felső leányiskolát* akart, amely egyedül *a debreceni egyházé legyen* és amelynek jótékonyságát ezen gyülekezet többségének gyermekei élvezhessék" (1858 március 21. és július 4).

Az egyházi gyűlés 1859 április 4-én tárgyalta a legújabb küldöttségi javaslatot. Ez a küldöttség a szintén „bemutatott tanterv címében az *'ismét életbeléptetendő'* kifejezéssel — amiként hangsúlyozta — az egyháztanács 1855. évi 186. és 350. sz. határozatait is szemelőtt tartotta ; ezekben ki volt mondva, hogy a célbavett növelde felállításának *féle nevelőintézet folytatásának*. Az iskola szervezetét és tantervét elfogadó határozatának. lényegesebb részei pedig a következők :

1. Az 1847-ben megszavazott „*felsőbb* leányiskola" felállítása csakis a közbejött orsz. események miatt maradt el, nem pedig az egyházi előljáróság mulasztásából. Minthogy a megszűnt leánynevelőintézet szervezetének és igazgatásának hiányosságai miatt kevés helybeli növendéknek nyujtott alkalmat további kiképzésre és nem felelhetett meg az egyház által kitűzött célnak : az egyházi tanács tehát nem tartja ezzel a feladattal összeférhetőnek az 1842-ben megszűnt leánynevelőinté-

zet újra életbeléptetését, hanem az 1847 febr. 23. és 1858 márc. 21, július 4-i határozatoknak megfelelőleg *új felsőbb leányiskolát* állít fel.

2. Benne az oktatás nyelve *magyar*. A vezető helv. hitv., magyar születésű, németül is tudó *nő* legyen. Állása csőd (azaz pályázat) útján töltessék be.

3. A nevelőnő évi fizetése 840 ausztriai forint (ezt már az állás betöltésénél 1000 frtra emelték) szabadlakás, a várostól tűzifa; de kosztos, bennlakó növendékeket nem fogadhat magához. Ellenben az évi 15 frt tandíjnak 50%-át, ötvenes létszámot meghaladó növendékek mindegyike után ösztöndíjul kapja.

4. Az intézet 1859 október havában megnyitandó. Az igazgatói állást 1859 október 2-án töltötték be, több pályázó közül özv. *Valkó* Károlyné Kloyber Máriát választották meg okt. 1-én kezdődő hatállyal. (Érdekes, ugyanakkor Kalocsa Róza, a későbbi igazgatónő is pályázott.) Nov. 13-án az egyháztanács az igazgató segítségére nevelőnőül beállította Steinhaus Matild kisasszonyt. Negyednap mulva, 1859 nov. 16-án ünnepélyesen nyilt meg a felsőbb leányiskola, a Halmágyi-házban,[3] Nagy József lelkész „jeles szónoklata és buzgó imádsága mellett" 30 növendékkel. Számuk az iskolai év végére 45-re szaporodott. Az igazgatónő adta elő a német nyelvet, a „nőtant", számtant, *dr. Palay* Miklós orvos a hazai történetet, föld- és természetrajzot, *Örvényi* Vilmos a világtörténelmet, magyar nyelvtant, szépírást, *Gyöngyösi* Sámuel a vallást. A növendékek közül heten francia nyelvet, tizenegyen rajzot is tanultak; zongorára az első évben senki sem jelentkezett. 1860-ban berendezték a második tantermet is.

Az iskola, hogy működését megkezdhesse, a helytartótanácshoz kellett folyamodnia engedélyért. A helytartóságnak „nem volt észrevétele a felsőbb leányiskola felállítása ellen". De az 1859 szept. 1-én kiadott császári pátens XI. §-ában említett felügyeletet reá is kiterjesztette. Az iskola nyilvánossága pedig e pátens XV. §-ának teljesítésétől függött (1859 dec. 26).

Amiként 78 évvel ezelőtt vitás volt, hogy mettőlfogva lehet számítani a debreceni református felsőbb leányiskola életét, úgy most is merülhet fel errenézve különböző felfogás. Én az 1858. évi küldöttségi véleménnyel tartok, ellenkezően az akkori egyháztanács többségének nézetével. Vegyünk elő példát más területről! Ha én udvarommak egy részét elkertelem és abba gyümölcsfákat, szőlőlugast stb. telepítek, de néhány év mulva fagy vagy más csapás elpusztítja ültetvényemet, én pedig kitartóan jobbfajtájú oltványokkal felújítom: ugye elég okom és jogom van nékem ahhoz, hogy e kert életét — saját vállalkozásom kezdetét — az első felfogás esztendejétől számítsam!? Szerintem éppen így dicsekedhetik a debreceni református egyház is azzal, hogy az általa annyi szeretettel, áldozatkészséggel fenntartott Dóczi-leánynevelőintézet, ez az egészségtől duzzadó lombos fákkal beültetett, és gyönyörűen virágzó, dúsan termő veteményeskertje a református magyarságnak a jövő évben **alapítása századik évét tölti be.**

A kezdetben szűk keretek közt működött leánynevelőintézetet, Steinacker Gusztáv vezetésére bízva, éppen úgy az elemi iskolai oktatás bővítése végett szervezte meg 1838-ban a debreceni református egyház, mint 1859-ben a Valkóné „felsőbb leányiskoláját". Amazt is, emezt is a mindenkori egyházi előljáróság legjobb belátásának és a közönség korszerű kívánságának megfelelően. Mindkettő ugyanazon helyen, ugyanazon épületben és ugyanazon vallási közösség erejére támaszkodva töltötte és tölti be a hivatását. Elnevezése, szervezete, tanrendje, hajlékának beosztása, térfogata időnként ámbár változott, fejlődött, célja is kitágult, bővült, de az a feladata, hogy református szellemben, jó anyákat, derék gazdasszonyokat, igaz honleányokat neveljen — sohasem változott meg.

*

Nem tartozik ugyan szorosan a Dóczi-intézet alapításának tárgykörébe, mégis kedvem van elmondani egyetmást az iskolának hajlékot adó Cegléd-utcai és Halmágyi néven emlegetett, párját rit-

[3] Ezt a házat 1855—59-ben a város bérelte évi 600 frtért Csorba János kinevezett polgármester szállásául. Csorba harmadfélévig főgondnok is volt a ref. egyháznál. Az egyház reá csakis hálával gondolhat, olyan bőséggel élvezte jóakaratát.

kítóan nagyterjedelmű polgári telek multjáról, hajdani tulajdonosairól és a telek újabb időben történt terjeszkedéséről.

A Cegléd- (most Kossuth-utcai) 33. sz. hatalmas telek birtokába Halmágyi Lajos táblabíró vérségi jogon jutott. Édesapja H. László nagyfőbírónk Domokos Lajos Mária nevű leányát vette volt nőül. A Domokos-testvérek öten debreceni atyai örökségüket, ezt a Cegléd-utcai házat, öt malmukat és homokkerti szőlőjüket 1806-ban eladták a hatodik testvérnek, Domokos Imre szenátornak 16,800 rhfrtért. Ennek halála után 1817-ben részint örökség, részint megváltás által özv. Halmágyi Lászlóné és fia Lajos kezébe ment át a Cegléd-utcai Tolnai Deák Imre nevén említtetik. Utána, 1627-től fogva ns. Fekete István főbíró, 1663-ban ennek özvegye Székely Orsolya, 1672—1675-ben a veje Váradi Baranyi György kereskedő a tulajdonosa. 1678-tól 1730-ig a Dobozy-család lakik benne. Ekkor D. István főbíró fia, János átalengedi 960 rhfrtért attyafiának zalakapolcsi Domokos Márton nótáriusnak és nejének Komáromi Cs. Máriának. Tudvalevőleg D. Márton is, a Lajos apja, sokáig volt debreceni főbíró.

Az egykori Fekete—Dobozi—Domokos—Halmágyi-ház telkét mostani tulajdonosa, a református egyház, hogy a felsőbb leányiskola területi fejlődése ne korlátoztassék, három szomszédtelek

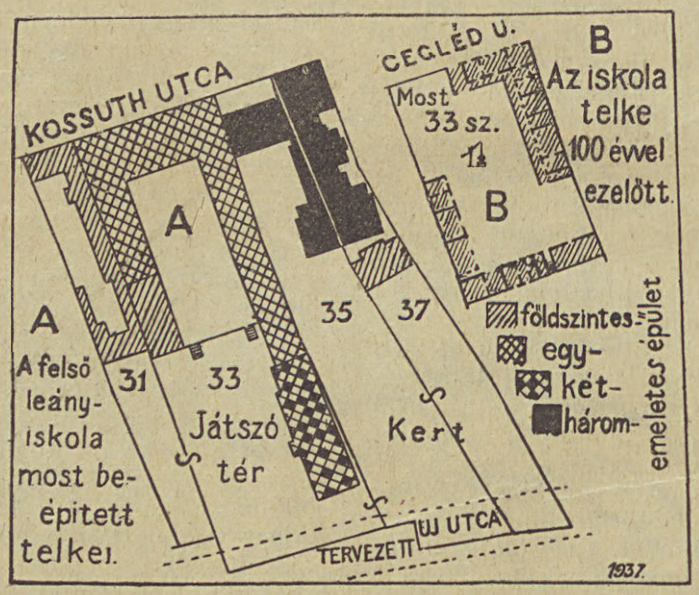

derék ház. H. Lajostól és nejétől Ilosvay Teréziától pedig az egyház vette meg.

Háromszáz évre visszamenőleg — úgy látszik — mindig szenátorságot, főbíróságot viselt, Debrecen története alakulásába beleszóló polgárok, velencés megjelöléssel „pátricius“ családok ültek ezen a telken. 1690-ig még kétfelé bírták. Nyugati kisebb részétől, 1663—1690 közt Fényes János nevű vagyonos polgár adózik néha 200 frttal is évenként. A Fényes-telket 1690—1700 közt szerezte meg Dobozy II. István, a mostani telek nagyobbik keleti felének tulajdonosa, amely 1599-ben a többször főbíróvá választott Literatus, másként megvásárlásával bővítette. Nyugat felől 1902-ben megvette 36,000 koronáért a 31. sz. 497 □-öles házastelket, amelyet a mult század második felében Svatosch Mátyás harisnyaszövő háza néven ismertek. 1770-től 1830-ig id. és ifjabb Kovács György városi mérnököké.

1906-ban vette meg az egyház kelet felől a 35. számú, 1927-ben pedig a 37. számú Sárváry-féle házastelkeket, amazt Sárváry Gyula volt t. főorvos gyermekeitől és testvéreitől 65,000 koronáért, emezt dr. Láng Sándortól 64,000 P-ért. Amannak telke 1051, emezé 752 □-öl területű. Mind a két ház 1815-től, illetőleg 1826-tól fogva Sárváry Pál kollégiumi tanáré volt. Halála után a

nagyobbik udvar Sárváry Jakabnak, a derecskei Eszterházy uradalom jogtanácsosának, a kisebbik Sárváry Ferenc törvényszéki elnöknek jutott.

A Dóczi-intézet telke ma talán legnagyobb Debrecen régi belső területén. Az egyesített öt telek területe 4075 □-öl. Utána a hét telek összevásárlásával alakult Arany Bika-szálló telke következik 2719 □-öl; harmadik a róm. kath. Svetics-intézeté, mely öt ház udvarát foglalja el és 2655 □-öl. A történelmi belső területen kívül eső intézmények, laktanyák, egyetem, klinikák telkei nem számíthatók ebbe a csoportba.

ZOLTAI LAJOS

debreceni tárgyú történelmi dolgozatai közül újabbak és jelentősebbek:

Települések. Egyházas és egyházatlan falvak Debrecen város határában a XI—XV. századokban. A Tisza István Tudományos Társaság honismertető bizottságának kiadása. Német kivonattal. 1925. 8°. 80 l.

Debrecen város százados küzdelme a görög kereskedőkkel. A Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadása. 1935. 8°. 60 l. Ára 2 P.

Debrecen város könyvnyomdájának XVIII. századbeli működése, termékei. A könyvnyomda kiadása. 1935. 8°. 40 l. Ára 60 fill.

Debrecen vizei. Történelmi vízrajz. Két térképpel. A debreceni Múzeumbarátok Körének kiadása. 1935. 8°. 40 l. Ára 1 P.

Ismeretlen részletek Debrecen multjából. I. Debrecen élete a XVII. századeleji főbírói számadások tükrében. II. Debrecen határának kialakulása és birtokainak megszerzése. III. Debrecen határperei a hortobágyi puszták történetével kapcsolatban. Két térképpel. Szerző kiadása a város segítségével. 1936. 8°. 232 l. Ára 3 P a szerzőnél.

Fáji Fáy János, a könyv- és műgyüjtő debreceni polgármester. 1773—1833. A Déri Múzeum Régészeti Osztálya Ismeretterjesztő Közleményeinek 8. füzete. Német kivonattal. 1936. 8°. 15 l.

Ötvösök és ötvösművek Debrecenben. Adalékok a debreceni ötvösség történetéhez. A Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadása, városi támogatással. Több képpel. 1937. 8°. 84 l. Ára 3·50 P.

Vázlatok a debreceni régi polgár házatájáról. A lakóház belseje. Képekkel. Német kivonattal. A Déri Múzeum Néprajzi Osztálya Ismeretterjesztő Közleményeinek 8. füzete. Képekkel. Német kivonattal. 8°. 38 l.

SŐREGI FELVÉTELEI 1932 VIII. 21.-ÉN. ~

A VÁSÁROSNAMÉNYI RÉGI LÓNYAY-KASTÉLY, JELENLEG A DEBRECENI SZÁRMAZÁSÚ EÖTVÖS-CSALÁD TULAJDONA, MELYNEK EGYIK ÁGA BÁRÓI RANGRA EMELKEDETT. A KÉP JOBB ALSÓ SARKÁBAN A RÉGI SÁNCÁROK NYOMA, MELY %

% A KASTÉLYT EGYKOR KÖRÜLVETTE. —
AZ ALSÓ KÉPEN GAZDASÁGI ÉPÜLETEK A SÁNCÁROK MENTÉN

1932 aug. 21-én, vasárnap hajnalban 5 órakor a Takáts-könyv már a kezemben volt, az ágyban fekve folytattam az olvasását egészen ½ 7-ig. Borotválkozás után pontosan ½ 8-kor kaptam a reggelit, mert itt a háztartás üzemi vonalje percekre volt beosztva. 8 órakor indult velünk a felparkolt kocsi.

Esti megbeszélésünk szerint előbb megnéztük a régi Lónyay-kastély helyén álló tanyát, hol egy öreg kuriát többször fényképeztem és a régi sáncát-árkát is, mely a nemesi kuriát körül vette. Jelenleg a debreceni származású Eötvös-családé, melynek egyik ágra báró rangra emelkedett. +

Innen visszajöttünk a templomhoz, hol a fő-bíró a járda alatti partból kiálló emberi csontokat és lófogakat mutatott. Ilyen templomok körüli, másod-harmadlagos fekvő helyre került szórványos csontokkal nincs mit kezdeni.

Ezek után kocsiztunk a tiszai vashídhoz. A város szélén a fiatal Szőke a gulácsi jegyző levelével várt, melyben jelezte, hogy aug. 22-ére munkásokról gondoskodott.

Amint a hídra értünk, lent a parton észrevettem a csolnakában várakozó Szőke bácsit. Magunkhoz intettem a boldog embert, mert már messziről sugárzott arcáról a helyzettel való megelégedettség. A csomagokat a kocsiról le-hordták a csolnakba. Kozma főbírótól a holnapi visont-látás tervényében vettem búcsút. Miután a csolnakat le-fényképeztem háttérben a vashíddal, elhatároztuk, hogy a Turtói-palaj- ig halászmódra tesszük meg az útat.

A fiatal Szőke betaszította a csolnakot, apja mellé ült és ügyes segedelmével elindultunk a Szamos torkolata felé. Én azonnal dresszbe öltöztem át és a gergelyi palajon kedvemre megfürödtem. Bár a Szamos áradása egy kicsit hűtötte a vizet, a meleg széllel párosult reggeli napfényben kimondhatatlanul finom, üdítő volt a fürdés!

+ Lásd Zoltai Lajos dolgozatát, melyet halála előtt két héttel írt a Debr. Kép. Kal. 1940. évi kötetébe „Eötvös József báró családjának debreceni származásáról és későbbi kapcsolatairól" cím alatt. Ezt megelőzte a Debr. Kép. Kal. 1938. évi kötetében megjelent, ide mellékelt tanulmány.

Utána csikómódra hengergőztem a meleg homokban, mely vizes testünknek a legjobb törülközője. Nem okoz annyi hövetelségét, mint a párologtató napsugár. Aztán gyermeki kedvem kerekedett: lepkék után futkostam. Egy nagy fecskefarku pillangót szerettem volna megfogni, de olyan ügyesen cikázott előttem, hogy 5 méterre se tudtam megközelíteni.

A gergelyi palajon az öreg Szőke tatkötéllel húzta a csolnakot, a fia kormányt tartotta, én pedig gyalogosan sétáltam utánok. A Szamos torkolatával szemben, a kanyarodónál minda hárman csolnakba szállottunk és taszitással, everéssel haladtunk előre búcsut intve a gyönyörü tájképnek.

A Tisza felett 3 Halászcsér repkedett. Gyurgyalag most nem mutatkozott, az apáti lapályon egyetlen gémet se láttam, csupán egy kis Fecskesüllő röppent fel a partszélről, alacsony félkörives repüléssel váltva élibénk fehér tükrét csillogtatva.

A parti füzbokrok szakálas gallyain és a szélvizek felett a Kék szitakötők százai repkedtek. Vászrepülésben is láttam párakat.

A jándi első lapályhoz közeledve feltünteknek a gyönyörü apáti erdők sötéthák árnyékokkal tagolt hatalmas falai! A Szamos torkolata mellett ez vizi útunk egyik legszebb tájképe! Ugyanazt a benyomást kelti, mint egy távoli erdős hegylánc. A szembe vágó napfény miatt nem tudtam fotografálni! Az apáti erdők a jándi lapállyal szemben a Tur torkolatánál kezdődnek.

Amint a part mentén haladt csolnakunk, egy Zsombékos hatalmas bokra tünt a szemembe, melynek tetején, mint valami békakirály a trónon, valódi béka nagyságommal ült egy nagy Kecskebéka. Ösmerem jól a zöldes-sárga ugró müvészt! De hogy ment a kb. 1m magas Zsombékos legkegyibe?

Szőke bácsi szerint a sásszálakon tud felmászni. Ő már látta is. A csolnakkal vissza fordultunk, hogy le fényképezzem, de mikor csolnakunk közeledett felé,

ZSOMBÉK-SÁS KB. 1 M MAGAS BOKRA. TETEJÉN EGY HATALMAS KECSKEBÉKA TRÓNOLT, DE A FÉNYKÉPEZÉS ELŐL A ZSOMBÉKBA TŰNT EL, MELY KÖZVETLENÜL A VÍZ SZÉLÉN NŐTT. FOT. SŐREGI 1932 VIII. 21. JÁND.

ALAGÚT NYÍLÁSA A JÁNDI TISZA MEREDEK PARTJÁBAN. BELSŐ OSZLOPRÁMÁS BÉLELÉSÉT TEKINTVE NYÍLT ÁROKBAN KÉSZÍTHETTÉK. RENDELTETÉSÉNEK FELKUTATÁSÁT ÉRDEMS VOLNA ELVÉGEZNI! FOT. SŐREGI, 1932 VIII. 21.

a béka valami lyukba beugrott, eltűnt a sás-bokor belsejében.

A Zsombék sást azért lefényképeztem. Leszakitottam egy levelét, mely 3 élű, keresztmetszete ez. Szőke szerint olyan éles, hogy a halászok lábát is elvágja. A béka pedig azért nem várta be a fényképezést, mert fél a hálaszoktól, akik harcsahorogra szeretik húzni ökelmét. Hiába, biologiát igy lehet igazában tanulni!

A jándi második lapályhoz érve, kissé erősebb szelet kaptunk. Apró hullámok locsognak a csolnak feneke alá. Most a fiatal Szőke húzza a haját a parton, apja a kormányt tartja. Elérkezve a jándi bélelt alagúthoz, lefényképeztem. Egy ott ácsorgó öreg magyar elbeszélte, hogy azt a lyukat 50 esztendővel ezelőtt is ismerték, de akkor a jándi part ott volt, ahol most az apáti erdő és akkor a lyuk talán másfél méterrel is lejjebb volt, mint most. Ezt abból következtette, hogy nyári alacsony vizállásnál egészen a viz szélén látszott. Akkor mégis csak valami levezető csatorna lehetett, mert a Tisza meder felé lejtése volt, gondoltam én.

Mikor feltételes megálló helyünket elhagytuk, a jándi templomban éppen harangoztak, szemben az apáti erdőben pedig egy Fácánkakas kakatolt. Hirtelen azt se tudtam, melyikre hallgassak? De hamarosan elvonta figyelmemet egy parti bokorban rejtőző Berki tücsökmadár pirregése. Rigó nagyságú barnás alakját alig tudtam szemre venni.

Az apáti tiszai rév felé közeledve magam is kiugrottam a csolnakból, hogy a lapályon sétálhassak. Most már újra Szőke bácsi vontatta a csolnakot.

Egyszer csak valaki nagyot sikoltott. Néztem hátra, jobbra, balra, de nem láttam senkit. Ellenben észrevettem, hogy az öreg Szőke tenyerét homlokához illesztve a magasba néz és mindjárt mondja is:

— Éhes a sas!

Akkor néztem fel magam is a felettünk héjanóvalra keringő Békászó sas-ra (Lármás sas), melynek tojáskópén fekete foltokat láttam, tarka volt. Nagyokat kiáltott, élesen, mintegy jajgatott, aztán eltűnt a messzeségben elhaló kiáltásaival együtt.

Horgászcákat is láttunk a parton, a meredek part tövében. A lábuk elé gallyat fektettek két cövek elébe verésével. Szőke mester szerint ezt azért csinálják,

hogy ha nagyobb halat fognak, ennek vetik a lábukat, nehogy berántsa őket a Tiszába. Aztán az ügyes, tapasztalt halász langót is készít magának. Ez pedig úgy történik, hogy amint leül a partra, néhány nyárfa gallyat vízszinteten beszúr a partba, magától felfelé. A vízbe érő gallyak lombja felfogja a víz folyását és ezzel kész a langó. A halak szívesebben úsznak az ilyen csendes vízbe s így hamarább horogra kerülnek.

Az apáti réven túl pihenőt tartottunk és falatoztunk. Beszélgetés közben megütötte a fülemet Szőke bácsi ama mondata, hogy egyszer a csolnakjával megfeneklett egy sellőn.

– Mi az a sellő? – kérdeztem.

Elmondta, hogy a halászok sellőnek nevezik a partról ferdén a vízbe nyúló homoknyelveket, melyeken a csolnak, ha nem vigyázunk, megfeneklik. Ez se halászás közben, se másképpen nem jó, mert ki kell lépni a csolnakból és úgy kell ide vagy oda tolvajtani.

Lassan elértük a gulácsi határt. Engem a forró nap pirosra égetett. Olyan lettem, mint a rák. Hol a csolnakban ültem, hol a parton szalad tam. Meleg-vizű pocsolyákban, melyek mindegyikében látszik

SZŐKE SÁNDOR ÉS FIA A PANYOLAI TISZAI RÉVNÉL AZ ODA ELŐRE KIHOZOTT SZALMAZSÁKOT ÉS FELSZERELÉST A CSOLNAKBA HORDJÁK. FOT. SŐREGI 1932 VIII. 21.

A PANYOLAI TISZAI „RÉVTŐL TOVÁBB EVEZTÜNK A GULÁCSI NAGY PALAJ MENTÉN RÉGI TANYAHELYÜNK FELÉ." SCHERF EMIL FELVÉTELE 1932.

a Szürke gém lába nyoma, ayró halakat fogolastam és beljebb dobáltam a vízbe.

– Ez meg Vinc-fa! – mutat rá az ifjú Szőke egy parti fára.

– abbul van a jó sulyak – toldja meg az öreg a szát – mert az keményfa, nem hasad! Van a gulácsi határba' elég!

A Vincfa-elnevezést eddig nem hallottam.

Végre feltünik a nanyolai rév! Vém sokára otthol vagyunk a Turlói palajon! Már látszanak a Zsaró kert szilfái is!

Kikötättünk a révfeljáróná a hidas mellett. A két ember folkapaszkodott a meredek partba vágott lépcsőn és lehorották a már kiszállitott összes cókmókat: szalmazsákat, szerszámokat, elemózsiát stb. Fényképet vettem fel.

Rám köszönt az öreg révész, Piros Gábor is, aki munkára jelentkezett. Alkalmazását megigértem. Előttem is szidta az öreg Szőkét, mert nem emlitette neki egy szóval se az első ásatáskor, hogy napszámba lehet állani.

A révtől tovább evertünk a nagy palaj mentén régi tanyahelyünk felé. Innen lépcsőn látszott már a feltárt faépitmény. Csak az első :1 jelű nagy keresztfőrs hajlott lejjebb a viz felé, mert a föld kimosódott alóla.

Régi kikötő helyünknél partra raktuk a cókmókat és az öreg Szőkével menten át hajtattunk a faalkotmányhoz. Varga Dániel mező rendőr ott ült már a magas partszélen. Hiába, az embernek ravasznak és ügyesnek kell lenni!

Megtekintettem a faépitmény minden egyes darabját, számozását, nem találtam semmi hiányt. A mezőrendőr megkapta egyelőre a szóbeli jutalmat. Aztán ügyekertünk vissza a palajra ebédelni és a régi, megszokott helyen sátort verni.

Azonban a palajt a legutóbbi áradás vékony iszap-réteggel vonta be, mely most felcserepesedett. Behúzódtunk a füzes hűvösébe, hol szalonnát sütöttünk. Én teát is főztem, mert a Nap nagyon kiszikkasztott.

Falatozás közben oda vetődött hozzánk egy Vas Gyula nevezetű öreg gulácsi ember. Folyt a beszélgetés sok mindenről. Többek közt a téli dinnye vonta magára a figyelmemet. Szőke bácsi látott egy embert, aki karácsonykor dinnyét evett. Vas Gyula anyja egyszer egy hombárban vizben tett el ősszel dinnyét és karácsonykor nagyon jó volt. Más alkalommal azonban megrothadt. Egy gulácsi ember egész köből szilvát bocsátott le ősszel a kútba zsákban, az is ehető volt karácsony tóján. Eleinte el se akartam hinni, de a két öreg magyarnak mégis igazat kell adnunk.

Győrffy István részére érdeklődtem a ficfa-alma után, de ilyet nem ismertek. A Bodrogközön, Cigánd szülőfalumban közismert gyümölcs, fűzfába oltott alma a vizjárta ártéri gyümöksösökben. Elég hitvány!

Az árnyékos helyen ebéd után jól esett a pihenés. A sátorveréshez csak d.u. 5 órakor fogtunk. A tanyahelyről előbb a nagy iszap-cserepeket kellett ellapátolni és csaknem ugyanoda ütöttük fel a sátort, ahol legutóbb állott. Most azonban a kis feleségem szép fehér lepedőt is adott a szalmazsákra, mely a fekvőhelyet olyan kivánatossá tette.

Még kész se voltunk a berendezkedéssel, a túloldali Zsarókertben már feltünedeztek a kiváncsi panyolaiak, köztük Szarka Bódi a pap és Csonka László, a jegyző. A Tiszán keresztül kiabálva üdvözöltük egymást és rövidesen át is éveztem hozzájuk.

Ki jött a lelőhelyet megnézni a Szarka Bódi sógora Nagy József debreceni rendőrfőtanácsos is, akivel egy éjjeli mulatozásnál a „Kis Pipa"-vendéglőben találkoztam. Leheveredtünk a Szilfák alatt és estig debreceni dolgokról vidáman elbeszélgettünk töltögetve a fonott korsóból. Nagy Jóssi elbeszélte a debreceni strand-esetet a rendőrtisztekkel. Bódi bácsi pedig

jó gyomrával dicsekedett: meg tud enni egy hatfogásos vacsorát és utána 2 perc múlva alszik, mint a bunda!

– Elég baj az neked! – kijelentéssel sajnáltuk le a dicsekvőt. Más fiatalabb ember, ha jól lakmározik, előbb az asszonyhoz húzódik!

Erre igen egészséges, harsány kacagás tört fel a szilfák akkor már szunyókáló, sűrű lombja közé!

Mert alkonyodott már és vendégeim a kocsira telepedve indultak is haza felé. Közben boros jó kedvükben olyan bőséggel eregették a zamatosnál zamatosabb vicceket, élcelődéseket, hogy szinte csodáltam, hogy a kocsi tengelye kettő nem roppant alattuk!?

A parti szél is kezdett hűvösödni, az ég tisztasága megfakult, sűrösödött, hogy a csillagok fényének útat készítsen.

Átevertem a palajra, hol Szőke bácsi a kötőjében gömbölyű szilvával várt reám. Míg én borozgattam Panyola fejeivel, bent a kertben egy jó asszonytól kapta.

Embereim a sátor előtt nagy tüzet raktak. Ilyen helyen szabad tűz, csillagnyáj és tücsök-muzsika nélkül el se lehet képzelni egy csendes, maghitt nyári estét! Teát főztem és pár darab vekniset ettem. Naptól égett tagjaimat vazelinnel kentem be. Rövid tűz melletti beszélgetés után hamarosan nyugovóra tértem, mert holnap hajnalban kell már talpon lenni, kezdjük a munkát! A panyolai jegyzővel megtárgyaltam a munkások kiküldését, a Scherf Emil falubeli elszállásolását, mert az volt levélbeli kérelme hozzám.

Mielőtt elaludtam volna, ha nem is papíron, de fejben megcsináltam munkatervemet a holnapi napra

1932 augusztus 22.

Már kora hajnalban felébredtem, mert valami rosszkedvű Darugém szörnyen kiáltozott a vizparton! Biztosan reám haragudott, hogy az ő birodalmába idetolakodtam harmad magammal és földre rakott fehér fészkemmel. De később újra elaludtam.

1/2 5 órakor keltem fel. Egy kicsit fázott a hátam, mert erős harmat volt. Szegény embereim köhécseltek, krákogtak, mert csak egy kis szénavackon aludtak a kunyhóm és a tűzhely között a földön.

Mikor kibujtam sátorombál, a Tisza párolgott, mint a gyengén fövő viz..... Tüzünk már pattogott és a füstje vastagon húzódott a viz szine fölé....

Jobbra a révész, Piros Gábor, hidásán szénás szekereket szállitott a panyolai partra. Messziről cséplőgép búgása hallatszott.

A tegnapi nap folyamán Naptól égetett testemet nagyon éreztem. Fájt, ha a ruha hozzá ért. Most a tűz mellé kuporodva, csak úgy kézből mosdottam, mert hűvös volt és különösen a nagy hajnali harmat mindent belepett. Az ágasfán kintmaradt ruha féle csuromvizes lett, fehete fürdődresszem egész szürkévé változott.

Embereimnek is forró teát adtam jó rumosan. Itt igazán tea a tea, nem a fütött ebédlőszoba teritett asztalánál!

Panyoláról 5, Gulácsról a két szőkén felül azonban csak egy munkás érkezett, id. Kónya Péter. A panyolaiak: Szaniszló István, Szabó Berti, Kiss Gábor, Kiss János és Piros Gábor, a révész.

A munkahelyre való átkelés közben néhány fénykép felvételt készitettem a szép hajnali napfényben. Csodás tükröződés látszott mindenfelé a vizen!

Mintán ezzel az ásatással a faépitmény északi, rév felőli végének további feltárását tűztem ki azért a parton fent ott jelöltem ki a lenyesendő part-

részlet vonalát. A part ferde lenyesésére ott állitottam fel munkásaimat. Pontosan 6 órakor kezdtük a munkát. Felsóhajtottam: segits meg Istenem, jó Sorsom, hogy eredményeket érjek el!

I-II.
A MÁSODIK ÁSATÁS ÚJ LENYESÉSEI.
1932 VIII. 22.

Az épitmény déli vége alatt levő legalsó :1 jelzésű nagy keresztörzs, mintán az áradás a tafajt még jobban kimosta alóla, lejjebb hanyatlott a víz felé. Az a drót szál, mellyel a felette levő törzshöz volt kötve, természetesen elpattant. Legcelszerübbnek látom a nagy törzs kivételét, nehogy úgy járjon, mint az az óriási, partból kiálló, felületén megmunkált keresztörzs, melyet 1931 szept. 1.-én fotografáltam.

A lenyesés az I. sz. sávon gyorsan ment. 8 órakor félórás früstökidőt adtam. Sátoromhoz térve magam a „hűtőből" hideg teát ittam. Szőke bácsi csinált már asztalt is a sátor előtt és valahonnan keritett egy nagy nyárfatőkét széknek. Még 3 kisnyárfát is hoztak valamerről, a sátor mellé ültették, hogy valami hűvöset tartson.

A lenyesés folytatása alatt kimértem a II. sz. szeletet is lenyesésre. Ebben készitjük el a feljáró földlépcsőt is

A délelőtt folyamán munkásaim, egészen szokatlanul, pikáns dolgokat kezdtek egymásközt tárgyalni, amely témakör érdekesen pattant ki.

Ugyanis, mint bámuló, odajött hozzánk az öreg Piros Gábor révésznek a fia, akivel szót váltottam. Elbeszélte, hogy ő már egyszer meghalt. Ugy történt, hogy Szamosszegen járt, a szomszéd faluban, hol az ottani legények úgy összeverték, szabdalták, hogy egy

hónapig eszméletlenül feküdt és 74 napig nyomta a debreceni klinikán az ágyat.

Hallván ezt az öreg Piros, az apja, mert félfüllel reánk figyelt, el kezdett csunyán káromkodni, amiben a révészek általában értenek. Szidta a pinát, mert az olyan sok bajt okoz!

– Pedig hát egyforma mind! – jegyezte meg Szanizló Pista.

– Dehogy egyforma! – vágott közbe a 78 éves gulácsi Kónya Péter. – Én már láttam olyant is, amiken egy szál szőr se vót!

A tapasztalatokban felülmulhatatlan Szőke bácsi erre kijelentette, mert valamit kérdezni éppen akart, hogy ő látott olyan asszonyt, akinek a „lágyékárul" a szőr a „térdéig" lógott. Egyszer egy ember a mezőn meg is rántotta neki, gulácsi asszony volt.

Egy spanyolai munkásom meg fürdés közben látott egy olyan asszonyt, akinek a szeméremtestéről a szőr mint valami farok lógott le a két combja közt!

Mindezeket, mint az ősember életét kutató prehistorikus jegyeztem fel naplómba, mert ezek érdekes figyelmeztető adatok az ősember asszonya fizikumának rekonstruálásához. Lehet, hogy őseinknek is hasonló sörényes ékességekkel rendelkezhettek. Hogy pedig a XX. század asszonya nem igyekszik ettől a primitív jellegtől szabadulni, annak valami babonában gyökerező oka lehet.

Déli szünetben fürödtem a palaion, aztán a tűznél hevertem. Ebédre szárazkolbászt ettem és szalonnát sütöttem. Szőke bácsi ezuttal katonai élményeit emlegette a nagy világháborúból. Ő is átélte mindazokat a szenvedéseket, melyekből mindnyájunknak kijutott. Megjegyezni való csak az, amit eddig nem hallottam, hogy a „hóttra vált ember szedegeti." Ha ágyban fekszik, akkor a párna, dunna csücskét fogdossa, húzza magához. Erre mondják, hogy: szedegeti. Mikor Szőke bácsi a háborúk alatt tífuszban volt és betegszabadsága alatt otthon is feküdt, el kezdett szedegetni. Megijedt

az asszony és mindenki azt hitte, hogy meghal.

½ 2 órakor folytattuk a lenyesést. Volt nagy vizcsobogás, pörzás, habverés! A lezúdult rögek sárgafoltokban süllyedtek le a mélybe. A piszkos, zavaros hullámokban halak keresték falatjaikat.

Volt egy szép panyolai leány vendégünk is. Favillával és kosárral jött. A Nagykeg-be indult „forgatni", a túl oldalra, de a kiváncsiság kitéritette mifelénk. Fenn, a partszélről igen tetszetősen nézte a munkát. A vén gonosz Piros Gábor meg is mondta neki tiszaparti őszinteséggel, hogy többre becsüli a testét a lelkénél!

A lányka el is pirult és lassan, szilvát szedegetve odább állott.

Mivel a part lenyesése, a sok omlott földnek a letarolása nekem nem sok munkát adott, megkértem Piros Gábort, a jó kedélyü, sokszor szellemesen tréfálkozó és mindnyájunkat mulattató öreg révészt, hogy mondjon el nekem néhány régi nótát.

Készséggel teljesitette kérésémet és már mondta is, ahogy eszébe jutottak:

„Kitüzik a zászlót torony tetejibe,
Megütik a dobot város közepibe....
Húsz éves legények mind el masiroznak,
A csárdás kislányok mind otthon maradnak."

—.—

„Besorozták már a legényeket,
Kiválogatták a derékeket;
Ki kicsiny volt, ki gyenge termetre,
Azt nem viszik el a regimentre."

—.—

„Megért már a tök,
Nincsen rajta több!"

Piros szerint ezt nem danolták, csak tánc közben kiabálták. Volt ilyen más is, de nem jut az eszébe.

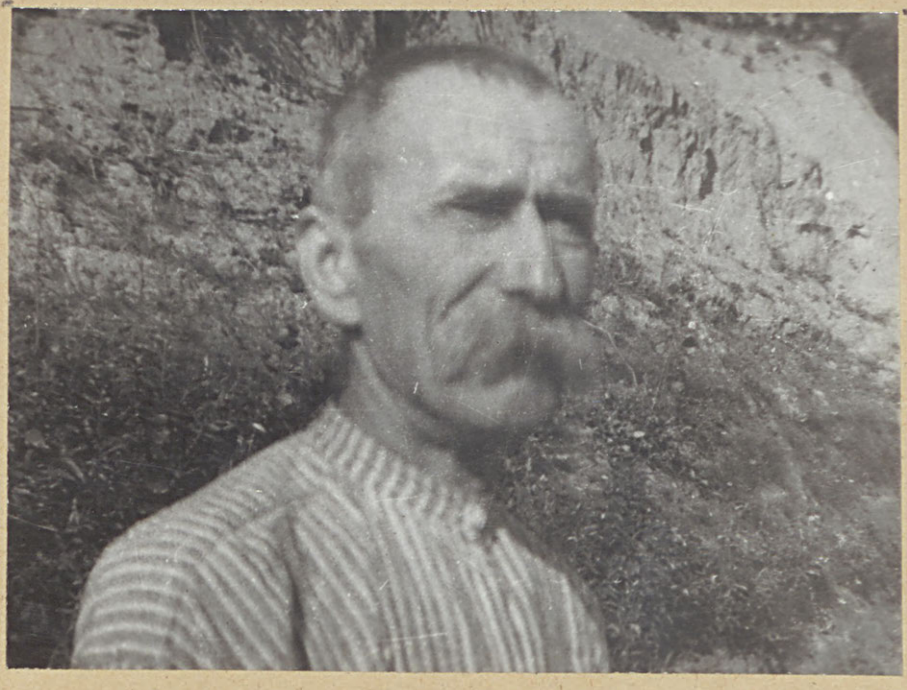

PIROS GÁBOR, PANYOLA KÖZSÉG TISZAI RÉVÉSZE A „NAGY SZEG"-NÉL, A MUNKÁSOK ÁLLANDÓ, ELMÉS, JÓKEDÉLYŰ MULATTATÓJA, KITŐL SOK ÉRTÉKES ADATOT JEGYEZTEM FEL. FOT. SŐREGI, 1932

MUNKÁSAIMNAK EGYIK CSOPORTJA A PANYOLAI ÁSATÁSNÁL.
FOT. SŐREGI 1932

„Tisza partján elaludtam,
Jaj de szomorút álmodtam;
Megálmodtam azt az egyet,
Hogy a babám mását szeret.

Mikor osztán felébredtem,
Kilenc zsandár állt előttem;
Mind a kilenc kérdi tőlem:
Hun az útazó levelem?

Várjál zsandár, megmutatom,
Csak a lajbim kigombolom!
Kíveszem a revolverem:
Ez az útazó levelem!"

—.—

„Ha bemegyek a csárdába, bent leszek,
Ha kilöknek a csárdábul, kint leszek!
Se villa, se kanál, se tányér,
Meghalok a kökényszemü babámér'!"

—.—

„Gyócs az ingem, gyócs a gatyám, lobogós az ujja,
Nem lobog az, nem lobog az, ha a szél nem fújja;
Ha a szél nem fújja, magam lobogtatom,
Még az éjjel a babámat százszor megcsókolom."

—.—

„Nyiregyházi kantin előtt áll a szeretőm,
Most is kezébe libeg-lobog pirosszélü zsebkendőm.
Elvitték a szeretőmet, jaj de sajnálom,
Fogom is én, fogom is én, mig élek a világon."

—.—

„Száraz krumpli csuzpájz, szigorú aristom,
De kurta vas - - - - - - - - - - - - -
Reggel jókor kelni, cakonpak rukkolni
Trombita, nyergelni - - -
Az ám osztán a gyöngy élet - - - - - -"

Piros Gábor ennél a nótánál bosszankodott, hogy a hiányzó szavak nem jutottak az eszébe. Megfente

dús bajuszát és felém fordulva sóhajtozta:

— Hej, tetszik tudni, mikor én fiatal legény vótam, annyi ilyen nótát tudtam, mint senki más! Kivált ha egy kicsit ittam is! No, nem tagadom, néha bizony annyit ittam a jó borbul, hogy úgy mentem haza, mint a koca.....

— Hát a koca hogy megy haza? — kérdeztem.

— Négy lábon!

—.—

Ezen a napon jegyeztem fel Naplómba, hogy az apátiák a Turt Dalhának hívják.

—.—

Estére a leásás annyira előre haladt, hogy a jobb oldalom a IIIj nagy oszlop hegye napfényre került.

Délután nagyobb evezéseket végeztem. Az épitmény előtt le és fel csolnakáztam, majd felevezetem a part végigvizsgálása céljából.

Délután 4 óra körül Kozma főbiró látogatott meg. Kocsin jött ki és nagyon kellemes fürdést rendeztünk. Ő maga annyira megfürdött, hogy az úszó dresse is vizes lett. T. i. ő is, mint Györffy bátyánk, a hideg vizet nem bírja: török! Megbeszéltük a jelenlegi ásatás célját, eddigi menetét.

Este 6 órakor a munkát abbahagytuk. Megirtam egy levelező lapot az én drága kis feleségemnek és az én kis leánykámnak, egyet Ecsedi Istvánnak is. Kozma barátom elvitte őket.

A fiatal Szőkét este hazaküldtem dohányért és tojásért s igy ketten maradtunk az öreg halásszal. Elpanaszolta, hogy a fia felesége elesett és elvetélte a gyermekét. Nem is szereti, mert szeleburdi, aki nem megy ki jóra.

Hiába ültünk a tűz mellett, kabátot vettünk magunkra, mert hűvösödött az idő. A „hűtő kamrából" kihoztam a tejet és 5 csuporral bekortyoltam belőle. Az este egyre sötétedett s a túloldali fákon egy Ikuvik madár el kezdett kiáltozni. Erre balfelől, a lapály végéről egy másik bagoly csunyán nyávogott.

Ez már a Macskabagoly. Hangja úgy visitált a nagy csendességben, hogy szinte megborzongott bele a hátam. Ma d.u. különben 4 Bakcsót is láttam.

Este versenyevezősök mentek lefelé gyors iramban a Tiszán. Ezek itteni megjelenésével kapcsolatban megfigyeltem, hogy milyen érdekesek ezek a szabadban élő embereink?

Ugyanis ezek a versenyevezősök hajójukkal a gulácsi nagy palaj déli végén kikötöttek. Az öreg Szőke ezt azonnal észre vette fiával együtt és többé le nem vették róluk a szemüket: vajjon kik lehetnek ezek az idegenek, honnan jönnek, mit keresnek itt és hová akarnak menni? Valóban az ősi ösztön működik bennük, ha környezetükben idegen ember vagy állat jelenik meg! Addig nem nyugosznak, míg pontosan mindent meg nem tudnak! Mereven néznek, latolgatják, találgatják a körülményeket. Most is, hogy a 4 férfi a versenyhajóba ült, azonnal mentek a partra, a csolnakhoz, hogy közelről láthassák őket, ha tovább jönnek felé. Pár perc multva már siklott is a keskeny hajó előttük és azok nagyon hangosan kiáltottak:

—Mennyire van a Szamos torkolata?—kérdezték.

Persze, a magyar ember az sohase mond se pontos időt, se pontos távolságot. Szőke bácsi egy félórát mondott. Hallottam, mikor ugyanezt kérdezték a révnél Piros Gábortól, aki már 1 óránnyira becsülte nekik a Szamos torkolatát. No de mindez nem fontos! Fő az, hogy az idegenek baj nélkül eltávoztak a környékről!

Az öreg illatos szénát hozott fekvőhelyére valamelyik közeli boglyából. Az éjszaka már hűvöskés, az ember a hideg ellen úgy védekezik, ahogy lehetséges. Jó a bő alom is, de egy délre néző félereszmégis csak jobb volna, mert az eső ellen is véd! A Kecskebékák egész délután erős szélással jósoltak most is a közeli esőt. Szőke mester azonban nem sokat ad a szavukra! „Gyakorta becsapják az embert!"

—:—

Ma az inséges munkásoknak összesen 2 P. borravalót, Szőkéknek 3 P. előleget adtam.

1932 augusztus 23.

Kora hajnalban arra ébredtem fel, hogy még mindég erősen ég, fáj napégette testem, valósággal szenvedtem vele! A Holdvilág még sütött teljes fénnyel, mit mutatott a hajlékom mellé tűzött nyárfagallyaknak a sátor lapján szépen kirajzolódott árnyéka.

Künt az erdőben a varjak hangosan károgtak. Az öreg Szőke szerint ilyenkor baglyot látnak.

Kitekintve sátorom nyilásán a reggeli szürkületben mintegy üdvrivaltam a szemben jól látható faalkotmányunkat! Csak az az új oszlop, mely tegnap a partból kidugta a fejét, csak az tudna beszélni!

Az öreg Szőke parazsat kapar a hamu alól, rárak, fújtat..... mignem a kis füstgomolyag tövén megcsillan az első sárga lángocska, egész nap, késő estig, a mi életünk melegítő, éltető mécsese .....

Miután a sátor gerinc zsinórjára felaggattam a légyfogó szalagokat, borotválkozás után meleg teát ittam és 6 órakor embereimmel megkezdtem a munkát. Pontosan a tegnapi munkásaim jöttek másra is. Beállítottam őket a partlemyesés folytatására. Ez a földmunka legkönnyebb és leggyorsabb menete, minden felásott vagy lapátolt föld zúdul be a Tiszába.

Embereim jó hangulatban voltak. Elbeszéléseikből az arra érdemeseket jegyzem fel. Így egyik munkásom elmondta, hogy volt egy rettenetesen rúgós, hamis tehene, nem érdemes volt tartani, elhajtotta a vásárra. De mielőtt indultak, még ivóvizébe öntöttek egy fél liter pálinkát, de kapott a vásártér előtt is ugyanannyit. Ettől a tehén olyan jámbor lett, mint a bárány, állott a vásárban, mint a birka! Hamis, rúgós lóba is szoktak ezen a vidéken pálinkát önteni, itt ez a szokás! Így csapják be egymást a derék magyarok!

Piros Gábor egyszer Eperjesen járt és ott látott egy „Mátyás-szobrot." „Olyan kő oszlop volt alatta, mint egy jó bogya széna, körülte meg a fiai állattak." Köztük volt Kinizsy Pál is, a kardját a kezében tartotta:

—„Hej Palikám, mondtam neki, most vághatnál, most van kit!"

Az öreg Kónya Péter gulácsi ember elbeszélése szerint, Jándon van egy derék nagy ház a régi Tisza-meder partján. Ennek a háznak a mestergerendájára ez van felírva:

„Bivéry kapitány
Itt ment által a Tiszán."

Ez a Bivéry pedig a Rákóczi katonája volt. Érdekes különben, hogy ezen a vidéken milyen Rákóczi-kultusz van! Beszélgetés közben nem egyszer említik naponta a „szegény Rákóczit", aki öreg napjaira nem maradhatott az országban.

8 órakor reggeli szünetet tartottunk. Én tejet ittam. Az ifju Szőke hozatt Gulácsról tejást és egy szép sárga dinnyét, aminek megörültem.

Reggeli szünet után a lecásásnál fatörzsféléket kezdtek mutatkozni. Azt gondoltam, hogy úszadék fákkal lesz dolgunk itt is.

A munkáról készítettem néhány fényképfelvételt.

A lecásást most már nagy figyelemmel kisértem. Egy hatalmas ágas törzs tünt elő, végével a Tisza felé és mellette több cölöp-karónak a hegye. Az úszadék-fáknak gyanitott darabok tehát mégsem azok. A karóhegyek pedig sort alkotnak.

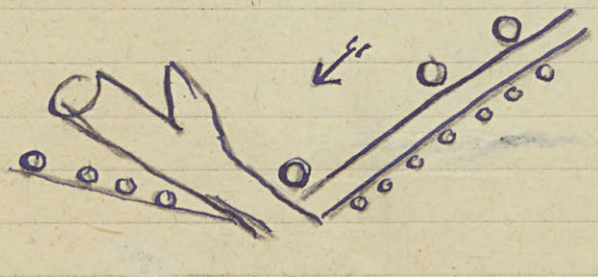

Minthogy az úttestnek vélt épitménnyel ez az új karósor csaknem derékszöget zár be és azon keresztül látszik hatalmi: arra kell gondolnom, hogy többé nem úttesttel állunk szemben, hanem olyan várfal-

SŐREGI FELVÉTELEI 1932 AUG. 23.-ÁN.

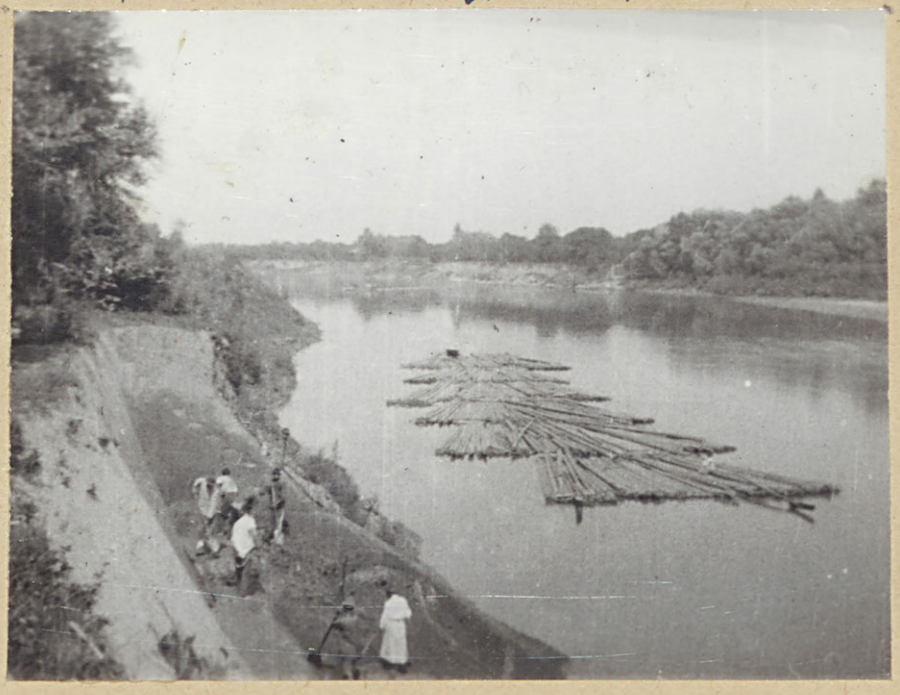

DÉLELŐTT KÉT TUTAJ VONULT EL ELŐTTÜNK. AZ ELSŐRŐL KÉT FÉNYKÉPFELVÉTELT KÉSZÍTETTEM: AZ EGYIKET A TUTAJ ELEJÉRŐL, A MÁSIKAT A TÁVOLODÓ TUTAJRÓL. A LASSAN, ZAJTALANÚL ÚSZÓ TUTAJOK VAGY LÁBBÓK HOSSZÚ ÉVSZÁZADOK ÓTA A TISZAI TÁJAK JELLEGZETES %.

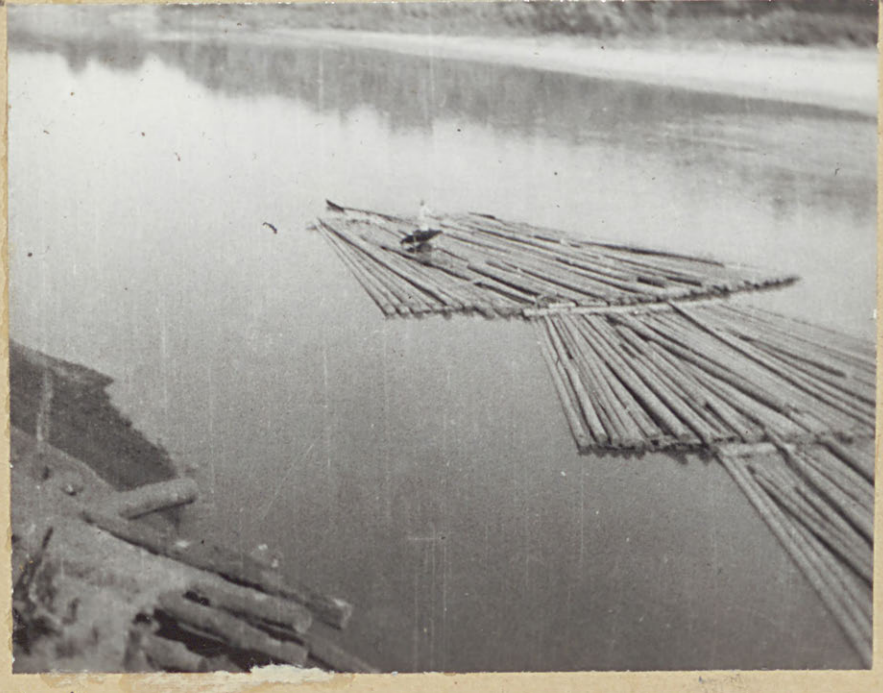

%

MESÉLŐ JELENSÉGEI, NÉPÜNK KÉPZELETÉBEN

A HALOTT ERDŐK KÖLTÖZÉSE A MÁSVILÁGRA!

UTASAI SOK VESZÉLYNEK VOLTAK KITÉVE AZ EGYKORI GONDOZATLAN MEDERBEN ÉS SOKAT SZENVEDTEK MIND AZ IDŐJÁRÁSTÓL, MIND A LESBEN ÁLLÓ RABLÓKTÓL.—

alapzattal, melynek már csak egyik szöglete maradt meg itt a magas part alatt!

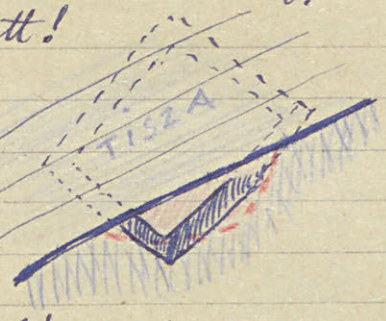

ELSŐ ELKÉPZELÉSEM EREDETI VÁZLATA. PIROS A FELTÁRT RÉSZ.

Így, a rajzvázlat szerint képzelem el!

Kezd az ásatás nagyon érdekessé válni és szorfelett izgat a probléma: hát csakugyan nem egy úttörtől lesz ró, hanem valamely ősi palánkvárról, amilyet Takáts Sándor ír le „Rajzok a törökvilágból" c. könyvében? Boldog voltam! Ha most cikázott volna előttem egy Fecskefarku pillangó, egész bizonyos, elfogtam volna!

De látványosságban van nekünk itt másban is részünk! Egy 11 óra körül két lábbó (tutaj) úszott lefelé. Az öregek illedelmesen köszöntek és magyarul beszélgettek velünk, de egy fiatal ember már szót se tudott magyarul. Az első tutajról két felvételt készítettem. Az öreg tutajos nagyon bámulta a mi épitményünket és korhatározó véleményt is nyilvánitott:

„Ez a Krisztus előtti időkből való!"

Mivel egy haladó tutaj nem respektálhatja az emberek kifejlését, ráhagytuk megállapitását, ami különben meglepett egy ilyen egyszerű ember szájából. De ennél is jobban meglepett az elibénk úszó 2-ik tutaj, melynek az első kormányosa egy nagyszakálú zsidó ember volt! Ifjú koromban láttam elég tutajt Cigándon, de ilyen kormányost sohasem! A spóroló élelmes öreg különben nagyon komikusan festett, mert egyetlen úszó gatya volt rajta!

Délelőtt betakarittattam a már feltárt épitmény felületét is, mert a fal lemyesésekor most is sok rög szóródott reá. A faltőben levő földpadkákat még meghagyttam lenyomó súlynak.

Ujabban egyre azon töröm a fejemet, miképpen lehetne ezeket a nagy homanti és korent törzseket ha majd rákerül a sor, a partra emelni? Gondoltam már csigákra, menedékes földfeljáró vájására,

melyen egy eketalyiga segitségével 2 lóval lehetne a súlyos darabokat felhúzatni.

Végül is megkérdeztem munkásaimat, főleg az öreg Piros Gábort, hogy nem ismer-e valami ősi módját az ilyen fatörzsek felhúzásának? Szerencsére a magyar nép ősi tapasztalatokon nevelődött nagy gyakorlati esze megsegitett most is.

Piros révész ugyanis elbeszélte, hogy a meredek parton úgy kell a nagy szálfákat felhúzni, mint ahogy a tele hordót szokták a pincéből két kötél segitségével.

Akkor csaptam a homlokomra! Szülőfalumban, mint szőlősgazda hányszor láttam ezt a műveletet saját kőpincénk gádorában, és most eszembe nem jutott! Többé nem törtem ezen a fejemet, hanem várlatot készitettem magamnak:

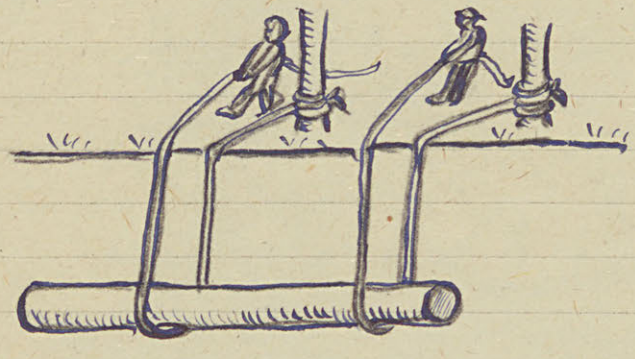

A 78 éves Kónya Péter 1854-ben született. Abban az évben olyan viz volt a faluban, Gulácson, hogy a keresztanyja lábbón vittel a paphoz kereszteln. A pap háza lábas ház (cölöpökre épült) volt, annak nem ártott a viz, a falubeli házak is mind paticsfaluak voltak, négy sarkuk alatt egy-egy vastag tölgyfaoszlop. Az emberek, ha a házuk alá jött a viz, felmentek a padra lakni, de a jó cölöpös házak nem dültek össze. De ha a Tisza ma kijönne, a mostani házak mind összeomlanának.

Régen, ha árviz volt, aratáskor a barázdában fogták a patykát. Egyszer a gulácsi határon egy nagy dereglye akadt ki. 1880-ban Kónya bácsi 22 napig volt a töltésen, téli árvizben. Egy jégtáblán 2 rókát és 3 nyulat látott. Mikor a jégtábla szétszakadt, a rókák a part felé úsztak. Piros Gábor egy áradáskor 18 nyulat szedett össze a csolnakba. Egy éjszaka meg két fiával egy szalmakazalon keringett ide-oda a szélben, amit az árviz emelt fel.

mig végül kikötöttek. Az öreg ezt olyan jóizűen tudta
fűszerezni és leadni, hogy mindnyájan nevettünk rajta.
Délre a panyolai papék egy kis leánnyal finom ebé-
det küldtek: csirke levest, pecsenyét ugorkával, töltött
káposztát és tésztát.
Déli munkaszünet alatt előzetesen fürödtünk a
palajon, még a munkások is kedvet kaptak reá. A
jó ebédet sátorom előtt fogyasztottam el, utána a
fűzfák árnyékában szunditottam egy keveset.
A munkát 2 órakor kezdtük meg d. u. az északi
palánksor és környezete kibontásával.
A Turtői palajon körben úriasan öltözött fehér
cselédek fürdőztek. Olyanok, akik Pesten jártak,
olyan „kikapás népség." Piros Gábor hívta is őket,
de csak nem jöttek a munkahelyre. Ellenben
fürdés után megnézték sátoromat és aztán el-
sétáltak a rév felé. Szőke bácsi szerint egy gulácsi
ember lányai, „de csak hadd' menjenek!"
A nagy meleg és más jelek is arra mutattak, hogy
zivatar vagy eső lesz.
– Nem lesz eső! – mondta az egyik emberem – Mert
az éjszaka a kis riskatehenem az udvarról nem ment
be az ólba."
Nem is tudtam, hogy a riskatehén is tud időt jó-
solni!
Egyszer csak berreg a gépkocsi. Kozma főbiró érkezett
meg. Átmentem érte a csolnakkal. A lelkes ember nem
tud nyugodni, újra és újra kilátogat. Elmondtam neki
az újabb fejleményeket: nem úttest a faalkotmány, hanem
annál becsesebb lesz, aligha nem egy palánkvár maradványa.
Aztán elmondta, hogy Scherf dr. Tiszapolgárról Nyíregy-
hásán keresztül fogaton jött Vásárosnaményba, onnan
Apátin keresztül Panyolára. Bizonyos felszerelések vonaton
érkeztek, de a szükséges iratokat a kiváltáshoz nem hagy-
ta ott, ezeket kell tőle elkérnie.
Alig néztünk szét Kozma főbiróval, Scherf dr. kocsija
Panyola felül megérkezett, hozta magával a papat és a

jegyzőt is. Voltunk tehát elegen a Zsaró-kertben, csak Győrffy István hiányzott még.

Scherf dr. aug. 21.-én vasárnap hajnalban 2 órakor inditatta el Csepregi Mátyás fogatát Nyiregyházára, honnan Vásárosnaményba aug. 22-én d.u. ½6 órakor érkeztek. Scherf Emil az nap reggel ugyanoda vonattal futott be. A fogaton a kocsison kivül ifj. Csepregi Mátyás és Nagytajos egyeki emberek jöttek. Egy fúrófelszerelés vonaton tette meg az útat Naményba.

Scherf Emil a Csepregi-fogaton ma d.e. Apátin keresztül Panyolára kocsizott. Megtekintette a Vásármező-dombját és most vendégeivel, Szarka Bódival és Csonka jegyzővel ide költözött. Elmondta, hogy a beszintezett helyeken fúrásokat fog végezni, az abszolut magasságot fogja megállapitani.

Estére az ásatási eredmény nagyon érdekes volt. Ugyanis egy új karósor vonúl, csaknem derék szög alatt, az eddig úttestnek nevezett épitményhez. A karósor mellett egy nagy fatörzs van leesve, mely két oszlopot nyomott el. (I É, II É).

Ugy látszik, hogy ez az új karósor a III j oszlop megett keresztül hatol az épitményen. Ha ez csakugyan bebizonyúl, nyert ügyünk van!

Scherf Emilnek Panyolán szereztek szállást. Ő minden hajnalban onnan fog ide kijárni s ezért a panyolaikkal be ment a faluba. Kozma főbirát várta a gépkocsi. A sofför mellé ültette az öreg Kónya Pétert és hazavitte öt is Gulácsra. Ime „hogy felvitte Isten a dógát!"

Vacsorára megmelegitettük a töltött kápontát és utána felvágtunk egy nagy görög dinnyét, ami bizony nem volt jó. Baranyi Károly, a panyolai magyar hozott ki ma 5 darabat, melyekért 1'40 P-t fizettem; beállitottuk mind a „hűtő kamaránkba". Különben ezen a vidéken nem is terem jó dinnye.

FOT. SCHERF EMIL 1932 VIII. 23.

DR. SCHERF EMIL OSZTÁLYGEOLÓGUS SZAKMUNKÁSAINAK SÁTORTANYÁJA A ZSARÓKERTBEN.

SCHERF EMIL A TÖLGYFAÉPITMÉNY KÖZEPÉN
FOT. SŐREGI 1932 VIII. 23.

AZ I/É, II/É ÉS AZ ÉSZAKI PALÁNKSOR KÖZÉ DŐLT HATALMAS TÖRZS A KÉT OSZLOPOT FERDÉRE NYOMTA. AZ ÉSZAKI PALÁNKSOR ½

½ MEGDÖNTÖTTE AZ ADDIGI ÚTTEST-ELMELETET, MERT KERESZTBEN ZÁRJA LE AZ ÚTAT.
SŐREGI FELVÉTELEI 1932 VIII. 23.

Vacsora után a tűznél sokáig elbeszélgettünk a holdvilágtalan csillagos ég alatt. Vadmadár hangokat és „halkapásokat" agnoszkáltunk. Az öreg Szőke vidra-kalandokkal hozakodott elő, de újat, amit még nem jegyeztem fel, nem mondott.

Lefekvés előtt feljegyeztem még apró-cseprő napi kiadásaimat. Tej, tojás, dinnye, bor, dohány, borravaló stb fel megy naponta 3-5 pengőre.

1932 augusztus 24.

Reggel arra ébredtem, hogy a derekam fáj. Mert úgy látszik, ezen a kemény szalmazsákon nem tudok úgy forogni, mint a jó madracos ágyon! Hej pedig a harctéren de mindenféle helyeken kellett az embernek aludni! De hát 14-15 extendő alatt elpuhul az szervezetünk!

Scherf Emil már 6 óra előtt megérkezett. Mire a munkát kezdtük, ők is megkezdték a fúrógép felállítását. Az én munkásaim az új karósor körül haladtak a le ásással. 4 felvételt készitettem róluk.

A lepcsős fal és az új karósor közt, a kék agyagban rengeteg rőzse van. Középen áll két kis cövek, különösen azok körül van sok rőzse. Találtunk egy bothoz hasonló gallyat is. Kár, hogy az ásó elvágta.

A III; oszlop mellett mutatkozó nagyobb cölöp sor dél felé szépen kibontakozott. Végtelenül kivancsi vagyok, mi következik?!

Délelőtt a leásás szépen előre haladt.

Hűvös, szeles idő támadt, a Tisza nagy hullámokat vert. Pompás volt rajta csolnakázni! A keresztbe haladó karósor mellett alakulnak ki a cövekek és a fatörzsek. Ezeket még pompásabb volt nézni, szemlélgetni!

Délután hideg szélben folytattuk a munkát, csaknem megfáztam.

Délután Kozma főbiró nyolcad magával érkezett meg. A vendégseregben volt a vásárosnaményi Eötvös-család egy tagja, annak felesége, egy járásorvos, Horváth kolgabiró stb. Velök elég sok időt töltöttem el, nézegetve a fa alkotmányt. Az embernek százféle kérdésre kell választ adni és van, aki saját véleményét mondja el. Szerencsére Kozma György barátunk már nagyon beletanult a középkori régészetbe s igy felvilágositó munkánk megoszlik. Különben a drága barát 2 dinnyét is hozott nekem ajándékba.

Mikor a vendégsereg eltávozott, át kellett öltözködnöm, olyan hideg volt.

Az öreg Pirosnak üzentem, hogy jöjjön estére tüzhelyünkhöz és járja el nekem a „rókatáncot". Azt mondták a munkások, hogy az öreg ezt kitűnően érti. El is jött a derék magyar, kapott egy findzsabort, de valahogy restelltem egy ilyen tiktes öreg emberrel rókatáncot járatni! A Bodrogközön cigány sihederek mutatványa ez!

Egy révésznek már pirkadathor talpon kell lenni, azért korán fekvők. El is köszönt nem sokára ökelme, ellenben mi még diskuráltunk Szőke bácsival. Hogy a „vén Piros" itt ült közöttünk, eszébe jutott egy régi csinytevése, melyben a megkárositott cimbora éppen ő volt, de még ma se tudja, hogy ki követte el vele szemben?!

Megraktuk a tüzet, hogy jól világitson. Naplómat a fénynek forditattam és Szőke bácsi szépen elbeszélte, hogy mezőőr korában, a panyolai Nagy szegben, éjnek idején, hogy fontott ki egy mézzel telt odut?! Elbeszélését gyorsirással jegyeztem le:

„Azt mondja egyszer a vén Piros: Szőke koma, van két rajom, két fába'!

– Hát oután milyen fába'? kérdezem.

– Az egyik diófába', a másik almafába' – feleli.

– Hm! mondom magamba', e' mán rossz! Mindakettő termőfa. De azér' mondom az öregnek: Nem mutatná meg?

Erre azt felelte: nem! Majd csak akkor mutatom meg, ha ki akarjuk venni!

Mán ha itt vagyok, mondok, szeretném látni, mert ki tud ide jönni magátul, ebbe a szegeletbe!

Az öreg Piros erre ráállott: menjünk hát komám, megmutatom!

Elmentek együtt szépen, de közbe' megállott: tudja mit, ha nálam nélkül hozzá nyúl, nagyon megharagszom a komára!

Így augustus végin vagy september elején lehetett, mikor a vén Piros bizalommal megmutatta a két fát. Ez egyik almafa, a másik diófa!

A fáktul visszajöttünk a ré'hez, ott elköszöntünk egymástul, de én nem maradtam a mezőben, hanem nyomba' haza mentem. Magamho' vettem egy köpüt, egy kis fúrót, kis balta meg pipa mindeg nálam van!

A köpüt belekötöttem egy fehér vászon abroszba, ráakasztattam a balta nyelére. Az asszonynak megmondtam, hogy: várjál! A gyermekek le se feküdjenek!

Akkor bevártam a setét estét és úgy toronyiránt mentem ki a pannyolai szegbe. Nem az úton mentem, hanem csak a mezőn keresztül, mint a' féle mezőőr.

Kifelé úgy mentem, mint a nyúl, meg-megálltam, hallgatóztam, oszt' újra mentem, mert-tetszik tudni-egy mezőőrnek nagyon kell ilyenkor vigyázni!

Mikor megtanáltam a nagy diófát, a tövihez leraktam a köpüt és a Hátt tiszából hoztam egy marék sárt meg egy nádszálat. Akkor a sárral betapasztattam az odúnak a lyukját, a másik ódalon meg kikopogtattam magamnak, hogy milyén mélyen van az odú. Ott az odú alján fúrtam egy lyukat és abba bele dugtam egy olyan 20 cm hosszú náddarabot. No, akkor rácsihaltam a pipámra és vagy 3 pipa füstjét a nádszálon befújtam az odúba.

A méhek csudára dongtak szegények! Ha egyszer-egyszer befújtam a füstöt, a nád végét befogtam.

Mikor a szegény méhecskék elcsendesedtek,

kihúztam a nádcsövet és azt a lyukat is sárral bedugtam. Akkor leoldottam a kötőmet és a betapasztott nyilás felett körülkötöttem vele a fát. Ez azér' kellett, mert a fán körülcsavart kötő fel fogta a kopácsolás hangját, így nem hallatszott messzire. Akkor a bejáró eredeti nyilást éles kis baltámmal lefelé kivágtam, annyira, hogy a karom beférjen. Így az egymás mellett csüngő sonkolyos mézes táblákat kiszedtem és beraktam a köpűbe. Az odút jól kikapartam, hogy ne maradjon benne semmi. Akkor a köpüt bekötöttem az abroszba, ráakasztottam a balta nyélre és haza, toronyiránt, ahogy jöttem!

Azután sokáig nem mentem a panyolai Nagy szeg felé. Csak úgy 2 hét mulva vetődtem arra, a revész kunyhó tájára. A vén Pirossal tanálkoztam, mondja nekem: Hallja kend, elvitték a méhet, nem kend vitte el? Mondok neki: Hát csak nem gondolja, hogy én vittem el, hisz' azóta nem értem rá meghalni se!

– Hát csakugyan nem kend vitte el! – tünődött, szinte mán el is hitte. Én meg csak mondtam neki:

– Legalább mutassa meg azt a fát, mer' én nem is tudom magam tájékozni, merre vót az a diófa? Elindultunk keresni. Én másfelé indultam, mint a vén Piros.

– Ne arra menjék kend!

– Hát nem erre mutatta? – tettettem néki a tudatlant.

– Hát lássa, így nem ettünk mézet!

Mikor osztán a diófa alatt el kezdtem neki szidni, hogy miféle ember lehetett, aki ezt cselekedte, olyan igazán tudott a vén Piros rám nézni, hogy ma is még egymásnak jóemberei vagyunk!" (+)

—.—

(+) Id. Szőke Sándor elbeszélését felhasználtam a Déri Múzeum 1934. évi Évkönyvében megjelent „Vadméz szedés tilosban" c. kistanulmányomban (101–102 l.) utóbb szerzett közelebbi adatok némi kiegészítésével pl. gyékény méhkas, agyagos sár, sarjudohány használata.

Míg Szőke bácsi mézszerző tudományát bizalmasan bevallatta, egyre erősbödő szél suhogott és a csillagok olyan alacsonyan tüntek fel, hogy a fűzek rezgő koronáit érinteni látszattak.... De ha ezt csak látszatnak minősítjük, azt már némi fantáziával jobban elhisszük, hogy a magasan járó esti szelek suralják a csillagok tűskéit....! Azt azonban saját szememmel láttam, tisztamerő valóság volt, hogy a csillagfényes estében egy Szürke gém lassú szárnyveréssel végig repült a Tisza gyengén kéklő vize felett és én mégis azt hittem, hogy egy gyönyörű keleti mesét hallok az Álmok országáról....! Milyen furcsák is vagyunk mi, tollforgató emberek ?! A látszatot valóságnak és a valóságot mese szerű álmodozásnak szeretjük feltüntetni...!!

A mai nap látványossága volt egy szálldosó Gyurgyalag-csapat is!

Mikor alvásra bebújok sátoromba, előbb egy törülközővel kikergetem a kellemetlen legyeket, a sátorozó ember bosszúságát. Aztán levetkezem és az öreg Szőke beadogatja tevekör takarómat, kabátomat és mindent, ami szükséges. Elkösönünk egymástól és nem sokára már csak a tűzünk hunyó parazsa virraszt védtelen kis tanyánk felett!

1932 augusztus 25.

1/2 5 órakor már felkeltem, mert a tegnapi dinnyeevés szoritott. Az éjjel fáztam; sokszor láttam, mint imbolyog a nyárfagally árnyéka sátorom holdsütötte oldalán.

Ma csak mosdottam és teát főztem. Az öreg Piros tegnap látta, hogy milyen szegényen áll főzőedényünk a parázson, megsajnált és ma hozott 3 db. féltéglát és egy nagy gallyat.

A mai munkával az északi szöglet kibontására fektettem a fősúlyt. Délre megkerestük a jobboldali két hosszanti gerendát a III j oszlop megett, kemeltük azt a 280 cm hosszú nagy farönköt, mely a I É és II É oszlopokat oldalra nyomta és nagyrészben kibontattuk a kereszt-karósort.

Én magam is, Scherf dr. is több felvételt keszitettünk felülről, a Tiszáról csolnakból és a részlet felvételeket helyben közelről.

Érdekesek azok a husángok, melyeket a szögletbe került fatörzsek, kis karók mellé helyeztek. Ezeket is fényképeztük. Az egyik karón két szabályos kerek lyuk van. Tréfásan mondtam Piros Gábornak, hogy ahhoz kötötték a paripát.

Ebéd előtt fürödtem; szalonnát sütöttünk és dinnyét ettünk utána.

Délután a földmunkálatokat befejeztem. Scherf dr. a felső Turmeder cölöpjeit is beszintezte. Ezt kérésemre teljesitette, mert mióta az északi karósor helyzete az úttest-elméletet eloszlatta, az az elgondolás érlelődött meg bennem, hogy ezt a palánkvárat, melynek én a szögletét találtam meg, a Tur-meder, mint vizes árok vette körül. Ez természetesen csak feltevés.

Scherf Emil szintezéseket több helyen végzett. Ma a leásásnál cserepet is találtunk. A találó munkásnak 1·50 P. jutalmat adtam. Panyolai munkásaimat kifizettem (30 P-t összesen) és elengedtem. Holnap-

SCHERF GEOLOGUS AZ ÉPITMÉNY TERASZÁN FÚRÁSOKAT VÉGEZ TALAJMINTÁK UTÁN.

A FÚRÓÁLLVÁNY ÉS A SZINTEZŐESZKÖZ A TALAPZATON. SCHERF FELVÉTELEI 1932 VIII. 25.

ra csak a két Szőkét tartottam meg.

A Turmederrel körül vett palánkvár helyszinrajzát igy képzelem el; a kékkel szinezett részt a Tisza elhordta, a pirossal szinezett részt, ÉK-i sarok, a két ásatás feltárta, a többi képzelt rész a Zsaró-kert alatt feltárásra vár. Lehet, hogy a felső Tur-torkolat belső sarkában észlelt cölöp karák egyszeres védőpalánk maradványai.

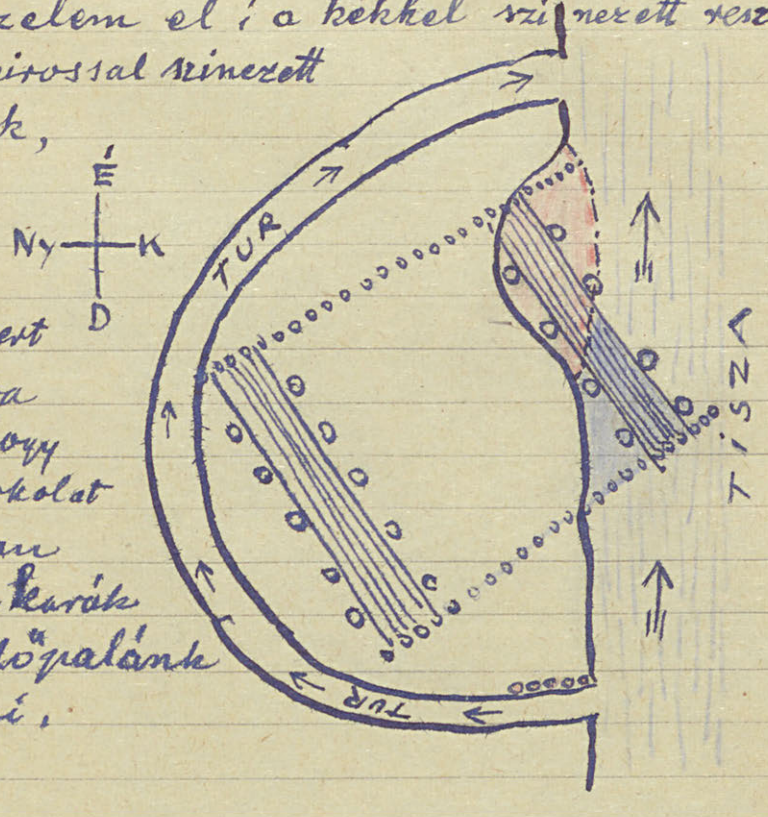

Ma a munkásaim sok mindenről beszéltek. Így pl. egy cigányról, aki maga alatt fürészelte a fát; a Pest városát látogató debreceni civisekről; a fakó szekérről.

A vasalatlan szekérről (fakó szekér) beszélve a kerékkészítés ragadta meg a figyelmemet. Nem volt a kereken vas ráf, hanem a faragott rudat megfőzték, karikába hajtatták és úgy fogták össze. Ebből készült a fakó szekér kereke.

Piros Gábor beszélte, hogy élt Panyolán egy öreg vakember, de azért maga járt ide-oda. Még a legmagosabb tölgyfára is felment és letudta vagdalni a száraz gallyakat. Biztosan a baltájával kopogtatta ki. Egyszer a felesége nem állhatta tovább, hanem megkérdezte tőle:

– Te ember te, hát hogy tudol te olyan biztosan járni?

A szegény vakember vesztére kimondta, hogy őt egy Arany Bárány vezeti! Amint kimondta, az Arany Bárány eltünt, többé sohasem látta!

Ugy látszik, a szabadságharc utáni évtizedek és a közöshadseregben használt német vezényléstől való idegenkedés hatása alatt a magyar parantságban benne él a sorozás, a katona-élet iránti ellenszenv. A legények szeretnének megszabadulni a 3 éves szolgálattól és sorozás előtt próbálkoznak valami testi fogyatkozást szimulálni. Munkásaim beszélték, hogy egy panyolai fiúnak annyi minden folyadékot öntöttek sorozás előtt a fülébe, hogy többé sohase nyerte vissza hallását.

Azonban a sorozóbizottságok is kieszelték lassan a szimulálást eláruló fogásokat. A legegyszerübb az volt, mikor a magát süketnek tettető legénynek végül lassan mondták: elmehet! Mire a szimuláns megfeledkezve magáról, örömében elindult, mivel elárulta, hogy jól hall.

Egy süktséget szimuláló gulácsi legénynek kétszer is mondtak: elmehet, mehet, de az ravaszúl meg se mozdult. Akkor a megette álló altiszt egy krajcárt a padlóra ejtett. A gulácsi legény menten hátrafordult és oda nézett. Igy jöttek rá a huncutságra.

Emlegetnek egy olyan sor alá került beregi embert, akinek a háta megett egy ezüst 5 koronást ejtettek a dobogóra, akkor se nézett hátra!

Este felé egy 40-50 darabból álló Gyurgyalagcsapatban gyönyörködtem. Magasan, szétoszolva, fecskemódra szálldostak a Tisza felett bogarak után és nevöket kiáltozták. Két izben is elvonúltak felettünk, a füzesek felé is kikanyarodva. Számomra nagy élmény volt, mert a Bodrogközön sem Cigándon, sem Sárospatakon sohasem lúttam.

Este Szőke bácsinak a serdülő kis fia vacsorát hozott. Mivel késön érkezett, apja evés után haza ment vele. Igy a fiatal Szőkével maradtam. A vacsorám tej és száraz kolbász volt a tüz mellett.

A fiatal Szőke éverte, hogy most az ő kötelessége engem szóval és élmények elbeszélésével tartani, a maga egyszerű, naiv eszjárásával szerelmi élményeit kezdte mondogatni. Sokat nevettem rajta, mikor elmesélte, hogy udvaralt életében a mostani feleségének. A szülők lefeküdtek, a dunnát, párnát az asztalra rakták, mely mögött ő a lánnyal csókolódzott. Akkor két vámőr jött a lányhoz, ami nem tetszett neki, hiszen akkor a lány nem lehet tisztességes. De ha ők 16-an mentek is egy lányhoz, az semmi! Ez a szokás!

Mindennél jobban érdekelt engem a gyönyörű szép alkonyat! Apáti felé a Tisza veres fényben úszott! A komp mint egy fekete szörnyeteg úszott keresztül rajta lassan, kísértetiesen a még kísértetiesebb pirosas esti színek porában.....

A túlparton ma is Macskabaglyok nyávogtak, a füzesben mögöttünk Fácán kakas szólott, míg a pannyolai „Remete" felől Fürjecske pitypalattyát hallottam.

Az idő hűvösödésével az alkonyat színei elhékültek, örök este lett.... Lefeküdtünk.

IFI. SZŐKE SÁNDOR. ID. SZŐKE SÁNDOR.

FOT. SŐREGI 1932 VIII. 28.

1932 augusztus 26.

Bár a hajnal hűvös volt, de szép idő igérkezett. Mivel ma már csak az öreg Szőke és a fia voltak velem, kissé kényelmeskedve csak 6 órakor reggeliztünk a szokásos mindennapi felkészülés után.

Az egész napot a feltárt épitmény tisztitásával, az alkatrészek számozásával és csinositásokkal töltöttük el, hogy fénykép felvételeink tetszetősek legyenek. Csináltunk is Scherf Emillel kimeritő sok felvételt felülről, a parttóból, a Tiszáról, csolnakból, hogy az épitmény, a mi palánkvárunk, minden részletében meg legyen örökitve. Mert azok a XVI–XVII. századi metszetek, melyek a Takáts Sándor fennebb emlitett dolgozatában láthatók és amilyenek nagy számmal ismeretesek, csak külsőleg ábrázolják a régi magyar alföldi palánkvárakat, de itt mi, a föld alatt eredetiben megmaradt palánkváron valóságos kórbonctani mütétet végzünk és felkutatjuk épitésének legbelsőbb és legapróbb részleteit, belső szerkezetének ősi technikai kivitelét.

De főleg azért is igyekeztünk a feltárt épitményt rendbe szedni, kicsinositani, mert Gömbös Gyula honvédelmi miniszter látogatására számitunk d. u. 6 órakor. Délre a számozást be is fejeztem, Scherf Emil is felvitte müszereit és a szilfák alatt kezdte meg a fúrást.

Munka közben 30–40 Gyurgyalagból álló csapat ismét itt szálldosott a Tisza felett. Ha egy lepkét észre vettek a viz felett, gyönyörü siklórepüléssel csaptak le, de nem tudták elfogni, mert a lepkék ügyes fordulattal a mi gerendáink alá menekültek! Valóban szép látvány volt! Akkor villant meg az ezemben, hogy lehetséges, ez a palánk vár a régi világban is az ellenségtől szorongatott magyarok refugiuma volt!

Néha-néha egy-egy Szürke gém is végigszántott a Tisza felett. Lehetséges, hogy miattunk nem szállott itt le, hanem tovább evezett az apáti palajra....

Ebéd előtt jól megfürödtem, majd szalonnát sütöttem és görögdinnyét szeltem meg, de ez nem volt jó. Éppen falatoztam, mikor a túlsó partról avízáltók, hogy a panyolai pap ebédet küldött. Átevertem és a tésztát elfogyasztottam.

Délután felfogadtam még az öreg Piros Gábort kivel az u. n. „disznóólat" le szedettem. Ez által alulról az áttekintés nagyon megjavult. (+)

A jelzések így alakultak:

1., 2., 3., 4. stb. az északi palánkfal karóinak számozása.

1., 2., 3., 4. stb a jobboldali, vicefelőli karósor.

1', 2', 3', 4'. stb. a baloldali, partfelőli karósor.

$\frac{I'}{E}$, $\frac{II'}{E}$ = az északi palánk belső oszlopai, melyek a nagy rönk alatt elhajoltak.

A szögletben meghagyott karók zöldfestésű gyűrűi azt jelentik, hogy a suhángok addig értek. Ezek a karók, cövekek egytől egyig mind az odahordott rőzsék megkötésére szolgáltak.

Még délután is folyt a takarítás. Az épitményt szépen lesepertettem, magam is tiszta inget vettem fel és turista ruhámba öltöztem fel. D. u. 5–6 óra közt vártuk Gömbös miniszter Mátészalkáról, ahogy azt nekem Kozma főbiró irta és amivel megbiztatott. Ugyanis Gömböst 67 község diszpolgárává választotta és ma volt Mátészalkán a diszoklevél átadása.

17 órakor magam is felmentem a partra.

Mivel a hires honvédelmi miniszter látogatásának hire járt, kiváncsi emberek jöttek, gyülekeztek, köztük tanitók, lányok, régi munkásaim, mezőőrök, révészek, akik mind látni szerették volna

---

(+) Ez a „disznóól" bizonyára úszadék fákból összerakott halmaz volt, vagy még el nem hányt föld kupac esetleg a parttőben hagyott padka, mely az áttekintést zavarta.

az eleven minisztert! Szarka Bódi barátom is megérkezett.

Egyszer csak, úgy 17 órakor túlról egy magános autó. Én már láttam, hogy ez nem ministeri kocsi. Kozma főbíró és Horváth szolgabíró szálltak ki belőle. Így hát Gömbös Gyula nem jön el!

Kozma elbeszélte, hogy délelőtt lett volna a miniszternek szabadideje, de az alispán nem gondolt egy délelőtti kirándulásra, ebéd után pedig a miniszter, mint vendég, elment a miniszterelnökhöz Tiborszállásra. Kozma főbíró próbálta ugyan rávenni a látogatásra, de sajnálkozva jelentette ki, hogy nem rendelkezik idejével.

Erre fel a kíváncsiak is eloszlottak, mi pedig jó kedvűen borozgatással és beszélgetéssel mulattattuk magunkat. A gyurgyalagok a Tisza felett nagyon kedvem szerint kiáltoztak.....

Bor és napfogyatkával a vendégek eltávoztak. A hangos beszéd hirtelen elhalt, mint a jótó zápor suhogása a vizen vagy a lucskos lomberdőn.....

Este a tűznél.

Vacsora alatt, de még inkább utána, mikor már csámcsogásunk is megszűnt, körülölelt bennünket a Természet éltető csendje....! Három-négy italozó milyen lármát tud csapni, de azaz néhány millió m^3 víztömeg, mely itt hömpölyög tőlünk pár lépésre, annyi zajt se csinál, mint egy nyomorult szunyog, mely itt sivítva örökösen a fülkagylónk körül!

Az esthomály felébreszti a bagoly nemzetségét is. Legkisebb köztük a Kuvik, de neki van a legélesebb hangja. Az Erdei füles bagoly ritkán hallható, ellenben a Macskabagoly nyivákolása minden estét felborzolja idegeinket. Jól tudjuk kitől származik mégis egy parányi ösztönös félelem szivárog ki a lelkünkből.

Az öreg Szőke megszólal:
– Nem szereti a tüzet!
– Hogy-hogy? – kérdezem.
Erre elbeszélte fiatalkori élményét a bagollyal.
Serdülő korában, októberi éjszakákon, lovat legeltetett a „Tur-tübe". A faluból többen mentek ki. Guba vott rajtuk, mert reggelre derek jártak. Úgy 30 esztendővel ezelőtt történt, hogy a legeltető suhancok egy nagy körtefa alatt tüzet raktak. Gubástul a tüz köré feküdtek és úgy pipázgattak, beszélgettek. Egyszerre valami nagy madár suhant le, bele rugott a tüzbe és azt szerte-széjjel vágta.....
A fiúk legnagyobb része nem tudta, mi az Isten csudája történt?! Aki nem hallotta, hogy a bagolynak van ilyen szokása, az úgy megijedt, hogy elfutott, ott hagyta a lovát is, csak az életét mentse meg!!
Az ilyen váratlan beavatkozás veszedelmes lehet akkor, ha már alusznak a tüzkörül, mert a szét rugott parázs meggyújtja a gubát és ha későn veszik észre megtörténik a baj. Egyik-másik guba most is füstölt.
Állitólag a bagolynak ezt a tüzre haragvó szokását Gulácson ismerik. Az esti szabad tüzet váratlanúl szétrugja és tovább rebben, mint valami boszorkány.
Vallatásra Szőke bácsi libanagyságra emlékezett. Holmi kisebb bagolyról fel sem tételezhető, hogy egy kupac parázstüzet egy rugással szétbány jon. Ez csak a Nagy füles bagoly, a Buhu lehetett.(+) Különben Szőke harcsahorogra is húzott már baglyot. Szerinte a dunai halászok fecskét, varjút, verebet, kigyót is tesznek a horogra, melyet mindig a gerincen húznak át. Szegény állatok néha napokig szenvednek a horgon. Kigyó, gyik, béka félék a horogra általánosan használatosak.

(+) Ezt az adatot „A tüzre haragvó Buhu" c. alatt leközöltem a Nimród Vadász újság 1934. évi folyamának február 1.-i számában „Bodrogközi"-alá irással, több kiegészitő ornithológiai megfigyeléssel együtt.

Ezen a vidéken a régi, elhagyott Tisza medreket, morotvákat „Halvány"-nak nevezik. A legujabb 1925-ös 75000-es katonai térképen csak Gergelyi és Jánd között találjuk ezt az elnevezést alkalmazva itt a Tisza háton.

Szőke elbeszélése szerint régen a Szamoson át olyan kis „tutajon" jártak, melyet egy csepükötélen vezettek egyik parttál a másikhoz. A tutaj a csepükötélhez egy facsigával volt hozzá kötve. Az átkelő a tutajon állva belekapaszkodott két kézzel a csepükötélbe és „átfejte" magát a túloldalra.

Hanem most lássuk az öreg Szőke elbeszélését egy megtörtént gulácsi halásztragédiáról, melynek én naplómban „A véghorog áldozatai" címet adtam.

Szabad tűzünk világitása mellett gyorsirással jegyeztem le a következőket:

Ez előtt 31 esztendővel 3 fiatal gulácsi ember: Bakos István, aki 28 éves, Vass András, aki 30 éves és Nánási Ferenc, aki kb. 25 éves volt, egy ladikon halászgattak a Tiszán. Nem közösbe halásztak; mindenki magának rakta ki a „véghorgot" meg a „csukahorgot."

Március 16-án mind a három halásznak ki volt rakva a véghorga a gulácsi Igonnya-kertnél a Tiszába. Mind a három pergős véghorog volt 3-3 „terhelő kővel", rajz szerint (fenék horog).(+)

A tiszai halászatot itt Uray képviselő bérelte, aki Hetényben lakott (Hete), de aki az orvhalászokkal nem sokat törődött, úgy hogy nappal is fel lehetett volna szedni a horgot, anélkül, hogy baj történt volna. De a Sors nem igy gondolkozott!

Nánási felesége azt mondja este:

— Feküdj le mán Feri! Ne ülj fenn!

(+) A „véghorog" másik fajtája a „tetőhorog".

– De hogy fekszek! Megyek én ki a horogho'! – mondta vissza Nánási.

– Menjél a fenébe! Most arra a Tiszára? Éjszaka van, setét van, nem érdemes!

De a fiú csak nem hallgatott az asszonyra. Elment. Felköltötte Bakost és Vass Andrást, akik hajlattak a Nánási szavára és éjszaka együtt kimentek. Pedig pergős fenékhoroggal a halász rendesen kint hál, de mert most márciusban még hideg volt, a gulácsi fiúk nem maradtak kint éjszakára. De a Nánási kedvéért mégis kimentek.

A parton elébb azon tanakodtak, hogy kinek a horgát szedjék fel elébb? Mivel a Nánási Ferié volt elébb, hát ahhoz fogtak. Mindenki a maga horgát szedte.

Mikor tehát a csónakba szálltak, Bakos tartotta a kormányt, Nánási fejte az inat fel a csolnakba, Vass pedig a csolnak orrába ült, evezett.

—.—

Hogy a szerencsétlenséget jobban megérthessem, Szőke, a kishalász mester előzetesen elmagyarázta nekem, hogy a véghorog hogy van a csolnakban a lerakáshoz előkészítve, hogy fektetik le a Tisza fenekére és miként kell amtán csolnakba szedni.

A véghorog-in a csolnak habdeszkájának a tetejére van lerakva és pedig úgy, hogy a horgok kívül lógnak, az in pedig belül lóg karikába szedve. Minden horogköz egy ilyen karikát vagy hurkat képez. A három terhelő kő a csolnak fenekén a horoginhoz szerelve az előbbi rajzszerinti elosztásban. A horogin a parttöbe vert pergős karóhoz van kötve.

Ha a kormányos hátul balfelől ül, az in lerakó a csolnak jobb oldalán helyezkedik el és fordítva. Ez azért szükséges, hogy az evező az in lerakát ne zavarja.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN KÉZIRAT-TÁR

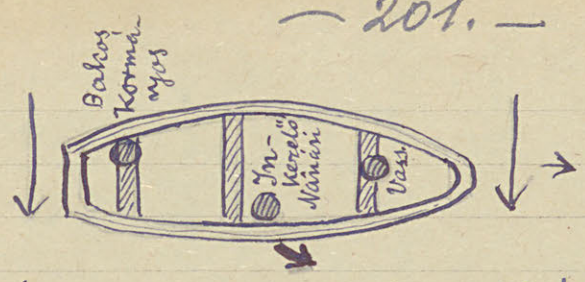

A kormányos a csolnakat a vízfolyás irányával 45° ∠ alatt tartva, igyekszik egyenesen előre haladni az evezés közismert szabálya szerint, mégis, mire az inlerakó az utólsó terhelő követ is kidobja, a véghorog nem alkat derékszöget a folyás irányával, hanem haránt fekszik a vízben. Mert a víz sodra a csolnakat mégis leviszi.

Mikor a csolnak halad előre, az, aki a véghorgot kezeli, a jobb kezе mutató ujját tolja előre a habdeszkára helyezett hurkok alatt abban a szegletben, melyet belől a habdeszka a csolnak oldalával alkat. Ezt keresztmetszetben az alábbi ábra mutatja:

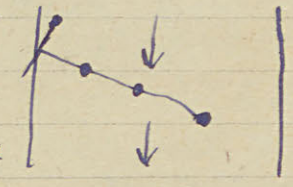

Nagyon fontos, hogy a kormányos az irányt az in követése alatt pontosan betartsa, az inkerelő a hurkak kilökésekor a legkisebb fennakadást el ne kövesse, mert különben bajok származhatnak, különösen áradt víznél.

— • —

Ami ezután következett, azt Szőke Bácsi a Bakos elmondása után beszélte el nekem.

Mikor a 3 gulácsi halász március 16-án éjszaka kiment a Tiszához, nagyon setét idő volt. Bakos tartotta a kormányt, Vánási fejte az inat. Ekkor azonban a csolnak, bizonyára a rossz iránytartás miatt, oldalával a vízfolyással szembe került. Akkor az in a habdeszkán megcsúszott és a horog a Vánási kezébe vágott. A felajdulásra mindaketten felugrottak, ő

Bakos a kormányülésről, Vass a csolnak orrából, hogy segítsenek rajta. De Nánási középen, a csolnak oldalában állott és a hozzáfutott 2 ember súlya alatt az erősen megbillent csolnak nyomban felborult.....

Bakos, bár csizmában és téli ruhában volt, valahogy kivergődött úszva a meredek part alá, de a két társa, Nánási Feri és Vass András odaveszett.

Bakos hét helyen kapaszkodott fel a meredek partra és már a keze fenn volt a szélén, mikor a marka alatt a partszegély leszakadt és vissza csúszott a vízre. Végre nyolcadkor sikerült a felszínre jutni. Bement a faluba, felverte a népet, hogy menjenek ki a Kismező-szeghez, mert a két ember „a ladik fenekén megyen lefelé a Tiszán".

A falu kicsődült a Tiszához. Keresték a szerencsétleneket horoggal, hálóval, még szigonnyal is. Bakos az embereknek megmutogatta azokat a helyeket, ahonnan hétszer vissacsúszott a Tiszába.

Az egész napi keresés hiába való volt. Vass Andrást 7 hét mulva Jánd alatt fogták ki a Tiszából. Meg volt már rothadva. Haza vitték Gulácsra. A feleségе, Mari néni ma is él. A halászokat örökké rá akarja venni, hogy hagyják el ezt az életmódot.....

* * *

Az öreg Szőke többet nem tudott mondani, elállott a szava .... elérzékenyült.....! Türkiszkék szemei nedvesen csillogtak a hunyó parázs fényében ....! Megértettem: ő is halászember ..... sok minden történt már véle is ..... hasonló sors őt is érheti.....! Aki a Tiszára „ereszkedik", annak vigyázni kell a két kezére, mert a Tisza nem tréfál senkivel .....! A halász élete, kivált ha még tilosba' „motoszkál", nem „tücsökcsicsergés", hanem „verejtékes küszködés!" Szimatal, fülel örökösen, akár a „borzkutya"!

—·—

Ne hogy magam is elpityeredjek, másra tereltem a beszélgetést a nap folyamán feljegyzett szavak alapján. Az egyik a „tombácos malom", a másik a „bödönkút".

Régen a vizimalmokat négy nagy, kivájt tölgyfatörzsre rakták fel. Ezeket a hatalmas, 100-150 cm átmérőjü törzseket felülről vájták ki és ezt ne- vezték „tombác-"nak.

Négy ilyen tombácra kerent gerendákat fektettek és ezek tartották a vizen a malmot. A tombácok nyilása szabadon, nyitva maradt, mert ha idővel valami baja történt, kilehetett javitani vagy az egészet ki lehetett cserélni. Ezek voltak a tombácos vizimalmok.

A kicserélt tombácokat nem pusztitották el, hanem a két végét lefűrészelték, a nyilását befoltozták és kútbélésnek használták fel. Ezek voltak a „bödönkút-ak. Gulácson még most is van két bödönbélésü kút: az egyik a Király Samué, a másik a Szabó Pistáé. A kút mélységétől függött, hogy hány tombácot kellett egymásfelé állitani. Tiszamenti községekben, ha azok nem dombhátra települtek, hanem nyúlgátakkal védekeztek az árvizek ellen a szabályozás előtti időkben, mint Panyola, Apáti, nincsenek mély kútak. Ellenben az én bodrogközi szülőfalumban, az ősi, dombhátakra települt részben 15-20 m mély kútak, melyek lapos szentesi kővel vannak kibélelve, volgáltatják a vizet. Ez erősen meszes lévén, ivásra, főzésre, mosásra kevésbé alkalmas volt. Erre a célra minden család hordóban a Tiszáról hozott vizet. Ma már ott is (Cigánd, Zemplén megye) fúrott kútakból pumpázzák a jó vizet. A jószág azonban kútvizet iszik.

A mai nap folyamán két öreg panyolai ember nézte meg a feltárt faalkotmányt. Az egyik, Kiss János 82 éves, a másik 76. A Tisza itteni viselkedése felől kezdtem őket vallatni. Elmondták, hogy ezen a helyen már 20-25 év óta szakadnak ki a törő partból ilyen nagy fatörzsek, gerendák, azért szerinták

igen nagy épitmény lehetett. Egy nagy „halványt" emlegettek, mely a rév felől a „Remete" nevü holttisza felé vezetett. Az egyiknek volt még itt olyan körte fája, melyből 4 öl fa és 40 járom lett.

—.—

Munkásaimtól hallottam, hogy a mezőn, füzesben háló ember fülébe könnyen bebújik a „Fülbemászó bogár". Az ilyen embert lefektetik és vizet öntenek a fülébe. Attól kimászik. Jó az ilyet tudni, mert már egy izben magam is ékrevettem egyet valami ruhafélén. Az öreg Szőke ezt a módszert kipróbálta.

Esti tüzünknél nagyon el telt az idő, de azzal a tudattal bujtam be sátorom szalmazsákjára, hogy nem töltöttem az időt haszon nélkül!

1932 augusztus 27.

A mai napon csak az öreg Szőke és a fia voltak velem. Reggel ujra letakaritottuk az épitményt, ahol még a faltőben agyagpadok voltak, azokat lenyestük, a szabadon álló nagyobb úszadék fákat a földre fektettük.

Scherf Emil szorgalmasan fényképezett a túloldalról is és közelről is. Panoráma felvételt csinált a túloldalról. Magam is több felvételt készitettem. Aztán megkezdtem a pontos felméréseket. Ezeket az adatokat a következő oldalon mellékelt helyszinrajzom tünteti fel, de csak az intervallumokat.

A mélységi, magassági és hosszúsági mertekről külön jegyzékeket készitettem. Ezek a következők:

−6 hosszanti törzs teljes hosszusága 14·58 m.

=7 hosszanti törzs teljes hossza 17·10 m. Ugyanennek a mélységi mérete a partfelszin alatt, a 3 és 4 sz. jobboldali cölöpkaróknál 635 cm.

Az alapzat, a ≡2, =7, −6 egymáson a IIIj oszlop mellett 75 cm vastag.

HELYSZÍN RAJZ.

AZ ÉSZAKI EGYSZERES PALÁNK

ÉS A KETTŐS TÖLTÖTT PALÁNK

SZÖGLETÉNEK HELYSZÍNRAJZA

TŐ-TÁVOLSÁGI MÉRETEKKEL

1932 VIII. 27-28-KI

FELVÉTEL.

MÉRTÉK:

5 cm = 1 M.

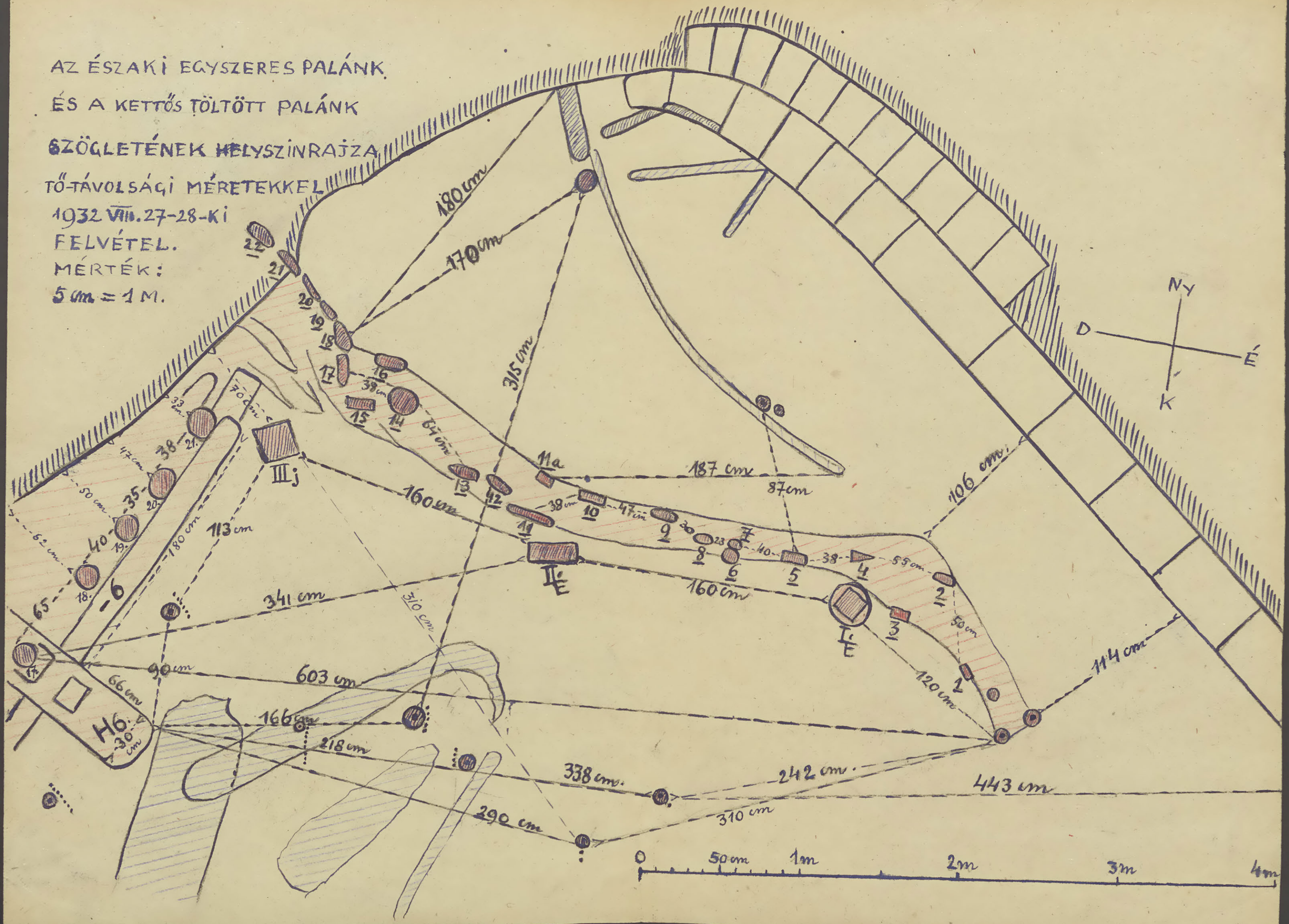

≡1, =7, -6 a :3 és ·4 közt 95 cm. vastag.

Ij oszlop töve és az északi palánk Tisza felőli vége közt a távolság 10·45 m.

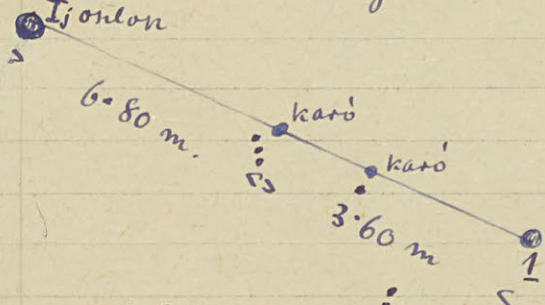

Az Ij oszlop, a : karó, az · karó és az 1 sz. cölöp az északi palánkban van egy átlós vonalába esnek, összesen 10·40 m távolságát alkotva.

A ⋮ pontos, ⋮ pontos, 6, 7 és 8 pontos karók, kar- és lábszár vastagságú tölgyfa ágból hegyezve fejükre rakott rőzsét fogtak le. Az 1, 2 és 3 pontos karók szilfából készültek. A II. E oszlopnál, belső oldalon van egy horgaságú lezorító cövek. A színes grafikonon a pontos karók-cövekek a-n jelzik.

A 8 pontos karó tölgyfa, 98 cm magas ágfa; a 9 pontos szilfából, ásónyél vastagságu, 80 cm magas; a 10 pontos karó hengertestü tölgyág, 58 cm magas. A 9 és 10 pontos karó közti suháng karvastagságú szilfából.

Mélységi méretek a partfelszin alatt: A 10 pontos karó mellett a kibontott alap 630 cm mélyen van. Az északi palánk 22 sz. karójának a hegye 450, a jobboldali 19. sz. karó hegy 460 cm mélyen van. A =7 törzs vége 630, a ≡2 alja 670 cm-re van a felszintől. A jobboldali 17. sz. karó mellett a „falto" 580 cm mélyen fekszik.

A tűzertartó padka 130 cm magas, 720 cm hosszu. Felső szöglete a 13. és 14. sz. cölöpkaró közivel, alsó szöglete pedig a ·3 és ·2 kerenttörzsek közivel kemben van. A felszin alatti mélysége 450 cm.

Az északi egyszeres palánk cölöpkaróinak magassága a leásott és földfal felé lejtősen emelkedő föld felszinétől számitva: 1 sz. 87 (3 fúrott lyukkal), 2 sz. 120 (sz. 14), 3 sz. 105, 4 sz. 86, 5 sz. 130, 6 sz. 120, 7 sz. 127, 8 sz. 129, 9 sz. 146, 10 sz. 145, 11 sz. 141, 11a sz. 80, 12 sz. 144, 13 sz. 138, 14 sz. 152, 15 sz. 158, 16 sz. 110, 17 sz. 186, 18 sz. 105, 19 sz. 122, 20 sz. 154, 21 sz. 160 (földből kiáll 110) és 22 sz. 178 cm (földfalból kiáll 76 cm.).

A 22 sz. cölöpkaró hegye és a 2 sz. cölöpkaró hegye közti vízszintes nivó különbség 110 cm.

Az északi palánk cölöpkaró hegyeinek egymástól való távolsága és a rőzse-cövekek sajátságairól a következőket jegyeztem fel:

A palánk Tisza felőli kezdete előtt két kis, hétujjnyi széles cövek van, egymástól 17 cm-re leverve. Az egyik 46, a másik 35 cm magas.

Az 1 sz. cölöpkaró jobbján dűl a Tisza felé, három élű hasitott tölgyfa, rajta 2 fúratt lyuk 35 ill 32 mm átmérővel. A 2 és 3 sz. cölöpkaróktól való távolsága a hegyektől mérve 37 cm, mivel ezek is a víz felé dőlnek. A tőtávolság 50 cm.

A 2 sz. jobbra cölöpkaró 3 élre hasitott, 4 élre hegyezett tölgyfa. Távolsága a 3 sz.-tól csúcsnál 38 cm, a 4 sz. csúcsától 64 cm.

A 3 sz. hasitott 3 élű tölgyfa cölöpkaró csúcsa a 4 sz.-tól 55 cm.

A 4 sz. cölöpkaró 3 élű tölgyfa, keveset dől a Tisza felé. Csúcsa az 5 sz.-tól 52 cm.

Az 5 sz. kissé dőlt, 4 élre hasitott tölgy. Csúcsa a 6 sz.-tól 61 cm.

A 6. sz a Tisza felé dől, faragott hengeres karó. Hegye a 7 sz.-tól 25 cm.-re.

7 sz. dőlt, 3 élű hasitott. Hegye a 8 sz. tól 20 cm.

8 sz. dőlt, hengeres természetes karó, hegye a 9 sz.-tól 35 cm.

9 sz. cölöpkaró hasitott tölgyfadeszka, a Tisza felé dől. Csúcsa a 10 sz.-tól 90 cm.

10 sz. hasitott tölgyfadeszka, dőlt. Csúcsa a 11 sz. tól 40 cm.

11 sz. hasitott széles tölgyfadeszka (sz. 27 cm). Éllel a Tisza felé dőlve. Hegy a 12 sz-től 30 cm. Megette van a 11a sz, 4 élre faragott kis tölgykaró.

12 sz. cölöpkaró hasított vastag tölgyfából, deszka. Hegye a 13 sz.-tól 35 cm.

13. sz. faragott tölgyfa, 3 élű hasított cölöpkaró. Csúcsa a 14. sz.-tól 53 cm.

14. sz. faragott tölgyfa cölöpkaró, a Tisza felé dőlve, csúcsa a 15. sz.-tól 8 cm.

15. sz. hasított, 3 élű tölgyfából. Hegye a 16 sz.-tól 55 cm, amely mögötte van.

16. sz. cölöpkaró É felé hajlik a 14 és 15 sz. megett. faragott tölgyfa.

17. sz. hasított 3 élű tölgyfa cölöp, mind közt a legmagasabb, a Tisza felé dől. Hegye a 20-tól 46 cm.

18. 19. és 20. sz. cölöpkarók hasított tölgyfa deszkából egymás mellett állanak. Utóbbi hajlik a Tisza felé, végével a földfalban áll. Csúcsa a 21 sz.-tól 25 cm.

21 sz. cölöpkaró hasított tölgyfa deszka. Hegye a 22 sz.-tól 5 cm és a falban mutatkoró követhező csúcsától, mely még számozatlan 34 cm.

$\frac{I.}{E}$ jelzésű oszlopnak a földből kinyuló része 261 cm hosszú. Kerülete a jelzésnél 60 cm, a tövénél 75 cm.

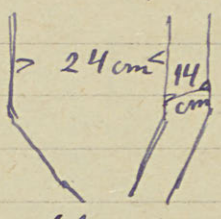

$\frac{II.}{E}$ jelzésű oszlop 215 cm hosszan nyúlik ki ferdén az agyagból. Négyélű faragott oszlop. Kerülete 80 cm. Fent egy-egy lapja 20 cm, a tövénél 14 x 24 cm. Hegye a postfelszíne alatt 163 cm mélyen van. A $\frac{I.}{E}$ és $\frac{II.}{E}$ oszlopok hegye közti távolság 27 cm, a tő-távolság 160 cm. A $\frac{II.}{E}$ hegye a II.j oszlop középvonalától 416 cm. A $\frac{II.}{E}$ csúcsa a H6 jelzésű lúdlásdeszkában álló 17. sz. jobboldali cölöpkarótól 341 cm-re van.

A $\frac{II.}{E}$ oszlop élén a földtől számítva 112 cm magasan bevágás van rajz szerint. A ferdén álló oszlop hegye a föld színétől 163 cm magasan áll.

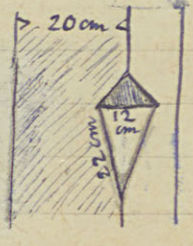

Délelőtt a Gyurgyalag-csapat ismét felettünk szálldosott. Úgy hozzátartozik már a tiszai tájképhez, mint a víz illata vagy a távoli Rezgőnyárfák halk susmorgása....

Délben szalonnát sütöttünk és rá dinnyét ettünk. Falatozás után alig fogtunk munkához, Apáti felől megérkezett Kozma főbíró barátunk. Naményi hivatalát ő is szívesen felcserélné egy zsarókerti kis házacskával!

Miután beszámoltunk neki a végzett munkával mulattatására csolnak kirándulást rendeztem. Szőke bácsival ketten felhajtottunk a gulácsi Gelérdei-dűlő-höz, a Kisárok-közbe, hol a Tisza meredek partjában őskori település kulturrétege mutatkozik. Durva szabadkézi és korongalt cserepeket, égett faltapasz-rögöket szedtünk ki belőle. Innen a tiszai tájról egy szép felvételt is készítettem. A meredek parton úgy szökdelltem, akár az zerge!

Visszafelé jövet megnéztük a panyolai híres Remeté-t. Ez t. k. egy régi Tiszameder, „Halvány, melyet az árvizek feltöltöttek már. Partján gyönyörű sötétzöld tölgyerdők vannak még ma is. A halvány sima víztükrén vadkacsák úszkáltak és a túlparton 3 Szürkegém állott a vízszélben úszkáló falatjaira lesve.

A Remetétől visszatérőben pompás szép gyümölcsöskerten jöttünk át szilva- és diófák között, a partig, hol a csolnak várakozott reánk. Tovább eresz-kedve lefelé, a Gyurgyalag-csapat mindig felettünk hangoskodott. Egy helyen a partban vidrabyukat és vidranyomokat is láttunk.

A Gelérdei-lapály felső végén, a Disznófürüsztén alól nagy és felejthetetlen ornithológiai élményben volt részem: 2 Jégmadár repült át a Tisza jobb partjáról srégen a balpartra, felfelé, nagyon alacsonyan! Csak ismertem fel őket, mikor a napfény zöldes-kék hátukon megcsillant. A szabad természetben most láttam először életemben Jégmadarat!

Ugyanúgy ujjongtam szerencsémnek, mint 1913-ban, mikor Erdélyben, a Tordai hasadék meredek szikla-falán 2 Hajnalmadar-at figyeltem meg és pedig július közepe táján, mikor a híres sárospataki főiskolai Kórus-sal egy hónapig a székelyföldet jártam.

Ennek a mostani csónak kirándulásnak volt egy nagyon járatlan és majdnem veszedelmes út szaka-sza is, melyről külön kell megemlékeznem.

Az örep Szőke tartotta a kormányt, én mellette ülve segítettem neki az evezésben. Amikor elhagytuk bal-felől a Tiszatői-lapályt, egyszer csak olyan gyalázatosan sebes vízre jutottunk, mely csónakunkat egyre oldal-ba kapni és viharosodni igyekezett. Én észre-vettem, hogy a Tisza fenekén hatalmas fatörzsek feküsznek egymáson, mely mint fenékgát gátolja, torlasztja a folyást, majd az átbukó szabaddá vált hullá-mokat a rendesnél jóval sebesebb áramlásba kön-teti! Majd beleszakadtunk az erős és gyors evezés-be, hogy ezen áthatoljunk!

Tovább haladva egyszer csak érezzük, hogy a csónakunk alja súrolja a Tisza fenekét, holott csó-nakunk a folyás közepe táján lehetett. Nyilván-való volt, hogy egy gázló felé érkeztünk, melyen a zátonyra jutás veszedelme fenyegetett! Taníta-sokkal, jobbra-balra billegtetésével nagy nehezen sikerült a bajt elhárítani! Valóban szerencsénk volt, de megdolgoztunk érte alaposan!

Szőke szerint egy ilyen gázlón át is lehet „lábal-ni" a Tiszát! Úgy gyanítom, hogy valamikor a hadvi-selő népek ilyen gázlókon nyomultak át a folyó-kon! + A gázlók pedig a fenékben összetorlódott és mozgásképtelenné vált úszadék fatörzsek barikádja előtt képződnek!

Érdekes, hogy az örég Szőke bajlódásunk percei

+ A honfoglaló magyarok is, mikor a Kárpátok szorosaiból erre a tájra özönlöttek, főleg nyájaik és ipáik számára, átkelő helyül, ilyen gázlókat szemelhettek ki.

alatt egy árva mukkot ki nem ejtett a száján, csak minden erejét és evezési tudományát latba vetve küzdött a megfeszülésig! Azt látta fél szemmel, hogy én „értem a helyzetet" vele együtt és tudom szó nélkül is, mi ilyenkor a tenni való, ellenben nem akarta, hogy a „Főszolgabiró úr" esetleg egy kiáltott szótól megijedjen! Mert „az ijedelem igen rossz cimbora!"

Az igazat megvallva, magam is nagy hálát éreztem a Gondviselő iránt, mikor a láncot a panyolai Palánk vár kikötőjének karójára löktem.

Fenn a parton vendégek vártak reánk. Ki jött egy vásárosnaményi mérnök, Szarka Bodi és Csonka László Panyolárál. Hoztak bort és a szilfák alatt megkezdődött a borozgató beszélgetés, mely a bor fogytával fordit-ott arányban szokott növekedni. Kozma főbiró kocsiján hamar hazaindult. Aug. 29-én hétfő délre ebédre hivott meg. Bódi bácsi távoztakor elárulta, hogy „Ellu" t.i. a felesége vasárnap délre ebédet készül nekem kiküldeni, tehát ne nagyon szalonnázzak!

A Zsarókertben ácsorgó Varga Dániel és Király Béni mezőcsőszöknek a lelőhely szemmeltartásáért 2-2 pengőt fizettem. Az öreg Szőkének is 10 P. előleget adtam, mert Sándor fia haza ment szalonnát venni és megnézi az asszonyt is, aki most Hetényben ment az anyjához, mert beteg. Az öreg Szőke csak hümmögött, mert patikára sehogy se szeret pénzt áldozni!

Estére öreg hű szolgámmal egyedül maradtam. Én kültem fáradtan a kis asztal mellé, ő pedig felélesztette a tüzet és főzött nekem vacsorára két kemény tojást. Már csak ennyi készletem volt az éléskamrában. Kenyeret is már tegnap óta Szőke bácsi a magáéból szolgáltat.

A baglyok is megkezdték a panyolai part fáiról esteli kiáltozásukat. Fülünkhöz jutott a keregi szélről a távoli nyávogó válasz is. Közben jól hallottuk a vén Piros Gábor révész kiabálását.

Mikor elhallgatott, lánccsörgés hallatszott és pár perc múlva a komp feketén úszott csendesen, a sima víz tetején, a pányolai part felé..... Az emberek kiabálnak, a Tisza és a hidas hangtalanul szolgálnak!

– Hanem azt a betyáros harcsahistóriát el ne felejtsük Öregem! – birtattam az én kifogyhatatlan regősömet az esti tűz mellett, amire tudta már, hogy szárazgallyat kell rakni a parázsra, hogy a lángok világánál lássam a papírost is, meg a plajbászt is!

Harcsahistória.

Szőke bácsi harcsahorgot rakott ki a Tiszapartra. Mikor eljött az ideje, ment megnézni, hát a horog nem volt sehol, de még a bot se! Felfelé is ment, lefelé is ment a parton, de nem talált se nyomot, se horgot!

Előbb arra gondolt, hogy elloptak a horgát! De ha ember járt volna ott, akkor a lábanyomának ott kellene lenni!

Egyszer, amint a helyre visszatért, észre vette a víz szélén, az iszapban a harcsa álla nyomát. Bizton tehát, hogy a harcsa ott járt. Ment a parton felfelé, keresni a vizen, mert a hal mindig felfelé úszik, a vízfolyással szemben. Egyszer csak észre veszi, hogy a Tisza közepén a horogrud vége ide-oda inog: ott a harcsa!

El sietett a csolnakért és jött felfelé a vízen. Mikor az ide-oda inogó rud végét megközelítette, a csolnak orrába ment, nehogy az felborulion és el kapta a rudat.

Akkor kezdte húzni, de amint a harcsa észre vette, rohant, mint a veszett fene és húzta magután a csolnakot. Szőke is húzta a rudat kifelé, sőt már a horogzsinór is a kezében volt, de nem bírt a harcsa erejével!

Erre fel a horogzsinórt a csolnakban levő kötéllel meghosszabbította, még a csolnak láncát

is hozzátoldatta és engedte a harcsát hosszúra abban a reményben, hogy a csolnakkal a partot megközelitheti, kiugrik és a földön állva a harcsát magához közel húzhatja, a vágóhorog segitségével is megfoghatja.

Ahogy elgondolta, úgy is történt. Mikor a csolnakkal alacsonyvizbe ért, kiugratt belőle és a hatalmas állat az övé lett. A belecsapott vágóhoroggal és a horogzsinórral szárazra vonszolta. Hamarosan el is adta.

Gyakran ezébe jut ez a harcsahistória az öreg Szőkének, de azt még ma se tudja megérteni, hogy honnan volt annyi ereje a horogkaró kirántására??! Mert felfelé könnyű egy karót kihúzni, de oldalról rángatva szörnyű erő kellett hozzá!! A magyar halász életének vannak ilyen megiratlan rejtélyei! Köztük kellene élni, hogy az ember élményeiknek legalább egy részét lejegyezhetné!

1932 augusztus 28.

Vasárnap

Kitünő alvás után hajnalban 1/2 5 órakor ébredtem. Nem fáj már a derekam se, a hidegnek pedig oda se nézek. Mire kibujtam sátorombál, Szőke bácsi már vizet melegitett borotválkozásomhoz, mert miáta hűvös hajnalok járnak, nem a csolnak fardeszkáján végzem ezt a műveletet, hanem kis asztalomon.

Jó melegtea élvezete után átkeltünk munkahelyünkre és folytattuk a felméréseket, a megfigyelések feljegyzéseit egész délelőtt, rettenetes hőségben. Scherf Emil fenn a Zsarókertben végezte furásait.

Ebéd előtt fürdéssel üditettem fel összefőtt testemet. A panyolai papné, a drága szép asszony, kitünő pulykalevest, pulykapecsenyét és töltött káposztát küldött ebédre. Hogy ez itt milyen jól esett, ennek kifejezésére a magyar szókincsnek nincs megfelelő szava!

A PANYOLAI ÉPITMÉNY A II. ÁSATÁS VÉGÉN, A MAGAS PARTRÓL NÉZVE. FOT. SOREGI 1932 VIII. 28.

U.A. ÉSZAK FELŐL A TISZÁRÓL NÉZVE, AZ ÉSZAKI PALÁNK MUTATKOZÓ CÖLÖPEIVEL. FOT. SŐREGI 1932 VIII. 28.

DR. LEVELDI KOZMA GYÖRGY VÁSÁROSNAMÉNYI FŐSZOLGABÍRÓ ÉS CSALÁDJA LÁTOGATÁSA A PANYOLAI II. ÁSATÁS VÉGÉN. FOT. SŐREGI 1932 VIII. 28.

A ZSARÓ-KERTBEN.

Délben lefényképeztem Szőke bácsit Sándor fiával együtt.

Délután 17 óráig dolgoztunk. A felmérések alapján készültek a mellékelt grafikonok és rajzok. Ezzel a második ásatást be is fejeztem. Sokat vártam ettől a kutatástól és várakozásom be is teljesedett. Az első, józan elgondolással, született úttestelmélet megdőlt, mert az egysoros északi palánk az úttestnek vélt tölgyfa alkotmányt keresztben vágja át magas cölöpjeivel. Világos tehát, hogy egy palánkvár ÉK-i sarkát tártuk fel, a kettős töltött palánk és az egyszeres palánk találkozási pontját.

Még jóformán dolgoztam, mikor Kozma főbíró feleségével és kis leányával megérkezett. Látogatásuknak legkedvesebb emléke az a két fénykép felvétel, melyet róluk a Zsarókertben és háttérben a Tisza tájképével készítettem.

Alig távoztak el, jöttek a panyolaiak két kocsival, Szarka Bódi a feleségével, sógora Nagy Józsi bátyánk nejével, leányával és hosszú szárú tajték pipájával és még mások is. Hoztak lakodalomba beillő pazar uzsonnát, bort, szódavizet és páratlan jókedvet. Magam a rendőrfőtanácsos halavány sápadt pipáját csipkedtem meg szóval, „paszulypipának" gunyolva a terjedelmes füstölő készséget. Egyik élcelődés a másikat érte, a kacagó harsonák bujócskát játszottak a bokrokban, a vége felé még néhány szép magyar nóta is felzendült ..... a sötétedéskor rakott szabad tűz körül ..... Búcsúeste volt ez tőlem és a gyönyörű Tiszaparttól .....!!

Mint rendesen, úgy most is a takarodót a kiürült boros korsó fujta. Szót fogadtunk neki mindnyájan.

A sátor előtti esti tűznél magunkra maradva egy darabig még elbeszélgettünk. Szőke bácsi elmondta szépen, hogy megy a Pátyka-és Márna-halászat horoggal?

Először is a parton, vízfolyás felől, felülről „ellenzőt"-kell készíteni. Ez pedig abból áll, hogy néhány leveles gallyat beszúrunk a partba a vízszinttel

párhúzamosan. Akkor a gallyak mentén egymásután leverünk 3 karát és a gallyakat közzé fonjuk. Egy 4-ik horgas karóval pedig a gallyakat, úgy közép tájon, a fenékhez leszoritjuk. Csinálunk vackot is.

Azután következik a „meghányás". Lemorzsolunk 4-5 cső tengerit és a szemeket beszórjuk a vizbe a parttól úgy 3 m távolságra. A horogra 2 szem kukoricát teszünk, bevetjük a vizbe és a vacokra ülve várunk. Mikor a horgász rud lehajlik „visszavágunk", az az a rudat hirtelen kirántjuk. Ha egy szép potykát fogunk, a horgot a hal szája széléből óvatosan kivesszük és betesszük a bárkába. Néha a horog hegye a hal szemén jön ki.

1932 augusztus 29.

½5 órakor kettem. Reggeli után még néhány méretet készitettem a panyolai parton az öreg Szőke segitségével, Scherf Emil is serénykedett még.

Egy panyolai emberrel, a kinek a szénabogbyáját a Scherf fuvarosának a lovai megcsipkedték, hevesen összeszólalkostam. Azzal fenyegettem meg, hogy komisz magatartását bejelentem az Alispán úrnak. Mire megcsendesedett. Adtam neki kárpótlás címén 1 pengőt.

8 és 9 óra közt felszedtük a sátorfát, pakaltunk, aztán megfürödtünk. 9 órakor indultam csolnakon Vásárosnaményba. Scherf Emil maradt, IX. 7.én kelt útra ösmes felszerelésével Apáti felé. Búcsúzáskor néhány felvételt készitett. Csolnakomat a két Szőke hajtotta.

A panyolai tiszai révben kikötöttünk. Meglátogattam az öreg Piros Gábor révészt. Megtekintettem

A RÉGÉSZ ÉS A GEOLOGUS KÖZÖS MUNKÁJA.
A II. ÁSATÁSKOR. FOT. SCHERF 1932 VIII. 28. A PARTRÓL.
HÁTUL A FÖLDLÉPCSŐN SÓREGI ALL.

A FELTÁRT ÉPÍTMÉNY A III. ÁSATÁS VÉGÉN A TISZÁRÓL NÉZVE.
FOT. KOZMAN 1932 X. 5.

kunyhóját, napraforgószárból készült fedeles hajlékát. Belül tűzhely, de kémény nincs rajta. Kaparóháló és 2 varsa volt benne. Előtte virágos kis kerecse.

Vásarosnaményig útunk gyönyörű volt. A gergelyi nagy lapályon megfürödtem újra. Sátoromat ott pakoltuk be előírásosan zsákjába.

Csolnakunk a tiszai vashid alatt kötött ki, a balparton. Két emberem a csomagokat felhordta a meredek lépcsős járaton. Már éppen elindultunk, mikor Kozma főbiró kocsija érkezett. Csomagjaimat a vasuti állomáson szemely podgyászként feladtam. A 2 Szőke kapott összesen 42 pengőt, amit 9 nap alatt kerestek. A napszám 1·25 pengő volt. Az öreg Szőke csolnakhasználatért és éjjel-nappali szolgálatáért napi 3 P-t kapott. Emellett élelemmel, itallal jóformán én láttam el, vendégeim is kedveskedtek neki.

Megbiztam őket és pár nappal előbb a mező csőszöket is, hogy tartsák szemmel a feltárt faépítményt. Még az ősz folyamán újra jövök sakkor a gerendákat, törzseket, cölöpöket felfogjuk szedni.

Ebédre Kozma barátom látott vendégül. A már megszokott 17^{18} as vonattal útaztam el Vásarosnaménybál Debrecen városába. Lefolytatott tárgyalásaink lényege: több munkás, több pénz és a faalkotmány megmentése még az ősz folyamán!

SZÜRETI MULATSÁG VÁSÁROSNAMÉNYBAN.
FOT. SŐREGI 1932 SZEPT. 25. D.M.

VITÁZÓ IRATOK, GRAFIKONOK A MÁSODIK ÁSATÁSRÓL ÉS A HARMADIK ÁSATÁS ELŐKÉSZÍTÉSE 1932 VIII. 30 ÉS IX. 25 KÖZT.

Mikor 1932 VIII. 30.-án a Déri Múzeumban hivatali munkám folytatását megkezdtem, asztalomon találtam a m. kir. Hadimúzeum igazgatójának, vitéz Aggházy Kamil ezredesnek 512/Mur.1932 sz. átiratát, melyből megtudtam, hogy a Honvédelmi Minisztérium a pányolai ásatások ügyében 1932 VII. 29. én, 355/1932 OM sz. alatt, 21 db. fényképnagyítással felterjesztett körelmemet véleményezés végett hozzá adta ki.

Aggházy felterjesztésemből nem tudta kivenni, hogy a talált útrészlettel mi a szándékom, azért teljes értékű javaslatát csak akkor tesz, ha további terveimről részletesen tájékoztatom, főleg pedig arról, hogy az út hadi fontosságát mire alapozom? Ugyanis szerinte az országnak ezen a részén nagyszabású hadi út nem lehetett.

Egyben mellékelte a Honv. Min.-hoz küldött véleményének másolatát, melyben lehetségesnek tartja, hogy a feltárt útrészlet az Ecsedi láp körüli erődített helyek közötti közlekedést szolgálhatta s ezért javasolja az útvonal felkutatásához egy kisebb katonai műszaki osztag rendelkezésre bocsátását, ha a Déri Múzeum céljait és szükségleteit pontosabban körülírva sürgősen bejelenti (414/1932 D.Msz.). Bár az elszámolással, grafikonok készítésével sok munkám volt, 1932 VIII. 30-án ideiglenesen, fényképeim elkészültével IX. 2.-án részletesen tájékoztattam Aggházy ezredest 3 db. fényképnagyítás mellékelésével. E szerint a 2-ik ásatással az úttest-elmélet megdőlt, tehát az ezzel kapcsolatos vitának nincs többé helye. Mocsaras területen, ősi magyar módon, fából és anyagból épített középkori erősségről van szó, melynek erősebb falát sövényfonással ellátott kettős cölöpsor közé döngált anyagból, gyengébb falát pedig egyszeres, fonott és sározott falánkból készí-

tették. Takáts Sándor okmányok és régi metszetek alapján le is irja ezeket „Rajzok a törökvilágból" c. művében.

A palánkvár-elmélet mellett szólanak a geológiai vizsgálatok eredményei és a geografiai viszonyok is.

A további kutatás és megmentés érdekében javasolom, hogy a Tisza őszi áradása előtt a feltárt részletet meg kell menteni a Hadimúzeum szakértője által a helyszínen tartott szemle és tárgyalás alapján. Itt 2 megoldás lehetséges: vagy modellt készítünk a felmérések, grafikonok és fényképek alapján a faanyagot átengedve a föld tulajdonosainak, vagy felszedjük az épitmény legjellegzetesebb részét darabokban és újra felállitjuk a legmegfelelőbb, kijelölt helyen.

Akármelyik elgondolást fogadjuk el, a Déri Múzeum a további kutatásokat, ez évben, a saját erejéből elvégezni nem tudja, mert fedezete kimerült. Azt nem lehet engedni, hogy tűzifának hordják el, vagy bedőljön a Tisza fenekébe! Azért katonai műszaki osztag kiküldését, anyagi támogatást és hadi szakértő mielőbbi kirendelését kérjük. (ad 414/1932 Dllsz).

Ez a veleje terjedelmes válaszomnak, melyet Agyházy Kamil igazgató véleményére küldtem. Ennek másolatát újabb kérelmem csatolásával 1932 IX. 6-án expediáltam Streicher Andor mátészalkai alispánnak, tőle is kérve anyagi támogatást (421/1932 Dllsz)

Elküldtem Kozma főbirónak is, aki Scherf Emilt a panyolai Zsoró kertben IX. 3-án meglátogatta. Scherf elmondta neki, hogy fúrásai az alsó Tiszameder belső szélén mindenütt nagy mennyiségű gerendák jelenlétét mutatják, viszont a meder külső szélén semmi sincs. A palánk tehát a Tiszameder mellett halad tovább a töltés felé, az lehetett a vár árka. Ellenben a felső Holtmeder

mentén a fúrások semmit sem mutatnak. Baranyi Károly a Tiszatöltés egyik agyaggödrében cölöpfejet vett észre, egy másik panyolai ember szerint pedig a Remetében évszázados tölgy törzsek alatt egy szabályos „fenyőfa tutaj" látható. Annak idején több gerendát kivett belőle és a fenyőszálak összekötésének nyomát is észlelte (422/1932 DUsz.)

A Honvéd. Min.-hoz intézett válasz-jelentésem másolatát elküldtem Tiszapolgárra is Scherf Emilnek, aki Panyolárál 1932 IX. 7-én érkezett vissza munkahelyére, honnan IX. 15-re Budapestre rendelték vissza. Így az engedélyezett 1 hét helyett 2 hetet töltött Panyolán, hol a palánkvár körül összesen 17 fúrást végzett, 2 fúrást pedig a panyolai Vásármeződombon. Utóbbi helyen fúrásai azonban sem „arany kocsögöket, sem pincét" nem találtak. Előbbire vonatkozólag 1932 IX. 7-én kelt levelében ezt írja, megerősítve Kozma György fenti levélbeli közlését:

„Croquis-t csináltam a Kis Túr és Holt-Túr közti területről is. Az erőditési palánksor majdnem biztonsággal a Kis-Túr medre mellett húzódik tova. A Holt-Túr medre mellett 3 fúrásom csak kevés fát hozott s így ott még kétes a helyzet. A Kis-Túr meder mellett ellenben az egyik helyen át sem tudtunk hatolni a mélyben lévő gerendán v. facölöpön." „Bódi bácsi ég a vágytól, hogy a Vásármeződomb felásassék". Scherf újabb panyolai látogatását kilátásba helyezte az én következő ásatásom alatt és pedig Chalnoky Jenő professorral, ha szabadságát kiveheti. 33 db. panyolai filmet küldött kivásra és másolatok készítésére. (425/1932 DUsz.)

Mivel a panyolai faépitményt féltettem egy esetleges koraőszi áradás veszélyeztetésétől, 1932 IX. 9. én Agghárzy ezredest megsürgettem beadott inditványaim és kérelmeim elintézése ügyében. Azonnali válaszában jelezte, hogy pénzt csak a Honv. Min. adhat, müszaki embereket is; helyszini kiküldését kérte (427/1932 DUsz.).

Én azt hittem most már, hogy katonáéktól nem fogok kapni „se pénzt, se posztót", pedig 1932 IX. 6-án a Radió és a fővárosi sajtó is közölte a 2-ik ásatás eredményét; a 30 soros gépiratos szöveget én magam állítottam össze. Feltevésemben később csalódtam.

Bosszantott a pénztelenség, még hozzá 1932 szept. 10.-én Kölcsei Vende György báró meghívására a Szamos partján felvő Cégénydánya-ra kellett kiutaznom, szept. 21-23-án pedig a biharmegyei konyári rézkori temető ásatását kellett befejeznem, melyek mind kiadásokkal jártak. De segített a bajon az én főpátrónusom és barátom, Kozma György főbíró, aki már 1932 IX. 14-én kelt levelében jelezte a Magy. Tel. Hirmondó és Rádió R. T. Főigazgatóságának a közelben várható 500 P. adományát. Azt is említette, hogy Györffy István harmadmagával Szatmár-Beregben működik (440/1932 Dlsz). Az ősz IX. 16.-án Kozma főbíró kezeihez meg is érkezett, aki azt panyolai és beregi kutatásokra rendelkezésemre bocsátja. (479/1932 Dlsz.) Menjek mielőbb a 3-ik J.évi ásatás elvégzésére, a vendégnyba kabad, mert Györffyék 1932 IX. 16-án elutaztak. Sokat fotografáltak és sok néprajzi tárgyat vásároltak. A tákosi patics templomot, melyet falusi mester épitett, rendezett, diszitett és járagott „példátlan etnográfiai remek"-nek találták. IX. 15-én Dárócon régi pénzek lelőhelyén ásattak is, de nem eredménnyel (ad 479/1932 Dlsz). Előzetesen, IX. 9.-ike táján Panyolán tanyáztak (441/1932 Dlsz).

Györffy István társaságában volt Kiss Lajos nyíregyházi kollegánk is és úgy látszik, Kozma főbíró is velük tartott néhányszor. Lehet, hogy tűrő vagyok, de én a derék néprajzos tudósok felső tiszamenti kutatását is „Panyola" javára könyvelem el.

1932 szept. 23-án a konyári ásatásról hazatérve 24-én elő-készitettem a harmadik panyolai ásatást. Irtam Kozma főbirónak Vásárosnaményba, Scherf

Emilnek Budapestre, a panyolaiaknak, hogy IX. 25.én vasárnap d.u. Vásárosnaményba utazom és IX. 26.-án megkezdem a III.ik ásatást. IX. 24.-én Aggházy ezredes sürgönyileg jelezte panyolai látogatását. Hasonló módon értesítettem, hogy Kozma főbiró Vásárosnaményban várja, neki táviratozza meg bármikori érkezését. Vele együtt fog a lelőhelyre kijönni.

Egy hétre való élelmet és 3 tekercs filmet szereztem be.

Fényképeimet és grafikonjaimat magam elé rakva, elgondoltam a III-ik ásatás munkatervét. Azt a partszakaszt, melyet mintegy nyomtató súlyt az épitmény balfelöli, partmenti részén meghagytam, le kell nyesetnem, hogy az alkatrészeket, kerenttörzseket, hosszanti gerendákat felszedhessem, továbbá a lépcsős, kiugró partszirtet is el kell távolítanom, hogy megtudjam, van-e az északi palánkon túl még valami épitmény a Kis Túr torkolata felé? Kozma Miklós főigazgató 500 forintja rendelkezésünkre áll, munkáshiánytól most már nem kell tartanunk! Biztos voltam a sikerben és biztos voltam abban is, hogy a katonai szakértő esetleges ellenvéleményével szemben palánkvár-elgondolásommal biztos talapzaton állok! Más megoldási kisérlet csak emberi gyöngeségből vagy hozzá-nem értésből származhat!

—.—

Pótlás! Naplómba bejegyezve:

„Búzaréh" = a tölgyfa vagy szilva fa „vögyében" valami betegség, melytől az „fehéres csikos" - Ácsmester az ilyen fát ellöki, nem használja semminek.

„Mézgedzik a tölgyfa" = rügyezik.

„Rönkö" = felvágott fatörzs.

A PANYOLAI HARMADIK ÁSATÁS NAPLÓJA

1932 SZEPT. 25- OKT. 10.

1932 IX. 25.-én délben 12¼ órakor a gyorsvonattal indultam Debrecenből Nyíregyházán át Vásárosnaményba. Itt Kozma főbírónak és kedves családjának valtam szivesen látott vendége. Mindketten elbeszéltük egymásnak, mi történt velünk egy hónap alatt azonfelül, miket levélcinkben egymással közöltünk. Beszélgetésünk, tárgyalásaink a késő estébe nyúltak be és megállapitottuk örömmel és megelégedéssel, fővárosi és sajtóbeli értesülések alapján, hogy panyolai ásatásaink egyre világosabban kialakuló eredményét ma már országos érdeklődés kiséri. Reméltük, hogy a Honvédelmi Ministerium sem fog elzárkózni a pénzbeli támogatás elől. Éjjeli szállásom a melléképületben levő vendéghálószobában volt.

1932 szept. 26-án Kozma főbirótól 160 P. előleget kaptam az általa kezelt 500 P. segélyből, melyet a Magy. Távirati Iroda adományozott. Miklós bátyját, a főigazgatót személyesen vette rá az összeg kiutalására.

Panyolára vitéz Kósa nevű igen derék magyar ember volt a fuvarosom. Vitkán keresztül mentünk az olcsva-apáti Szamos-révhez, melyen 80 fillér vám fizetése mellett keltünk át a kompon. A Szamos jobb partján egy őri rendszerű csigakötél-tekerő szerkezetet jegyeztem meg magam-

1932 IX. 26.

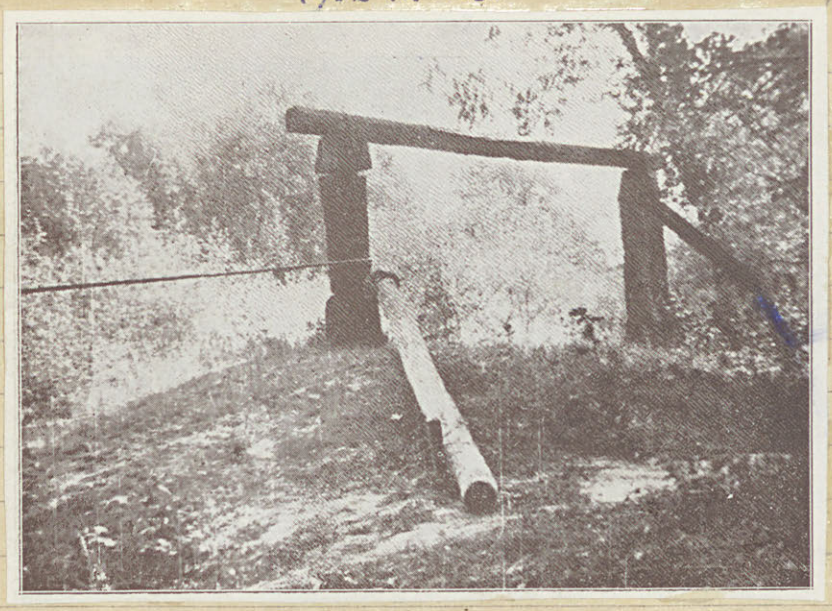

CSIGAKÖTÉL TEKERŐ SZERKEZET AZ OLCSVA-APÁTI SZAMOS-RÉVBEN.

KÓSA FERENC HÍDASÉPÍTŐ TELEPE OLCSVA-APÁTIBAN. SZERSZÁM- ÉS ANYAG-

RAKTÁR, LENT A FŰRÉSZELŐ GÖDÖR. KLISÉ-NYOMATOK SŐREGI FÉNYKÉPEI UTÁN.

nak, mely nem fogja még elkerülni fényképező gépem lencséjét. Kósa fuvarosom szerint történt már itt szencsétlenség is.

A Szamos-rév mellett, a jobbparton Kósa Ferenc hidasépitő telepére akadtam. Most csak éppen röviden megtekintettem. Láttam, hogy fűrészeltek végig egy hatalmas gerendát. Deszkával bélelt gödör felé volt fektetve. 2 ember a gödörből, egy felülről húzta a nagy fűrészt, tehát ma is még kézi erővel dolgoznak a telepen, melynek fából épitett szerszám és anyagraktárát is láttam. Kósa fuvarosom szerint ezen a vidéken nincs más ilyen hidasépitő telep. Elhatárostam, hogy ide el kell látogatni rövidesen. +

Panyolára érkezve, Szarka Boldizsár lelkész barátomat kerestem fel, aki nekem szállást keritett Lengyel Mihály irodatisztnél. Ennek fiatal felesége, egy panyolai gazdaember leánya, fog nekem minden nap reggelit és este vacsorát adni. Minden reggel Baranyi Károly visz ki szekerén a Zsaró-kertbe és estére vissza a faluba. Most már jöhetnek hideg éjszakák, hosszas esőzések, a kinnhálást nem tanácsolták, pedig én a sátoromat is elhoztam.

Nappal Szarka Bódi vendége voltam, az egész napot vele töltöttem el. Vitéz Kósa fuvarosomnak 1 pengő borravalóval összesen 5 pengőt fizettem.

Bódi bátyámat megkértem, mutassa meg nekem a falut ma is körülvevő ősi nyúlgátakat.

Ezt az igen kedves sétánkat még ebéd előtt tettük meg, kisétálva a régi művelt területet, a kertségeket és a falut körülvevő Kismezőárka-nevű nyúlgátra, tehát a belső kis töltésre. Itt megtanultam, hogy Panyolán a Topolyanyárfát „Sülyösnyárfá"-nak

---

+ A hidasépitő telepet 1937-ben kerestem fel és irtam le a Déri Múzeum 1937-es Évkönyvében „A panyolai Tiszáról végig a magyar Szamoson" c. útleirásomban, mely 1938-ban külön lenyomatban is megjelent. — 1938 IX. 16-án egy úszaly épitését fényképeztem u.o. Évkönyv 1938. 49. l. két képpel.

nevezik. A Kismező-árkán kívül van egy másik árok is, az u. n. Nagya-árka vagy Túr-árka, amely a második mező övet védi a Túr, illetve a Tisza árja ellen.

1912-ben Panyolát nyúlgátjai dacára elöntötte a Szamos árvize. A Vasárnapi Ujság 1912 febr. 13-tól kezdve vagy 8 képet is közöl Panyola pusztulásáról. Bódi bátyánk a faluban megmutogatta azokat a házakat, helyeket a templom körül, melyek az 1912-es árvizkor nem kerültek víz alá.

1912-1913-ban, az árvizes világban a panyolaiak a kertekben temetkertek, mert az új temető földjén felfakadt a víz. Az „ótemető" dombon volt a telkek lábjában. Ott volt a község szénája is.

Különben a régi panyolaiak kertjeikben temetkertek. Szolgabirói engedéllyel még ma is lehetséges. Mikor Szarka Boldizsár 1910-ben Panyolára került lelkésznek, a paróchia kertje végében még négy ref. pap síremlékét látta. Nékem is mutatott ilyen sírokat a kertek végében.

A kertek mentén sétálva láttuk a diófákon garázdálkodó varjakat. A varjú a zöldhéjú dióba szúrja a csőrét és úgy repül vele, csukott csőrrel.

A héj nélküli dióba a felső csőre hegyét üti bele, az alsó kávát alá veszi

— Bódi bátyánk szerint a diót kiviszi a mezőre és a földre szállva kopácsolja szét. Amit pedig nem fogyaszt el, azt a szénarendek alá rejti tartaléknak. Itt a Felső Tisza mentén, a Szamos vidékén sok a varjú. Gyömülcsösökben, tengeriben sok kárt tesznek. A debreceni Nagyerdőben ma is nagy tömegben tanyáznak. Valamikor Szabolcska Mihály Debrecent a „Varjak városának" nevezte egyik irásában +

+ Kahály, A Délibábok városa. Magyar Salon 1889. X. füzet. — 1933 II. 22-én Derecske alatt láttam, hogy az éjjel esett friss hóban a vetési varjak úgy fürödtek, mint a tyúkok, verebek a porban.

Gyömöksfákat nézegetve Szarka Bódi elbeszélte hogy a régi világban a papnak minden gyümöksfától járt „egy rázintás és két toppintás". Ez azt jelenti, hogy a pap a fát egyszer kezével megrázhatta és az általa kiválasztott gallyra a lábával kétszer rátoppinthatott: ami ilyenkor lehullott, az az övé volt. Vajjon egy testes, kövér pap hogy mászott fel a fára és hogy toppintott?! Állitólag a cigándi papnak is voltak ilyen járandóságai! Bódi szerint a debreceni papoknak „verő disznó" járt. De hol van már ez a világ?! Lassan megfogyatkozik minden, még a gyülekezet is, mert egyre több a „hivők" száma. Ez a nazarenus vallás a „lútartó embernek" nem való, mert nem szabad káromkodni. Igy pl. Baranyi Károly panyolai magyar, akitől egyszer már görögdinnyét vettem és aki a héten fuvarosom lesz a Tiszáig és vissza, nem léphet a „hivők" seregébe, mert „emelős lovai" vannak. Más szóval: olyan hitványak, rosszak, hogy ha fektükből fel akarnak állani, emelni kell őket! Ehhez a művelethez pedig ki kell vágni a rigmust!

No, gondoltam magamban, ez a magyar nekem való ember lesz!

Kitünő ebéd után, amilyet csak a falusi magyar úri asszonyok tudnak készíteni, elbeszélgettünk sok mindenről: Győrffyék panyolai időzéséről; Bódi bátyánk debreceni káplánkodásáról; a Magy. Távirati Iroda pénzadományáról, mely Kozma főbirónak köszönhető és panyolai munkásaimról, kik heten lesznek. Ugyanennyi Gulácsról is. Ennyi emberrel fog menni a munka, mint a Karika-csapás!

Ebéd után megnéztük a falut. Palonyán régebben két náddal fedett szárazmalom volt, melynek a helyét tekintettük meg. Aztán felkerestük a régi halastavat, mely valamikor a Kállayaké volt. Az iskola udvarán megmutatta Bódi bátyánk

azt a jelzést, mely 1912-ben az árvíz magasságát mérte. Bódi bátyánk 1910-ben került Panyolára, így az árvizet itt Panyolán átélte. Szemrehányást tettem neki, hogy se naplót nem vezetett, se élményeit közvetlen az árvíz után nem írta meg. Budapestről újságíróknak kellett idejönni, hogy híres riportokat írjanak róla. Bár húsz évvel ezelőtt történt, emlékezetből sokat tudna nekem elmondani. Egyszer erre is időt fogunk szakítani. (+)

Mutogatta aztán a mellékutcákat is, az öreg házakat utcafelőli padfeljáróval, mely az árvízjárta falvak háztípusa, a vízáramlást egyedül kiállló oszlopos paticsfallal. Az utcán szembejövő emberekkel, asszonyokkal megismerkedtem, akik hallottak már rólam, hogy idejárok, hogy „az Atilla sirját keresem."

– Hanem menjünk hazafelé – mondja derék papom –, mert „mindjárt lesoppad a nap"! Ez alatt azt kellett értenem, hogy: hamar lemegy a nap.

A vadszőlővel befuttatott, széles tornácú, filagóriás paróchián Szarka Bódi egész vérig elbeszélgetett volna velem, de értem jött házi gazdám, Jenyvel Mihály irodatiszt, aki ma egész nap Mátészalkán járt valami állás után, mert Panyolán a jegyzőséget megszüntetik. A fiatal asszonyka pedig elkészítette a megrendelt vacsorámat.

A jó falusiak a városi embernek csirkét le-

(+) Magam árvizet 1913 júliusában Marosvásárhelyt láttam. Cigándon 1919 tavaszán csak árvízvészlynek voltam szemtanúja, amikor egy vályogvető gödörben mutatkozó vízfeltörést homokzsákokkal fojtattak el. 1941 II. 28-án alkalmakor a hajdúböszörményi Vágyrét árvízzel sujtott 6000 hold területét kerestem fel. Részletesen leírtam a Déri Múzeum 1941-es Évkönyvében, előbb a Debr. Ujs. 1941. III. 8. és 9. sz-ban.

vessel és csirke hússal kedveskednek. Bár ifjú koromban az Édesanyám konyháján annyi csirkét fogyasztottam, amennyit senki a világon, mert az én homeopata-csodadoktor jó Apám, gyógyitásáért pénzt nem fogadván el, nap mint nap kapta az ajándékszárnyasokat: mégis a Lengyelné asszony bőven füszerezett, jóizü vacsorája olyan jól esett, hogy megérdemelte a naplóban való megörökitését.

Vacsora után az udvaron le és felsétálgattam magánosan. A faluból mindenfelöl hallatszott a napraforgó-kalap verése. A kis háziasszony maga is neki fogott a tornácon a püföléshez..... Az emberi iparkodás monoton hangját lassan felváltotta a házörző kutyák csaholása a falusi éjszakák ősi szokásához hiven... Azt hittem, hogy újra a szülőfalum gyermeke vagyok, mikor ezt a jól ismert, furcsa magyar zenét hallgattam, melynek iratlan szövege is a fülembe csengett: fáradt emberek ti csak aludjatok, mi majd őrizzük a falut.....!

1932 szeptember 27.

Kitünő alvás után reggel 6 órakor keltem. Baranyi Károly fuvarosom pontosan 1/2 7 órára a kapu elé állitott. Akkorára már meg is reggeliztem.

Magyar ember, ha szekérre akar ülni, elébb megtekinti a fogatot. Ezuttal azért is voltam kiváncsi, hogy milyenek hát azok az „emelős lovak"? Hát bizony gyengén festettek, soványak, rosszúl ápoltak, hámjuk szegényes, tákolt...!

Nem szóltam semmit, de a tekintetem elárulhatta hogy az ilyen fogatra nem szivesen ülök fel, amit Károlynak is észre kellett vennie.

Alig indultunk el, éreztem, hogy hátul az ülésem

hebehurgyán van elkészítve. Jobbra, balra, hátra dülöngöztem rajta, még a derekam is kezdett fájni, amiért egész úton szidtam az öreget: minek vállal valaki furvarozást, ha még egy rendes ülést se tud csinálni!

Károly egy árva szót a mentségére ki nem ejtett a száján, sunyin hallgatott, birtatta gebéit, de azok nem váltak hajlandók még a lépést se szaporázni....

A Zsaró-kertben már vártak munkásaim, Szőke bácsi is a fiával, aki kérésemre csolnakát is lehozta a gulácsi Szilvás-zegből. Gulácsról rajtakkivül jöttek Praczu István, Daruka Sándor, Czilija János és Szabó Bertalan; Panyoláról: Szaniszló István, Kiss János, Kiss Lajos és Varga András.

A munkát 7 órakor kezdtem meg. Fenn a parton kimértem és kiárkoltattam azt a földszeletet, melynek lenyesésével az egész építmény balaldalát felszabaditom. Eddig ért biztositó nyomatéknak hagytam a nagy talapzat partfelőli oldalán. Azonfelül tisztázni akartam az északi egyenes gatánksor belső szögletét és folytatását is. Mihelyt a nagy törzsek felszabadulnak, felvedjük őket a magas partra és majd a faluban biztos helyre raktározzuk. 10 embernek felállitottam.

A Tisza az esőzések miatt valamit áradt, úgy hogy a :1 jelzésü nagy kerek törzs vége a vizbe ért. Jelenleg a Tisza apadóban van.

Az idő egyenjöru, meleg. Szinte sajnálom, hogy a sátoromat nem hoztuk ki. Felettem a nagy szilfán két szajkó kiabál. Eddig itt nem mutatkoztak.

A part lenyesésével délig szépen előre haladtunk. Délben szalonnát sütöttem én is a szilfák alatt. Délután a lenyesést mélységben bővitettem, hogy a fatuk elég ferdén fussanak le és a

palánk és a faltalapzat érintkezése minél jobban kiszabaduljon.

16 óra körül az összes embereket leküldtem hogy a lehányt földet tovább lapátolják a Tiszába mert ha jön egy nagyobb eső, a sártól mozdulni se tudnánk. A lehányás nagy zurbolással megtörtént.

Egyre több Cinege mutatkozik. Egyik csapat jön a másik után. A Varjak ide-oda szálldosnak, kövérek, lomhák. Ilyenkor nehik teritett asztal az erdő, a mező! A gulácsi parton már megjelentek az első gyenge őszi szinek.

Baranyi Károly már 14 órakor berobogott a Zsaróba. Ez a robogás csak azért következett be, mert a töltésátjárón felé még az ő „emelős" paripái is futni kénytelenek a sebesen gördülő szekér előtt. Onnan a Tiszáig már csak egy futamodás.

—Mi az Károly? Miért jött ilyen hamar?— kérdeztem.

— Hát kérem alássan, ki esett a mutter az ekémbül, ost' nem tudtam tovább szántani! — volt kimagyarázó válasza. Aztán lőcshöz kötötte a kifogott lovakat, egy útkörben szerzett sárgatökät ketté repesztve elébük lökött, ő maga pedig lehasalt a meredekpartszélre és ott lopta el tétlenül az egész délutánt! Hol a dolgozákat, hol a vizet, hol a messeséget nézte egy szó és mozdulás nélkül: szemlélődött a keleti tunyaság kéjes élvezetében! Gondoltam, ez egy középkori pogány magyar, akit érdemes lesz megfigyelni!

A munkát 17 óra 30 perckor abbahagytuk. Én még az öreg Szőkével beszélgettem, aki szivesen szolgálta volna most is sátortanyámat, de a helyzeten most már nem lehetett változtatni.

Baranyi fogatán már sürvedéskor indultam haza felé. Amint a Zsarókerti töltés átjáróról elég gyorsan eresztette Károly a lovait, a sebes

hajtásban hirtelen jobbra fordult egy töltés mentén haladó dülőútra. A kanyarodásban a szekér egy felálló mezsgye-kőnek szaladt. Az első kerék elrikkolt mellette, de a hátulsó jobb oldali kerék alattam éppen ráfordult. Én a hirtelen lökéstől úgy kivágódtam az ülésről, mint egy darab fa. Ütődésem önmagamat és szerencsére nem kemény talajra jobb válamra és oldalamra esett, semmi bajom se lett! A fejem meg se ütöttem és mivel jól fel voltam öltözve, az oldalamban se éreztem fájást.

Dühösen felugrottam és kezdtem az én emberemet amúgy magyar módra és katonásan szidni:

– Marha! – ordítottam rá. Szar maga, nem magyar ember! Lelövöm, mint egy kutyát, ha valami bajom lesz!

Egész úton szidtam hazáig. Károly tunyított, nem szólt semmit, de nagyon restellte magát, hogy a mezsgyekövet nem vette észre.

Haza érve, a kis menyecske jó vacsorára várt. Éppen még falatoztam, mikor Bódi bátyám beállított. Mindjárt elmondtam neki élményeimet. Mind ő, mind a háziak nagy nevetéssel fogadták elbeszélésemet.

– Leváltom-e holnap? – kérdezték.

– Delegy váltom, hiszen ez egy megfigyelésre érdemes dizpéldánya az ősmagyar parasztnak! – mondtam megjuhászodva.

Erre Bódi bátyámék elbeszélték a Baranyi Károly különféle eseteit, amik kürtelenében eszükbe jutottak.

Egy ízben szalmával megrakott szekerével az úton elakadt. Károly nem nagyon vakarta a fülé tövét: ki fogta lovait és a szalmás szekeret a mezőn hagyta. Négy napig volt a szekér magára hagyva, míg végre valaki a

más udvarára hazahúzatta. Ott lerakta a szalmát, az üres szekeret pedig kitolta az utca közepére. A Baranyi szekere ott is 2 napig várakozott gazdájára, mignem érte ment és hazahúzatta udvarára. Természetesen a falubeliek ilyenkor másról se beszélnek, mint a Baranyi szalmás szekeréről.

A fehéregyházi vásárokra Baranyi is mindig elszokott látogatni fogatával. Egy ilyen alkalommal valami ok miatt hirtelen megharagudott a lovára és vadul belecsapott a ló orrcimpájába. A szegény ló fájdalmában felrántotta a fejét, mire a Baranyi fogai elől mind kitörtek. — Egy más alkalommal meg lőccsel verte a lovait. Különben hűséges embernek látszik, csak két balkezе van, de lehet rajta mulatni!

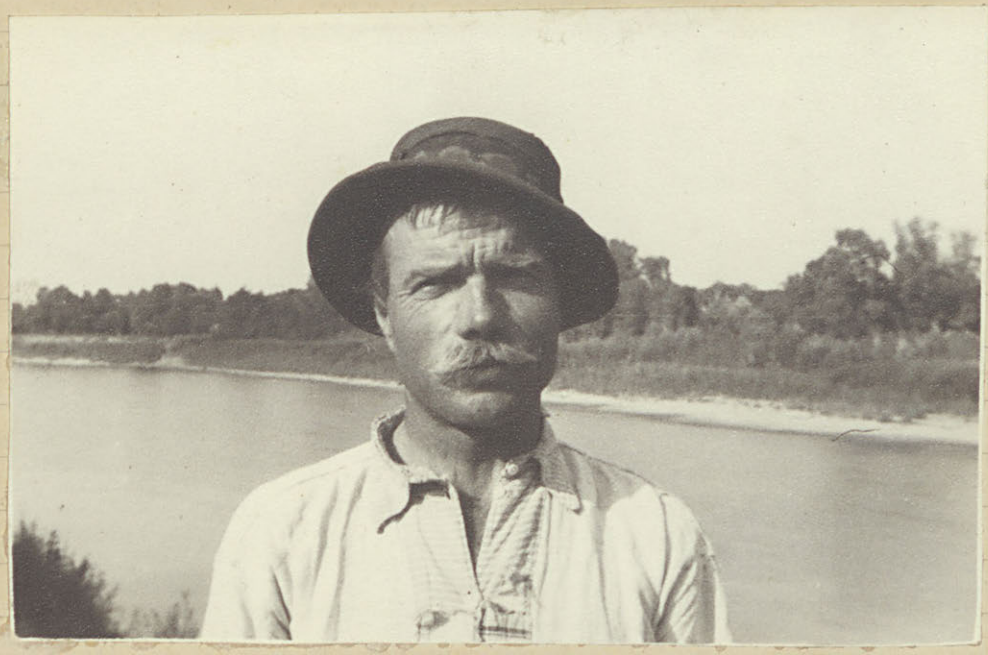

BARANYI KÁROLY FUVAROSOM.
FOT. SŐREGI. HÁTTÉRBEN A GULÁCSI TISZAPART A RÉVTŐL FELFELÉ,

1932 szeptember 28.

Reggel 1/2 6 órakor kettem. Baranyi bort és vizet hozott, de kissé késve érkezett. Emiatt kezdtem szidni: ha már nem tud lovat hajtani, legalább legyen pontos!

Aztán a Tiszáig egy szót nem váltottunk. Én nézem a tájat, a madarakat, a mező eletét. De mikor a töltés átjárohoz értünk, kezdtem újra korholni:

– Lassan hajtson! Vigyázzon! Micsoda rongy lőcse van magának? Ha estére nem lesz egy rendes lőcs, más fuvarost fogadok holnapra!

– Kérem szépen – szabadkozott végre – én ezen a szekeren mán 10 mázsát is vittem!

Én azonban nem hittem, leintettem.

– Valahogy ma rossz hangulatban voltam. Érezettem ezt a munkásaimmal is, keményen fogtam őket. Egy elkésett gulácsi embert vissa-küldtem

7 órakor folytattam embereimmel a tegnap megkezdett leásást és a lehányt földnek tovább lapátolását a Tiszába.

Munkásaim voltak Panyoláról Szaniuló István, Kiss János, Kiss Lajos, Varga András, Piros Gábor, Kiss Gábor, Gulácsról ifj. Szőke Sándor, Daruka Sándor, Szabó Bertalan és Szőke Ferenc.

Délelőtt megérkezett Aggházy Kamil, a Hadi Múzeum igazgatója, ezredes Kozma György főszolgabiróval. Fentről, a magaspartról, az épitményről és csolnakról megmutattam neki és megmagyarártam mindent. Próbáltam itt a helyszinen meggyőzni minden lehető érveléssel a palánkvár-elmélet helyességéről. A geologiai viszonyok felismerésében tájekozatlan volt. Ugy vettem észre, hogy a jó indulat meg van benne

VITÉZ AGGHÁZY KAMIL EZREDES, A M.K. HADIMÚEUM IGAZGATÓJA DR. KOZMA GYÖRGY FŐSZOLGABIRÓVAL MEGTEKINTETTE A FELTÁRT PANYOLAI TÖLGYFATALAPZATOT.
FOT. SŐREGI 1932 IX. 28.

AZ ÁSATÁSOK VEZETŐJE ÉS E NAPLÓ SZERZŐJE A FAALKOTMANYON.
FOT. SCHERF EMIL 1932 VII.

és igérte is, hogy a honvédelmi miniszternek kedvező jelentést fog tenni.

Megbeszéléseink 1/2 13 órakor értek véget, akkor el távoztak. A látogatásról 2 felvételt készitettem. A sok beszédbe, magyarázásba valósággal belefáradtam.

Ebédre szalonnát sütöttem. Az öreg Piros annyit beszélt, hogy enni is alig tudtam tőle. Mondtam is neki, hogy ha elhallgat, kap egy pohár bort. Meg is kapta.

Délután folytattam a leásást. Hála Istennek, gyönyörü idő van! Nincs hideg, kellemesen lehet mellényben lenni.

A környéken Szajkók kiáltoznak. Egy Bibiccsapat DK-nek tart. A Varjak örökösen szálldogálnak ide-oda és krákognak. Az őszi tájba úgy beleillik kiáltozásuk, mint a sárguló lombozatok egy-egy szinfoltja!

Estére munkahelyünket szépen lepucoltattam. Ha valami eső talál jönni, ne legyen rajta sár.

Baranyi Károly hirhedt fuvarosom, mert az egész falu tudja már kiboritásomat, 16 órára ide állitott a Zsaróba. Csipkedték is panyolai munkásaim:

— Ennye Károly, hát micsoda gyalázatos mezsgyekü lehet az, hogy nem ugrott félre a kereked elől!?

Különösen az öreg Piros gunyolta kegyetlenül:

— Olyan két szeme van annak a künek is, mint neked! Sillyedj el szégyelletedbe!

— Jobb vóna, ha menne mán haza az asszonyho', mit beszél annyit! — fakadt ki Károly.

— Mennék én hallod-é — vágott viszka a vén Piros: „De 60 extendős bögyörő,
Nincsen abba semmi erő!"

Harsogó kacagás vegyült a sok varjúkárogásba.

1/2 6-kor elengedtem embereimet, mi is hazadöcögtünk Károllyal, aki, ugy vettem észre, az ülésen is javitott, meg a rozoga lőcsök vaspántjait is megszoritgatta.

Vacsora után Bódi bátyánk és Csonka főjegyző látogattak el szállásomra. Sokáig elbeszélgettünk. Falu helyen ez a „sokáig" szó este 8 órát jelent. Akkor lefeküdtem.

1932 szeptember 29.

A hajnali felkelés, reggeli, Baranyi megjelenése a kapu előtt szinte percről-percre ismétlődik ha ugyan Károly nem késik. Az úton ma is szidtam egy keveset, mert a lovakat nem kezeli, piszkosak. Szép reggeli napfényben könnyen észre lehet venni.

Ma 11 munkásom gyült össze. A tegnapi panyolaiakkor jött még Király Elek

Embereim jó kedvüen, szépen dolgoznak. A baloldali, partfelöli karósor folytatásában megjelentek az újabb cölöpkaró-hegyek. Az északi, keresztbe futó palánksor folytatása is mutatkozik. Derék szög alatt teljesen lezárja a nagy talapzatot. Uttestről tehát semmi körülmények között nem lehet szó.

Ma változatosabb ebédem volt, mert reggel az öreg Pirostál diót, Szaniszlótól szőlőt vettem.

Ebéd szünet alatt Fehérgyarmatról Tápay folyammérnök az apjával látogatott meg. Gépkocsin érkezett, megmutattam neki mindent. Két felvételt csinált a

A PART FALÁBAN AZ ÉSZAKI PALÁNKSOR ÉS A BALOLDALI OSZLOPOK (I_b–V_b) FOLYTATÁSA MUTATKOZIK. EZEK A CÖLÖPÖK JELGYANÁNT HELYÜKÖN MARADNAK, A NAGY PART TÖVÉBEN,

TEKINTETTEL AZ ÁSATÁS 1933. ÉVI FOLYTATÁSÁRA,

FOT. SŐREGI 1932 IX. 29.

lelő helyről, de feljegyzésre kínálkozó nyilatkozatot nem tett.

Közben kezdett az eső is csepegni, úgy hogy az embereket a föld felszántására állítottam be. Azonban hamarosan kiderült és délután még leásást is végeztünk.

Baranyi Károly ma is túl korán érkezett a fogattal. Lehasalt a partszélen és szemlélődött, lopta a napot. Az egyik munkásom nem állhatta szó nélkül ezt a tétlenséget, felsóhajtott:

– Ugyan mondjátok meg nékem: mit pszik az olyan ember, aki egész nap semmit se dógozik!?

Ki más replikázott volna erre a csipős megjegyzésre, ha nem a vén gonosz Pivos:

– Hát te még sose hallottad, hogy a medve csak a talpát nyalja, ott mégis jól lakik!

– Ő csak olyan mese – toldotta meg Szőke bácsi – mi nálunk egy kis fiú azt mondta az apjának a vásáron: Apám, vegyük egy kalácsot, majd megegyük kenyérrel!

Mindenki jóízűen nevetett, egyedül csak Károly hümmögött hasaltában, de aztán a munka befejezése után békességben hazakocogtunk.

Vacsora után Bódi bátyánk jött el beszélgetni. Híreket is hozott: Gömbös Gyula lesz a miniszterelnök, Aggházy Kamil a honvédelmi miniszter, Hóman Bálint a kultuszminiszter és Klebelsberg a külügyminiszter. Mind olyan hírek, melyek a pánvolai ügyre kedvezők lehetnek!

Ezek a politikai hírek az én éjjeli nyugalmamat nem befolyásolták.

1932 szeptember 30.

Hajnalban 5 órakor keltem, hogy levelezéseimet elintézhessem. Levelező lapot írtam Streicher Andor alispánnak Mátészalkára, Kende Györgynek Cégénydányádra és Scherf Emilnek Budapestre, jelezve, hogy okt. 3-án, hétfőn megkezdem a faalkotmány felszedését. Ha még látni akarják, akkor tekintsék meg. Írtam Ecsedi István igazgatónak is Debrecenbe és Karcagra a Kertész-nyomdának egyik dolgozatom kinyomatása ügyében.

A pontosan érkező Baranyi-fogaton nagy ködben hagytuk el a falut. A kimenetel valóban szép volt. A Túr partján lévő fák a napfénytől átitatott ködben gyönyörűen bontakoztak ki! Mintha valami ezüst fátyol megett állottak volna.

A munkát a tegnapi 11 emberemmel 7 órakor kezdtük meg.

Szaniszló István az északi palánk felső hullámtörőjén túl, a lépcsős fal tövében, 630 cm mélyen a meredek part felső szintje alatt egy belül hullámos mázas felületű és kívül máztalan cserépdarabot talált. A cserép egy rétegcsúszás törési vonalán kívül volt, a Tisza felé. Röviddel a cserép után állati csontok jöttek elő a cserépdarab környékéről, ugy szintén egy kagyló is. Csontot, cserepet a saját agyagjával pakoltam el.

Reggeli munkaszünet után egy 3-ik új lenyesést csináltattam, hogy az összes gerendák ki kerüljenek.

Délelőtt folyamán több kagylóhéj és egy érdekes állati koponya került elő. Öreg munkásaim is nézegették. Szőke szerint halkoponya, Piros szerint nem hal, hanem a zomok-kigyó koponyája!

Mi az a zomok-kigyó ?!?

Piros Gábor elbeszélése szerint az egy régi világi nagy kígyó, mely még a jószágot is elhordta. A panyolai Tiszakertben élt valamikor egy ilyen Zomok-kígyó, mogyoró-bokorban tanyázott. Egy panyolai ember óva intette 3 fiát, hogy ahhoz a mogyoró bokorhoz közeledjenek. Azok mégis oda mentek kaszálni.

Amint az öreg éppen kiment a Tiszakertbe, látta, hogy a három fia mégugyan hadonász a kaszájával! A nagy Zomok-kígyó támadta meg őket. De az öregember „csak megdünnyögte a kígyót" és az elment.

Piros Gábor elbeszélte folytatólagosan, hogy az Ecsedi-lápon két Zomok-kígyó garázdálkodott. Egyre csak hordták a jószágot. Végül is elhatározták, hogy megölik. Köröskörül rágyújtottak a nádast. Az egyik kígyó kiszabadult, de a másik bennégett. Az égő nádasban olyan orditást vitt végbez, hogy 2 mérföldre hallatszott a hangja. A szine fekete volt.

Piros Gábor szerint, lehetséges, hogy annak a koronyáját találtuk meg, a melyik az égő nádasból elmenekült".

Az öreg Szőke Sándor szerint Fekete kígyó élt a hetényi erdőben is. Egyszer egy gulácsi ember kettővel találkozott. Az egyiket leölte, mert „a szirja köszvénytől jót tesz", mire a másik üzőbe vette, be a faluba, a házáig. Amint bezárkózott a kígyó még a házát is körül cruszkálta, lehet hogy az is a Zomok-kígyó volt!? Barabásban a Bélényessy Károly szénakarlában tanyázott, mint vérthozó szörny.+

Az öreg Szőkének a kígyótörténetek eszébejuttatták az ő „kígyókövét" vagy „kígyójújta kövét" melyet legnagyobb sajnálatára elloptak tőle!

Érdeklődésemre elmondotta a következő-ket:

+ Múzeumi Napló 1941 VI. 25. Kozma főbíró levélbeli adatközlésében a nép hite szerint tűz- és dögvészt, jégverést okoz a falunak. A barabásiak a karlat felakarták gyújtani; csendőrökkel kellett őriztetni.

A kigyóknak az a szokása, hogy egy csomóba összetömörülnek, összegabalyodnak. Egy kigyó középen feltartja a farkát, egy másik kigyó vigyáz, a többi meg a feltartott kigyófarokra követ fúj.

Ilyenkor, rendesen a vízpartján, meg szokták őket lesni. Ha már készen van a kő, akkor egy talyiga kereket közéjük vágnak, a kigyó csomó közepébe. Az kerektől vág a hörápsző kigyón, a farkáról leesik a kő", a többi kigyó pedig a kerek után a vízbe menekül.

Ez a leesett kő a „kigyófújta kő".

Ha valakinek, embernek vagy állatnak hályog van a szemén, ezt a lyukas kigyókövet a nyakába akasztják és a hályog pár napon belül eltűnik. A falusi emberek ezt nagyon hiszik. Egy gulácsi embernek 20 éves hályog volt a szemén. A nyakában hordta a követ és a hályog lement a szeméről. Az állatok köré különösen a szarvasmarhának használ.

Szőke bácsinak volt egy ilyen kigyókője, kisdió nagyságú, sárga színű és volt rajta nyolc világos kék csiszószem, legalább is úgy nézett ki. Van olyan, amelyik szabályos, mint a kürtős fánk. De mind lyukas, mert a kigyófarkáról esik le. Amíg a kigyók fújják, nem szabad hozzájuk menni. Idővel magától is leesik.

Szőke bácsi egy ilyen elhagyott kigyókövet talált. Olyan híre volt, hogy az egész Berekvármegyét bejárta. El is loptak tőle.

A kuruzslásnak ezt a ma is élő szokását hallva a világért el nem árultam, hogy az a kigyókő nem egyéb, mint a római- és népvándorláskori temetőkből jól ismert üvegpaszta- vagy agyaggyöngyök egy díszesebb példánya. Múzeumok

nagy számmal öriznek ilyeneket szarmata vagy germán sirmezőkből. Az egyszerű ember mesélő kedvét kiábránditó tudományos érvelésekkel nem szabad elvenni!

Meghallgattam és lejegyeztem az öreg Szőkének a rákszem-re vonatkozó elképzeléseit is. Elmondta, hogy Oroszországi hadifogságából hazatérve hozott magával rákszemet is. Ha valakinek a szemébe valami piszok kerül, rákszemet tesznek belé, mely csak annyi, mint egy fél kölesszem. Ez a rákszem addig nem nyugszik, mig a szemből az összes piszkot ki nem kergeti. Azután magától kiesik. Ezt a rákszemet egy eladó lány kérte el tőle s aztán magával vitte.+

Délután a hullámtörő karósorokat tisztitottuk ki és véglegesen elkészitettük a körlépcsőt. Az új lenyesés csaknem 2 m mélyre haladt le. A lehányt földet belapátoltuk a Tiszába.

Az embereknek mára 1 liter szilvapálinkát fizettem jutalmazás cimén. Fenn a partszélen az új lenyesés elé korlátot készittettem, nehogy valaki a megszokott járáson éjjel belecsék a Tiszába.

Ma láttam egy Jégmadarat és egy Billegetőcankót. A hasa fehér és úgy jártatja a farkát, mint a Barázda billegető.

A Baranyi Károly „emelős" táltosaival, haza menetelkor, majd megjártuk. Amint a Zsaróból mentünk felfelé a rámpán, egyszer csak makacsúl

---

+ Szőke későbbi vallomása szerint az az igazi rákszem, amelyik gémfosból való. 1937-es Szamos-útunk alkalmával át is kutatta a Szürkegémek meszes ürülékeit. Jeney Pál porcsalmi gyógyszerész mesterséges rákszemet árult patikájában, de vevőinek azt mondta, hogy azok igazi „gémfosból" való rákszemek. Lásd „A pányolai Tiszáról végig a Magyar Szamoson" Debr. 1938. 21. és 60. ll.

megállattak. Attól lehetett tartani, hogy oldalra lerántják a szekeret. Szidtam Károlyt, mint a bokrot. Végül is a kantárnál fogva vezette fel a gát tetejére a lovakat, honnan kezdve nagyon fülelték hátra felé, bizonyára féltek az ilyen eset után következő lőcs- és ostornyél ütlegektől. De Károly ezt a reánk való tekintetből ezuttal elhagyta.

Vacsora alatt Bódi bátyám ismét eljött diskurálni. Mutattam neki a Scherf Emil utánam küldött 1932 IX. 24.-én kelt levelét, melyből megtudtak, hogy Cholnoky Jenő most nem tud eljönni, valamint ő maga sem.

Vendégem távozása után válaszoltam neki és írtam a feleségemnek is.

1932 október 1.

Reggel 1/2 6 kor keltem fel. Az éjjel zavart alvásom volt. Egerek lomoltak a házban és a padon valami patkány szaladgálhatott. Aztán éjféli 12 órakor a deréki éjjeli őr olyan bánatosan fújta szarukürtjét éppen az én nyitott ablakom alatt, hogy utána alig tudtam elaludni. Amint megtudtam, 9, 12 és 3 órakor kötelesek őrködésüket tülkölléssel jelezni. Én szeretem a falusi élet poézisét és romantikáját, de aludni is jó!

1/2 7 kor rendesen indult fogatunk. A jó falusiak már úgy ismernek bennünket és egy-egy szelíd mosoly szivárog ki szemük rögletéből, mikor rám köszönnek a szekéren. Biztosan gondolják: Károly viszi a debrecenyi úrat,

vajjon máma kiboritja-é?

7órára számbavettem 11 munkásom. Gulácsról ifj. Szőke és Szabó Berki helyett Szabó Mihály és Balogh Béla jöttek. A megbizott Daruka Sándor 1 liter szilvapálinka helyett 1 liter almapálinkát hozatt, aminek az ára azonban nem 2, hanem 3 pengő. Nem szóltam semmit, majd elszámolom valahogy.

7órakor a munkát megkezdtük, gyönyörü időben. Ez az a szép magyar ősz, aminek Bársony István szerint nincs párja az egész világon! Pedig a szinek még csak itt-ott lappanganak.

A Tisza „mozdult" egy kicsit, az az áradt. A lenyesést ma be kell fejeznünk. Az északi hullámtörőkről 3 felvételt készitettem. Lefényképeztem azt az öreg körtvefát is, melynek nyitott odvában, 80 cm magasan a földtől, ibolyák vannak. Egy bokor ibolya teljen ki is hajlik. A körtvefa egyik ágában pedig lódarázs fészkel. Látni is a fejkét. Ez a fa körel, a szilfáktól D-re áll.

Munkásaim egy nagyon jellegzetes alföldi tragédiát beszéltek el. Amikor még a Szamos-Tisza-nögben, a Tisza balpartján nem volt töltés, áradáskor elöntötte a viz a panyolai határt. Sik viz terült el mindenfelé, amerre a szem látott. Erért volt szükség a nyúlgátakra is. — Egy hentes mester, akinek a neve nem jutott eszükbe, Kisar-felől igyekezett szekerével Panyolára, a sik vizes határon keresztül. A Tür hidja viz alatt volt, nem látott belőle semmit. Azt se vette észre, hogy szekere a sik vizben a Tür-medernek tart, bele hajtott. Lovastul, mindenével oda veszett. Csak mikor a viz lement, akkor találták meg holttestét a szekér és a két ló körslében. Panyolán temették el. Gazdag felesége „kü fejfát" emeltetett neki, melynek töredéke még ma is meg van.

Felhoztam a kertekben való temetkezés szokását. Az idősebbek mind tudtak róla. Szerintük csak akkor

kellett a rendes temetőbe temetkezni, mikor Csonka főjegyző Panyolára került. Különben szerka tisztelet-tes úr névlep fel tudja sorolni, hogy kiket temetett el kertségekbe.

Déli munkaszünetben, ebédelés után, meg-fürödtem, sokat úszkáltam a kitűnő meleg víz-ben. Nem hiszem, hogy okt. 1.-én valamikor is fürödtem a Tiszában!

Délután kedves vendégeim voltak: Tomcsányi Vilmosné, bájos, nagyon szimpatikus leánya, a Ka-tóka, ifj. Tomcsányi Pál, még egy úri asszony és a Kozma főbíró családja. Kitűnő hangulatban, vidám csevegéssel, a munkahely részletes megtekin-tése után hogy ízsonnát csaptak a fűre teri-tett pokrócokon. Ami maradt, azt mind nekem adták, mint „madár látta elemózsiát." Távozáskor megígértem, hogy a megtisztelő látogatást hoza-utazásom előtt, valószínűleg okt. 9.-én, a vásáros-naményi kastélyban viszonozni fogom.

A munkát napszámfizetés miatt már ½ 5 órakor beszüntettem. Az embereket, napi 1·40 pengőt szá-mítva, fizettem ki. Összesen kaptak 43·40 + 30·80 = 74·20 pengőt. Mindenki meg volt elégedve, csak az öreg Piros Gábor szólalt fel: nem-e lehetne a napszám 1·50 P.! Mivel nekem a napszámot mindig a jegyző szabja meg, az öreg Piros őt szid-ta kedvére. Tehette, mert nem hallotta úgy se, itt ugyis senki se vette komolyan a vén „gonosz tréfás" embert, mert az ilyen „mókázó vén betyár"-nak a szavát másképp kell „felfogni", mint, mondjuk, a bíróét vagy a kuratóét!

Holnap vasárnapi munkaszünet, hétfőn a munkát folytatjuk.

Baranyi Juvarosommal még nem melegedtem össze. Egyelőre csak figyelem egészen érdekes, sőt hűvös magatar-tását. Haza dörögve, jó vacsorát kaptam. Aztán meg-

néztük, mit is hoztam a délutáni vendégektől: egy thermosz vajat, egy nagy darab szalonnát, különféle tésztákat és sok gyümölcsöt.

Bódi bátyám szokás szerint eljött beszélgetni este 8 óráig. Megmondtam, hogy a holnapi napot, bár vasárnap lesz, nem töltöm heveréssel. D.e. kimegyek a Zsaróba, d.u. pedig felkeresem a szomszédos falvakat Károly „táltosaival." A Zsaróban még rajzolni akarok, a falvakra pedig kiváncsi vagyok! Neki mint lelkésznek, nem akartam bevallani, hogy megyek Istentiszteletre, az én Templomomba! Ezuttal a Zsaró-kertbe.

1932 október 2.

—VASÁRNAP.—

Gyönyörű napfényes idő van, de erős széllel. Kiadós reggeli után pontosan ½8 órakor indultunk az én törzsfuvarosommal, Károllyal, aki a vasárnap tiszteletére megborotválkozott és tiszta inget vett fel. Talán az asszony a haját is és a bajszát is körülnyesegette.

Közeledve a töltés felé, egy körülárkolt, háromszögalakú diófáskertben az öreg Piros alakját ismertem fel. Diót mezgerélt a fűben. Mikor észrevett, nagyot köszönt kajla kalapjával és kiáltotta, hogy minek megyek ma is ki? Mivel felőle fújt a szél és a szekér is zörgött, nem tudtam neki válaszolni.

Letanyázva a Zsarókertben, míg Károly lovairól gondoskodott, magam a régi helyszínrajzba felmértem az ujonnan feltárt szögletet, készítettem egy rajzot a kampás cövekről és egy másikat a lépcsős

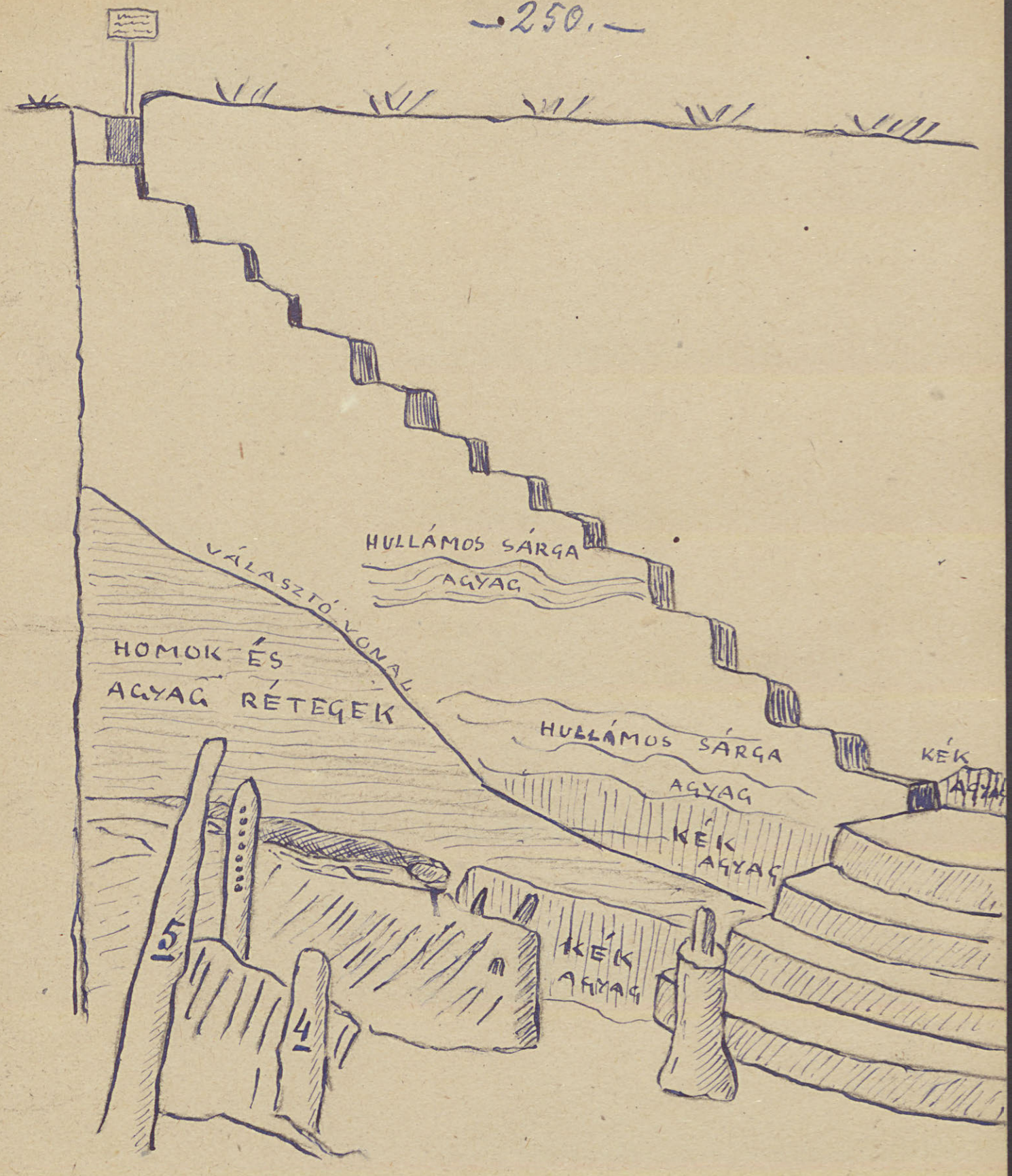

A LÉPCSŐS FALBAN MUTATKOZÓ HOMOK-, SÁRGA- ÉS KÉK-AGYAG RÉTEGEK.

Az 1-2 cm vastag agyagréteg 4-5 cm vastag homok-réteggel váltakozik.

1932 X. 2.

D
K
E
0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
ATM

É
Ny
K
D
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 MTR
1932. II. ásatás.

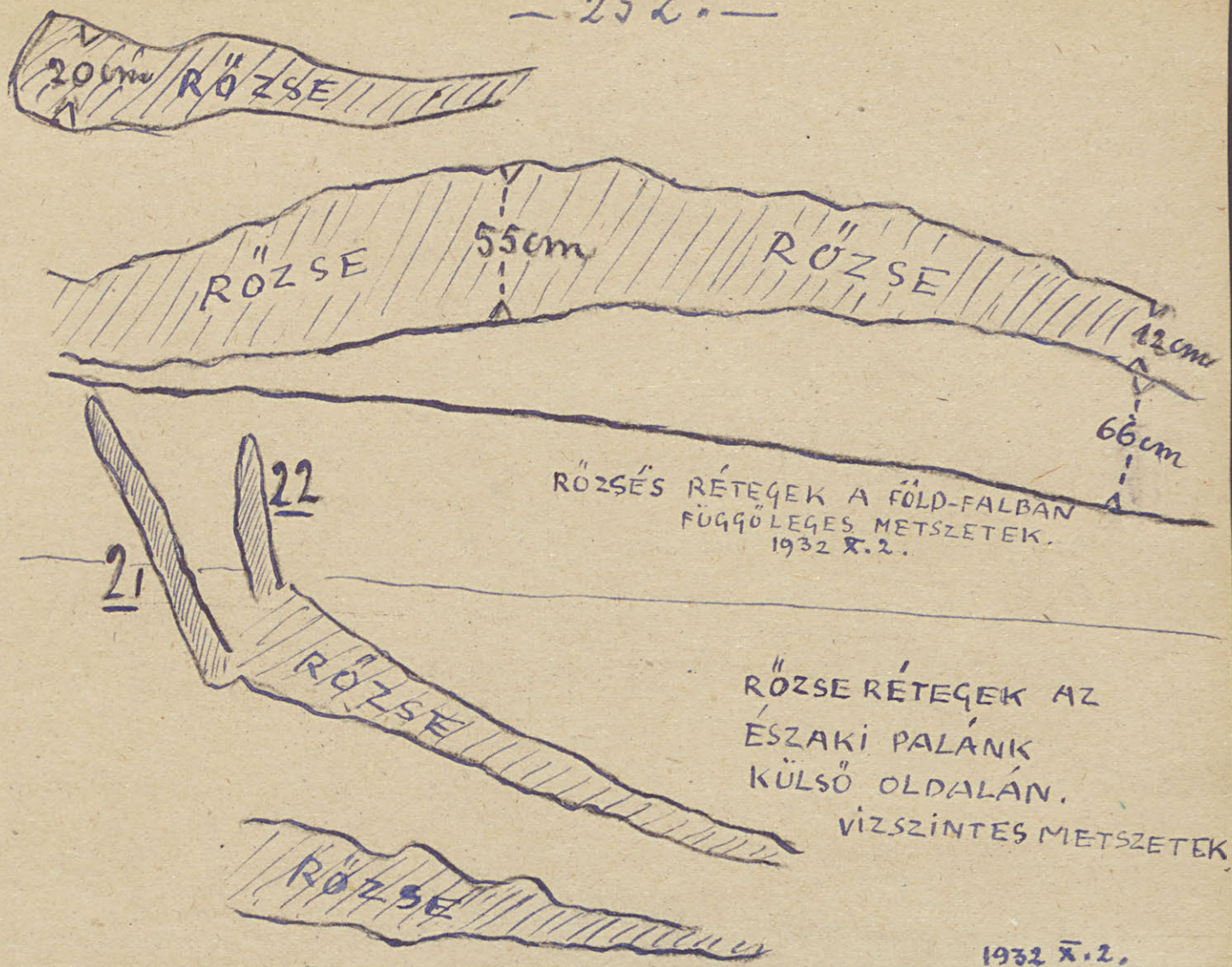

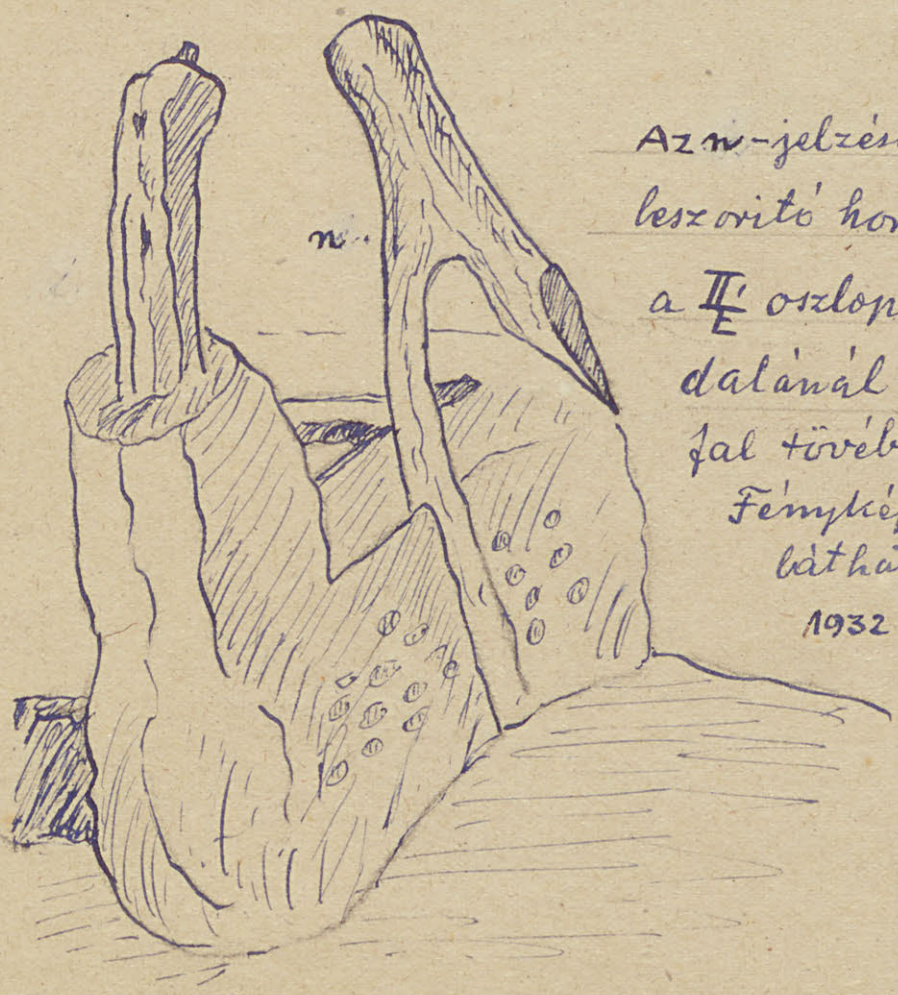

Az n-jelzésű rőzse — leszorító horgas karó a IIE oszlop külső oldalánál, a lépcsős fal tövében. Fényképen is jól látható!

1932 X. 2.

fal rétegeiről. Közben az idő szépen felmelegedett, a Tisza tiszta vizében láttam az úszkáló halakat, aztán felmentem a partszélre, a szilfák alá és ott leültem a fűbe.

Itt vagyok hát az én igazi Templomomban, a Nagy Természetben! Ha az ember egy templomban helyet foglal, öztönösen körülnéz: kik és mik vannak körülötte?

Van ebben az én Templomomban is minden, ami szükséges! Van ennek sok disze, ékessége, van énekkara, zenéje és van predikáló, felszentelt papja!

Ime előttem a gyönyörű tiszai táj, a Túrtői palaj, nyárfáival, füzeseivel! Ez a part felett elvonúló erdő-fal egy remegő csillogás a fűzfák ezüstjével és a lombárnyékok kékes öbleivel tagolva. Alatta a folyó viztömege némán ömlik ÉNy felé és benne az erdőfal olajzöld tükörképe elolvadva zöldre festi az egész vizet..... Az ég alja fehéres, fátyolos. Felette felhő-fiak verődnek össze és csodálatos mozdulatlanságukban éles ellentétben állanak a földszinten alul járó szelekkel.....! Ezek mind-mind az én Templomom belső diszei, ékességei, freskói, szobrai, dombormüvei....!!

Ehhez a diszes, ragyogó templombelsőhöz illik a pompás énekkor szereplése! A hátam megől mint valami magas karzatról, a Kis Túr diófái mély basszust vágva ki, szinte orgonabúgásként dudálnak, melybe bele-bele csendül egy-egy kószáló cinege-csapat csincsogó szopránja! A diófák búgása: a férfiak éneklése, a cinegék hangja a lányoké! Egyidejüleg hol gyengül, hol erősödik a távoli erdők sóhajos suhogása: ez az asszonyok éneke! És én mindezt, réületbe esve hallom és átérzem.... nedvesen lehunyom

remegő két szememet..... és halkan dudorászok valami olyan melódiát, amit sohasem hallottam, sohasem tanultam, de amely őseimen keresztül bennem szunnyadt már századok óta: részt vettem a gyülekezeti éneklésben.....!

És akkor arcomon, szememen, szivemen és egész testemen éreztem az emelkedő Nap tűzsugarainak éltető, meleg simogatását, beszédét, bölcsességét, intelmeit: Ő az én prédikáló papom, a Nap, a Tűzisten! Harsogón zengi: becsülj, tisztelj engem, mert ha én 10 percre lehunyom tűzszememet, nyomorúlt jéggé dermed ez a keringő, forgó egész világ fekete éjbe zuhanva....!

× × ×

Mikor felállottam és szédelegve széttekintettem, mint valami cimbalom-zengést hallottam szaggatottan a panyolai harang szólását.

– A falu népe most megy a templomába! – gondoltam – De az igazi Isten házában én vagyok itt!

—•—

Már készülőben voltam hazafelé, mikor váratlanúl megjelent a Zsarókertben dr. Ferenczy Gyula osztály geológus, aki ezen a vidéken gázömléseket kutat. Scherf Emiltől hallott a panyolai ásatásokról, most eljött megnézni. Felülről lentről megvizsgálta az épitményt és hamarosán el is ment.

Ebédre hazamentünk szállásomra. Előbb úgy terveztem, hogy délután Szamosszegre rándulunk, de lemondtam róla, mert itt a Szamosrévben a kishidra nagyon rossz a lejárás, ami nem a Károly makacs táltosainak való! Így maradtunk a Szamos jobb partján és elhatároztam Kér-Semjén és Nábrád községek látogatását.

Kér-Semjénben láttam a Kállay Szabolcs kuriáját ami már nem az övé. Nábrádon, a csinos tornyú ref. templom mellett megtekintettem a Botka-kuriát, mely kb. 2 hete már szintén nem az övé és rettenetes állapotban van. Az alján nincs vakolat, zsalugáterei, függönyei rongyosak. Szinte fájt a szivem, hogy ilyen siralmas állapotban kellett látni egy ősi magyar család hajlékát! Botka úram itthol és a külföldön luxus életet élt, sportolt, szórakozott, ahelyett, hogy megbecsülte volna ősei által szerzett és ráhagyott vagyonát! Felesége is elhagyta. Jelenleg a kastély a Pénzintézeti Központé.

Népviselet nincs már ezekben a falvakban, csak a házak őriztek meg ősi jelleget. A falusi házak az utca és az udvar felől tornácosak, nádfedelesek, és a legrégebbiek padfeljárója az utcafelőli végén van. Ez a szatmári típusú lakóház.

Az ujabb házaknál a padfeljáró az udvarfelől, a legujabbaknál a ház hátsó végén található.

Ilyen ház sok van Panyolán, Kér-Semjénben, Nábrádon, Vitkán, Apátiban, Olcsván, továbbá Beregben Gulácson, Jándon stb.

Panyolán van egy öregház, melynek padfeljárója egy utca felőli külön fülke, annak oldalán egy ablakformájú nyilás néz az utcára.

Én azt hiszem, hogy ezek a házak az árvizjárta Tiszamenti tájak kialakult háztipusai. Az ősi házak mind paticsfalnak voltak. Ha a viz elárasztotta a falut, az emberek a padlásra költöztek. Onnan szemmel tarthatták a falubeli eseményeket, benélhettek az utcán haladó csolnak emberével, ők maguk is könnyen csolnakra szállhattak. Üldögélhettek a lépcső deszkáján is unalmukban, leshették

az apadás vonalának süllyedését, jósolgattak az éjjel-nappal rikoltozó, lármázó vadmadarak járásából és ráadásul minden éjszaka hallgathatták az éhező kutyák farkasszerű üvöltését a disznóólak szalmafedelén túrt vackokból ..... Árvizen úgy hallatszik, mintha minden vonitó eb „az ember vállán ülne"!

A széles tornác a gazdálkodó embernek ősszel szinte nélkülözhetetlen. Ott helyezi el a szárazpasulyt, a tökät, a tengerit, a napraforgát

Őszi időben gyakran lehet látni, hogy a pirosodó páros tengericsövek aranylánca veszi körül a tornácos házakat az oplopok közti kötélen.

Ha az ember az árvizjárta vidékek patics-falu házainak a szerkezetét elgondolja a leásott ágasokkal, akkor nyilvánvaló, hogy a mai patics-ház az őskori cölöpépitmények modernizált formája.

Nábrádon megtekintettem a Holtszamos-meder nádasait. A jegyzőt is kerestem, de nem volt otthol. D.u. 5 órára Panyolára tértünk vissza. Betértem a paphoz. Ott találtam Szabó tanitót és családját. Borozgatva elbeszélgettem rövid kirándulásom tapasztalatait. Bizony csak keseregtünk átokverte földesúraink romlásán, veszésén!

Kis házi asszonykám este 7 órára értem küldte az úrát, menjek vacsorálni. Utána Lengyel házigazdámmal borozgattam tovább a 8 órai lefekvésig.

1932 október 3.

½ 6 órakor keltem. Az erősen borult idő nem sok jóval biztatott. Hogy a feltárt és szépen kibontott faalkotmányról szakfényképész által készitett jó fényképeink legyenek, telefonáltattam Debrecenbe a Déri Múzeumba (11-98) Kozman Só múzeumi

fényképészünknek, hogy a ma déli gyorssal induljon Vásarosnaményba, hol szekér várja Panyolára. 30 felvételhez készüljön, postámat hozza magával. Ha szekér nem lenne az állomáson, Kozma főszolgabirónál jelentkezzen. Az üzenetet leadta 1/2 9-kor Csonka főjegyző.

Kozma főbirónak telefonon megüzentem a fényképész érkezését és vitéz Kósa Juvarosunk kirendelését kértem az állomásra. Leadták ugyanakkor. Mindkét üzenetet a posta részére irásba foglaltam.

Mire Baranyi Károllyal a Zsaróba értem, megindult a viharos eső dörgéssel, csattogással. Az emberek a fa alá húzódtak, magam felöltöttem a „bürköpenyt" és a fákon kívül egy tarló szélére guggoltam le, igy szenvedtem át a cudar időt. Csak akkor egyenesedtem fel a csapó esőben, mikor már a lábaim nagyon fájtak. Még veszedelem is környékezett, mert tőlem alig 300 lépésre a villám egy nagy nyárfába csapott be. Meleg szele majd felborított! A fa törzsét le a tövéig csunyán összehasgatta!

Az eső elállta után az ég vidulni látszott. Már azt hittem, hamarosan megkezdhetjük a munkát, mikor újra zengő jött és mi újra áztunk. Mikor ez is elcsendesedett, az embereket csepergő esőben haza küldtem, mert kezdtek fázni.

Be láttam magam is, hogy ma már semmire se lehet menni. Bár a fiúk a fák alatt jó tüzet raktak, de a csapó eső újra neki buzdult, kegyetlen északi széllel.

Erre végül is szekérre ültünk és haza felé indultunk. Szerencsére hátunkba fújt a szél. Volt egy nagy csikos parasztesernyőm, amit jó Zaltai bátyánk is magával hordott ásatásokra, ez megvédett az elázástól, de a két lábam csupa víz lett. Az idő csak délre derült ki. 3-4 napra volna még szükségem, hogy be tudnám szállitani

a palánkvármaradvány alkatrészeit!

Szállásom tornácán sétáltam le és fel. Bántott, hogy elveszett egy napom! Semmi kedvem nem volt semmi munkához. Még nem volt kihez menni se, mert a községházán értekezlet volt a hősiemlék felállítása ügyében. Már régen kész van az emlék, de még nincs felállítva.

Ebéd után Szarka Bódi nézett be hozzám szerencsére, akivel aztán sok mindenről elbeszélgettem a tiszaujlaki Rojkó Viktor-féle bajuszpedrőtől a gyöngyvirágecetig, amit a híres sárospataki homeopata orvos, Katona Mihály fejfájás ellen rendelt betegeinek. Szarka Boldizsár édes anyja (Bot-Palád) ismerte is.+ Panyolán szemfájós embernek kifúrják a fülit, valami karikát is tesznek bele és attól a fájás megszűnik. – A fájós, odvas fogba szalicilt nyomnak, mely benne csontot-ideget elemészt.

Bódi bátyánk felesége Kőváron saját szemével látta, hogy a legelőről hazatérő tehén csecsét a kigyó egy bokor mellől kiszopta. A tehén türelmesen engedte, sőt a bokor mellé állt, hogy a kigyó könnyebben elérje. Végül az asszonyok elébe mentek a tehénnek, hogy a kigyót elkergessék.

Id. Szőke Sándor (Gulács) gyermek korában, mikor tejet kapott, kiment az udvarra egy régi kútgödör szélire, melyben kigyók tanyáztak. A tejet a kigyóknak kanállal öntögette ki a földre. De azok felmásztak az ölébe is és a szájáról is lenyaldosták a tejet. Szülei nem tudták, hová teszi a sok tejet, mig nem egyszer meglesték.

A tehenet szopó kigyót nem szabad megölni, mert a tehén megdöglik.

Panyolán azt tartják, hogy annak a kútnak van jó vize, amelyikben fehér kigyó van. Piros Gábor szerint az a „ferdő" jó, amelyikben „fehér csúszó" van. De nem kigyó, hanem csúszó, mert az kettő.

+ Az én apám személyesen ismerte; magam Sárospatakon gyakran láttam, hécei lakásában is voltam, a ref. templomba minden vasárnap d.e. eljárt. 1914-ben beszéltem vele utóljára. Egy időben Debrecenbe is járt rendelésre. Nagy hírű orvos volt, a szegényeket ingyen kezelte.

Mikor Szarka Bódi elment, vacsorám elfogyasztása után vitéz Kósa fogatán megérkezett Kozman Leó múzeumi fényképész. Elhozta a postámat, a Makina-fényképező gépet, 24 felvételre való filmtekercset és 1 lemezt is. Az úton eléggé megszenvedett. Sokat beszélt hazulról. Én főleg sok postámmal voltam elfoglalva. A méhkasalakú üregek problemájáról irt könyvem korrekturáját is nézegettem, mely a karcagi Kertész-nyomdától jött.

Kozman fényképész a háziak téli konyhájában kapott fekvőhelyet. Ecsedi az én pénzemből 15 pengőt adott neki. Vitéz Kósa fuvarosnak 5 pengőt fizettem.

Kozma főszolgabiró a fényképésszel 100 P. előleget küldött

1932 október 4.

Reggel 7 órára a fényképésszel együtt kinn voltam a Zsaró-kertben. 10 munkásom jött össze. Panyoláról: Szaniszló István, Piros Gábor, Kiss Bertalan, – István, – Lajos és – János, Piros Ignác és Teufel Zoltán. Gulácsról: id. Szőke Sándor és Daruka Sándor. Király Benjamin mezőcsősznek 0·50 pengőt fizettem.

Egész nap folytattam a leásást. Most már teljesen kibontattuk a baloldali hosszanti gerendákat és a cölöpkaró-sort. A baloldali oszlopok végei a magas part alá futnak.

Egész nap borult volt az ég és a hideg idő, a meg-meginduló csepergő eső miatt nyomott volt a hangulatunk is! Mi lesz, ha holnap is ilyen időre virradunk, amikor fotografálni kell?

Délben szalonnát sütöttünk, miközben meg is melegedtünk. Ezért óhajt a cigány hidegben szalonnát piritani.

Délután a felásott és lehányt földet betakarítottuk a Tiszába. Kozman fényképész mester tervet készitett magának: honnan és hogy fogja a faépitményről a panoramafelvételeket készíteni? A megjelölt helyen és a megadott méretben, a faalkotmány előtti teraszon egy földkupacot hányattam fel. Erre fogja a fényképezőgép állványát felállitani

Este felé kijött hozzánk Bódi bátyánk is, aki munkásaimmal különféle népies szokások ügyében általános eszmecserét folytatott. Nem figyelhettem oda, mert nekem a Scherf dolgozatának korrekturáját kellett csinálnom, amit a méhkasalakú üregekről szóló dolgozatomhoz készitett. Kozman holnap magával viszi. Azért vacsora után is ezzel vottunk elfoglalva. Kozman olvasta a kéziratot, én javitottam a szedést.

1932 október 5.

Még éjszaka kimentem az udvarra, hogy megnézzem, milyen idő van? Istennek hála, csillagokat láttam az égen, azonban az északi égbolt felhős volt. Mikor ½ 6-kor felkeltünk, sütött a nap, szép idő igérkezett. ½ 7 kor vitt bennünket már is a Baranyi szekére.

Mára 14 munkásom gyült össze. A tegnapiakhoz jött még Panyolárál Máté Károly, Piros Sándor és Gyula és Varga Árpád.

Még bizonyos földtömeg mindig volt a nagy talapzaton. Ezt lekapartattam. Magam fehér olajfestékkel megszámoztam az újonnan kibontott cölöpkarókat és törzseket. ½ 10 órára elkészültem vele.

A FATALAPZAT LETISZTITÁSA ÉS AZ ALKATRÉSZEK LESZÁMOZÁSA. FOT. KOZMAN L. MÚZEUMI FÉNYKÉPÉSZ 1932 X. 5.

AZ ÉSZAKI PALÁNK DŐLT OSZLOPAIVAL ($\frac{I}{E}$ ÉS $\frac{II}{E}$).
FOT. KOZMAN L. 1932. X. 5.

AZ ÉSZAKI PALÁNK ÉS ELŐTTE A CÖVEKES HULLÁMTÖRŐK

AZ ÉSZAKI SZÖGLET A III.j ÖSZLOPPAL, SZERZŐ ALAKJÁVAL.

KOZMAN L. FELVÉTELEI 1932 X. 5.

A NAGY AGYARFAL-TALAPZAT H2 ÉS H4 KÖZÖTTI RÉSZE A MAGAS PARTRÓL NÉZVE.

UGYANANNAK H4 ÉS H5 KÖZTI RÉSZE STOVÁBB AZ ÉSZAKI PALÁNKIG.
KOZMAN L. FELVÉTELEI 1932 X. 5.

A TÖLGYFA-TALAPZAT VÉGZŐDÉSE A H6-JELZÉSŰ HÍDLÁS-DESZKA ÉS AZ ÉSZAKI PALÁNK KÖZT. ITT A SAROKBAN A LEGMAGASABBAK A CÖLÖPÖK MARADVÁNYAI. A H6 JELZÉSŰ DIDLÁSDESZKA MINDKÉT VÉGÉN VÁGOTT NYÍLÁSON 1-1 CÖLÖPKARÓ VAN LEVERVE A KÉTOLDALI SÖVÉNY ÖSSZETARTÁSÁRA, AMELY CÉLT SZOLGÁLTÁK A SZEMBEN ÁLLÓ OSZLOPOK ÉS CÖLÖPÖK GUZSKÖTÉSEI IS. — FOT. KOZMAN 4. 1932 X. S. —

A DÖNGÖLT AGYAGFAL-TALAPZAT ÉSZAK FELŐL NÉZVE. EZ A FELVÉTEL MUTATJA A HATALMAS —1 JELZÉSŰ TÖRZSET, A CÖLÖPSOROK MENTÉN FEKTETETT P_1, P_2 JELZÉSŰ PILÓTÁKAT, A 17A BALOLDALI CÖLÖPKARÓT. A P_1 FELSŐ VÉGE ÁGAS.— A KÉP MUTATJA TOVÁBBÁ, HOGY A GÖRBE-GÖRBE TÖLGYFATÖRZSEK EGYBEÁCSOLÁSA, A VÍZSZINTES FELÜLETI SÍK MEGALKOTÁSA, A PALÁNKÉPITŐ MESTEREKNEK MENNYI GONDOT OKOZHATOTT.

FOT. KOZMAN L. 1932 X. 5.

A HÁROM ÁSATÁSSAL FELTÁRT PANYOLAI PALÁNK ERŐSSÉG LEGSIKERÜLTEBB FÉNYKÉPE A FELSZEDÉS ELŐTT. MUZEUMBÓL, KIADVÁNYOKBÓL, KÉPESLAPOKBÓL KÖZISMERT KÉP.

A H3 JELŰ HIDLÁS DESZKA BEÁLLÍTÁSA MUTATJA, HOGY EZEK A FARAGOTT ALKATRÉSZEK ADTÁK MEG A ~~TALA~~PZAT VÍZSZINTES JELLEGÉT, AMI A NAGY TEHER EGYENSÚLYBAN TARTÁSÁNAK ELENGEDHETETLEN FELTÉTELE VOLT. — KOZMAN LEO FELVÉTELEI 1932 X. 5.

Akkor felállott Kozman a földkupac tetejére, beállitotta gépjét és jobbról balfelé csinált az egész alkotmányról 5 csatlakozó felvételt. Ebből készült a panorama, melyet leközöltem „A panyolai tölgyfaépitmény háromrendbeli ásatásának története" c. dolgozatom V. tábláján (Déri Muz. Rég. Ant. ismeretterjesztő közleményei. 5. füz. Debr. 1933.). Jelentés 1932. Debr. 1933. 44. l. —

Mintha a Természet is nekünk kedvezett volna! A világitás a lehető legkedvezőbb volt, nem volt erős nap, de a felhőkön át mégis világitott árnyékvetés nélkül. Igy a felvételeket nem zavarják a fekete árnyékcsikok.

Összesen készült 23 film és 1 üveglemez alulról felülről, a portról csolnakról és 1 a szemben levő Túrtői palajról. Egy felvételen magam is rajta vagyok, az északi palánk cölöpkarói közt.

A fényképezés befejezése után, miután az egész felületnek a helyszinrajza is elkészült egészben és részletekben, sőt darabonként, megkezdtem a talapzat déli végének kiszedését.

A :2 jelzésü nagy legalsó keresztörzstől D-re, a III b jelzésü oszloppal majdnem szemben, kb. 1 m-re a :2-től keresztbe levágattam az alapzat déli részét és a nehéz törzseket darabokba fürészelve felszedtük és rendben rá raktuk az alkotmányra. Erről a munkálatról felvételeket készitettem.

Mivel a nehéz tölgyfa törzsek cipelése elégnehezen ment, beláttam, hogy tisztán kötelekkel és kézi erővel nem fogok boldogulni.

Délben Kozman fényképész, elvégezvén feladatát, haza utazott. Adtam neki összesen 35 pengőt nyugta ellenében útiköltség, anyagbeszerzés és szakmunkadij fejében.

Délután embereimmel folytattam az alapzat levágott részének feldarabolását és az összerakását. Csapófákkal és kötelekkel dolgoztak. Estére csak a

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPITMÉNY
PANORÁMÁJA.
1932 OKT. 5-ÉN KÉSZÜLT
ÖT FELVÉTELBŐL ÖSSZEÁLLITVA.
FOT. KOZMAN LEO MÚZEUMI FÉNYKÉPÉSZ
A III.-IK ÁSATÁSKOR
1932 IX. 25-X. 10.

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPITMÉNY

FOT. KOZMAN. 1932 X. 5.

nagy :1 keresztörzs maradt a helyén, lecsüngve a vége, mert ezt nem fogom feldarabolni, előbb pontosan lerajzolom összes bevágásaival.

Este hazafelé jövet a gonosz Baranyi Károly megint majd kiboritott. Már a falu főutcáján jártunk, mikor egyszerre: zötty! Az első jobb kerék kidült. Elveszett a tengelyvégszeg! A mezőről hazafelé igyekvő, egymást érő falusiak mind minket nevettek, röhögtek! Szidtam is Károlyt kegyetlenül, aki vissamenve megtalálta a szeget és a kereket helyre tettük.

Károlyt az ilyen apró-cseprő baleset nem hozza ki türelmi nyugalmából: „megesik a' mással is!". Mire haza értünk, a kis házi asszonyom már tudta, mit művelt ujra Baranyi?! Bódi bátyám, mikor szokása szerint jött benélgetni, nagy hahotával emlegette úti kalandunkat! „Azt az embert már maga az Isten se szedi rendbe!" – mondván. De azt is tudta, hogy én magam csak mulatak rajta!

1932 október 6.

Reggel a megszokott időre kimentünk Károly szekerén a Zsaróba 14 munkásomhoz.

A munkát a jobboldali oszlopak (Ij, IIj, IIIj) és cölöpkarók (1–21.) kiszedésével kezdtem meg. A IIj oszlop 240 cm mélyen volt a kék agyagba leverve a talapzat előtti ásatási szint alatt. Embereim alig birták kiemelni. Ez a mélységi méret mutatja, hogy eredetileg lágy talajba kellett bedolgozniok. A cölöp-karákat csapófával és lánc segitségével emelték fel, a tövére egy kanna vizet öntve.

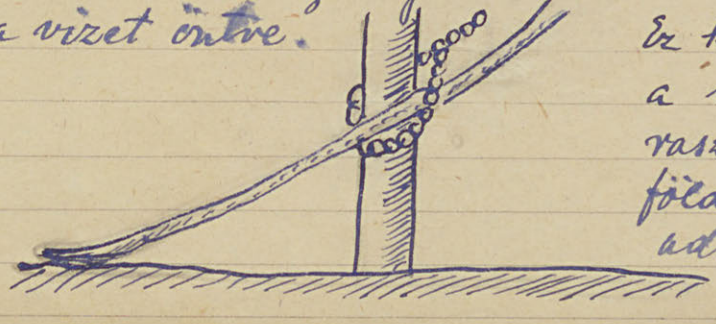

Ez könnyebbé tette a kihúzást. A teraszra rakott fát a földtulajdonosoknak adtam.

Délelőtt meglátogatott Korma főbíró is gépkocsin a gulácsi partról csolnakon jött át. Hozott 215·20 pengőt s ezzel átadta a nála lévő összes pénzt.

Tárgyaltam egy Láncsi nevű gulácsi lakatos mesterrel, aki a tarpai malomtól egy Flaschenzug-ot fog kikölcsönözni és azzal a legnehezebb tőrseket is fel tudja a partélre emelni. Ebben az ügyben telefonáltattam Fehérgyarmatra Bereczky nevű ácsmesterhez is. Csonka főjegyző azonban, aki családjával kijött, Bereczkyt nem találta otthol. A papat is mozgósítattam levele mellékelve.

Délben a baloldali cölöp-karósorról és az éraki palánk ujabb cölöpeiről vettem fel a helyszinrajz részére méreteket. Délután most már a baloldali **cölöp**karókat és az éraki palánk cölöpjeit kiszedettem. Egy pár cölöpkaró kihúzása roppant nehezen ment.

Este felé megérkezett Láncsy mester az „Esze, Friedman és Társai molnáripar és olajgyár betéti Társaság" irásbeli ajánlatával, mely szerint a csigasor napi használatáért 4 pengőt kér, ugyan annyit kér Láncsy magának napi dijat. Az ajánlatot elfogadtam, hogy menjen a munka.

Estére Csonka László főjegyző vacsorára hivatt meg, hol kedélyesen elbeszélgettünk. Neki kifizettem az okt. 3.-iki telefonálási dijakat Debrecenbe és Vásárosnaményba.

SZÁSKA BOLDIZSÁR
reformátusi tanítóz
PANYOLA, Szatmár-m.

Kedves János!

Tegnapeste levvétele után kimentem Lakatos urhoz a malomba a csigasort elkérni. Készséggel ideadta, minek utána megmagyaráztam neki, hogy megfizetted a használati díjat. Ezzel kezdtem egyszerűsz az előadást, hogy pénz áll a házhoz.

Embert, t. i. a gépészét, nem adhatja hozzá, mert a gépet javítja már 2 napja s ma őrölni akar.

Csak azt kéri, tul ne terheljétek a csigasort; 15 tonnát bír, vigyázva bánjatok vele. Megnyugtattam, 15 mázsánál sufosabb gerenda nincs, egyenként jő fel s így túlterhelésről szó nem lehet. Megnyugodott, és megnyugtatott, hogy azt felbírja. És még azt kéri olajozzátok rendesen. Evégre küldtem ki 1/4 ~~liter~~ kg olajat a Szövetkezetből.

Különben Szaniszló Pistát ma reggel, a mi előbbi lezerelésczéljából kiküldtem s mivel a flasenzug sufos, 50 kg. leküldtem Károlhoz, hogy vigye

Pistát

ki. Károly nem lévén otthon Pista más
fuvarost fogadott. Vázni Károlyra nem
akartam, mert az a fő, hogy az em-
berek ne álljanak tétlenül s besz-
szuságod ne legyen a késcdelem
miatt.

Hétfőn átadott lapod, még hétfőn
el. u. – Gál tanító ur kocsija menvén
Gyarmatra – feladást nyert Gyarma-
ton felbélegszetten.

Tegnap d. ü. nem tudtam ki-
menni. Szamosszegen voltunk u. is
vásárra Anyuval, kés ön jöttünk, nagyon meg
fáztunk. Pedig ki akartam vin-
ni a kenyeret s megnézni téged és
beinvitálni hálásra e kufa komisz
időben.

Tegnap hentesünkeste – madai vá-
sárra kaczit sütni menvén – friss ser-
tést vágott s így Anyu ma délbe e-
bédet küld neked. Szerencsés az a
puszka! Elkerüli a dög. – Emellett gö-
nyörű nép friss picsirti (= ~~[illegible]~~ csipcz-
ke) gombát kaptam a molnárné-

tól, sig finom gombát is küld ki. Nyúgodtan ehetet. A hozó is, mi is jól ismerjük, mérgezéstől ne tarts. Én nagyon skrupulásus vagyok ebben a dologban s csak ismert és biztos gombát eszem, pedig nagyon szeretem.

Ad gombám! Gombaismerő vagy-é te? Ismered-é a diófagombát, mely öreg diófák koronáján nő? Nem tapló, hanem gomba. Igen szép példány van ebből is friss. Kanyolai gombaismerőt eszik. Én nem hallottam róla, sem a szines gombatáblázat nem ismeri egyáltalán.

Egy másfajta gombát is hoztak. Küldöm is, megtekintésre. 3 gombaismerő mérges, illetve nem ehető gombának tartja, mert nem ismeri. Ez sincs rajta a szines gomba táblán. — Azért küldöm, hátha te ismered.

Tegnap este két leveled jött. Ide
zárva küldöm.—
Anyu küldi a kenyeret egy tarisz-
nyában azzal, hadd maradjon
kiszont a tarisznya, hogy bennetart-
va, felakaszthatsd a kenyeret.

No de jön Pista, zárok. Igen
egy kis kávét is küld Anyu, fogyaktsd
egészséggel.—

Ma nem igen mehetek
ki, ha csak tudok, kiszeszek.

Szervusz!

P 952 X 16. Bódi

1932 október 7.

Hajnalban 5 órakor felkeltem. Baranyi Károly fuvarosomat ½ 6-ra rendeltem, azonban mikor még 6 órakor se mutatkozott, befogattam Lengyel Mihály házigazdámmal és kimentünk a Zsaróba. Embereim még nem voltak mind jelen, pedig a munkát ½ 7-kor akartam kezdeni. Mindebből veszekedés, rossz hangulat származott. A Tiszán is hideg, csepergős köd ült. Későn hoztak a Flaschenzug-at is, szidtam az embereket.

Aztán embereimmel (Piros Gábor, -Ignác ~~és~~ -Gyula, Kiss Gábor, -Lajos és -János, Máté Károly, Varga Árpád, Teufer Zoltán, Szaniszló István Panyolárál, id. Szőke, Daruka Sándor és Lánczy Gábor lakatos mester Gulácsról) megtárgyaltam a parti nagy felvonó bak felállitását, melyhez egy nagy fatörzs szükséges. Erre a célra Lánczy lakatos mester a −5 jelzésű törzset választatta ki.

Ennek felszedése előtt a mélyen lehajló :1 jelzésű nagy keresztörzset húzták ki a vizből közelébb az épitmény levágott végéhez. Két pilótát (I_b, II_b) már tegnap felvitettem.

Ezalatt én a padlódeszkákról (H_4, H_5, H_6) és az alattuk levő hosszanti törzsekről (−1 = −6), pótgerendákról, továbbá a 2 db. átlósan fektetett (X_1 X_2) fáról vettem fel méreteket helyszin rajzomba.

A meredek partszéli nagy bak felállitásához szükséges −5 jelzésű nagy hosszanti törzs felhuzása láncok segitségével rettenetes kinlódással ment, mert a part meredek volt, alig ferde, a lánc bevágódott a partélbe, a roppant súlyos gerenda surolta a földfalat. A lakatos mester megijedt, hogy nem megy a dolog! Én mérgesen kiabáltam, hogy a Jézuska ide hozza nekünk a karácsonyfát! Az öreg Piros a kötél hesz-

SŐREGI FELVÉTELEI 1932 X. 5.

FÉNYKÉPEZÉS UTÁN KÖTÉLLEL PARTRA HÚZTUK A –5 JELŰ EGYENES HOSSZANTI TÖRZSET A BAK FELÁLLITÁSÁHOZ. ENNEK VÉGÉRE SZERELTÜK A KÖLCSÖNZÖTT CSIGASORT.

A TALAPZAT DÉLI VÉGÉNEK LEFÜRÉSZELÉSE A III b OSZLOP IRÁNYÁBAN. A LESZABOTT GERENDAVÉGEKET RÁHURKOLT KÖTÉLLEL ÉS CSAPÓRUDDAL FOGJÁK FEL A VIZBECSÚSZÁS ELLEN.

A HOSSZANTI TÖRZSEK LEFŰRÉSZELT VÉGEIT A CSIGASOR ALÁ, A PART TÖVÉBE HORDJÁK. KÖZEPÉRE LÁNCOT, KÉT VÉGÉRE KÖTELET HURKOLNAK.

A ·3, ·4 ÉS :3 JELŰ KERESZTTÖRZSEK, TOVÁBBÁ A —1 JELŰ LEGHOSSZABB TÖRZS HELYÜKÖN MARADNAK. NYOMATÉKNAK RÁTETTÜK MÉG A LEVÁGOTT RÉSZ ALÓL A :1 JELŰ KERESZTTÖRZSET IS. — SŐREGI FELVÉTELEI 1932 X. 7.

SŐREGI FELVÉTELEI 1932 X.7.

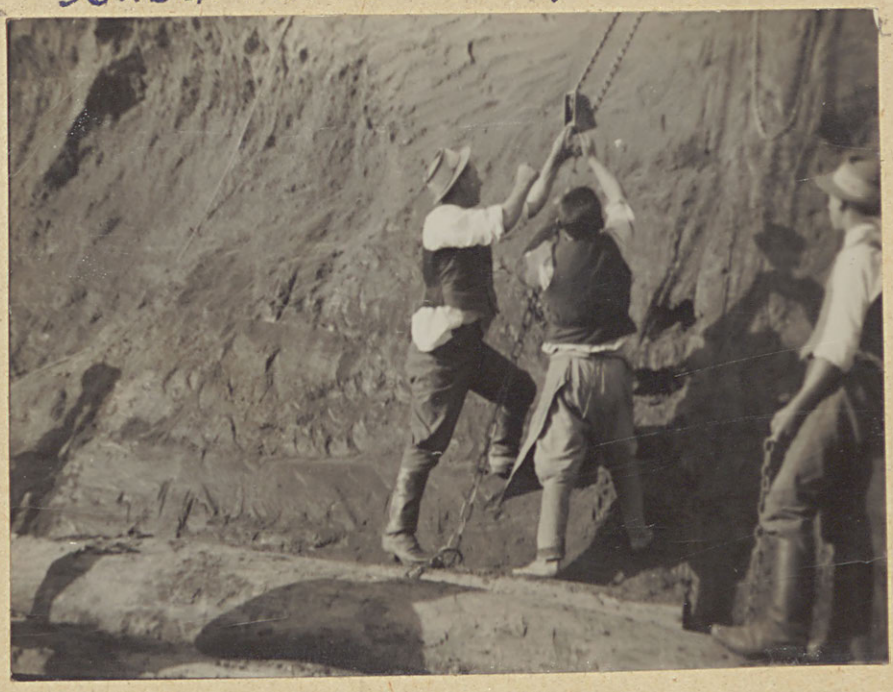

A TÖRZS KÖZEPÉRE HURKOLT LÁNCOT A CSIGASOR HORGÁBA AKASZTJÁK, A KÖTELEKET FENT A PARTON TARTJÁK KÉZBEN ÉS A CSIGASOR ./.

./.

ALATT ÜLŐ KÉT EMBER FEJI A LÁNCOT. A TÖRZS LASSAN EMELKEDIK A 6 M MAGAS PARTRA. ~

A JOBB SAROKBAN AZ $\overline{V}_b$, $\overline{VI}_b$ ÉS $\overline{VI}_{b_1}$ HELYBEN, JELNEK HAGYOTT OSZLOPOK. ~

nálata mellett agitált. Mindenki okos akart lenni és bírálta az egész munkát. Volt, aki rossz vicceket mondott, gunyolódott! Mághozzá az a szilvafa, melyhez a Flaschenzug volt kötve, húzás közben gyökérzetében ropogott és egészen előre hajolt, úgy hogy hirtelen kötéllel kellett a hátsó szilvafához kötni. Rá ment az egész délelőtt, míg végre nagy kínnal-bajjal sikerült a —5 törzset felszínre emelni. Mindenki felélegzett!

Ezután következett a nagy bak felállítása közvetlen a part élen. Leástak két erős oszlopot és arra fektették a nagytörzset fényképe és rajz szerint. A vékonyabbik végét egy szilfához kötözték. A csiga a bakra kötve lógatja a láncát

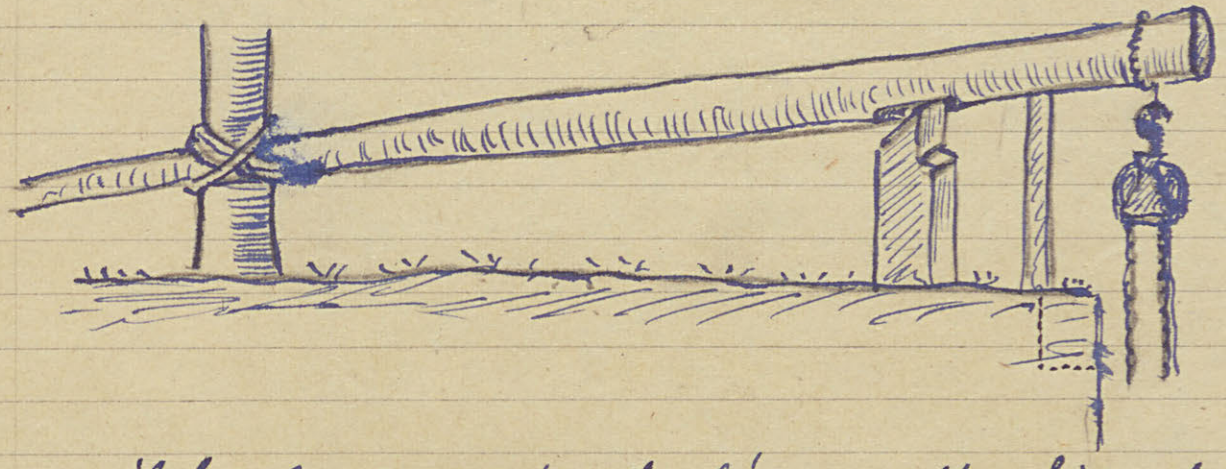

a mélybe. A csigaszerkezet alá a partba két ember részére elegendő széles ülőpadkát vájtak. Ezek kezelték a láncot.

Szinte jól esett szemlélni és fényképezni, hogy milyen szépen és könnyedén emelkednek felfelé a hatalmas gerendák és törzsek a csigás szerkezettel! Délután szakadatlanul folyt a munka. Embereim mintegy 9 db törzset szállítottak fel a partra.

Embereim egy részével kibonttattam az alsó horizonti törzsek még vízben a nagy földfal töve alatt levő részét. Akkor tűnt ki teljesen, hogy az alsó sorban sokkal hatalmasabb törzsek vannak beágyazva, mint a felsősorban, ami természetes is. A felső

gerendasor szerkezeti beosztásáról helyszínrajzaim és fénykép felvételeim tanuskodnak.

17 órakor a munkát befejeztem. A csigasor működésével teljesen meg vagyok elégedve. Most már csak a nagy törzsek falubaszállítása adott még némi gondot. Vacsora után Bódi bátyámmal ezt az ügyet tárgyaltam, annak a költségét. Végül abban állapodtunk meg, hogy vállalatba adom ki.

1932 október 8.

Ma reggel is a házi gazdám, Lengyel Mihály fogatán mentem ki a Zsaróba. Bakay Gusztáv, a Lengyel sógora jött velem. Egy másik szekéren Csonka Lánló főjegyző jött utánam azokkal a panyolai gazdákkal, akik a felhordott faanyagra, mint parttulajdonosok, igényt tartanak. Felmérték földjeiket és nagy tanácskozásba merültek, miként osszák két a fát?

Az emberekkel folytattam az alkatrészek felszedését. Azonban az alsó sor olyan hatalmas gerendákból áll és a keresztörzsek oly vastagok és a =1 jelzésűvel együtt olyan mélyen vannak a partfal tövében, hogy elhatároztam, mi szerint az alsó sort most nem szedem ki. Csupán a nagy :1 jelzésű keresztörzset vitetem fel az épitményre.

A mai nap folyamán 5 panyolai lovasgazdával tárgyaltam a Zsaró-kertben össze rakott faanyag nak, a faluba való beszállítása ügyében. Én 25 pengőt ajánlottam fel. Végül a híres fuvaros, Borbás Lajos vállalta 28 P-ért és mindjárt neki is fogott.

Azt mondják, hogy ez a Borbás Panyola „legveszettebb" fuvarosa. Mindig rohan a két lovával! Vincs olyan diófatörzs, amit el ne huzatna!

A nagy :1 jelzésű legalsó kerenttörzset csak úgy tudtuk az épitményre felvinni, hogy a csigaszerkezetet levittük a talapzatra, hozzá kötöttük a nagy cölöpökhöz és annak segitségével lassan felvonattuk.

Munkásaim Borbás fuvarosnak is segitettek a felrakásban.

Délután kihuzattam a IV b jelzésű oszlopot, de az V b jelzésű oszlop felhúzásánál a lánc elszakadt, így ezt a munkát abba hagytuk.

Borbás Lajos beszállitott a faluba, a községháza udvarára: 9 db. hosszútörzset, 3 db. kis póttörzset, 3 db —1 törzset, 4 db. zöldjelzésű karót, 2 db pilotafát, 3 db. számozatlan karót, 2 db pontozott karót, 7 db. oszlopot, 26 db. baloldali karót, 32 db-t cölöpkarót az északi palánkból, 21 db.t a jobboldali sorból, 7 db-ba hasitott padlódeszkát (H jelzésűek) és 2 db. $X_1 X_2$ jelzésű kerenttdeszkát.

Aztán szétszedettem a cövekes hullámtöröket. Meglepett engem, hogy a külön is lerajzolt kampós cövek olyan mélyen volt a földbe leverve, hogy nem birtuk kihúzni még körülásással, locsolással sem. Közelében állati csontokat és egy kis vas lemezt találtunk . A csontokon kékagyag pamatok vannak.

Embereimet 1·40 P. napszámmal fizettem ki. Lánczy Gábor géplakatos 8 P-t kapott, ugyanannyi volt a csigás felvonó 2 napi köksönzési dija. Szőke bácsi csolnakáért kapott 3 P-t és öt napszámot, 7 P-t. A panyolaiak kaptak összesen 72·80 P-t, Daruka 7 P. — Egyéb apróságokat is fizettem: nagy fűrészért 1 P., kötélhasználatért 1·50 P. stb. — Szállás 13 éjjelre 13 P., koszt 14 napra kenyérrel 24 P., Kozman szállása kosztja 3 napra 6 P. Lengyel Mihálynak 4 fuvar 5 P.

Délután Bódi bátyánk is kijött a Zsaróba. Az, őszi eső a szilfák alá szoritott. Munka befejezése után az embereknek meg kellett várni Borbás tajost, a merész fuvarost, hogy a nagytörzsek felrakásánál neki segitsenek.

Megérkezvén Bakay Gusti fogatával, egy rendkivül magas elejü, zsiráfszerü lóval, Bódi barátommal hazaindultunk. Bezzeg a felázott csúszós úton nem tudott a zsiráf se futni, pedig egy kevéssé járt dülő útat vettünk igénybe, melynek a Túron át igen rozoga régi fahidja van. Ennek a hidnak a Tiszafelöli végénél van a csőszház Király Béni és Varga Dániel becsületes mező csőszök hajléka. Kár, hogy a borult, esős időben nem tudtam lefényképezni. Csak oda kiáltottam Dani bácsinak, hogy holnap d.e. 10 órára legyenek bent a faluban, fizetek! Nagy boldogan bólintottak, mi közben búcsút intettem nemcsak nekik, hanem a kukorica csőpárokkal sürven körülrakott hajlékuknak is! Ha ilyeneket látok, mindjárt felpattan a lelkemben gyermekkori emlékeimnek kéküvegablaka, melyen át mosolyogva csillannak felém a felejthetetlen emlékképek: kis pajtások, szines madárkák, aprótavak, aranyrögekből rakott kunyhák az erdő szélén.....! Ez a túrparti csőszkunyhóistinta merő aranylás volt számomra!

Különben a mező csőszöket mindig megjutalmazom a fa alkatmány feletti örködésükért.

Szállásomon vacsora után elszámoltam a háziakkal. A kontadást a debreceni mértékkel vettem számba, de ezek a jó falusiak egy zsák pénzt szeretnényerni az emberen! Előbb már emlitettem kiadásaimat.

Éjjel hallottam, hogy szakad az eső és azt is, hogy Borbás, a betyár fuvaros, örökösen hordja az ősi, magyar palánkvár ránk maradt alkatrészeit....!

1932 október 9.

— VASÁRNAP. —

Egy kicsit később keltem, mint munkanapokon. Még borotválkoztam, mikor már jött Borbás Lajos a pénzeért. Miután megtudtam, hogy a községháza udvarán a behordott faanyag nincs rendbe rakva, ezt követeltem tőle és mentem vele a helyszínre.

Ott ögyelgett Baranyi Károly is, aki 2 napig nem volt itthol.

Borbástól darabszámra átvettem a faanyagot, Baranyit munkára felfogadtam és még egy ember került oda: hárman szépen rendbe rakták a fákat felügyeletem alatt.

Aztán bementünk a jegyzői irodába, hol Csonka Lánló főjegyző legépelte nekem az összes szükséges nyugtákat. Borbás Lajosnek berakással együtt összesen fizettem 30 pengőt.

Baranyi Károly összesen kapott fuvarozásaiért 28·50 pengőt.

A megjelent 2 mezőcsősz kapott 4 P-t. Megbiztam őket a kint maradt törzsek további őrzésével és szemmeltartásával.

Állítottunk ki nyugtákat már korábban kifizetett összegekről is.

Aztán haza mentem Lengyelékhez pakolni, Jegyzőnél, papnál pár perces búcsúlátogatást tettem és 1/2 11 órakor Bakay Guszti, a kis házi asszonyom bátyja, a zsiráftermetű dindával el robogott velem Apáti irányába.

Az az csak addig robogott, míg kiértünk a falubál, mert azon túl az út rettenetes volt. Aki az ilyet át nem éli, annak fogalma sincs, hogy mit szenved az ember és a ló a szatmári agyagos sár-

ban?!

Apáti alatt egy kacsákkal éhes cigánytelepet, mely előtt víz terül el és a háttérben a falu tornya látszik, lefényképeztem.

Mikor Apátin mentünk keresztül, egyetlen egy ember jött velünk szembe az utcán, a falusi kántor. Fényesre kiborotvált arcán nagyon plasztikusan állott a kifent bajusz. Harminc esztendővel ezelőtt divatos magas duplagallérjából erősen kihajlott a vékonyra kötött és jól összeszorított fehete nyakkendő. De legérdekesebb volt lenge félzsakettje, mely begombolatlanúl csapkodta csapott, szikár hátulját. A templomból jött bizonyosan. Ő lépett ki utáljára. Sokat énekelhetett és milyen jól fog most esni neki egy pohár pálinka, ha ugyan erős gégehurutja miatt az orvos már 40 esztendővel ezelőtt el nem tiltatta a szeszes italoktól.

A Szamos partján újra megnéztem a Kósa-féle hidasépitő telepet és a révben a régi módi őrfát. Az átkelés simán ment. 1/2 1 órakor délben megérkeztünk Vásárosnaményba, hol Kozma főbiró lakásában nagyon szives fogadtatásban részesültem.

Ujságolta, hogy Aggházy ezredes, a Hadimúzeum igazgatója 500 P. segélyt helyezett kilátásba; Streicher Andor alispán a rendelkezési alapból 50 Pt utalt ki Debrecenbe. Örült az elért eredményeknek, az alkotmány nagy része felszedésének. A kitünő ebéd után elvonultam ugyan szobámba, de aludni nem tudtam, újságot olvastam.

Délután régi terveink alapján látogatást tettünk a Tomcsányi-családnál. Ezt megigértem a Katókának is, aki lelkes honleány és kedveli a régészetet, miáta Olcsva Apátiban saját kerüleg egy őskori agyagidolt ásott ki az ottani telepből.

Mikor Kozma főbiróval a szép barokk kastély kandallós előcsarnokába beléptünk, a család otthol levő tagjai asztalnál olvasgatva vártak reánk. A kandallóban lángolt a tűz.

Sem Tomcsányi Vilmos, sem Tomcsanyiné nem voltak otthol, csak Kató, Tomcsányinénak egy unoka növére és egy barátnője.

Elmeséltem az ásatás menetét, a kialakult végleges palánkvár-elméletet, a jelenlegi helyzetet és jövőbeli terveinket. Sok szó esett a régészetről, mire fel Kató behozta agyagidolját, melyről noteszembe vázlatot készítettem három felől is.

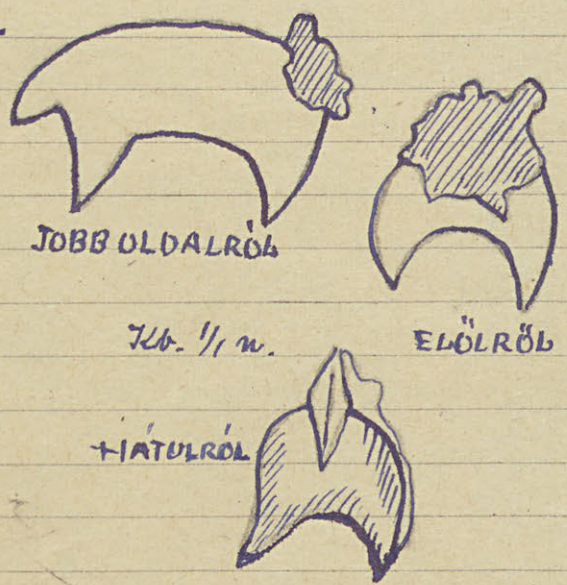

Kb. 1/1 n.

Az idolt vadkan-nak határoztam és a bronzkor elejére helyeztem. Érdeklődtem a lelőhely után is, melyet érdemes volna megvallatni. Szívesen elfogadtam volna ajándékba is a Déri Múzeumnak, de tudom én, hogy egy lelkes működvelő régésztől nem lehet semmi leletet kicsikarni. Igen kellemes társalgás után vettünk búcsút.

Hazatérve vacsora után megmutattam azt az állati koponyát, melyet az északi palánksor hullámtorójében találtunk. Még most se tudom, micsoda állaté lehetett? Majd meghatározzák Budapesten!

½10 órakor feküdtünk le, miután megállapítottuk, hogy az MTI 500 Pengőjéből 40-80 P. maradványunk van.

Másnap, 1932 okt. 10-én a hajnali 4⁵⁰-es új motoros vonattal Debrecenbe utaztam, magammal hozva Kozma főbiró mammutbordá ajándékát is.

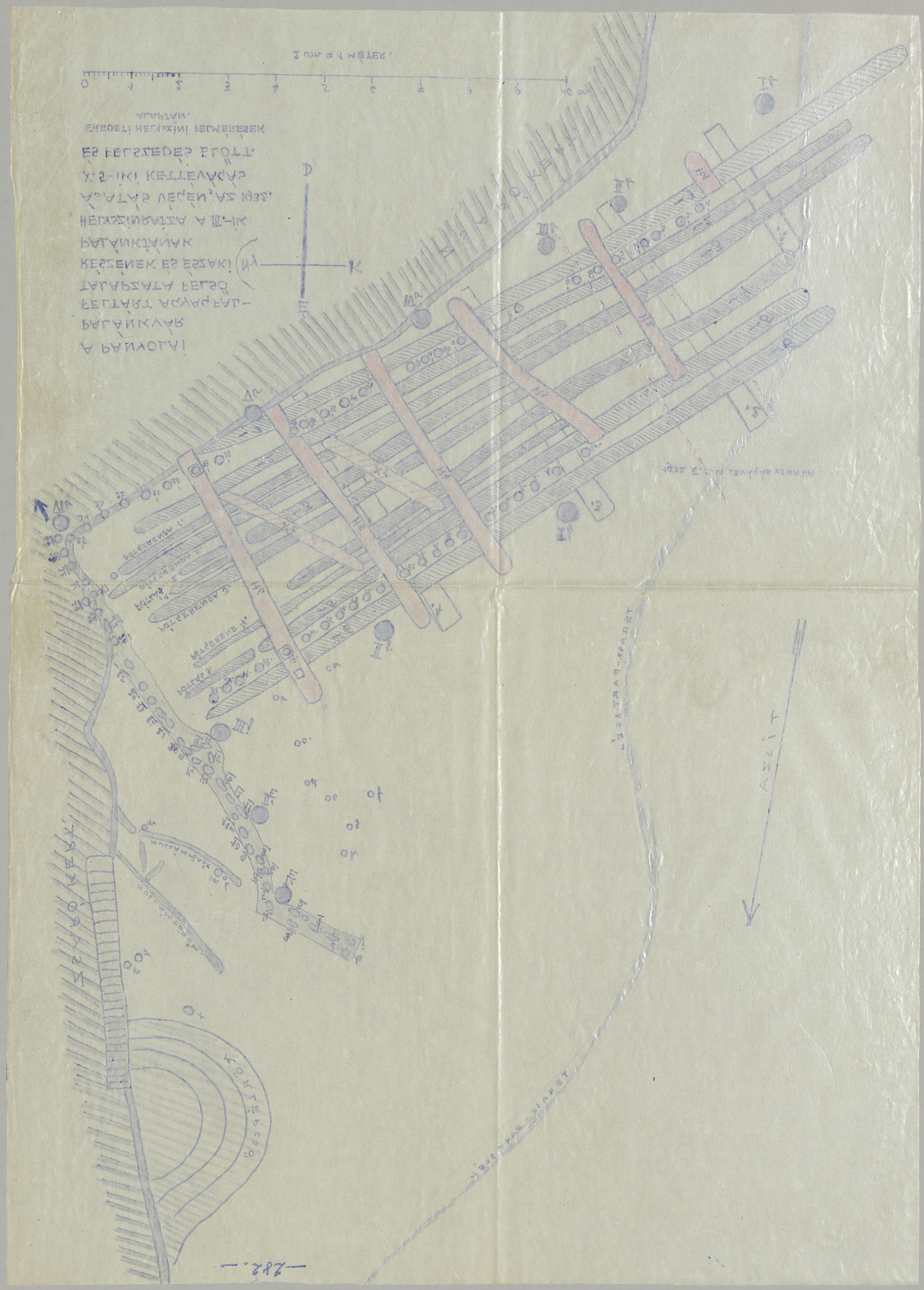
A PARKVOLAI
PARANKVAP
TAVAPZATA VERSŐ
KERÉZENEK ÉS ESZAKI
PARANKTÁNAK
HELYSZÍNRAJZA A III.-IK
A'TÁTAS VEDÉN, AZ ÚJAK.
X.2-IKI KERTTEVÁDÁS
ÉS VERSZEDÉS FLOTT.
ENGEDETI HELYSZÍNI VERMENTESEK
ARÁNYAN.
1 cm = 4 méter.
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 m
D
E
K
Ny
III.
IV.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.
XI.
XII.
XIII.
XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
XIX.
XX.
XXI.
XXII.
XXIII.
XXIV.
XXV.
XXVI.
XXVII.
XXVIII.
XXIX.
XXX.
XXXI.
XXXII.
XXXIII.
XXXIV.
XXXV.
XXXVI.
XXXVII.
XXXVIII.
XXXIX.
XL.
XLI.
XLII.
XLIII.
XLIV.
XLV.
XLVI.
XLVII.
XLVIII.
XLIX.
L.
LI.
LII.
LIII.
LIV.
LV.
LVI.
LVII.
LVIII.
LIX.
LX.
LXI.
LXII.
LXIII.
LXIV.
LXV.
LXVI.
LXVII.
LXVIII.
LXIX.
LXX.
LXXI.
LXXII.
LXXIII.
LXXIV.
LXXV.
LXXVI.
LXXVII.
LXXVIII.
LXXIX.
LXXX.
LXXXI.
LXXXII.
LXXXIII.
LXXXIV.
LXXXV.
LXXXVI.
LXXXVII.
LXXXVIII.
LXXXIX.
XC.
XCI.
XCII.
XCIII.
XCIV.
XCV.
XCVI.
XCVII.
XCVIII.
XCIX.
C.
CI.
CII.
CIII.
CIV.
CV.
CVI.
CVII.
CVIII.
CIX.
CX.
CXI.
CXII.
CXIII.
CXIV.
CXV.
CXVI.
CXVII.
CXVIII.
CXIX.
CXX.
CXXI.
CXXII.
CXXIII.
CXXIV.
CXXV.
CXXVI.
CXXVII.
CXXVIII.
CXXIX.
CXXX.
CXXXI.
CXXXII.
CXXXIII.
CXXXIV.
CXXXV.
CXXXVI.
CXXXVII.
CXXXVIII.
CXXXIX.
CXL.
CXLI.
CXLII.
CXLIII.
CXLIV.
CXLV.
CXLVI.
CXLVII.
CXLVIII.
CXLIX.
CL.
CLI.
CLII.
CLIII.
CLIV.
CLV.
CLVI.
CLVII.
CLVIII.
CLIX.
CLX.
CLXI.
CLXII.
CLXIII.
CLXIV.
CLXV.
CLXVI.
CLXVII.
CLXVIII.
CLXIX.
CLXX.
CLXXI.
CLXXII.
CLXXIII.
CLXXIV.
CLXXV.
CLXXVI.
CLXXVII.
CLXXVIII.
CLXXIX.
CLXXX.
CLXXXI.
CLXXXII.
CLXXXIII.
CLXXXIV.
CLXXXV.
CLXXXVI.
CLXXXVII.
CLXXXVIII.
CLXXXIX.
CXC.
CXCI.
CXCII.
CXCIII.
CXCIV.
CXCV.
CXCVI.
CXCVII.
CXCVIII.
CXCIX.
CC.
CCI.
CCII.
CCIII.
CCIV.
CCV.
CCVI.
CCVII.
CCVIII.
CCIX.
CCX.
CCXI.
CCXII.
CCXIII.
CCXIV.
CCXV.
CCXVI.
CCXVII.
CCXVIII.
CCXIX.
CCXX.
CCXXI.
CCXXII.
CCXXIII.
CCXXIV.
CCXXV.
CCXXVI.
CCXXVII.
CCXXVIII.
CCXXIX.
CCXXX.
CCXXXI.
CCXXXII.
CCXXXIII.
CCXXXIV.
CCXXXV.
CCXXXVI.
CCXXXVII.
CCXXXVIII.
CCXXXIX.
CCXL.
CCXLI.
CCXLII.
CCXLIII.
CCXLIV.
CCXLV.
CCXLVI.
CCXLVII.
CCXLVIII.
CCXLIX.
CCL.
CCLI.
CCLII.
CCLIII.
CCLIV.
CCLV.
CCLVI.
CCLVII.
CCLVIII.
CCLIX.
CCLX.
CCLXI.
CCLXII.
CCLXIII.
CCLXIV.
CCLXV.
CCLXVI.
CCLXVII.
CCLXVIII.
CCLXIX.
CCLXX.
CCLXXI.
CCLXXII.
CCLXXIII.
CCLXXIV.
CCLXXV.
CCLXXVI.
CCLXXVII.
CCLXXVIII.
CCLXXIX.
CCLXXX.
CCLXXXI.
CCLXXXII.
CCLXXXIII.
CCLXXXIV.
CCLXXXV.
CCLXXXVI.
CCLXXXVII.
CCLXXXVIII.
CCLXXXIX.
CCXC.
CCXCI.
CCXCII.
CCXCIII.
CCXCIV.
CCXCV.
CCXCVI.
CCXCVII.
CCXCVIII.
CCXCIX.
CCC.
CCCI.
CCCII.
CCCIII.
CCCIV.
CCCV.
CCCVI.
CCCVII.
CCCVIII.
CCCIX.
CCCX.
CCCXI.
CCCXII.
CCCXIII.
CCCXIV.
CCCXV.
CCCXVI.
CCCXVII.
CCCXVIII.
CCCXIX.
CCCXX.
CCCXXI.
CCCXXII.
CCCXXIII.
CCCXXIV.
CCCXXV.
CCCXXVI.
CCCXXVII.
CCCXXVIII.
CCCXXIX.
CCCXXX.
CCCXXXI.
CCCXXXII.
CCCXXXIII.
CCCXXXIV.
CCCXXXV.
CCCXXXVI.
CCCXXXVII.
CCCXXXVIII.
CCCXXXIX.
CCCXL.
CCCXLI.
CCCXLII.
CCCXLIII.
CCCXLIV.
CCCXLV.
CCCXLVI.
CCCXLVII.
CCCXLVIII.
CCCXLIX.
CCCL.
CCCLI.
CCCLII.
CCCLIII.
CCCLIV.
CCCLV.
CCCLVI.
CCCLVII.
CCCLVIII.
CCCLIX.
CCCLX.
CCCLXI.
CCCLXII.
CCCLXIII.
CCCLXIV.
CCCLXV.
CCCLXVI.
CCCLXVII.
CCCLXVIII.
CCCLXIX.
CCCLXX.
CCCLXXI.
CCCLXXII.
CCCLXXIII.
CCCLXXIV.
CCCLXXV.
CCCLXXVI.
CCCLXXVII.
CCCLXXVIII.
CCCLXXIX.
CCCLXXX.
CCCLXXXI.
CCCLXXXII.
CCCLXXXIII.
CCCLXXXIV.
CCCLXXXV.
CCCLXXXVI.
CCCLXXXVII.
CCCLXXXVIII.
CCCLXXXIX.
CCCXC.
CCCXCI.
CCCXCII.
CCCXCIII.
CCCXCIV.
CCCXCV.
CCCXCVI.
CCCXCVII.
CCCXCVIII.
CCCXCIX.
CD.
CDI.
CDII.
CDIII.
CDIV.
CDV.
CDVI.
CDVII.
CDVIII.
CDIX.
CDX.
CDXI.
CDXII.
CDXIII.
CDXIV.
CDXV.
CDXVI.
CDXVII.
CDXVIII.
CDXIX.
CDXX.
CDXXI.
CDXXII.
CDXXIII.
CDXXIV.
CDXXV.
CDXXVI.
CDXXVII.
CDXXVIII.
CDXXIX.
CDXXX.
CDXXXI.
CDXXXII.
CDXXXIII.
CDXXXIV.
CDXXXV.
CDXXXVI.
CDXXXVII.
CDXXXVIII.
CDXXXIX.
CDXL.
CDXLI.
CDXLII.
CDXLIII.
CDXLIV.
CDXLV.
CDXLVI.
CDXLVII.
CDXLVIII.
CDXLIX.
CDL.
CDLI.
CDLII.
CDLIII.
CDLIV.
CDLV.
CDLVI.
CDLVII.
CDLVIII.
CDLIX.
CDLX.
CDLXI.
CDLXII.
CDLXIII.
CDLXIV.
CDLXV.
CDLXVI.
CDLXVII.
CDLXVIII.
CDLXIX.
CDLXX.
CDLXXI.
CDLXXII.
CDLXXIII.
CDLXXIV.
CDLXXV.
CDLXXVI.
CDLXXVII.
CDLXXVIII.
CDLXXIX.
CDLXXX.
CDLXXXI.
CDLXXXII.
CDLXXXIII.
CDLXXXIV.
CDLXXXV.
CDLXXXVI.
CDLXXXVII.
CDLXXXVIII.
CDLXXXIX.
CDXC.
CDXCI.
CDXCII.
CDXCIII.
CDXCIV.
CDXCV.
CDXCVI.
CDXCVII.
CDXCVIII.
CDXCIX.
D.
DI.
DII.
DIII.
DIV.
DV.
DVI.
DVII.
DVIII.
DIX.
DX.
DXI.
DXII.
DXIII.
DXIV.
DXV.
DXVI.
DXVII.
DXVIII.
DXIX.
DXX.
DXXI.
DXXII.
DXXIII.
DXXIV.
DXXV.
DXXVI.
DXXVII.
DXXVIII.
DXXIX.
DXXX.
DXXXI.
DXXXII.
DXXXIII.
DXXXIV.
DXXXV.
DXXXVI.
DXXXVII.
DXXXVIII.
DXXXIX.
DXL.
DXLI.
DXLII.
DXLIII.
DXLIV.
DXLV.
DXLVI.
DXLVII.
DXLVIII.
DXLIX.
DL.
DLI.
DLII.
DLIII.
DLIV.
DLV.
DLVI.
DLVII.
DLVIII.
DLIX.
DLX.
DLXI.
DLXII.
DLXIII.
DLXIV.
DLXV.
DLXVI.
DLXVII.
DLXVIII.
DLXIX.
DLXX.
DLXXI.
DLXXII.
DLXXIII.
DLXXIV.
DLXXV.
DLXXVI.
DLXXVII.
DLXXVIII.
DLXXIX.
DLXXX.
DLXXXI.
DLXXXII.
DLXXXIII.
DLXXXIV.
DLXXXV.
DLXXXVI.
DLXXXVII.
DLXXXVIII.
DLXXXIX.
DXC.
DXCI.
DXCII.
DXCIII.
DXCIV.
DXCV.
DXCVI.
DXCVII.
DXCVIII.
DXCIX.
DC.
DCI.
DCII.
DCIII.
DCIV.
DCV.
DCVI.
DCVII.
DCVIII.
DCIX.
DCX.
DCXI.
DCXII.
DCXIII.
DCXIV.
DCXV.
DCXVI.
DCXVII.
DCXVIII.
DCXIX.
DCXX.
DCXXI.
DCXXII.
DCXXIII.
DCXXIV.
DCXXV.
DCXXVI.
DCXXVII.
DCXXVIII.
DCXXIX.
DCXXX.
DCXXXI.
DCXXXII.
DCXXXIII.
DCXXXIV.
DCXXXV.
DCXXXVI.
DCXXXVII.
DCXXXVIII.
DCXXXIX.
DCXL.
DCXLI.
DCXLII.
DCXLIII.
DCXLIV.
DCXLV.
DCXLVI.
DCXLVII.
DCXLVIII.
DCXLIX.
DCL.
DCLI.
DCLII.
DCLIII.
DCLIV.
DCLV.
DCLVI.
DCLVII.
DCLVIII.
DCLIX.
DCLX.
DCLXI.
DCLXII.
DCLXIII.
DCLXIV.
DCLXV.
DCLXVI.
DCLXVII.
DCLXVIII.
DCLXIX.
DCLXX.
DCLXXI.
DCLXXII.
DCLXXIII.
DCLXXIV.
DCLXXV.
DCLXXVI.
DCLXXVII.
DCLXXVIII.
DCLXXIX.
DCLXXX.
DCLXXXI.
DCLXXXII.
DCLXXXIII.
DCLXXXIV.
DCLXXXV.
DCLXXXVI.
DCLXXXVII.
DCLXXXVIII.
DCLXXXIX.
DCXC.
DCXCI.
DCXCII.
DCXCIII.
DCXCIV.
DCXCV.
DCXCVI.
DCXCVII.
DCXCVIII.
DCXCIX.
DCC.
DCCI.
DCCII.
DCCIII.
DCCIV.
DCCV.
DCCVI.
DCCVII.
DCCVIII.
DCCIX.
DCCX.
DCCXI.
DCCXII.
DCCXIII.
DCCXIV.
DCCXV.
DCCXVI.
DCCXVII.
DCCXVIII.
DCCXIX.
DCCXX.
DCCXXI.
DCCXXII.
DCCXXIII.
DCCXXIV.
DCCXXV.
DCCXXVI.
DCCXXVII.
DCCXXVIII.
DCCXXIX.
DCCXXX.
DCCXXXI.
DCCXXXII.
DCCXXXIII.
DCCXXXIV.
DCCXXXV.
DCCXXXVI.
DCCXXXVII.
DCCXXXVIII.
DCCXXXIX.
DCCXL.
DCCXLI.
DCCXLII.
DCCXLIII.
DCCXLIV.
DCCXLV.
DCCXLVI.
DCCXLVII.
DCCXLVIII.
DCCXLIX.
DCCL.
DCCLI.
DCCLII.
DCCLIII.
DCCLIV.
DCCLV.
DCCLVI.
DCCLVII.
DCCLVIII.
DCCLIX.
DCCLX.
DCCLXI.
DCCLXII.
DCCLXIII.
DCCLXIV.
DCCLXV.
DCCLXVI.
DCCLXVII.
DCCLXVIII.
DCCLXIX.
DCCLXX.
DCCLXXI.
DCCLXXII.
DCCLXXIII.
DCCLXXIV.
DCCLXXV.
DCCLXXVI.
DCCLXXVII.
DCCLXXVIII.
DCCLXXIX.
DCCLXXX.
DCCLXXXI.
DCCLXXXII.
DCCLXXXIII.
DCCLXXXIV.
DCCLXXXV.
DCCLXXXVI.
DCCLXXXVII.
DCCLXXXVIII.
DCCLXXXIX.
DCCXC.
DCCXCI.
DCCXCII.
DCCXCIII.
DCCXCIV.
DCCXCV.
DCCXCVI.
DCCXCVII.
DCCXCVIII.
DCCXCIX.
DCCC.
DCCCI.
DCCCII.
DCCCIII.
DCCCIV.
DCCCV.
DCCCVI.
DCCCVII.
DCCCVIII.
DCCCIX.
DCCCX.
DCCCXI.
DCCCXII.
DCCCXIII.
DCCCXIV.
DCCCXV.
DCCCXVI.
DCCCXVII.
DCCCXVIII.
DCCCXIX.
DCCCXX.
DCCCXXI.
DCCCXXII.
DCCCXXIII.
DCCCXXIV.
DCCCXXV.
DCCCXXVI.
DCCCXXVII.
DCCCXXVIII.
DCCCXXIX.
DCCCXXX.
DCCCXXXI.
DCCCXXXII.
DCCCXXXIII.
DCCCXXXIV.
DCCCXXXV.
DCCCXXXVI.
DCCCXXXVII.
DCCCXXXVIII.
DCCCXXXIX.
DCCCXL.
DCCCXLI.
DCCCXLII.
DCCCXLIII.
DCCCXLIV.
DCCCXLV.
DCCCXLVI.
DCCCXLVII.
DCCCXLVIII.
DCCCXLIX.
DCCCL.
DCCCLI.
DCCCLII.
DCCCLIII.
DCCCLIV.
DCCCLV.
DCCCLVI.
DCCCLVII.
DCCCLVIII.
DCCCLIX.
DCCCLX.
DCCCLXI.
DCCCLXII.
DCCCLXIII.
DCCCLXIV.
DCCCLXV.
DCCCLXVI.
DCCCLXVII.
DCCCLXVIII.
DCCCLXIX.
DCCCLXX.
DCCCLXXI.
DCCCLXXII.
DCCCLXXIII.
DCCCLXXIV.
DCCCLXXV.
DCCCLXXVI.
DCCCLXXVII.
DCCCLXXVIII.
DCCCLXXIX.
DCCCLXXX.
DCCCLXXXI.
DCCCLXXXII.
DCCCLXXXIII.
DCCCLXXXIV.
DCCCLXXXV.
DCCCLXXXVI.
DCCCLXXXVII.
DCCCLXXXVIII.
DCCCLXXXIX.
DCCCXC.
DCCCXCI.
DCCCXCII.
DCCCXCIII.
DCCCXCIV.
DCCCXCV.
DCCCXCVI.
DCCCXCVII.
DCCCXCVIII.
DCCCXCIX.
CM.
CMI.
CMII.
CMIII.
CMIV.
CMV.
CMVI.
CMVII.
CMVIII.
CMIX.
CMX.
CMXI.
CMXII.
CMXIII.
CMXIV.
CMXV.
CMXVI.
CMXVII.
CMXVIII.
CMXIX.
CMXX.
CMXXI.
CMXXII.
CMXXIII.
CMXXIV.
CMXXV.
CMXXVI.
CMXXVII.
CMXXVIII.
CMXXIX.
CMXXX.
CMXXXI.
CMXXXII.
CMXXXIII.
CMXXXIV.
CMXXXV.
CMXXXVI.
CMXXXVII.
CMXXXVIII.
CMXXXIX.
CMXL.
CMXLI.
CMXLII.
CMXLIII.
CMXLIV.
CMXLV.
CMXLVI.
CMXLVII.
CMXLVIII.
CMXLIX.
CML.
CMLI.
CMLII.
CMLIII.
CMLIV.
CMLV.
CMLVI.
CMLVII.
CMLVIII.
CMLIX.
CMLX.
CMLXI.
CMLXII.
CMLXIII.
CMLXIV.
CMLXV.
CMLXVI.
CMLXVII.
CMLXVIII.
CMLXIX.
CMLXX.
CMLXXI.
CMLXXII.
CMLXXIII.
CMLXXIV.
CMLXXV.
CMLXXVI.
CMLXXVII.
CMLXXVIII.
CMLXXIX.
CMLXXX.
CMLXXXI.
CMLXXXII.
CMLXXXIII.
CMLXXXIV.
CMLXXXV.
CMLXXXVI.
CMLXXXVII.
CMLXXXVIII.
CMLXXXIX.
CMXC.
CMXCI.
CMXCII.
CMXCIII.
CMXCIV.
CMXCV.
CMXCVI.
CMXCVII.
CMXCVIII.
CMXCIX.
M.
MI.
MII.
MIII.
MIV.
MV.
MVI.
MVII.
MVIII.
MIX.
MX.
MXI.
MXII.
MXIII.
MXIV.
MXV.
MXVI.
MXVII.
MXVIII.
MXIX.
MXX.
MXXI.
MXXII.
MXXIII.
MXXIV.
MXXV.
MXXVI.
MXXVII.
MXXVIII.
MXXIX.
MXXX.
MXXXI.
MXXXII.
MXXXIII.
MXXXIV.
MXXXV.
MXXXVI.
MXXXVII.
MXXXVIII.
MXXXIX.
MXL.
MXLI.
MXLII.
MXLIII.
MXLIV.
MXLV.
MXLVI.
MXLVII.
MXLVIII.
MXLIX.
ML.
MLI.
MLII.
MLIII.
MLIV.
MLV.
MLVI.
MLVII.
MLVIII.
MLIX.
MLX.
MLXI.
MLXII.
MLXIII.
MLXIV.
MLXV.
MLXVI.
MLXVII.
MLXVIII.
MLXIX.
MLXX.
MLXXI.
MLXXII.
MLXXIII.
MLXXIV.
MLXXV.
MLXXVI.
MLXXVII.
MLXXVIII.
MLXXIX.
MLXXX.
MLXXXI.
MLXXXII.
MLXXXIII.
MLXXXIV.
MLXXXV.
MLXXXVI.
MLXXXVII.
MLXXXVIII.
MLXXXIX.
MXC.
MXCI.
MXCII.
MXCIII.
MXCIV.
MXCV.
MXCVI.
MXCVII.
MXCVIII.
MXCIX.
MC.
MCI.
MCII.
MCIII.
MCIV.
MCV.
MCVI.
MCVII.
MCVIII.
MCIX.
MCX.
MCXI.
MCXII.
MCXIII.
MCXIV.
MCXV.
MCXVI.
MCXVII.
MCXVIII.
MCXIX.
MCXX.
MCXXI.
MCXXII.
MCXXIII.
MCXXIV.
MCXXV.
MCXXVI.
MCXXVII.
MCXXVIII.
MCXXIX.
MCXXX.
MCXXXI.
MCXXXII.
MCXXXIII.
MCXXXIV.
MCXXXV.
MCXXXVI.
MCXXXVII.
MCXXXVIII.
MCXXXIX.
MCXL.
MCXLI.
MCXLII.
MCXLIII.
MCXLIV.
MCXLV.
MCXLVI.
MCXLVII.
MCXLVIII.
MCXLIX.
MCL.
MCLI.
MCLII.
MCLIII.
MCLIV.
MCLV.
MCLVI.
MCLVII.
MCLVIII.
MCLIX.
MCLX.
MCLXI.
MCLXII.
MCLXIII.
MCLXIV.
MCLXV.
MCLXVI.
MCLXVII.
MCLXVIII.
MCLXIX.
MCLXX.
MCLXXI.
MCLXXII.
MCLXXIII.
MCLXXIV.
MCLXXV.
MCLXXVI.
MCLXXVII.
MCLXXVIII.
MCLXXIX.
MCLXXX.
MCLXXXI.
MCLXXXII.
MCLXXXIII.
MCLXXXIV.
MCLXXXV.
MCLXXXVI.
MCLXXXVII.
MCLXXXVIII.
MCLXXXIX.
MCXC.
MCXCI.
MCXCII.
MCXCIII.
MCXCIV.
MCXCV.
MCXCVI.
MCXCVII.
MCXCVIII.
MCXCIX.
MM.
MMI.
MMII.
MMIII.
MMIV.
MMV.
MMVI.
MMVII.
MMVIII.
MMIX.
MMX.
MMXI.
MMXII.
MMXIII.
MMXIV.
MMXV.
MMXVI.
MMXVII.
MMXVIII.
MMXIX.
MMXX.
MMXXI.
MMXXII.
MMXXIII.
MMXXIV.
MMXXV.
MMXXVI.
MMXXVII.
MMXXVIII.
MMXXIX.
MMXXX.
MMXXXI.
MMXXXII.
MMXXXIII.
MMXXXIV.
MMXXXV.
MMXXXVI.
MMXXXVII.
MMXXXVIII.
MMXXXIX.
MMXL.
MMXLI.
MMXLII.
MMXLIII.
MMXLIV.
MMXLV.
MMXLVI.
MMXLVII.
MMXLVIII.
MMXLIX.
MML.
MMLI.
MMLII.
MMLIII.
MMLIV.
MMLV.
MMLVI.
MMLVII.
MMLVIII.
MMLIX.
MMLX.
MMLXI.
MMLXII.
MMLXIII.
MMLXIV.
MMLXV.
MMLXVI.
MMLXVII.
MMLXVIII.
MMLXIX.
MMLXX.
MMLXXI.
MMLXXII.
MMLXXIII.
MMLXXIV.
MMLXXV.
MMLXXVI.
MMLXXVII.
MMLXXVIII.
MMLXXIX.
MMLXXX.
MMLXXXI.
MMLXXXII.
MMLXXXIII.
MMLXXXIV.
MMLXXXV.
MMLXXXVI.
MMLXXXVII.
MMLXXXVIII.
MMLXXXIX.
MMXC.
MMXCI.
MMXCII.
MMXCIII.
MMXCIV.
MMXCV.
MMXCVI.
MMXCVII.
MMXCVIII.
MMXCIX.
MMC.
MMCI.
MMCII.
MMCIII.
MMCIV.
MMCV.
MMCVI.
MMCVII.
MMCVIII.
MMCIX.
MMCX.
MMCXI.
MMCXII.
MMCXIII.
MMCXIV.
MMCXV.
MMCXVI.
MMCXVII.
MMCXVIII.
MMCXIX.
MMCXX.
MMCXXI.
MMCXXII.
MMCXXIII.
MMCXXIV.
MMCXXV.
MMCXXVI.
MMCXXVII.
MMCXXVIII.
MMCXXIX.
MMCXXX.
MMCXXXI.
MMCXXXII.
MMCXXXIII.
MMCXXXIV.
MMCXXXV.
MMCXXXVI.
MMCXXXVII.
MMCXXXVIII.
MMCXXXIX.
MMCXL.
MMCXLI.
MMCXLII.
MMCXLIII.
MMCXLIV.
MMCXLV.
MMCXLVI.
MMCXLVII.
MMCXLVIII.
MMCXLIX.
MMCL.
MMCLI.
MMCLII.
MMCLIII.
MMCLIV.
MMCLV.
MMCLVI.
MMCLVII.
MMCLVIII.
MMCLIX.
MMCLX.
MMCLXI.
MMCLXII.
MMCLXIII.
MMCLXIV.
MMCLXV.
MMCLXVI.
MMCLXVII.
MMCLXVIII.
MMCLXIX.
MMCLXX.
MMCLXXI.
MMCLXXII.
MMCLXXIII.
MMCLXXIV.
MMCLXXV.
MMCLXXVI.
MMCLXXVII.
MMCLXXVIII.
MMCLXXIX.
MMCLXXX.
MMCLXXXI.
MMCLXXXII.
MMCLXXXIII.
MMCLXXXIV.
MMCLXXXV.
MMCLXXXVI.
MMCLXXXVII.
MMCLXXXVIII.
MMCLXXXIX.
MMCXC.
MMCXCI.
MMCXCII.
MMCXCIII.
MMCXCIV.
MMCXCV.
MMCXCVI.
MMCXCVII.
MMCXCVIII.
MMCXCIX.
MMCC.
MMCCI.
MMCCII.
MMCCIII.
MMCCIV.
MMCCV.
MMCCVI.
MMCCVII.
MMCCVIII.
MMCCIX.
MMCCX.
MMCCXI.
MMCCXII.
MMCCXIII.
MMCCXIV.
MMCCXV.
MMCCXVI.
MMCCXVII.
MMCCXVIII.
MMCCXIX.
MMCCXX.
MMCCXXI.
MMCCXXII.
MMCCXXIII.
MMCCXXIV.
MMCCXXV.
MMCCXXVI.
MMCCXXVII.
MMCCXXVIII.
MMCCXXIX.
MMCCXXX.
MMCCXXXI.
MMCCXXXII.
MMCCXXXIII.
MMCCXXXIV.
MMCCXXXV.
MMCCXXXVI.
MMCCXXXVII.
MMCCXXXVIII.
MMCCXXXIX.
MMCCXL.
MMCCXLI.
MMCCXLII.
MMCCXLIII.
MMCCXLIV.
MMCCXLV.
MMCCXLVI.
MMCCXLVII.
MMCCXLVIII.
MMCCXLIX.
MMCCL.
MMCCLI.
MMCCLII.
MMCCLIII.
MMCCLIV.
MMCCLV.
MMCCLVI.
MMCCLVII.
MMCCLVIII.
MMCCLIX.
MMCCLX.
MMCCLXI.
MMCCLXII.
MMCCLXIII.
MMCCLXIV.
MMCCLXV.
MMCCLXVI.
MMCCLXVII.
MMCCLXVIII.
MMCCLXIX.
MMCCLXX.
MMCCLXXI.
MMCCLXXII.
MMCCLXXIII.
MMCCLXXIV.
MMCCLXXV.
MMCCLXXVI.
MMCCLXXVII.
MMCCLXXVIII.
MMCCLXXIX.
MMCCLXXX.
MMCCLXXXI.
MMCCLXXXII.
MMCCLXXXIII.
MMCCLXXXIV.
MMCCLXXXV.
MMCCLXXXVI.
MMCCLXXXVII.
MMCCLXXXVIII.
MMCCLXXXIX.
MMCCXC.
MMCCXCI.
MMCCXCII.
MMCCXCIII.
MMCCXCIV.
MMCCXCV.
MMCCXCVI.
MMCCXCVII.
MMCCXCVIII.
MMCCXCIX.
MMCCC.
MMCCCI.
MMCCCII.
MMCCCIII.
MMCCCIV.
MMCCCV.
MMCCCVI.
MMCCCVII.
MMCCCVIII.
MMCCCIX.
MMCCCX.
MMCCCXI.
MMCCCXII.
MMCCCXIII.
MMCCCXIV.
MMCCCXV.
MMCCCXVI.
MMCCCXVII.
MMCCCXVIII.
MMCCCXIX.
MMCCCXX.
MMCCCXXI.
MMCCCXXII.
MMCCCXXIII.
MMCCCXXIV.
MMCCCXXV.
MMCCCXXVI.
MMCCCXXVII.
MMCCCXXVIII.
MMCCCXXIX.
MMCCCXXX.
MMCCCXXXI.
MMCCCXXXII.
MMCCCXXXIII.
MMCCCXXXIV.
MMCCCXXXV.
MMCCCXXXVI.
MMCCCXXXVII.
MMCCCXXXVIII.
MMCCCXXXIX.
MMCCCXL.
MMCCCXLI.
MMCCCXLII.
MMCCCXLIII.
MMCCCXLIV.
MMCCCXLV.
MMCCCXLVI.
MMCCCXLVII.
MMCCCXLVIII.
MMCCCXLIX.
MMCCCL.
MMCCCLI.
MMCCCLII.
MMCCCLIII.
MMCCCLIV.
MMCCCLV.
MMCCCLVI.
MMCCCLVII.
MMCCCLVIII.
MMCCCLIX.
MMCCCLX.
MMCCCLXI.
MMCCCLXII.
MMCCCLXIII.
MMCCCLXIV.
MMCCCLXV.
MMCCCLXVI.
MMCCCLXVII.
MMCCCLXVIII.
MMCCCLXIX.
MMCCCLXX.
MMCCCLXXI.
MMCCCLXXII.
MMCCCLXXIII.
MMCCCLXXIV.
MMCCCLXXV.
MMCCCLXXVI.
MMCCCLXXVII.
MMCCCLXXVIII.
MMCCCLXXIX.
MMCCCLXXX.
MMCCCLXXXI.
MMCCCLXXXII.
MMCCCLXXXIII.
MMCCCLXXXIV.
MMCCCLXXXV.
MMCCCLXXXVI.
MMCCCLXXXVII.
MMCCCLXXXVIII.
MMCCCLXXXIX.
MMCCCXC.
MMCCCXCI.
MMCCCXCII.
MMCCCXCIII.
MMCCCXCIV.
MMCCCXCV.
MMCCCXCVI.
MMCCCXCVII.
MMCCCXCVIII.
MMCCCXCIX.
MMCD.
MMCDI.
MMCDII.
MMCDIII.
MMCDIV.
MMCDV.
MMCDVI.
MMCDVII.
MMCDVIII.
MMCDIX.
MMCDX.
MMCDXI.
MMCDXII.
MMCDXIII.
MMCDXIV.
MMCDXV.
MMCDXVI.
MMCDXVII.
MMCDXVIII.
MMCDXIX.
MMCDXX.
MMCDXXI.
MMCDXXII.
MMCDXXIII.
MMCDXXIV.
MMCDXXV.
MMCDXXVI.
MMCDXXVII.
MMCDXXVIII.
MMCDXXIX.
MMCDXXX.
MMCDXXXI.
MMCDXXXII.
MMCDXXXIII.
MMCDXXXIV.
MMCDXXXV.
MMCDXXXVI.
MMCDXXXVII.
MMCDXXXVIII.
MMCDXXXIX.
MMCDXL.
MMCDXLI.
MMCDXLII.
MMCDXLIII.
MMCDXLIV.
MMCDXLV.
MMCDXLVI.
MMCDXLVII.
MMCDXLVIII.
MMCDXLIX.
MMCDL.
MMCDLI.
MMCDLII.
MMCDLIII.
MMCDLIV.
MMCDLV.
MMCDLVI.
MMCDLVII.
MMCDLVIII.
MMCDLIX.
MMCDLX.
MMCDLXI.
MMCDLXII.
MMCDLXIII.
MMCDLXIV.
MMCDLXV.
MMCDLXVI.
MMCDLXVII.
MMCDLXVIII.
MMCDLXIX.
MMCDLXX.
MMCDLXXI.
MMCDLXXII.
MMCDLXXIII.
MMCDLXXIV.
MMCDLXXV.
MMCDLXXVI.
MMCDLXXVII.
MMCDLXXVIII.
MMCDLXXIX.
MMCDLXXX.
MMCDLXXXI.
MMCDLXXXII.
MMCDLXXXIII.
MMCDLXXXIV.
MMCDLXXXV.
MMCDLXXXVI.
MMCDLXXXVII.
MMCDLXXXVIII.
MMCDLXXXIX.
MMCDXC.
MMCDXCI.
MMCDXCII.
MMCDXCIII.
MMCDXCIV.
MMCDXCV.
MMCDXCVI.
MMCDXCVII.
MMCDXCVIII.
MMCDXCIX.
MMD.
MMDI.
MMDII.
MMDIII.
MMDIV.
MMDV.
MMDVI.
MMDVII.
MMDVIII.
MMDIX.
MMDX.
MMDXI.
MMDXII.
MMDXIII.
MMDXIV.
MMDXV.
MMDXVI.
MMDXVII.
MMDXVIII.
MMDXIX.
MMDXX.
MMDXXI.
MMDXXII.
MMDXXIII.
MMDXXIV.
MMDXXV.
MMDXXVI.
MMDXXVII.
MMDXXVIII.
MMDXXIX.
MMDXXX.
MMDXXXI.
MMDXXXII.
MMDXXXIII.
MMDXXXIV.
MMDXXXV.
MMDXXXVI.
MMDXXXVII.
MMDXXXVIII.
MMDXXXIX.
MMDXL.
MMDXLI.
MMDXLII.
MMDXLIII.
MMDXLIV.
MMDXLV.
MMDXLVI.
MMDXLVII.
MMDXLVIII.
MMDXLIX.
MMDL.
MMDLI.
MMDLII.
MMDLIII.
MMDLIV.
MMDLV.
MMDLVI.
MMDLVII.
MMDLVIII.
MMDLIX.
MMDLX.
MMDLXI.
MMDLXII.
MMDLXIII.
MMDLXIV.
MMDLXV.
MMDLXVI.
MMDLXVII.
MMDLXVIII.
MMDLXIX.
MMDLXX.
MMDLXXI.
MMDLXXII.
MMDLXXIII.
MMDLXXIV.
MMDLXXV.
MMDLXXVI.
MMDLXXVII.
MMDLXXVIII.
MMDLXXIX.
MMDLXXX.
MMDLXXXI.
MMDLXXXII.
MMDLXXXIII.
MMDLXXXIV.
MMDLXXXV.
MMDLXXXVI.
MMDLXXXVII.
MMDLXXXVIII.
MMDLXXXIX.
MMDXC.
MMDXCI.
MMDXCII.
MMDXCIII.
MMDXCIV.
MMDXCV.
MMDXCVI.
MMDXCVII.
MMDXCVIII.
MMDXCIX.
MMDC.
MMDCI.
MMDCII.
MMDCIII.
MMDCIV.
MMDCV.
MMDCVI.
MMDCVII.
MMDCVIII.
MMDCIX.
MMDCX.
MMDCXI.
MMDCXII.
MMDCXIII.
MMDCXIV.
MMDCXV.
MMDCXVI.
MMDCXVII.
MMDCXVIII.
MMDCXIX.
MMDCXX.
MMDCXXI.
MMDCXXII.
MMDCXXIII.
MMDCXXIV.
MMDCXXV.
MMDCXXVI.
MMDCXXVII.
MMDCXXVIII.
MMDCXXIX.
MMDCXXX.
MMDCXXXI.
MMDCXXXII.
MMDCXXXIII.
MMDCXXXIV.
MMDCXXXV.
MMDCXXXVI.
MMDCXXXVII.
MMDCXXXVIII.
MMDCXXXIX.
MMDCXL.
MMDCXLI.
MMDCXLII.
MMDCXLIII.
MMDCXLIV.
MMDCXLV.
MMDCXLVI.
MMDCXLVII.
MMDCXLVIII.
MMDCXLIX.
MMDCL.
MMDCLI.
MMDCLII.
MMDCLIII.
MMDCLIV.
MMDCLV.
MMDCLVI.
MMDCLVII.
MMDCLVIII.
MMDCLIX.
MMDCLX.
MMDCLXI.
MMDCLXII.
MMDCLXIII.
MMDCLXIV.
MMDCLXV.
MMDCLXVI.
MMDCLXVII.
MMDCLXVIII.
MMDCLXIX.
MMDCLXX.
MMDCLXXI.
MMDCLXXII.
MMDCLXXIII.
MMDCLXXIV.
MMDCLXXV.
MMDCLXXVI.
MMDCLXXVII.
MMDCLXXVIII.
MMDCLXXIX.
MMDCLXXX.
MMDCLXXXI.
MMDCLXXXII.
MMDCLXXXIII.
MMDCLXXXIV.
MMDCLXXXV.
MMDCLXXXVI.
MMDCLXXXVII.
MMDCLXXXVIII.
MMDCLXXXIX.
MMDCXC.
MMDCXCI.
MMDCXCII.
MMDCXCIII.
MMDCXCIV.
MMDCXCV.
MMDCXCVI.
MMDCXCVII.
MMDCXCVIII.
MMDCXCIX.
MMDCC.
MMDCCI.
MMDCCII.
MMDCCIII.
MMDCCIV.
MMDCCV.
MMDCCVI.
MMDCCVII.
MMDCCVIII.
MMDCCIX.
MMDCCX.
MMDCCXI.
MMDCCXII.
MMDCCXIII.
MMDCCXIV.
MMDCCXV.
MMDCCXVI.
MMDCCXVII.
MMDCCXVIII.
MMDCCXIX.
MMDCCXX.
MMDCCXXI.
MMDCCXXII.
MMDCCXXIII.
MMDCCXXIV.
MMDCCXXV.

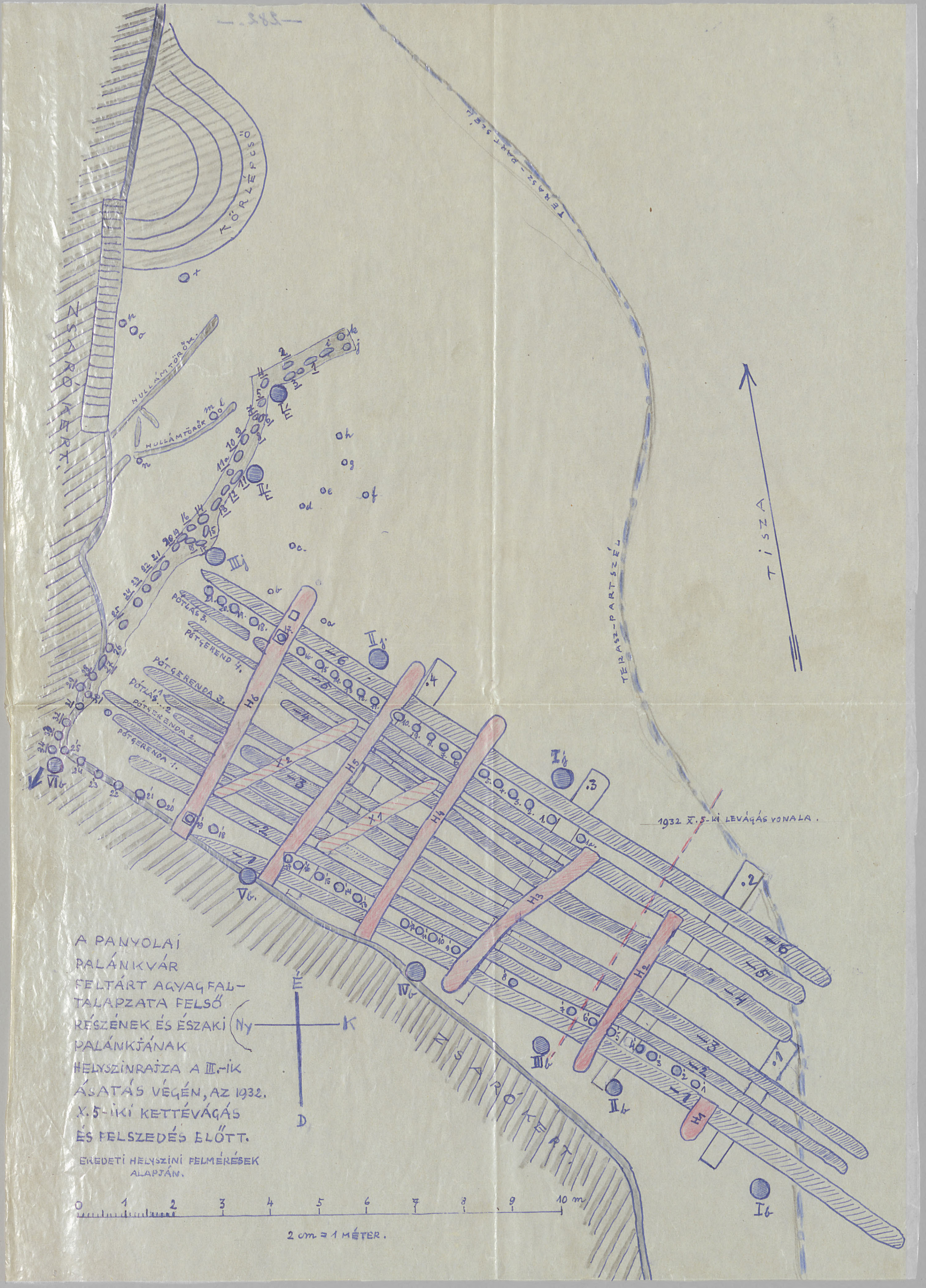

A PANYOLAI PALÁNKVÁR FELTÁRT AGYAGFAL-TALAPZATA FELSŐ RÉSZÉNEK ÉS ÉSZAKI PALÁNKJÁNAK HELYSZÍNRAJZA A III.-IK ÁSATÁS VÉGÉN, AZ 1932. X. 5-IKI KETTÉVÁGÁS ÉS FELSZEDÉS ELŐTT.

EREDETI HELYSZÍNI FELMÉRÉSEK ALAPJÁN.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 m

2 cm = 1 MÉTER.

Magassági és távolsági méretek:

III$_b$ oszlop magassága a feltárt talajszinttől hegyéig 243, IV$_b$ oszlopé 223, V$_b$ oszlopé 195 és VI$_b$ oszlopé 290 cm.

Távolság III$_b$ és IV$_b$ között 310, IV$_b$ és V$_b$ között 400, V$_b$ és VI$_b$ között 465 cm.

Bálvoldali cölöp-karók magassági:

8 sz. 45, 9 sz. 87, 10 sz. 101, 11 sz. 145, 12 sz. 140, 13 sz. 142, 14 sz. 164, 15 sz. 160, 16 sz 120, 17 sz. 175, 18 sz 176, 19 sz. 94, 20 sz. 140, 20$_A$ sz. 72, 21 sz. 173, 22 sz. 190, 23 sz. 206 és a 24. sz. cölöpkaró magassága 136 cm.

Az északi palánk cölöpkaróinak magassága:

22 sz. 170, 23 sz. 150, 24 sz. 160, 25 sz. 168, 26 sz. 165, 27 sz. 165, 28 sz. 130, 29 sz. 100, 30 sz. 115, 31 sz. 190, 32 sz. 153 és a 33 sz. magassága 170 cm.

A 22 északi cölöpkaró és a H6 belvilága 276 cm.
A 32 sz. északi cölöpkaró és a H6 belvilága 310 cm.

A nagy talapzat szélessége az átmetszésnél a −1 és −6 homanli gesendáknál külvilágban 405 cm, a H$_4$ vonalában 430 cm, a H$_5$ vonalában 440 cm. A H$_5$ teljes hossza 530 cm.

A H$_5$ és H$_4$ vízfelőli vége közt a távolság 173 cm, a H$_4$ és H$_3$ közt a vízfelől 291, falfelől 194 cm. H$_4$ és H$_5$ közti távolság falfelől 186 cm.

A

PANYOLAI

PALÁNKVÁR

DÖNGÖLT AGYAGFAL-TALAPZATA

ÉS AZ ÉSZAKI PALÁNK

A III-IK FELTÁRÁS UTÁN

1932 OKT. 5.

KOZMAN LEÓ MÚZEUMI FÉNYKÉPÉSZ FELVÉTELE.

Ij
-5
IIj
H4
-6
=7
H5
H6
7.
8.
9.
10.
11.
11a
12
13
14.15
17.
18.
19
20
21
22
23
25

I
II
III
IV
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.
22.
23.
24.
25.

—284.—

A panyolai palánkeröditmény
döngölt agyagfal talapzatának legsikerültebb
felvétele.

Fat. Kozmann L. 1932 X. 5.

A
·3, :1 ÉS :3 JELŰ
KERESZTTÖRZSEK
RAJZA.

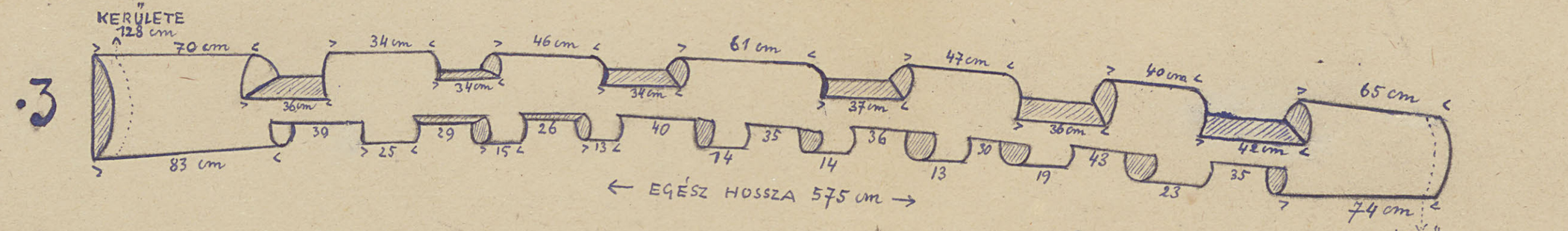

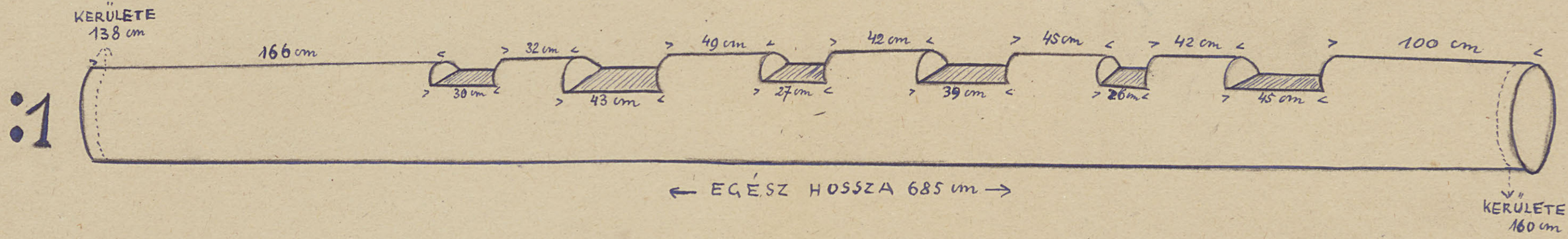

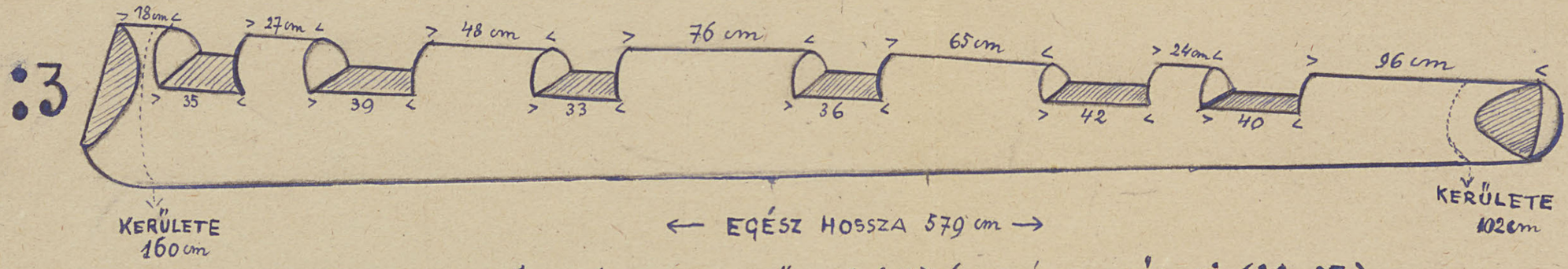

A PANYOLAI PALÁNKVÁR EGY FELSŐSORI (•3) ÉS KÉT ALSÓSORI (:1, :3) KERESZTTÖRZSE A HOSSZAN FEKVŐ FATÖRZSEK TARTÁSÁRA ÉS ÖSSZEFOGÁSÁRA SZÜKSÉGES ÁCSMESTERI BEVÁGÁSOKKAL. SZERZŐ RAJZA AZ EREDETI FELMÉRÉSEK ALAPJÁN

A PALÁNKVÁR-ELMÉLET KIALAKULÁSA A HARMADIK ÁSATÁS UTÁN 1932 X.11–XII.31 KÖZÖTT.

A BUDAPESTI HADIMUZEUM IGAZGATÓSÁGÁNAK VÉLEMÉNYES JAVASLATA.

1932 okt. 10-én haza érkezve a III. panyolai ásatásról asztalomon találtam Aggházy Kamil múzeumigazgató véleményes jelentését a panyolai ásatásról, melyet az 5606/Ebn. 1932. sz. H.M. rendeletre 1932 X. 3.-án a Honv. Min.-hez terjesztett fel s másolatban részemre megküldött.

Ebből kitünik, hogy Aggházy Kamil erredes az én jelentésemen, rajzaimon és fényképeimen kivül előzetesen tájékozódott a vonatkozó katonai térképanyagban, az illetékes vármegyék monográfiaiban, a folyamszabályozási és árvédelmi építkezések történetében, a vonatkozó 1655., 1713., 1715., 1723., 1749. évi törvénycikkekben és az 1779. évi kir. rendeletben, továbbá megbeszélést folytatott Papp Ferenenc folyamőr müszaki főkapitánnyal, a csepeli keresk. kikötő igazgatójával.

Scherf Emil osztály geologus megállapitását, mely szerint az epitmény feletti fedőréteg lassú, fokozatos újkori beiszapolódás folyamatát mutatja, Aggházy is elismeri. Szerinte az épitmény faanyaga 40–100 évesnek látszik, a tölgyfa ma is terem azon a vidéken. Ebből a kitünő vizálló faanyagból, elsőrangú mesterek által épitett mocsári műút képét nyujtja, de lehetett árvédelmi épitmény, átkelőhely esetleg malomgát maradványa is. Miután eddig se bástya, se lövőrés, se hadieszköz-lelet nincs, palánkvárat Aggházy nem sejt az épitményben. A függőleges cölöpkarák Aggházy szerint „kerékvetők" lehettek vagy uthatároló célt szolgálhattak. De ha mégis palánkvár

volt, nem XIII.-ik, hanem XVI–XVII. századinak tartja. Mivel néhány középkori edénytöredéken kívül más korhatározó lelet, főleg pénz eddig nem került elő, összegezésében kijelentette, hogy „a feltárt faépítmény legfeljebb a XVIII. század közepéről való, vizenyős helyen átvezető rövid útszakasz maradványa" és mint kiváló műszaki alkotás, megérdemli a további kutatás folytatását, a részbeni megmentést. Erre a célra 500 pengő kiutalását javasolja, bár még tőlem a költségelőirányzatot nem kapta meg. (480/1932 DUsz).

Aggházy ezredes véleményes jelentésének átolvasása után elsősorban elkészítettem a következő IV-ik ásatás költségelőirányzatát, mely egyuttal pontosan felsorolja, hogy mi maradt kinn a Zsarókerti Tiszapart tövében, ami felszedésre vár: 3 db. alsó keresztörzs, 7 db alsó hosszanti törzs, 2 db. középső keresztörzs, 3 db. jobboldali cölöp. Aztán 2 m széles földsáv lenyesése szükséges még, ugyszintén a csigasoros emelőszerkezet használata, favár, kártalanítás, személyi kiadások stb. Mindezekre 538 pengőt állítottam be. Esetleges modellkészítésre 2 példányban kb. 400 pengőt. Összesen 938 P. (ad 480/1932 DUsz)

Aggházy ezredes fenn ismertetett jelentés-másolata kísérő levelében arra kért, hogy arra pontonként tegyem meg észrevételeimet. Ezt azonban egy sajtó alatt lévő dolgozatom munkája miatt nem tehettem, ellenben azt a véleményt, hogy az építmény egy XVIII. századi rövid útszakasz maradványa, Aggházyhoz intézett levelemben száz százalékban, sőt már alap elgondolásában is helytelennek nyilvánítottam.

Érveléseimet így fogalmaztam meg:

„1., Nincs a világon olyan út, legyen az fából, kőből vagy földből, mely végződésénél keresztben el volna rekesztve, beépített, tehát el nem mozdítható szerkezettel. A panyolai építményt végződésénél egy vessző-

fonadékkal ellátott és mélyen a földbe levert hegyezett tölgyfakarókból álló palánksor zárta le. Utszakasz maradványa tehát semmi esetre sem lehet.

2., Folyóvizek által felrakott partok homokból vannak. Az épitmény felett tőzeges rétegekkel váltakozó, századokon át lerakódó iszapos, agyagos üledék fekszik. Tehát nem lehet XVIII. századi.

3., Ha XVIII. századi volna, irásban vagy hagyományban maradt volna valami emléke.

4., Az épitményt a Tiszától el kell különiteni. Mióta az épitmény áll, a Tisza azon a helyen nem járt, mert ha járt volna, éppen úgy szétrombolja, mintahogy azt 2/3-ad részével most is már megcselekedte.

5., Én az épitményt középkorinak tartom, de a XIII. századi közelebbi megjelölés nem tőlem származik. Mástól hallott kormeghatározás nem irható nekem!

6., Szerintem az épitmény süppedékes talajra rakott döngölt agyagfal talapzata, azaz ősi magyar módra készült várfal maradványa. Ennek felső része elpusztult, az alépitmény megmaradt. – Ahol a vár kevésbé volt megközelithető, ott egyszeres palánkkal is megelégedtek. Ilyen az épitmény északi végéhez derékszög alatt csatlakozó tölgyfa karák sora, mely folytatódik a part alá. Ennek párja Délre 110 m-re a meredek partban mutatkozik. Az a DK-i szöglet, melyet ez a déli palánksor a nagytalapzattal alkotott, megfigyeletlenül a Tisza martaléka lett. Mi az ÉNy-i szögletet tártuk fel. (ad 480/1932 DUsz).

Levelemet a IV. ásatás költségelő irányzatával 1932 X. 12-én expediáltam Agyházy múzeumigazgatónak. Arra a megkeresésemre, melyet a III-ik ásatás előtt Hóman Bálnint nemz. muz.i főigazgatóhoz intéztem, helyettese, Bátky Zsigmond dr. válaszolt. Ebben

egy budapesti szakértekezlet tartását javasolja vízépítési, geológus és régész szakértőkkel. Figyelmeztet a Garoltört. Semle 1898 és 1899. évi kötetében megjelent dolgozatokra: A Szamos szabályozása a XVIII. 12.-ben és az Ecsedi láp ereztése. Báthy szerint a panyolai lelet elsősorban vízimérnöki feladat és a régibb árvízvédelmi iratokban kellene nyomozást folytatni.

Báthy Zsigmondnak elküldtem az Aggházy véleményes jelentésének és az én válaszomnak a másolatát, a hozzá intézett kísérő levelemben az ő árvízvédelmi elgondolásával szemben erősen kihangsúlyoztam a palánkvár-elmélet egyedüli helytálló voltát. (481/1932 Dllsz.).

Tájékoztattam a helyzetről és az ezzel kapcsolatban Streicher Andor alispánt (483/1932 Dllsz.), továbbá Kozma Győrgy főszolgabirót, Scherf Emil osztálygeológust és Györffy István igazgató helyettest is. Scherf Emillel személyesen is tárgyaltuk a panyolai ügyet 1932 okt. 15.-én, mikor Debrecenbe ellátogatott. A méhkasalakú földbevájt üregekről kiadott közös dolgozatunk revizióját nézték át.

1932 okt. 16-25-ig Bécs városában tartózkodtam. A Naturhist. Museum régészeti osztályának szakkönyvtárában kutattam volt professzorom, Oswald Menghin engedélyével. Ezúttal Panyolára és Cégénydányádra való tekintettel főleg a cölöpépítmények szakirodalmát buvároltam: Keller, Pfahlbauberichten-jét, R. Munro, The Lake Dwellings of Europe, London 1890, Rodet, Les stations lacustres d'Europe c. művet, melyben a boszniai cölöpépítmények is benne vannak; Messikomer, Die Pfahlbauten von Robenhausen 1913; Reinerth, Die jüngere Steinzeit der Schweiz, Augsburg 1926 c. művet, továbbá a legujabb folyóiratokat és kiadványokat, a méhkasalakú üregek irodalmát is.

Bécsből hazatérőben, 1932 okt. 26-án Buda-

pesten, a Néprajzi Múzeumban Györffy Istvánnal és Scherf Emillel beszélgettünk a panyolai palánkvárról. Elmondtam szóval is a vélekedéseket. Ekkor tudtam meg, hogy Varjú Elemér is foglalkozott a panyolai lelettel, de véleményét, mint téves feltogáson alapulót, nem közölte velem Bátky Zsigmond.

Annál inkább verte a dobot a maga elgondolása mellett Aggházy Kamil igazgató. 1932 okt. 21-én kelt, 4 gépelt oldal terjedelmű válaszíratát az én 1932 X. 11-iki levelemre csak szabadságom leteltével 1932 XI. 1-én vettem kézhez. Ebből kitűnt, hogy Aggházy katonásan kitart az ütelmélet mellett az én meggyőző érveim dacára is! Szerinte az úttestet keresztben elzáró ésaki palánk ahhoz képest hitvány, rögtönzött jellegű. Lehet, hogy valami betóduló vizárral szemben sietve építették sakkor ugy maradt, mert rászakadt a part. Aggházynak ezt az érvelését felesleges cáfolni.

Aggházy a kettős töltött palánkról nem tud semmit, csak az egymás mellé szorosan bevert cölöpökről. Ellenben elismeri, hogy a palánkvárat elkell a Tisztól különiteni. Szerinte a palánk nem ágyútüz, hanem csak fontogatás ellen védett, tehát nem vastagnak, hanem magasnak kellett lennie. Minden tüzér tudja pedig, hogy egy döngött agyag falban kevesebb kárt tett az ágyúlöveg, mint a kőfalban. A töltött palánk nagyon is védte lakóit az ágyútüz ellen. – Aztán nem tudja magérteni, miért kellett süppedékes, mocsaras terepen ilyen palánkvárat építeni. Holott természetes és nyilvánvaló, hogy ilyen terepen állott rendelkezésre védelmül a palánkvárat körülvevő viz és mocsár. Belső települt része lehetett emelkedettebb sziget szerű domb avagy a lakóházak cölöpre épitett hajlékok.

Aggházy válaszlevele végefelé kissé engedékenyebb hangon így ír: „én nem azt mondom, hogy a panyolai lelet nem hadi palánk. Én csak azt mondhatom, hogy ez idő szerint nem palánk." Ujabb és döntő bizonyitékok kellenek szerinte a palánkvár-elmélethez, ez pedig csak a további ásatások által lehetséges. (507/1932 DMsz.)

1932 XI. 18-án megkönöntem Aggházynak az üggyel való részletes foglalkozást, de jelentem, hogy érvelési nem változtatták meg palánkvár-elméletemet, melynek egyre több a helyeslője, azonban vitánk eldöntését bizzuk a végső eredményre. (ad 507/1932 DMsz)

Ezzel jelezni kivántam azt is, hogy az eszmecsere további folytatását nem tartom szükségesnek. Erre a magatartásra különösen a Kozma György főszolgabiró levélbeli nyilatkozatai késztettek, akinek módjában volt Aggházy ezredessel pár napot együtt tölteni és az ő tudományos felkészültségébe nálamnál jobban betekinteni. Ezt, talán túlzottan is, egy „közepesen művelt laikus" emberéhez hasonlitotta, amely azonban tanulásra sem hajlandó, hanem csak a „tudós ember" mutatására. (508/1932 DMsz. 1932 X. 18. levél) Kozma főbiró fétt, hogy az Aggházy szakvéleményére a Honv. Min. segélye elmarad (1932 XI. 2. levél). Ez eléggé sok gondot okozna, mert Streicher alispán a vármegyei vegyesalapból mindössze 50 P. ásatási segélyt utalt ki (ad 508/1932 DMsz).

1932 nov. elején a nagy talapzatnak helyszínen maradt alsófele viz alá került a Tisza áradása folytán, ezért meghértem Csonka főjegyzőt, hogy a magos partra épített bak hosszú tölgyfatörzsét drattal köttesse ki a nagy szilfához (516/1932 DMsz.), amit meg is cselekedett. Ugyancsak ő tárgyalt kérésemre egy Bereczky nevű fehérgyarmati faragó mesterrel a fatalapzat modelljének elkészitése ügyében, de ez nem vállalta. Budapestről volna egy ajánlkozó (580/1932 DMsz.): Vásárhelyi Endre modellkészitő Bp. IX. Gyáli-ut 4. sz. Orsz. Közegészségi Intézet.

M. KIR. HADIMÚZEUM
Budapest, V., Eötvös-utca 10.

Kedves Barátom!

Köszönettel vettem nagyon érdekes tanulmányodat,mely kitünő jele annak a tárgyismeretnek,tárgyszeretetnek és alaposságnak,mellyel Te témáidat kezeled.

Ezekre a kiváló tulajdonságokra hivatkozva, szeretnélek óvni attól,hogy a panyolai lelet dolgában Magadat ujabb döntő bizonyitékok nélkül eddigi feltevésedhez szögezd,vagy pláne azt a legszükebb baráti körödön kivül hangoztasd,mert én nekem szent meggyőződésem most már,hogy itt erősségről ha szó is lehetne,a megtalált rész csak egy ahhoz vezető,vagy ahhoz kapcsolódó alkotmány lehet,önmaga azonban semmi szin alatt nem volt erődités,mert annak összes kellékei hiányoznak.Alkalomadtán erről élőszóval többet mondhatnék.

A kérvény sorsának különben utána nézek és az eredményről értesiteni foglak.

./.

Nagyon köszönöm a fényképet is.

Buzgó munkádhoz a legjobb sikert kivánva, tisztelettel köszönt

barátod:

Budapest, 1932.XI.25.

v. Zagghády Jen

m. kir. hadimuzeum igazgatója.

N. i. Kérlek, csak cimszél eredesnek, „tőtanácsnok" eg belső megjelölésünk. —

M. KIR. HADIMUZEUM
Budapest, I., Vár, Bástya-sétány 40.

512. szám.

Muz. 1932.

Nagyságos

BUDAPEST
932 NOV 28 14
1 G

Dr. SŐREGI JÁNOS urnak
a Déri Muzeum őre.

DEBRECEN
Déri Muzeum.

Hivatalból
Díj utalányozva.

1932 nov. közepén készitettem el elszámolásomat a Magy. Tel. Hirmondó és Rádió R.T. 500 pengős ásatási segélyéről 11 db. okmánnyal. Nevezett összegből 459·20 pengőt kaptam kézhez 3 részletben. Ebből 8·11 P. maradt. Az elszámolást Kozma György főszolgabirónak küldtem meg, aki azt továbbitotta az adományozó R.T.-nak. (528/1932 DUsz.)

1932 nov. végén a mellékelt atyáskodó levelet kaptam, mégis 1932 dec. 15-én az a váratlan meglepetés ért bennünket, hogy a Honvédelmi Minister 7119. sz. Eln. 1932 leiratában 500 pengő ásatási segély kiutalásáról értesitett. Meglepetésünket fokozta az a pár kisérő sor, mely a kiutaló iratban olvasható. Ebben ugyanis az Aggházy véleményezése dacára „középkori magyar hadmérnöki mű feltárásá"-ról van szó és nem XVIII. századi rövid útszakaszról. Ennek kihangsúlyozása – ugy látszik – nem is nekem, hanem Aggházynak szólott. (592/1932 DUsz.)

Én mind a honv. Ministernek, mind Aggházy ezredesnek köszönő levelet irtam, Kozma György barátomat is azonnal értesitettem. 1932 XII. 20-án kett válaszából olvastam, hogy Aggházy ezredes neki is irt dicsekvő értesitést a kiutalásról, az ő javaslata sikeréről. (ad 592/1932 DUsz).

Scherf Emil osztálygeológus 1932 XII. 9-ére elkészült a panyolai összes magassági adatok kiszámitásával. Oda- és visszaszintezése az alappontul szolgáló vizrajzi szelvénykőhöz pontosan vágott egymással, amennyiben csak 9 mm eltérés volt a kettő közt, ugyhogy a magasságok milliméterre pontosak lesznek. Scherf szerint igy kellene minden egyes ásatásnál beszintezni a lelőhelyet. Scherf fényképmásolatot kért a falkalmányról készitett méretes vázlatomról. Mivel a gerendákat is beszintezte, szintézisei bekapcsolása szempontjából van szüksége a méretekre. Kár, hogy Szórády

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PANYOLA, Szatmár-m

Kedves Barátom János!

Nov. 9-én kelt kedves leveledre ime sor kerül. Azóta elgondolhattad, hogy kezem a göres bántja, vagy talán meg is haltam. Hát halled élek, az igaz, hogy irógöresem van. Most meg annyi sok minden közbejött, hivatalos és nem hivatalos deleg, útazás és építtetés, gazdasági és más teendők, hogy a mindig akart válaszadás haladt-maradt.

Nagyon jól esett kedves leveled és fényképküldeményed. Azt ép most küldtem el Pesztre, megtekintésre Lajos testvérem és Miklós Légeromnak. Ugyanis a Nagyatádi vonattal, hű nőmmel együtt nov. 18-22 ig odavolhunk Pesten. Sokat beszéltem ugási élményinkről, hallották is hírét, de nem hudták valóságát. Hát hogy fogalmuk legyen róla, elbeszélésem, ütólag szemléltetéssel tám asztom alá. Igazad van! A küldött felvétel a legszemléltetőbb, a legjobb.

Vártunk az ősszel, de hiába. Én megértettem, hogy fogy tán a szász, azért nem jössz. Sokszor megintezjuvoltak pedig az érdekeltek, de az idővel kielégítettem őket.

Örülök felettébb, hogy Bpesten is kezdenek megérteni és megvilágosodni. Igazat megvallva, én azt hittem, hogy ekkorra tárt út lesz számodra és nem csak a megértés kezdete svele pénz,

quantum satis! De hát hiába, ha nincs megértés és tenni akarás. A kenyorgó Tisza és Szamos partja magas sokaknak!

No de csak légy türelmes és kitartó ebben az egész delegban. Hát ha tavasz jöttére nagyobb lehetőségekre szegit a jó Isten s az emberi megértés. Mi mindenesetre várván-várunk. Addig is nagyon várom a múzeum jelentését és képeit. Az alkotmány mindezideig változatlan állapotban van. Of szép ősz volt, hogy nem bolondozott a Tisza. Ha amatőr volnék ma is, koronként küldenék neked egy hefzetjelentést. Ha felfagy kimegyek, de most már nálunk sár van Uram, sár!

Borbás Laji és Károly mester megvannak. Laji most is forgolódik. Annak nincs se idő, se sár. Károly ellenben letünt a cselekvés szinpadáról. Csak a feleségével Jankával tartom fenn a nexust a Győrfy Pista révén felenleg is.

Ugyanis Pista is várzonugyben mostanában irt. Sajnálom, szómitásom, hogy nem tudtam véghezvinni, meglátogatni Pesten. De hiába. Neki is most írok, ha veled végzek. Pedig ő is ugyanazon időben irt. No de ha most késtem is, legközelebb gorsabb levélíró leszek.

Hogy valami ujrágot is irjak! Az öszön épit-
tettem talpra egy 10 méteres mélyest. Rétten-
tőbe került. Csak favára van meg. Falai és
belső berendezése – pénzhiány miatt ta-
vaszra maradnak.

Másik tervem, a tornácznak négyszög-
re, verendaszerű kikéjszése elmaradt szin-
tén jövő tavaszra.

Fáid a községi udvarán érintetlenül
hevernek.–

Bereczky mester a másik Túr hid é-
pitésébe belekezdett, illetve a régit elbon-
totta kijavitás céljából.

Aztán! Az „Atilla sirja" nejslót
ma is erősen áll. Nem is emlitjük más-
képen csak igy!

Abból a kéjből, amit küldtél szeret-
nék egy nagyitott példányt birni, ha
lehet. Különben ugy látom, hogy Kozmann
mester remekelt vele. Add át nekis
üdvözletem.

A télen, ha egyszer kedvem szottyan
összeszedem és elküldöm nagyitásra
amatőr felvételeim lemezeit, amint
azt megbeszéltük. Tul nem kivánlak ve-

le terhelni. Legnagyobbrészt debrecze-
nieck leszünk.

Annyi mindent összefirkáltam már,
hogy meg is ünn! Tettem azért, hogy kárpó-
toljalak a késedelemért s így rúpban
hefrehozzam hibámat.

Minden jókat kívánva neked,
kedves feleséged kezeit csókolva, hű nőn
üdvözletét tolmácsolva maradtam

Pányolán 1932. XII/10-én

szeretve tisztelő igaz barátod.

[illegible]

SZARKA BOLDIZSÁR
református lelkész
PÁNYOLA Szabadi-m.

PÁNYOLA
1932 XI 20 te
MAGYARORSZÁG
POSTAI ÜDYN.

Nagyságos

Dr. Söregi János urnak,

muzeumi h. igazgató ör.

Debreczen.

Déri múzeum.

Pál, a fehérgyarmati Tisza-Szamosközi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat szakaszmérnöke a panyolai Túrmedreket is feltüntető 1:10.000-es térkép másolatát igérte dacára sem küldte meg, még levélbeli sürgetésre sem, pedig a költségeket viselték volna. Róla került Schick Jenő igazgató-főmérnök megkeresése, hogy a Tisza arra szakaszának térképét másoltassa le, mely nyugaton a Holttúrmedertől keleten a 24.B. számu vízrajzi szelvényig terjed. Benne legyen a töltés is.

Ez ügyben válaszomat 1933 jan. 5-én adtam meg, mely már a IV. panyolai ásatás elő-készitéséhez tartozik.

Mellékelem Szatka Boldizsár panyolai ref. lelkész 1932 XII. 10-én hozzám irott levelét melynek apró-cseprő adatai jellegzetesen világitanak be a panyolai kutatás, az attani végéig-életünk különben teljes feledésbe merülő zeg-zugaiba

Ahogy ez a napló kutató életünk minden mozzanatát igyekszik megörökiteni, úgy a levelezések is eredeti szövegükkel lesznek egykor majd a magyar élet garányi tükrei!

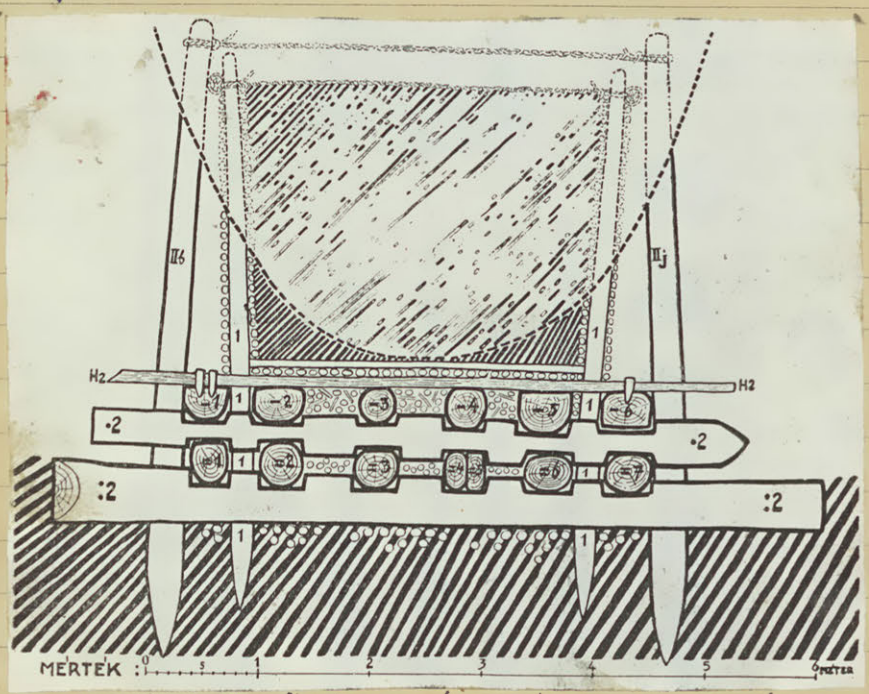

A PANYOLAI KETTŐS TÖLTÖTT PALÁNK ÉS TALAPZATÁNAK KERESZTMETSZETE.
A PONTOZOTT VONALON FELÜLI RÉSZ ELPUSZTULT. SŐREGI RAJZA UTÁN KLISÉNYOMAT.

SZARKA BOLDIZSÁR

PANYOLAI REF. LELKÉSZ

LEVELE

1932 XII. 19.

 = a levél „A méhkasalakú földlevájt üregek problémája" c. dolgozatra is vonatkozik.

SZARKA BOLDIZSÁR
Telefonszámkönyv
PARYSIEN, Szabadsár-ut.

Kedves Barátom János!

Decz. hó 15 én kelt leveled sennek mellékleteként: „A méhkasalakú földbevájt üregek problémája" czimű műv eeskédet és a 3 fényképet nagy és hálás köszönettel, de legfőként igaz lelki örömmel és baráti szeretettel vettem. Nagy volt lelki örömöm, hogy te hírsígben és igaz baráti szeretetben sennek fogományaként a gyors válaszadásban magasan felülmultál és lefőztél. Egy Gyarmatról jötteem haza elfáradva és megfázva, mikor soraid elém adja Anyu. Jegyző választási eshetőségek és circumstellásziók leadása végett mentem öreg főjegyző, Csonka Laczi barátunkhoz, hol közozvosunk Bednár Józsi dr. is várt rám, ig leveled elolvasását, nemcsak, felbontását is egyelőre mellőznöm kellett. Tárgyalás után dr. Bednárral vacsorára hozzánk jövén olvastam aztán terített és rakott asztal mellett leveledet, mely egy fogással vetekedett küldeményeiddel. Nagyon kedvesen emlékeztünk rólad minden, és szeretettel invitáltunk egy kis disznóságra, köztük hidegdisznófül és orra, ecsetes hagymával. De hát hiába, nem jöttél. Thémrét és kedves vissza emlékezést és

derűs hangulatot adtál. Ezért is illesson közönet.

Nő de mégis – visszatérve – azért, hogy sozaiddal és sok küldeményiddel meglepté. Sozaid elsőrendű csemege és élvezet. Azért ezt veszem elsőben pennahegyre.

Jól esik közlésed, hogy falmuhoz of sok szál füz, hogy minden fecsegésem érdekel. Hát irom a dolgokat, most Csonka Laczihoz füzötten. Tegnap is jártam az érdekében. Úgy áll a dolog, hogy ha mint pannyolai nagy községi jegyző megszünik is lenni, szeretnők átmenteni nábrádi körjegyzőnek, mert akkor, ha Nábrád székhelyel is, de a mienk maradna és ügyünk szolgálatában csorbát nem szenvednénk. Nagy és nehéz probléma ez, különösen, ha elgondolod hogy Pannyola úgy aránylik Nábrád és Kérsemjenhez, mint: 25 a 31 hez. Ebből láthatod, hogy a „sok lud disznót győz" elve évidens, de mégis megkiséreljuk, hogy a magában álló Pannyola, az ominosus + 6-et minussá tegye, sőt egy + t szerezzen. Pannyola a 25 szóval, mint egy ember áll ki még ma s másoldalról ma valószinűnek látszik, hogy a + 1 et is ki tudjuk szorítani. Borzasztó lenne ránk vezve, ha szegény Laczi nyugdíjba menne, állás

hijján, mint munkabíró ember, és életlehetőségétől megfosztatnék. No de egyelőre erről többet nem írok, csak azt, hogy a jegyzőválasztás jannár fejamán megtörtenik. Különben átadtam neki üzenetedet és üdvözletedet, minek nyomán szívesen üdvözöl tégedet.

Jölemelő és vigasztaló, hogy anyagi lehetőséggel bírsz a Zsarókerti, hefesebben Pangolai ásatásokhoz, ha eljő a tavasz. Ezt offentes dolognak tartom, hogy mellékneri mivoltukban is nagybetűvel írom. Kedves tőled, hogy e jövetel edet az én méhesem felszentelésével kapcsolod össze. Hát igazságod van; ez neked, mint szaktársnak kötelességed és mint barátnak tisztod. E munkában, jól reméled, a hangulatot megtaláljuk, ha tovább nem adatott is, de legalább a „sárga földig," — no de mivel ez nál nuk nem szokás, hát a „magasabb sphárákig."!

A fényképeket köszönöm. Első hefen a a nagyitást, az én részemre. Ez is kedves nekem, de ennél kedvesebb, hogy a magad fényképét is elküldted a „karok között." Igaz, hogy ez maliciosus szólásra is, vagy megjegyzésre alkalmat adna, de hát ezt, mivel gondolata is távol van tőlem, mellőzöm.

Hőnönöm az öreg Piros Gábor, vulgariter: „az öreg Krupi" fényképét. A vén kújon templom környékén, lakásbeli kényszerűség fostán jár ugyan, de bele nem jár. Most azonban, karácsony alkalmából meg kísérlem kísértetbe hozni offerman, hogy azzal a feltétellel adom át neki, ha karácsonybon a templomba jön. Azt is számítom, hogy saját kezűleg passepartouzom és neki beráma-ztatom, hogy így én is szolgálják valamivel az öregnek. De minel sok dolgom van és fényképeizeti dolgaim rendszerhesen vannak elraktározva, nem szaratolok róla, hogy valóra válik. Megmutattam az öreg et Varga Józsi kocsisomnak imigyen: Ismeresh é ezt az Urat? Józsi nézi, nézi... nem ismerem! Hátát nézi: „Az Isten b... a meg ezt a vén Krupit. Ismertem, de nem mertem mondani, féltem, hogy kikaczag Tisztt. Ur! Az öreg Varga Bernát harangozóm már bátrabb volt. Nézi, nézi: Akárhonnan vette barátom, ez a vén Krupi! Látod a nagy ezég, így tévezti meg az egyszerű embert! Kiszólásait, üreseket majd az

átadáskor elerezt, papírra rögzítem neked, ha ugyan ez irányban hangulata lesz az öreg Krupinak.

Nagy megnyugvásomra szolgál a jövőt illetőleg, hogy Baranyi Károffal való esetidnek történelmi hátteret adtál. Ez a hefes! Áldjon megérte az Isten! Egy nagy családú, munkáját elhagyó, inkább furvarozó, annak sz. r mivolta daczára is, mint Józsi Kocsisom mondta – megfelelni akaró embert, még kalamitás esetén sem lehet nullifikálni. Látod milyen kedves adalék, amit Györffy Pistától is megludtál. Én nagyon jót nevettem és nevetek rajta ma is. Lajosnak nem igen, de Károffnak sok viselt dolgai vagynak. Ha humoros vénám volna, könnyü volna a feladat: Károff viselt dolgait leirni. Én most momentán feljegyeztem marginálisan a te leveledre egy esemét, de ezt te tudod legjobban gossiráss al lejegyezni, ha elmondja valaki. Én ehez szivesen adom ha eljösz a barátkozás, élletve elberzél és alkalmára a bort az illetőknek, mert én azt a népi zamatot mi az elmondásban só, nem tudom bele-

adni. Ne érts félre! Ez kérésed elől nem kitérés, hanem gyűjtő munkád teljessé tétele. Én nem feledem azért kérésed és minden ad hoc alkalommal észrevétlenül kivánom erzközölni az adatgyűjtést. Károly olyan jó pipa, hogy szinte kuriozitás! Ismétlem! Emberem vagy János, hogy Károlyt nem hagyod a feledés homályában sőt a megbecsérítás magasztosságában, érdeme szerinti piadosztálra kivánod emelni.

Mikről eddig irtam, ezek mind bagatell dolgok. Lehet, legelőször kellett volna róla iznom, de én sponte sua et pro merito utóljára írok róla. Kis munkádról: a méhkasalakú földbevájt üregek problémá-járól kivánok szólni. És pedig első hefen a nekem szóló dedikáczióról. Hát hallod kedves János! ebben ol frappáló és invencziósus valál, hogy szinte a szivemre esett kedvességed. No! majd meggyurjuk, meghányjuk-vetjük ott is együtt, de én addig is megakarom emészteni. Mégtegnap este lefekvőre és ma hajnalban 13 oldalt emésztettem meg belőle. Ma este: feltatása következik. Érdemileg nem is kivánok sem

most, sem később hozzászólani, mert hiszen tudom: „Sutor! Ne ultra ezepidam!" De irántad való szeretetből s ismereteid bővítése céljából, minden didaktikus szándék nélkül közlöm veled, minden vonatkozás nélkül művedre és attól függetlenül a következőket: Mint ki négy érig voltam püspöki kaplán 1906–1910 ig, egyházi szolgálataim között a külterületi nép egyszerű nyelvén és a közhasználatban is, a régi magyar nyelvhasználatban szokásos „téglavetőről" hallottam. Így volt: Városi régi téglavető", „Uj téglavető", Balogh téglavető" stb. Az iparosodás rendén kezdett csak a „gyár" szó divatba jönni s így lett a téglavetőből: „Téglagyár"! A régi világból falusi viszonylatban még itt maradt a „vásogvető", de a <u>vályoggyár</u>(?) ma is ismeretlen fogalom, mig a „vályogvetés" Pangola 1932. XII/[illegible] én 9 órakor zárlat. Fastatás: Pangolán 1932. XII/18-án este ½ 8 órakor. ——— ma is él, gyakorlata van s a nóta is így zengi, ha tudod: Nyáron vásogot vetek, télen hegedülgetek! stb. Ha nem tudod, majd tavasszal a mé[illegible] magtanítalak rá. Szatmárban, szülött em földén (vetés) egyébként, az általad elméleti leg kulturált területet „téglaszén"-nek hívják, Pangolán pedig, hirtelen ezembe se jut: „földhordó hely"-nek. No de ez a kis etnográfia, vagy etymologia

csak falusi begárként csúszott ki tollamból, az írás
hevében. „Üreget" szóra!? Jó ez is, de a speci-
ális régi és magyar nyelvhasználat a „gödröt"
ismeri üregnek, újabban a „kubik gödröt.
Ezekre te sem csapsz! Redigte is elismered,
hogy a magyar ember, ha házat épít, udvart
tölt s nincs közös földhordó hely, háza mel-
(vélséget vettet) lett, udvara szélén trágya
gödröt, szemétgödröt hány. A „probléma"
szó helyt áll, bár megoldásod helyessége fos-
tán problémának megszűnt lenni.

Ezek mihelt itt hevenyészve s kutyafuttában
elmondottam csak a kiszúnyeskedés és dilettán-
tizmus jellegét viselik magukon. Nem tárgyi
észrevételek, hanem melléfogások.

Magának a műnek megküldéséért fo-
gadd hálás köszönetem, mint szintén az
elolvasás révén nyújtott élvezetért. Sine
cera mondom neked, hogy megállapításaid
valósággal birnak. Az „élelmiszer" vagy
„raktárelméletre" is volna pár hevenyészett
vonásom, de ezt majd élőszóra bízom. E-
zek egyébként véleményed, tamogatják.

De nem vennéd észre, hogy belefá-
ráktam az írásba? De azért még
pár sort. Légy jó s áruld el a titkot!
Mibe került neked és a Múzeumbará-

tek körének, amek a circa 5 ives füzetnek kiadása? Őszinte légy s mondom is el meg, mibe került az 500 példány? E kérdésem és kérésem kapcsán ne gondolj semmi nagyot, avagy maecénási kérséget! Én csak tudni akarom a mai könyvkiadási viszonyokat és lehetőségeket!

Ad nótám Károly! Kéjszeléd el legújabb esetét. Tudták van vagy 5 kg magyar dohányá. Átszálad a szomszédasszony: Károly vigyáze, jönnek a csendőrök (:nem is finánczok:) dohány után kutatnak! Mi lelhetett tőle? Dohányát kivitte az udvarra, bekötve egy lepedőbe, a dohányvágójával egybe s leborította a mosótekenővel s befedte egy kis lommal. Persze senki nem jött: se csendőr sem finánez. Megy Károly estvére! Ha behozom a dohányt! Hült helyét találta. Megy be, mondja fankának! Hát mit tegyek? – Dohány mines! Szenvedelem nélkül mondja: Ugye, nem tehetek semmit? Nagyot ütött öklével a szamár fejére! Pont! Ezzel elintézte az ügyet, mint a te felfordítás odat a Szarókert rámpájánál!

Most már igazán a záradék jön, mert az írógöres elővett! Köszönöm sok nagy és jókivánatidat s hasonlókkal viszonzom. Kívánok neked boldog és idvességes karácsony ünnepeket s utóan a boldog ujesztendőt.

Ne te, ne! Most jut eszembe, mi nálam nincs nyilvántartásban, hogy János napja is van a világon! Ohó! Azértan megállok s közelgő nevednapja alkalmából kívánok neked, nagy tisztességadással és igaz szívvel, nagyon-nagyon sok boldog névnapot! Önző legyek? Ne csak a mélkas üregek, gödrök serkentsenek s juttassanak tudományos elismeréshez és megbecsülésher, hanem pangolai ásatásaid is. Segítsen az Isten és múzeumbarátaid, hogy arról is beszámolhass a tudományos világnak, ha majd jő az idő s elmondhatsd: Nem hiába

és harzontalan költöttem el az én erőmet, mindazonáltal az én segítségem az Urtól vagyon!

Segítsen is a jó Isten, hogy erőről-erőre, nyereségről nyereségre mehress!

Szeretettel köszöntelek, igaz barátsággal ölellek s minden nagyrabecsülésemmel övezlek, mint hív, igaz és tisztelő barátod

Szarkaszódi

a pamyolai reformátusok pappja

Pamyola, 1932. XII/18. esti ½ 9 óra

NB! Anynnak elolvastam ezt a levelet, mert kiváncsi volt rá. Azt mondta, jó, de bolondságot is írtál bele. Főhibája pedig az, hogy kihagytál engem belőle. Hát pótlom! Szívesen üdvözöl, kedves viszaemlékezéssel és sok boldog ünnep és névnap ki-

vánásával! Én pedig egy másik hi-
ányt fedeztem fel, mit is ezennel
szintén pótolok: kedves feleséged, Nagyságos Asszonynak
kis kezeit csókolom; téged
pedig zárlatban ismét szere-
~~tett~~el üdvözöllek, igaz barátod

Szarka Módi

SZARKA BOLDIZSÁR
reformá[illegible]
PARYOLA, Szatmár-m.

1932
XII. 19

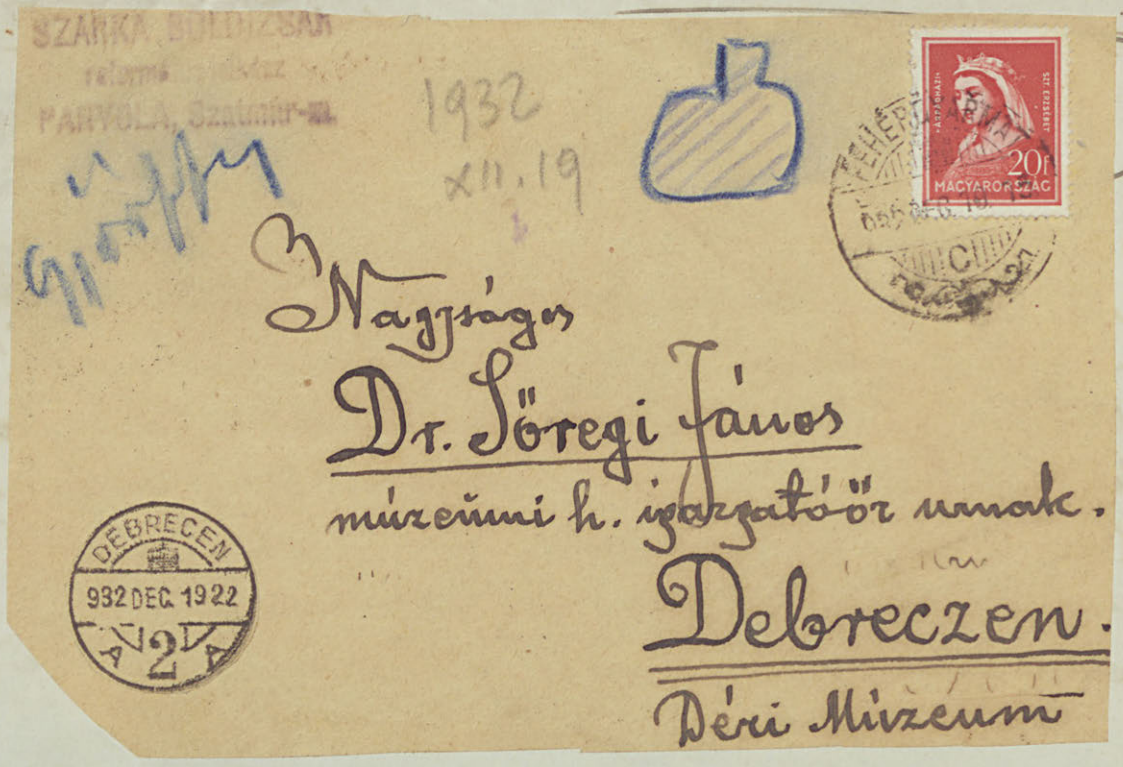

Nagyságos
Dr. Söregi János
múzeumi h. igazgatóőr umak.
Debreczen.
Déri Múzeum

DEBRECEN
932 DEC. 1922
A 2 A

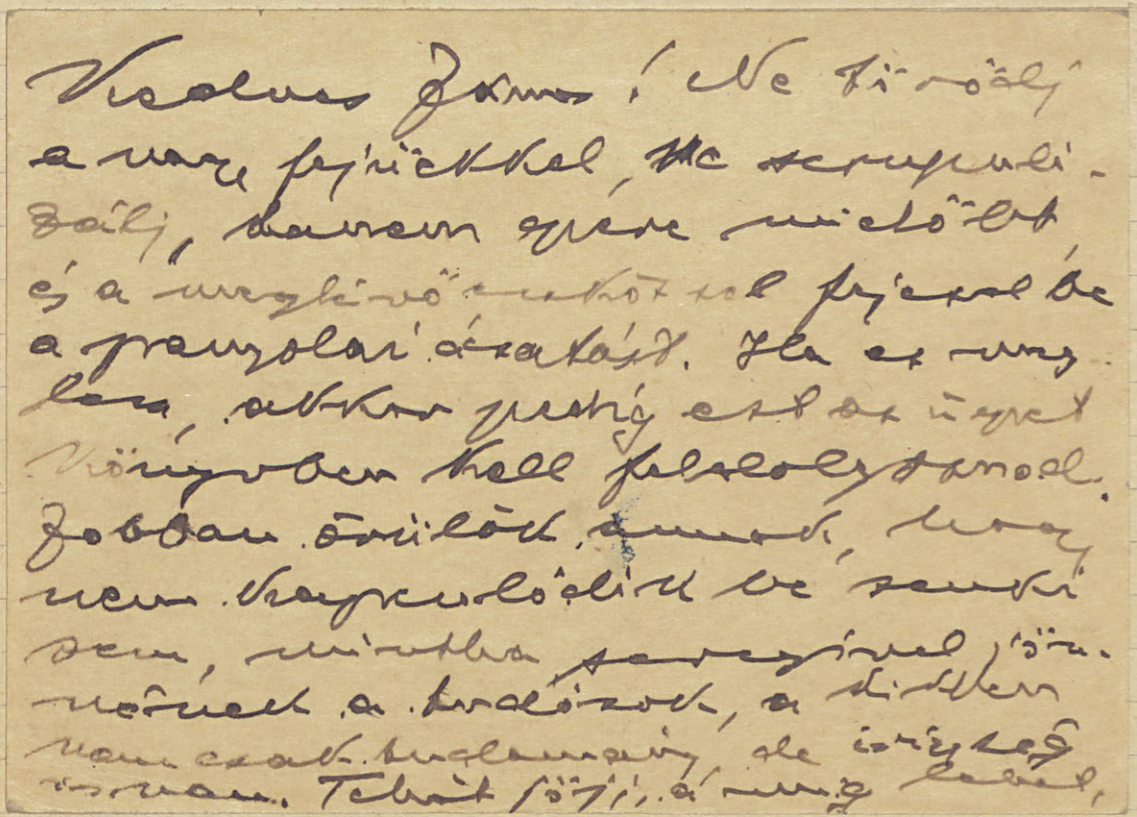

KOZMA GYÖRGY DR. FŐSZOLGABIRÓ LEV. LAPJA VÁSÁROSNAMÉNYBÓL A III.-IK PANYOLAI ÁSATÁS ELŐTT AZ AKKORI ÁLLAPOTOKRA VONATKOZÓ TALÁLÓ MEGJEGYZÉSÉVEL.

KOZMA GYÖRGY DR. FŐSZOLGABIRÓ LEV. LAPJA
VÁSÁROSNAMÉNYBÓL A III.-IK PANYOLAI ÁSATÁS
ELŐTT AZ AKKORI ÁLLAPOTOKRA VONATKOZÓ
TALÁLÓ MEGJEGYZÉSÉVEL.

LEVELEZŐ-LAP

10 FILLÉR 10

Ha ön len és erő-
zés, akkor kisön
len minden.
Várlak.
Ölel
Emma

Nagy
Dr. Sörgi János
urnak
Debrecen
Déri minzeum

Ára 11 fillér. M. kir. állami nyomda. Budapest, 1932.

Külfölddel való forgalomban a feltüntetett értéket a mindenkori díjszabásnak megfelelően postabélyeggel ki kell egésziteni.

Tomcsányi Kató köszönő levele.

1932
XI, 5

Nagyságos Szőregi János úrnak

Debreczen

Déri Muzeum

Vnamény 1932 - XI - 5

Kedves Szőregi; Igazán nagyon meghatott hogy rám is gondolt amikor a pennyolai erődítményről készült fényképekből küldött az ünnepeltetésekkel. Nagyon köszönöm.

— Remélem jövőre megjön eljön erre felé és akkor majd ásunk a bronzkoritelepen is.

— Mégegyszer köszönöm kedves figyelmét szívélyesen indrózli Tomcsányi Kató

TOMCSÁNYI KATÓ LEVELE, MELYBEN A NAPLÓ 281.-IK OLDALÁN RAJZBAN KÖZÖLT BRONZKORI AGYAGIDOL LELŐHELYÉT EMLITI VÁSÁROSNAMÉNY KÖZELÉBEN.

AZ ŐSKORI TELEP FELTÁRÁSÁT TERVBE VETTŰK.

MELLÉKLET:

SŐREGI JÁNOS

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY

HÁROMRENDBELI ÁSATÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

DEBRECEN 1933.

A DÉRI MÚZEUM RÉGÉSZETI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEI.

5. FÜZET.

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY HÁROMRENDBELI ÁSATÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

8 TÁBLÁVAL ÉS 1 KÉPPEL.

(ELŐZETES BESZÁMOLÓ.)

ÍRTA:

DR SŐREGI JÁNOS.

DIE GESCHICHTE DER DREI AUSGRABUNGEN DES PANYOLAER EICHENHOLZBAUES.

Von Kustos Dr. J. SŐREGI.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN. 1933.

A DÉRI MÚZEUM RÉGÉSZETI OSZTÁLYÁNAK ISMERETTERJESZTŐ KÖZLEMÉNYEI.

5. FÜZET.

A PANYOLAI TÖLGYFAÉPÍTMÉNY HÁROMRENDBELI ÁSATÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

8 TÁBLÁVAL ÉS 1 KÉPPEL.

(ELŐZETES BESZÁMOLÓ.)

ÍRTA:

DR. SŐREGI JÁNOS.

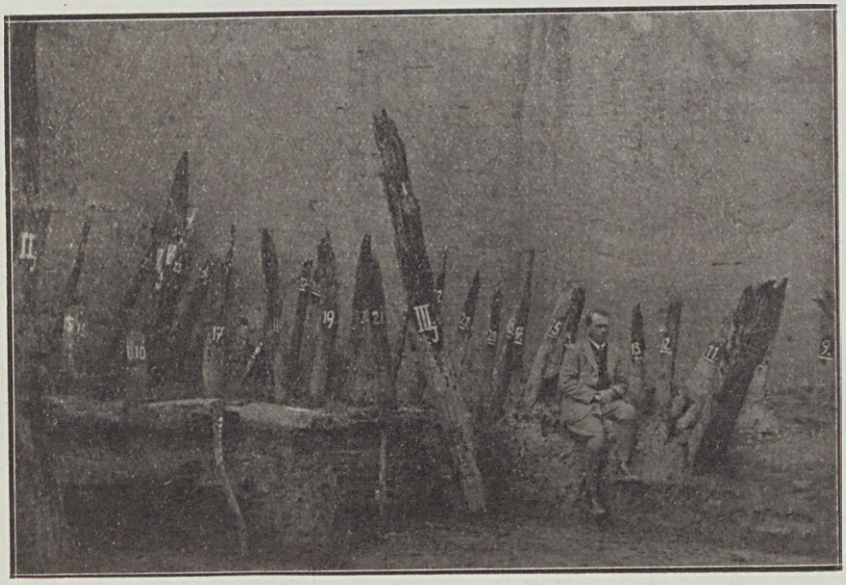

DIE GESCHICHTE DER DREI AUSGRABUNGEN DES PANYOLAER EICHENHOLZBAUES.

Von Kustos Dr. J. SŐREGI.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN. 1933.

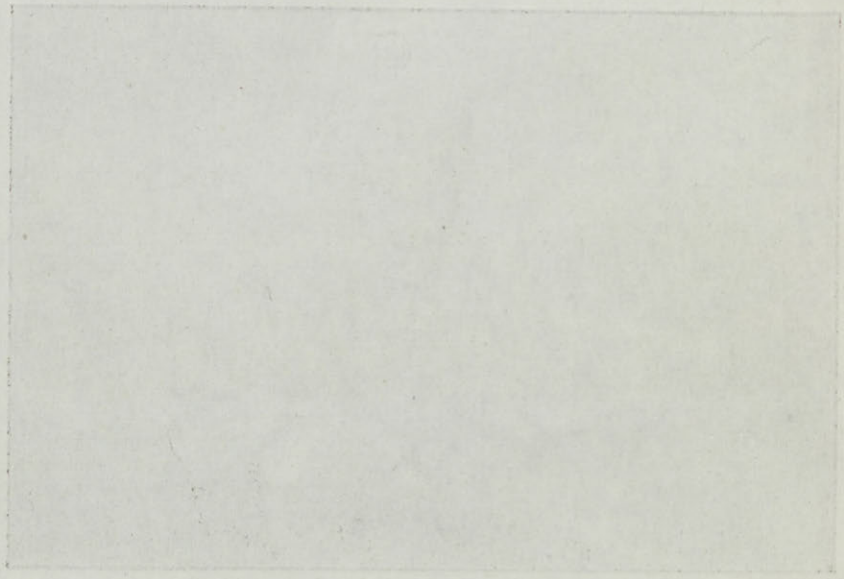

1. Az építmény felfedezése és előkészületek az ásatáshoz.

A panyolai tölgyfaépítmény felfedezésének előzményei visszanyulnak egészen 1930-ra. Akkor történt, hogy Tamás Aladár joghallgató tiszaszalkai (Bereg m.) halászok által kifogott mammut (Elephas primigenius) medencecsontot küldött a Déri-múzeumnak. Erről leveldi Kozma György dr. vásárosnaményi főszolgabíró leírást és meghatározást kért, mely

Ősi tölgyfaerdő maradványai a panyolai Zsarókert mellett, a Tisza és a Tur között, az ú. n. „Turerdő" helyén. Innen kerülhetett ki egykoron a panyolai tölgyfaépítmény anyaga is.
Kozman felv. 1932. okt. 5.

Die Reste des uralten Eichenwaldes (Turerdő) neben dem Panyolaer Zsaró-Garten, zwischen den Flüssen Theiss und Tur. Davon dürfte das Material für den Panyolaer Eichenholzbau gestammt haben.
Phot. Kozman 5. X. 1932.

után a további kutatásra vállalkozó Sőregi múzeumőrt a mammut-medence lelőhelye és más beregi lelőhelyek megtekintése végett, vendégszerető házát és támogatását felajánlva, meghívta. Sőregi október 20-án utazott először Vásárosnaményba. Kozma főszolgabíróval járt Tiszaszalkán, másnap Gulácson,

hol Hegedűs József jegyző és Bertók László igazgató-tanító voltak szívesek kalauzolni és megmutatni azt a tiszai homokzátonyt, mely régészeti tárgyakkal van tele és nyári alacsony vízálláskor könnyen átkutatható. Miután a múzeum erről a helyről származó néhány leletet is kapott, Sőregi a rendszeres átvizsgálást a következő nyárra vette tervbe. Ez útjáról ábrák kíséretében részletesen beszámol Jelentés 1930, a 69—72. lapokon „Kutatások a beregi Tiszaháton és az Ecsedi-láp környékén" című tanulmányában.

Azonban 1931 nyarán váratlan akadályok jöttek közbe, úgyhogy Sőregi a homokzátony megvallatására csak augusztus 31-én utazhatott el Vásárosnaményba s onnan Gulácsra, ismét igénybe véve Kozma dr. főszolgabíró úri fogatát. A Sors kedvezése úgy hozta magával, hogy odautazását megelőző éjjel hirtelen áradás jött, mely a zátonyt magasan elöntötte s így a tavaszi áradások folyamán különben is erősen megfejelt zátony nem volt átkutatható. E körülménynek köszönhető a panyolai tölgyfaépítmény felfedezése.

Ugyanis ismeretes, hogy folyómeder- vagy zátonybeli leletek rendszerint őstelepekből, partrogyással omladoznak a víz sodrába, azzal vándorolnak vagy zátonyoknál, lapályokon elülnek. Élőpélda erre a hevesmegyei poroszlói sáncárokkal körülvett parti őstelep, melynek kultúrrétege 160 m. hosszúságban napjainkban rogyadozik a Tisza hullámaiba. Ezek tudatában Sőregi felfogadott két gulácsi halászt csolnakkal s a kedvező alkalmat felhasználva, Kisartól Vásárosnaményig, kb. 20 klm. szakaszon felkutatta a Tisza mindkét partját (Jelentés 1931, 25. l.), főleg a törő partok meredek falait és a lapályok homokját vizsgálva. Kétnapos vízi útján parti őstelepre nem akadt ugyan, azonban szeptember 1-én d. u. a balparton, Panyola határának zsarókerti részében, 5—600 lépésre a panyolai révtől visszafelé, a meredek part tövében, 7 m. mélyen a felszin alatt, szokatlan faalkotmány nyomára talált. Függőlegesen levert tölgyfa-cölöp és karósor mellett hosszában és keresztben fekvő törzsek és faragott gerendák végei és az egész 12 m. széles építmény alól középen egy hatalmas, bevágások nyomait feltüntető tölgyfatörzsnek az örvénylő víz felé kinyuló része látszottak. (I. tábla 1.) Ez utóbbi öreg törzs felületét a télvégi jégzajok szálkásra morzsolták és felső oldalát durván megszaggatták ugyan, de helyében megingatni nem tudták. A többi kisebb alkatrészeket az omlópart gyökerekkel kuszált, dudvásodott szívós agyagja védte jégtáblák és emberek baltái ellen.

Múzeumőr, aki legelőször őskori cölöpépítményre gondolt, e felfedezés után visszaevezett Gulácsra és másnap a Tiszán Vásárosnamény felé ereszkedve, hűséges halászaival újra fel-

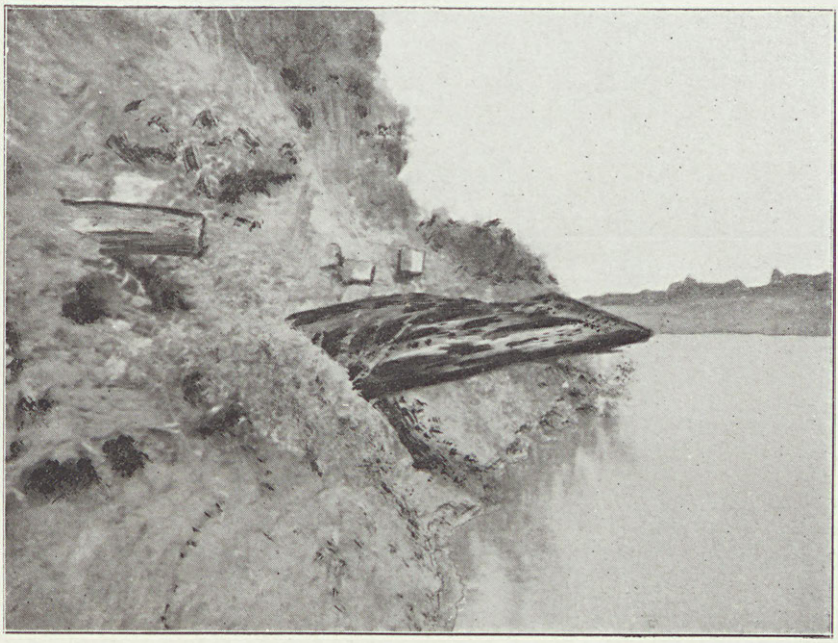

1. A panyolai faépítmény 1931 szept. 1-én megtalált részei. Sőregi felv.
Die am 1. Sept. 1931 entdeckten Teile des Panyolaer Holzbaues. Phot. Sőregi.

2. A panyolai faépítmény karósora gerendákkal 1931 szept. 1-én. Sőregi felv.
Die Pflockreihe mit Balken des Panyolaer Holzbaues am 1. Sept. 1931. Phot. Sőregi.

1. Cölöp- és gerendavégek a panyolai faépítményből 1931 szept. 1-én. Sőregi felv.
Ein Pfahl und Balkenenden vom Panyolaer Holzbau am 1. Sept. 1931. Phot. Sőregi.

2. A panyolai faépítmény 1932 jun 22-én a tavaszi nagy árvíz után. Sőregi felv.
Der Panyolaer Holzbau nach den grossen Frühjahrsüberschwemmungen am 22. Juni 1932. Phot. Sőregi.

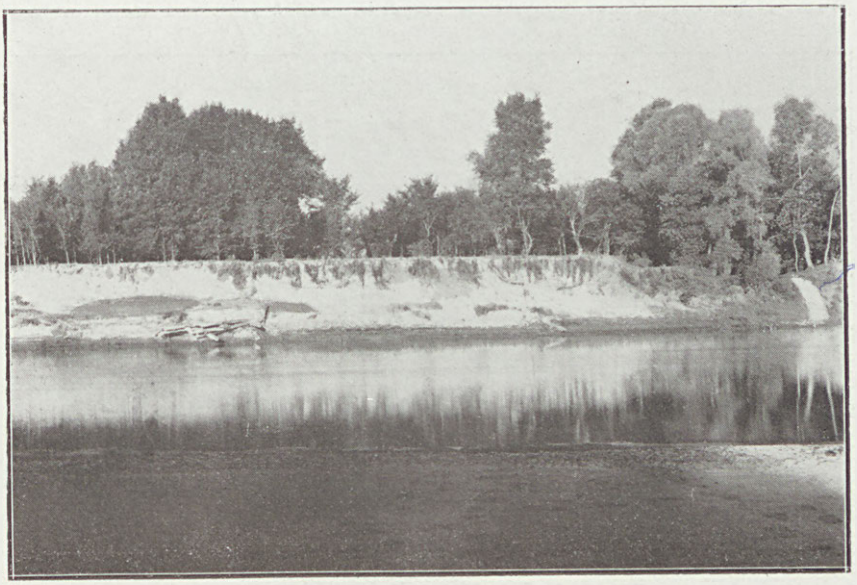

1. A panyolai faépítmény és környéke 1932 július 10-én az első ásatás előtt. Háttérben a Zsaró-kert, jobbra a Kistur medre. Dr. Scherf E. felv.

Ansicht des Panyolaer Holzbaues am 10. Juli 1932 vor der Ausgrabung. Phot. Dr. E. Scherf.

2. Részlet a panyolai faépítményből a 3-ik ásatás után 1932 október 5-én. A palánk és az agyagfal-talapzat szöglete a Tisza felől. Kozman felv.

Teilansicht vom Panyolaer Holzbau nach der dritten Ausgrabung. Phot. Kozman.

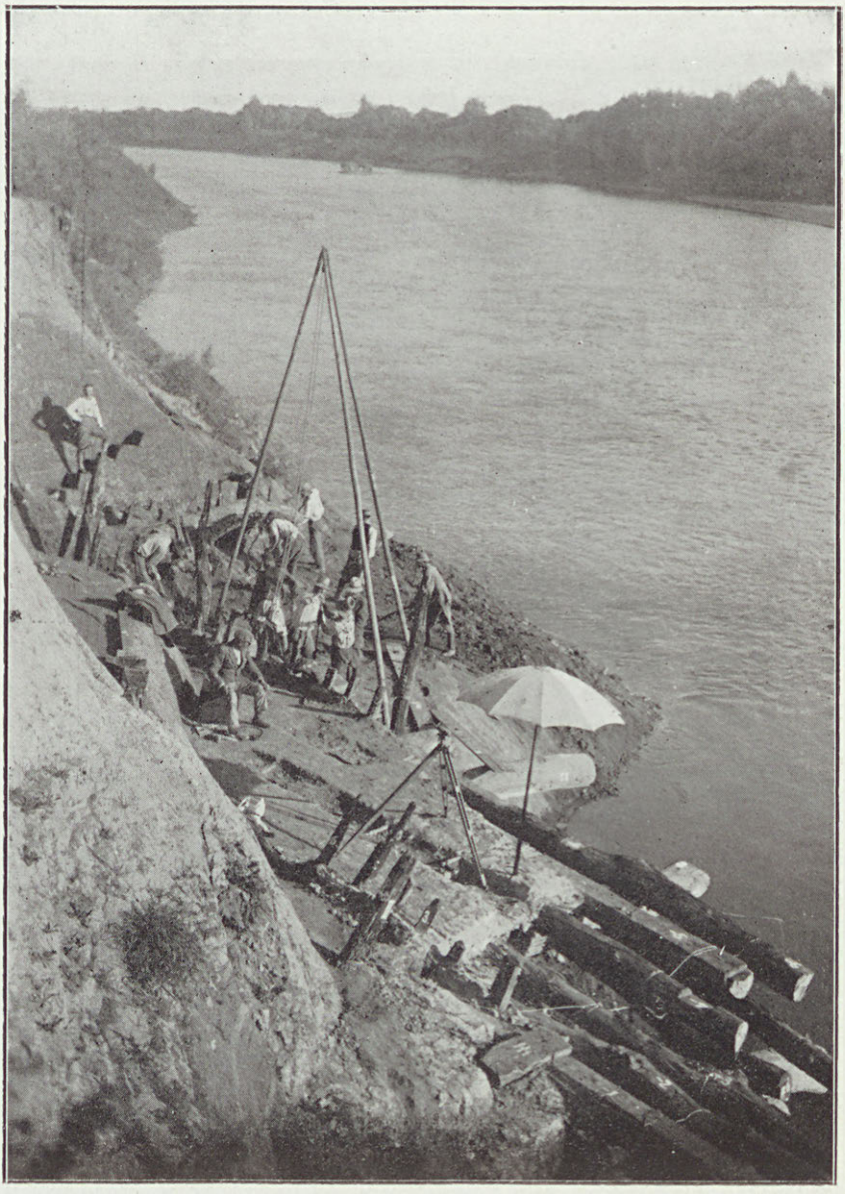

A panyolai faépítmény a második ásatás idején. Az archaeológus és geológus együttes munkálatai a kibontakozó építményen.
Dr. Scherf. E. felv. 1932 aug. 26-án.

Der Panyolaer Holzbau während der Arbeit der zweiten Ausgrabung.
Phot. Dr. Scherf am 26. VIII. 1932.

kereste a roppant érdekesnek és becsesnek ígérkező fatörzses panyolai partot és arról számos fényképfelvételt és méreteket készített. (I. tábla 2. és II. tábla 1.)

A Déri-múzeum a lelőhely lehető épségét biztosítandó, levélben kereste meg Streicher Andor dr. mátészalkai alispánt, hogy Panyola község elöljárósága útján rendeletileg tegye meg a szükséges intézkedéseket a partból kiálló törzsek, cölöpök további rongálásának megakadályozása végett, továbbá arranézve is, hogy a községi elöljáróság a várható őszi és tavaszi áradások idején a helyet figyelemmel kísérje és a Déri-múzeumnak az építmény sorsa felől szükség szerint legyen híradással. Szatmár vármegye alispánja, aki ettőlfogva az ügyet minden alkalommal nagybecsű pártfogásában részesítette, 4972—1931. számú rendeletére Panyola község főjegyzője, Csonka László, lelkiismeretes munkásságát itt is megmutatva, már december 10-én írásban jelentette, hogy az őszi áradás okozta partomlás a faalkotmányt pár méterrel kijjebb hozta, láthatóbbá tette. Azonban más munkálatok, a kedvezőtlen idő, sárbamerült utak, magas vízállás s egyéb akadályok miatt a kiszállást hamarább, mint 1932 március eleje, nem lehetett megtenni. A panyolai főjegyző március 5-én kelt újabb jelentésére Kozma főszolgabíró március 12-re tűzte ki a megtekintés napját, mielőtt a tavaszi nagy áradás bekövetkeznék. A panyolai elöljáróság és az érdekeltek ugyanezen időre kérettek a Tiszához kifáradni. Kozma főszolgabíró és Sőregi múzeumőr Jándon keresztül autón jutottak el Gulácsig, hol a télvízzel borított mezei dülőkön szekérre szálltak át s úgy hatoltak a panyolai révig, a Tisza jobb partjára, hogy a kirendelt csolnakon majd átkelnek a folyón. Tervüket nem válthatták be, mert a Tisza március 5-ike után újra átállott, ami nem lett volna baj, azonban a közeledő tavaszelő melege a jeget mindkét part széltében mihamar felolvasztotta, úgyhogy sem gyalog, sem csolnakon nem mehettek átal rajta. A révbeli hidasra nem is gondolhattak, mert az elmerülve, beiszapolva feküdt a part alatt.

A túlparton a derék panyolaiak főjegyzőjükkel, továbbá a későbbi ásatások és az ásató iránt annyi szeretettel érdeklődő Szarka Boldizsár református lelkészükkel hasonlóképpen hiába fáradtak ki nyulgáttal kerített ősi falujokból. A szemle, a felvételek és a megbeszélések nem történhettek meg. Csupán a távolról készített fényképfelvételek mutatták, hogy az előző évihez képest a parton erős változások vannak.

Erre következett a Tiszának emlékezetes, szokatlanul nagy tavaszi áradása, mely után a május 21-én levélben megkeresett Csonka főjegyző június 4-én szíves volt jelenteni, hogy a faalkotmányból 12 gerenda látszik és hogy a felügyelettel megbízott mezőőrök bemondása szerint, ugornyai halászok

néhány darabot elvittek belőle. Ugyanazon hó 16-án kelt soraival már 16 kilátszó gerendát említ.

A helyzetről értesített dr. Kozma főszolgabíró sürgönyileg június 22-re tűzte ki a lelőhely újabb megtekintését, ami ezen a kedvező, verőfényes napon tényleg meg is történt, a már annyiszor igénybevett halászok és csolnak segítségével. Sőregi múzeumőr az építményt alaposan megvizsgálhatta. Egyrészt konstatálta, hogy abból, amit 1931 szeptember 1-én és 2-án, a felfedezéskor látott, a nagy áradás semmit sem hagyott; másrészt megállapította, hogy a part leomlások következtében mintegy 10 m.-rel hatolt a gát felé s így az építménynek egészen új részletét hozta napfényre, amely szerkezetileg teljesen megegyezett a Tiszába szakadt résszel, sőt annak egyenes folytatásaképpen tünt fel. Az építménynek erről az állapotáról fent a partszélről, parttőről és csolnakról mintegy 30 fényképfelvételt készített, megörökítvén az összes látható részeket, a fakötések, rálapolások és más szerkezeti részleteket, a halászok által elkövetett csonkításokat stb. (II. tábla 2.)

Múzeumőr e sikeres kiszállás után még aznap Debrecenbe visszatérvén, újból levélben kereste meg Szatmár vármegye alispánját és a panyolai főjegyzőt a végtelenül érdekesnek ígérkező lelőhely még hathatósabb védelme ügyében. Kozma főszolgabíró, az egész ügynek első perctől fogva valóban leglelkesebb támogatója mindent elkövetett, hogy az ásatás mielőbb megindulhasson. Így június 29-én kelt levelében a nyári aratás beálltáig inséges beregi munkások rendelkezésre bocsátását helyezte kilátásba. A régészeti osztály vezetője az ásatás mindenirányú pontos előkészítésének munkája közben a lelőhely geológiai viszonyainak megvizsgálására felkérte a Tiszapolgár környékén dolgozó Scherf Emil dr. m. kir. osztálygeologust, aki az ügy iránti önzetlen lelkesedéssel a m. kir. Földtani Intézet igazgatóságának lekötelező készséggel megadott engedélye alapján július hó 9-re jelezte Debrecenbe érkezését.

Időközben Sőregi előzetes informálása következtében a beregi Tiszahát és a Szamos—Tisza-szög ősi falvainak néprajzi tanulmányozása céljából az ásatási expedicióhoz való csatlakozását jelezte Győrffy István dr., a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának h. igazgatója s 9-én meg is érkezett Debrecenbe. Így indulhatott útnak július 10-én, vasárnap hajnalban az ásatási expedició, amelyben a régészen kívül — aki zoológiai, főleg ornithológiai megfigyeléseit is fel szokta jegyezni —, geológus és ethnográfus egyszerre vett részt.

A kutatók Vásárosnaményban Kozma főszolgabíró vendégszeretetében részesülvén, az éppen alkalmas vasárnapi napon Győrffy dr.-ral tartottak, aki Ugornya, Gergelyi, Jánd és

Gulács beregmegyei községekben százszámra menő fényképfelvételt készített ezen a valóságos néprajzi parlagon. Estefelé autójukkal Gulácsról — az ártéri szilvások sarjúfüves járatain áthatolva — a panyolai révhez mentek és szemben a fa-alkotmánnyal, a „turtói palajon", parti fűzek enyhében felütötték a sátorfát.

2. Az első ásatás július 10—17-ig.

Sőregi múzeumőr a sátorverést követő napon, július 11-én, 7 munkással kezdte meg a meredek part ferde lenyesését, mintegy 18 m. hosszúságban az építmény felett, hogy a feltárási munkálatot esetleges partomlás ne veszélyeztesse. Ez óvintézkedéssel kapcsolatban az építmény északnyugati irányú folytatása felől nagyobb földtömeg levágása vált szükségessé s mindez az omlasztás és a könnyű lefelé hányás miatt oly gyorsan ment, hogy estére már a jobboldali karósor hegyei és a II_j cölöp csúcsa tüntek elő. (Jelzéseket lásd az V. táblán!)

Ugyanezen a napon Scherf dr. is megkezdte geológiai vizsgálatait a törőpartban és a víz szélén eszközölt fúrásaival, míg Győrffy dr. Panyola községét búvárolta.

Július 12-én már 9 munkás ásta az építmény feletti földtömeget az I_b és II_j számú cölöpök között, úgyhogy a jobboldali karósor tövén rövidesen mutatkoztak az egykori sövényfonás gallytöredékei. — Scherf dr. próbakutatásait befejezvén, egy nagyobb és hosszabb ideig tartó rendszeres földtani kutatás megejtését helyezte kilátásba. Engedélyezett ideje lejárván, mind ő, mind Győrffy dr. még aznap elutaztak.

Július 13-án Sőregi a part lenyesését az ÉNy-i végen meghosszabbította, míg az előtérben az I_j és II_j sz. cölöpök közti téren lefelé hatolva, uszadékfának látszó törzseket talált a kéreggel, gallytörmelékkel összekeveredett kékagyagban. A II_j sz. cölöp előtt széles élű baltával vágott forgácsok kerültek elő és egy 20 cm. hosszú faék. A jobboldali karósor folytatásában pedig újabb karófejek tüntek elő és a számuk 14-re szaporodott. Végre a cölöpök sorában megmutatkozott a III_j sz. cölöp hegye.

A következő nap feladata volt az építmény felületének teljes felszabadítása a felvett partnyesés méretének megfelelő területen és az uszadéktörzsek eltávolításával az előtér leásása annyira, hogy az alkotmány oldala, az egésznek szerkezete láthatóvá legyen. A felület a II_b cölöpön és a 14. sz. jobboldali karó közt húzott vonalig egyenesre taroltatott, az előtérben pedig a H_5 jelzésű kiálló faragott deszka alatt az egyik munkás egy középkori edény peremes cserepjét találta meg. Továbbá a part tövében napfényre jutott a baloldali karósor és az I_b és II_b sz. cölöpök közötti rész felszabadult a föld alól.

Július 15-én a délelőtti nyári zivatar erősen hátráltatta a munkálatokat, mert a zápor eláztatta mind az embereket, mind az ásatási helyet. Félnapi munkával sikerült megállapítani a felső rőzseborítás szerkezetét, néhány karó hosszát az építmény alatt; ugyanott egy póttörzs hosszát és a IIj cölöp tövét erősítő alkatrészeket, továbbá más technikai érdekességeket. Ezenfelül az ásatás vezetője felvette a felszín alatti mélységi méreteket, megkezdte az alkatrészek számozását és az építmény DK-i szétzilálódott végének törzseit erős drót és vaskapcsok segítségével összekötözte, hogy a föld nyomása alól részben felszabadított alkatrészek egy esetleges hirtelen nyári áradásnak jobban ellenállhassanak. Ezzel az első próbaásás eredménye készen állott a tudományos felvételek, mérések és megfigyelések megtevéséhez.

Ezeket a munkálatokat Sőregi három munkás foglalkoztatásával másnap, július 16-án végezte el, miután kora reggel megtekintette a panyolai határban a Túr és Tisza között az ú. n. Vásármező dombját, melyből Szarka Boldizsár ref. lelkésznek korongfejű bronz csákányai vannak. A feltárt építményt Csonka László főjegyző, illetőleg két panyolai mezőőr gondjaira bízva, délután Kozma főszolgabíró és felesége társaságában csolnakon Vásárosnaményba ereszkedett. Útja közben a jándi Tiszaparton szemügyre vette azt az érdekes, faragott tölgyfadeszkákkal bélelt, kb. 1 m. magas és 70 cm. széles földalatti csatornát, mely a felszíntől számítva 5 m. mélyen a Tiszába torkollik. A deszkabélelést belülről helyenként tölgyfarámázat feszíti. Rendeltetése ismeretlen. Ugyanitt csolnakába vette Jánd község előljáróságának ajándékaképpen egy jégkorszaki *óriás szarvas* (cervus giganteus) hatalmas lapátos agancsát, melyet nyári fürdőzők a Tisza medrében találtak.

Ezzel véget ért az első próbaásatás, mely iránt általában nagy érdeklődés mutatkozott. A környékbeli falvak úri társadalma, de a nép köréből is nagyon sokan, főleg a panyolaiak gyakran kirándultak az érdekes munkálat szemlélésére. Kozma György dr. főszolgabíró július 12-én egyedül, 13-án Gulácsy István nyug. alispán, 14-én és 16-án pedig felesége kíséretében látogatta meg az ásatást, 14-én reggel pedig Streicher Andor dr. mátészalkai alispán és kölcsei Kende György cégénydányádi báró tisztelték meg a munkálatot látogatásukkal.

*

Az első ásatás költségeit a Déri-múzeum fedezte. Hogy ez a költség nem sokra rugott, az főképpen Kozma főszolgabírónak köszönhető, aki egy hét alatt összesen 8 ingyenes napi munkással és a szabadban sátorozó múzeumőr iránti messzemenő figyelmességével támogatta a tudományos munkát. Ez

első vallatás az építményt csak a IIj sz. cölöpig és hátul a 7. sz. karóig tárta fel. Bár a próbaásatás nem mindig dönti el valamely lelet rendeltetését, az ásatást vezető a nagy érdeklődésnek és kíváncsiságnak engedve, de a további eredményektől feltételezetten, a feltárt részt ismert, megközelítő analógiák, az építmény szerkezete, az egészen alacsony kétoldali, sövényfonásos karósor és az egész alkotmányt összetartani látszó nagy oldalcölöpök alapján valamely mocsaras, süppedékes talajon átvezető, arra mesterien lerakott és összeácsolt középkori *tölgyfa úttestnek* vélte.

Ez a megállapítás akkor annyira találónak és elfogadhatónak látszott, hogy jóval később, mikor a második és harmadik ásatás az útelméletet nyilvánvalóan megdöntötte, az egyik ez ügyben nyilvánított szakvélemény ahhoz még mindig ragaszkodott.

Az ásatás eredménye a M. T. I. igazgatóságának lekötelező szívessége folytán július 23-án a Rádió leadása, 24-én ennek megismétlése és a hazai és külföldi sajtó útján vált általánosan ismeretessé. Sőregi múzeumőr pedig a fényképnagyításokkal, továbbá az építmény szerkezetét, helyszínrajzát feltüntető grafikonokkal hamarosan elkészülvén, azok mellékelésével az ásatás jelentőségére írásbeli megkeresésekkel hívta fel a figyelmét elsősorban Debrecen város polgármesterének, majd a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának és a m. kir. Hadügyminiszteriumnak, a további kutatásokhoz erkölcsi és anyagi támogatást remélve.

3. A második ásatás aug. 21—29-ig.

A panyolai faalkotmány további feltárása ügyében megindított akcióra a Magyar Nemzeti Múzeum két ízben is megkeresett, de szabadságon levő főigazgatója, Hóman Bálint dr. megbízásából helyettese Bátky Zsigmond dr. aug. 2-án kelt, becses útbaigazításokkal ellátott leiratában válaszolt és az ősz folyamára a Déri-Múzeumnak szánt állami javadalomból anyagi segítséget is helyezett kilátásba. A m. kir. honvédelmi Miniszterium pedig Sőregi múzeumőr kérvényét véleményezés végett a Hadi múzeum igazgatójának, vitéz Aggházy Kamil ezredesnek adta ki, aki a miniszteriumhoz beadott véleményének másolatát csak aug. 23-án küldte Debrecenbe, amikor a 2. panyolai ásatás már javában folyt.

Az építmény további feltárása és megmentése érdekében az ügyért lelkesedő Kozma György dr. főszolgabíró maga is külön akciót indított. Még július 28-án privát levélben kereste meg vitéz jákfai Gömbös Gyula hadügyminisztert, úgyszintén

augusztus elején a kulturális célokra annyit áldozó MTI főigazgatóságát. Akciója a megkeresettek nyári szabadsága miatt gyors segítséget nem eredményezhetett. Időközben a m. kir. Földtani Intézet Igazgatósága múzeumőr beadványára aug. 4-én kelt leiratával szíves volt dr. Scherf Emil osztálygeológusnak a földtani vizsgálatok elvégzésére hét napot engedélyezni. Mind ez a kedvező körülmény, mind az a tény, hogy a Tisza hirtelen jött áradása aug. 7-e körül a faalkotmányt — igaz kártétel nélkül — megfürdette : múzeumőrt arra indította, hogy ismét csak a Déri-Múzeum költségfedezetére támaszkodva, a második ásatást a szokásos módon előkészítse. Scherf dr. a vele lefolytatott tárgyalások értelmében nagyobb felkészültséggel aug. 23-ra jelezte panyolai megérkezését.

Sőregi múzeumőr aug. 20-án utazott Vásárosnaményba Kozma főszolgabíróhoz. Másnap reggel a régi Lónyay-kastély helyén álló tanya és sáncmaradványok lefényképezése után vízi úton hagyta el Vásárosnaményt, amennyiben az előzetesen lerendelt gulácsi halász, Szőke Sándor és fia csolnakkal várták a tiszai vashídnál. Perzselő hőségben eveztek felfelé a Tiszán a panyolai révig (kb. 14 klm.), hova a kora délutáni órákban érkeztek meg és szemben a tölgyfaépítménnyel, a széles gulácsi „palaj" már megszokott helyén újra sátort vertek. Estére a túlparti öreg szilfák alatt a jókedélyű panyolaiak figyelmessége tette emlékezetesebbé a szerencsés megérkezés napját.

A második ásatás feladata volt az építmény további felszabadítása a 6 m. magas part alól éspedig főleg hosszúságban, tehát ÉNy-i irányban, hogy az elől már több mint 12 m. hosszan kiálló hosszanti törzsek, legalább az elsőének végét elérve, a további folytatást napfényre hozza. Ettől függött az útelmélet fenntartása vagy elejtése.

Az ásatás vezetője aug. 22-én nyolc munkással kezdte meg az építmény ÉNy-i végére nehezedő és a víz felé kiszögellő nagy partszirt lenyesését. Aug. 23-án d. e. a IIIj cölöptől a meder felé egy fekvő nagy törzs által elnyomott két új cölöp a IIE és IE tünt fel és mellettök karósor hegyei bukkantak elő. A partszéltől befelé emelkedő karósor iránya az építmény hossztengelyére merőlegesen esett és azon keresztül hatolni látszott.

Ez új és meglepő eredmény napján terv szerint megérkezett Scherf dr. geológus, aki felfogadott tiszafüredi kétlovas kocsiját a felszerelésekkel még 21-én hajnalban indította útnak Tiszapolgárról, hogy Nyíregyházán át Vásárosnaményba s onnan Panyolára vele együtt jöjjenek. Egy nagyobb fúrófelszerelés vasúton érkezett Vásárosnaményba. Scherf dr. három embere a felszerelésekkel a Tisza balpartján ütött sátort, fogata és ő maga pedig Panyolán szállásolt.

Aug. 24-én az északi palánk kibontakozott, előtte és háta

mögött cövekek, dorongok és úszadékfák tüntek elő. Scherf dr. megkezdte földtani vizsgálatait először lent közvetlen az építmény mellett eszközölt fúrásával, szintezéseivel és a rétegek felmérésével. (IV. tábla.)

Aug. 25-én az uszadékfák eltávolítása és a palánk teljes kibontása volt soron szélről számítva a második hosszanti törzsig, azaz a meredek part tövéig. Döntő fontosságú egyik eredmény az volt, hogy az első hosszanti törzs a palánkon áthatolva, véget ér s folytatása nincs, ellenben a palánk tovább folytatódik a meredek partban. A másik pedig az, hogy a jobboldali karók a 15-től a 21-ig megnövekedtek csaknem 2 m. magasságig. A IIIj cölöp közelében, az építmény alsó szintjén egy újabb középkori cserépdarab került elő. Az ásatást vezetőben ezen a napon alakult ki az a vélemény, hogy az építmény talán nem egyéb, mint mocsaras helyen, ősi magyar módra, két erős sövényrekesz közé döngölt agyagfal megmaradt talapzata, mely a palánkkal egy — nagy valószínűség szerint — közép kori erősség ÉK-i külső szögletét alkotta.

Augusztus 26-án leapasztott munkáslétszámmal megkezdődtek a felmérések, számozások, fényképezések és tatarozás, mely megszakítással tartott 27-én is. Ugyanis ezen a napon délután múzeumőr Kozma dr. főszolgabíróval és egy halász segítségével csolnakon felfelé evezett a Tiszán, átvergődve egy, a nép által jól ismert gázló sebes sodrán az ú. n. gelérdei dülőig, hol korábban tűzhelyek látszottak a jobb partban és ekkor is különféle korú cserepeket gyüjthettek össze. Visszatérőben gyalogosan felkeresték a balparti panyolai határon, túl a gáton, a vidék egyik legendás helyét, a „Remete" nevű holt Tiszamedret, melyben a nép szerint a feltárthoz hasonló faépítmény maradványai látszottak, amíg a tavaszi nagy árvíz újra el nem borította. Valóban a vízzel telt „Remete" partján-álló ősi tölgyerdő sötétzöld falát tükrözte.

Aug. 28-án a felmérések befejeződtek és múzeumőr elbúcsúzván a Tisza partjára kirándult jóembereitől, másnap, aug. 29-én reggel a tovább kutató Scherf dr-t magára hagyva, csolnakon Vásárosnaményba ereszkedett. Dr. Scherf Emil embereivel még egy hétig maradt Panyolán. A kellő méreteken és szintezéseken felül összesen 17 fúrást végzett a Zsaró-kertben és kettőt a már említett Vásármező-dombján.

A második ásatás eredménye tehát új fordulatot adott az építmény rendeltetése felől feltételesen alkotott első feltevésnek. Azonban a megmaradt helyzet világosan hirdette, hogy egy újabb és mielőbbi harmadik ásatás lefolytatása eszközlendő, hogy az ásatást vezetőnek aug. 25-én kialakult véleménye, melyet különben a geológiai kutatások, a topografiai viszonyok és öreg emberek visszaemlékezései is támogattak, megerősödjön

egyrészről, másrészről pedig azért, hogy a nagy költséggel és fáradsággal lefolytatott kétrendbeli ásatás eredményét a várható nagy áradások el ne tüntessék.

*

A második ásatás iránt az érdeklődés természetesen megnövekedett. Kozma főszolgabíró részint egyedül, részint családjával, részint nagyobbszámú vendégsereggel hat ízben látogatta a lelőhelyet, nem is említve azt, hogy az ásatások közötti időben hányszor került újra és újra az ősi magyar kultúra e híressé vált tanujához, melyet a nép fantáziája Attila király sírjával hozott kapcsolatba. Rajta kívül mérnökök, papok, tanítók, jegyzők, általában a környékbeli falvak úri társadalma mutattak nagy érdeklődést, különösen a panyolaiak, Csonka főjegyző és Szarka Boldizsár református lelkész családjával és vendégével dr. Nagy József debreceni rendőrfőtanácsossal. Aug. 26-án délutánra volt jelezve vitéz jákfai Gömbös Gyula honvédelmi miniszter látogatása, akit aznap Mátészalkán ünnepeltek, azonban kiutazása tiborszállási útja miatt elmaradt.

Ezt az ásatást is Kozma főbíró néhány napi inséges ingyenes munkással segítette s mind ő, mind Szarka református lelkész szíves vendégszeretetüknek többszöri gyakorlásával tették kellemesebbé a múzeumőr parti tanyázását.

*

A rádió és a fővárosi sajtó a második ásatás eredményét szeptember 6-án közölte. — Vitéz Aggházy Kamil ezredes, a budapesti Hadi Múzeum igazgatója aug. 23-án kelt tájékoztató átiratára az ásatásról hazatérő múzeumőr rövidesen válaszolt, jelezve az ásatás új eredményét és körvonalazva azokat az érveket, melyek a Honvédelmi Miniszter előtt fekvő kérelem teljesítése érdekében hangsúlyozandók lennének. Egyidejűleg a panyolai építmény kora és rendeltetése felett időelőtti vita indult meg, míg Kozma főszolgabíró idejében segített az őszi idővel együtt közelgő bajon, amennyiben külön kérelmére, személyes közbenjárására és összeköttetései alapján a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió R. T. főigazgatója, az ásatás folytatására, nemeslelkűen 500 pengő segélyt adományozott. — Kisebb arányú segélyezés ügyében múzeumőr megkereste Szatmár vármegye alispánját, az építménnyel oly behatóan foglalkozó vitéz Aggházy igazgatót pedig személyes kiszállás megejtésére kérte fel.

Megemlítendő az is, hogy Györffy István dr. első néprajzi tanulmányútjának folytatásaképpen szept. első felében Kiss Lajos nyíregyházai múzeumigazgatóval hosszabb kutató és gyüjtő-utat végzett a Tisza—Szamos-közén és a beregi

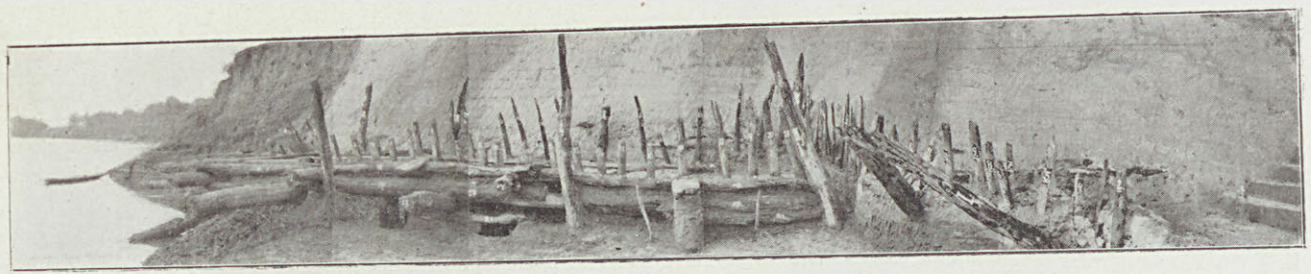

A panyolai tölgyfaépítmény a harmadik feltárás után. Panoráma felv. 1932. X. 5. — Jobbról balfelé az északi palánk karósora, mely az agyagfal-talapzat végénél elvonulva a part alatt tovább folytatódik. E karósorból kifelé dőlnek az I_E és II_E jelzésű cölöpök. — A faltalapzat alatt 3 nagy kereszttörzs : balról a **:1** jelzésű végével a vízbe hajolva, utána az I_j cölöp előtt a **:2** és azon innen a **:3** jelű kereszttörzs. — Ezeken nyugszanak az alsósori hosszanti nagytörzsek **= 1**-től **= 7**-ig jelzéssel, melyeken ismét kereszttörzsek fekszenek **· 1**, **· 2**, **· 3** és **· 4** jelzéssel a felsősori hosszanti törzseket (**−1**-től **−6**-ig jelezve) tartva. — Mindkét oldalon, a hosszanti szélső törzspárok között verték le az altalajba a rekesz karóit. — Az építményen helyenként faragott hidlás deszkák (H_{1-6}), kettő átlósan (X_{1-2}) (Lásd VI. táblát !) ; a hosszanti törzsek közeinek kitöltésére rőzse. — Az egész építményt jobbról (I_j—III_j) és balról (I_b—VI_b) nagy cölöpök tartják össze, melyek a rekeszkarókkal együtt csonkán maradtak. (VI. tábla). — A különféle fakötések alkalmazása, az arányok ügyes kihasználása után ítélve az egész alkotmány mesteri ácsmunka. Legnagyobb hosszúsága a felsősori parttői törzsnél (**−1**) 21 m., a felszín szélessége 4—5 m., a rekeszkarósorok köze az északi végénél 4·20 m., déli vége felé 2·80 m., ami egyúttal a döngölt agyagfal vastagsága.

Der Panyolaer Eichenholzbau nach der dritten Ausgrabung. *Panorama-Aufnahme am 5. X. 1932. — Von rechts nach links die numerierte Pflockreihe der nördlichen Planke, welche beim Ende des Tonwandfundamentes vorbeigehend sich weiter in die Uferwand fortsetzt. Aus der Pflockreihe sich herausbeugend sind die Pfähle* I_E *und* II_E. *Unter dem ganzen Tonwandfundament sieht man 3 grosse querliegende Baumrümpfe : der erste (***:1***) von links beugt mit seinem Ende ins Wasser, der nächste (***:2***) vor dem Pfahl* I_j *und nach demselben der dritte Querrumpf (***:3***). Darüber liegt die untere Reihe der 7 grossen Längsrümpfe mit Kennzeichnen von* **= 1** *bis* **= 7**. — *Quergelegt sind darauf wieder 4 Baumrümpfe (***· 1** *bis* **· 4***), auf welchen dann die obere Reihe der 6 grossen Längsrümpfe, von* **− 1** *bis* **− 6** *gekennzeichnet, ruht. Die Pflockreihen sind an beiden Seiten zwischen den zwei äussersten Längsrümpfen in den Boden eingerammt. Es sind noch grob behauene Querbretter (Siehe Taf. VI !) und zwischen den Rümpfen Reisig verwendet. Den ganzen Bau halten rechts 3 (*I_j—III_j*) und links 6 (*I_b—VI_b*) grosse eingerammte Pfähle zusammen. — Der ganze Bau ist als Meisterwerk zu bezeichnen. — Der aufgedeckte Teil 21 M lang, 4—5 M breit und der Zwischenraum der Pflockreihen 2·80—4·20 M.*

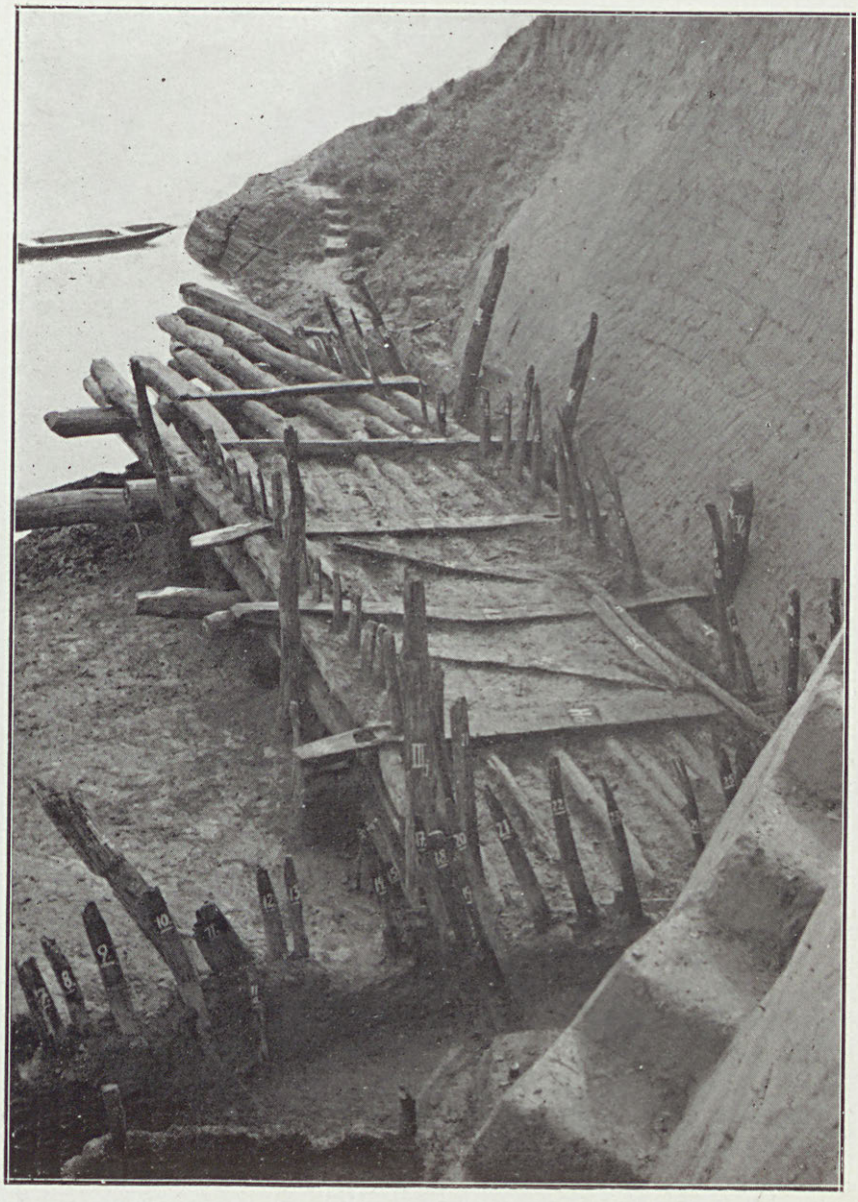

A panyolai döngölt agyagfaltalapzat az északi palánkkal felülről nézve. Jól látszanak a rekeszkarók csonkjai, a cölöpök, padlódeszkák és a hosszanti póttörzsek. Kozman felv. 1932. X. 5.

Das Panyolaer Tonwandfundament und die nördliche Planke von obengesehen. Phot. Kozman 5. X. 932.

A panyolai faépítmény északi palánkja. Előtte hullámtörő rőzsekötegek leszorítására szolgáló rúdak és cövekek.

Die nördliche Planke des Panyolaer Holzbaues. Vor derselben Wellenbrecherreste aus Reisig und Pflöcken. Phot. Kozman 5. X 1932.

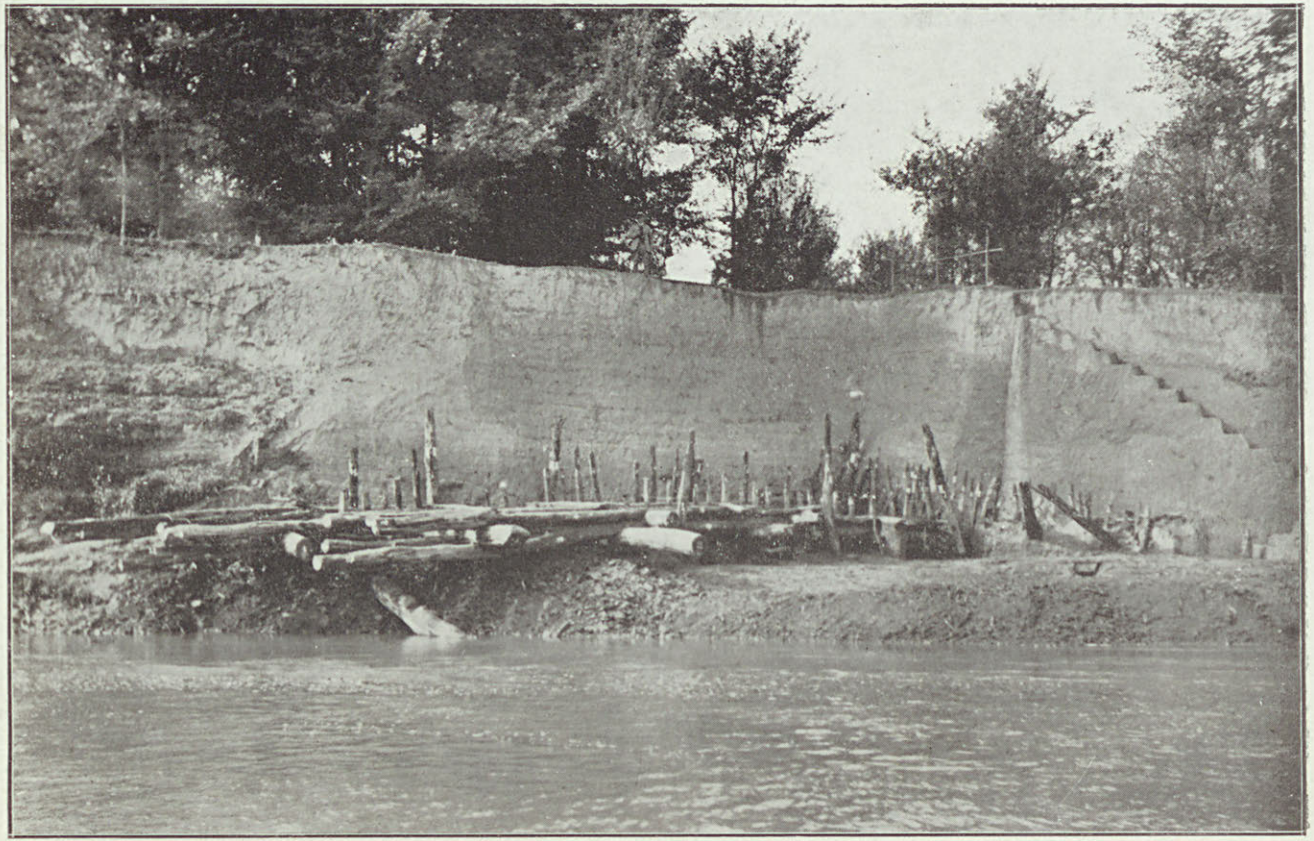

A panyolai faépítmény a Tiszáról nézve, a 6 méter magas part előtt. Kozman felv. 1932 okt. 5.
Der Panyolaer Holzbau von der Theiss gesehen, vor der 6 M hohen Uferwand. Phot. Kozman 5. X. 1932.

Tiszaháton, Sőregi pedig szept. 10-én kölcsei Kende György báró szíves meghívására Cégénydányádon járt egy szamosmedri lelőhely megtekintése végett. Majd szept. 24-én befejezvén a biharmegyei konyári rézkori temető többnapos feltárását, előkészítette a harmadik panyolai ásatást szept. 26-i kezdettel.

4. A harmadik ásatás szept. 26—okt. 9-ig.

A harmadik feltárás elvégzésére és az építmény megmentésére felkészült múzeumőr szept. 25-én utazott Vásárosnaményba Kozma főbíróhoz, aki a MTI 500 pengős segélyét már korábban kezéhez kapta. 26-án reggel Vitkán és Olcsvaapátinál a Szamoson át szekéren ment Panyolára, hol szállást és egy állandó fuvarost fogadott, aki a 3 klm.-re fekvő Tiszához minden reggel kivitte s este a faluba hozta. Délután Szarka Boldizsár református lelkész szíves kalauzolása mellett megtekintette az ősi községet körülvevő belső magasabb (Kismezőárka) és külső alacsonyabb (Ragya-árka) ú. n. nyúlgátakat, melyek 1928-ig, a nagy tiszai gát felépítéséig egyedül védték a lakosságot és kertaljai földjeit az évenkénti árvizek ellen.

A harmadik ásatásra várt az a feladat, hogy a tölgyfaépítményt egész szélességben felszabadítsa a part alól, hogy az felszedhető legyen, továbbá az a másik cél, hogy a bevágások folytán mindig keletkező északi partszírt lenyesésével meggyőződjön, van-e a palánkon túl nyoma valami más építménynek?

Szept. 27-én tíz munkás látott az építményen fekvő hatalmas partsáv és az északi szírt lenyeséséhez. Miután a felásott földet a vízbehányásig a munkásoknak most már kétszer, sőt háromszor is lapátra kellett venni a mederben feltöltődött terrasz miatt is : a munkálat lassúbbá vált. Így a lesásás 28-án is folyt és csak 29-én tüntek elő a baloldali karósor és az északi palánknak újabb és újabb karóhegyei. Ez utóbbi a nagy talapzatot teljesen, egész szélességében lezárta, sőt a part alá hatolni látszott.

Szept. 30-án az ÉNy-i szögletben újabb lenyesés vált szükségessé, mely után az északi palánk és a feljárónak készített földlépcső közötti tér rőzseleszorító cövekjei, dorongjai kerültek kibontásra, úgyszintén napfényre jöttek a hosszanti nagy törzsek végei is, amely munkálatok a nyesett fal utánaigazításával okt. 1-ső napját is lefoglalták.

Okt. 2-án, vasárnap munkaszünet volt. Múzeumőr d. e. az építmény felmérésével és részletrajzok készítésével foglalatoskodott, délután pedig szekéren felkereste Kérsemjén és Nábrád községeket, vizsgálva azok határait. Másnap erős

zivatar és hosszas eső verte haza a dolgozniakarókat. Október 4-én jó idővel indult a munka. Múzeumőr a földet az építmény egész felületéről, a karósorok és az északi palánk tövéről eltakaríttatta, úgy hogy a hosszanti törzsek, a faragott padlódeszkák és az azok közé átlósan helyezett alkatrészek szépen előmutatkoztak. A baloldali IIIb, IVb, Vb sz. cölöpök alsó részét, továbbá a felsősori utolsó kb 20 m hosszú nagy törzs ÉNy-i, valamint egy kivételével a kereszt-törzsek végeit is a nagy nyesett partfal töve fedte. Ez szándékosan hagyatott így, nehogy a DK-i végen a levegőben lógó rész súlyától az egész alkotmány felbillenjen. Múzeumőr az alkatrészek számozását, jelzését fehér olajfestékkel készítette és a vízbehányt földterrasz legszélén földemelvényt rakatott a panoráma fényképfelvételek jobb eszközlése végett. Okt. 5-én a munkások száma már 14-re szaporodott. Néhány órai számozási és tatarozási munka után a még okt. 3-án este érkezett Kozman Leó Déri-múzeumi fényképész az építményről a felső partszélről, a terraszról, csolnakról és a túlpartról összesen 23 felvételt készített, melyből 5 a panorámaképet alkotja.

Ezután az ásatás vezetője az építmény víz felett függő és jórészt megcsonkított DK-i végét a : 2 sz. alsósori nagy keresztörzstől kifelé 120 cm.-re keresztben levágatta és a becses : 1 sz. hatalmas kereszttörzs kivételével, a faanyagot feldarabolva a föld tulajdonosai részére a terraszra rakatta. E nehéz munkálattal egyidejűleg múzeumőr méréseit, rajzait és részletfelvételeit készítette, mely után megkezdték a cölöpök, karók és a palánk felszedését. Általában a felszedés és felhordás, mely okt. 6-án folytatódott, a derék értelmes munkások erejét valóban próbára tette. A nagy törzseket emelőrudakkal, kötelekkel mozgatták ki helyökből, a mélyen levert hegyezett karókat és a cölöpök egy részét a hozzájuk láncolt csapórudakkal feszítették fel, miközben tövét vízzel öntözték. Az olyan nagy cölöpnél, mint pl. a IIj számú, melynek hegyezett vége 240 cm. mélyen volt leverve a kék agyagba, csak mély körülásással boldogultak. Az emberek a kisebb alkatrészeket vállon vitték fel a földlépcsőn, a nehezebbeket, mint padlódeszkák, cölöpök, két kötél segítségével úgy, ahogy pincegádorból szokták a borral telt hordókat felfelé görgetni és ahogy a tiszamenti szegény emberek a nehezebb uszadéktörzseket szokták a meredek parton hasonló módon felhengergetni.

Sokkal körülményesebb volt azonban és sokkal több gondot okozott a nagy hosszanti törzsek felszedése Erre a célra múzeumőr az egyik tarpai műmalomból acéllánccos csigasort (Flaschenzug) bérelt ki és annak kezelésével egy gulácsi lakatosmestert bízott meg. Okt. 7-én egy nagy üggyel-bajjal, fához kötött emelőgéppel felhúzatott hosszanti törzsből a

part szélén túlnyuló hatalmas bakot állítottak és a csigasort arra szerelték. Ettől fogva könnyen ment a munka. A gépből lenyuló láncot a part tövéhez görgetett törzs közepére kötötték és egyetlen délután 9 drb 15—25 mázsás nagy törzset emeltek a part felé.

Okt. 8-án tovább folyt a felszedési munkálat. A felsősori hosszanti törzsek felkerülése után kitűnt, hogy az alsósori törzsek sokkal vastagabbak, hatalmasabbak; annyira, hogy azokat fekvésükben semmiféle áradás nem fogja tudni megmozgatni. Ebben a tudatban múzeumőr az alsósori- és az összes nagy kereszttörzseket helyén hagyta elhatározván, hogy a még rendelkezésére álló pénzből a felszedett alkatrészeket Panyolára szállíttatja egy esetleges bárholi és bármikori újraösszerakás, vagy modellkészíttetés eshetőségeire gondolva. A levágott rész alatt megmaradt, egyik végével a vízbeérő : 1 sz. legnagyobb kereszttörzset sok fáradsággal az építményre húzták fel.

Miután az érdekelt panyolai földtulajdonosok a részükre összerakott faanyagot átvették, egy felfogadott merész és hirhedt panyolai fuvaros a felszedett alkatrészeket, összesen 121 darabot már okt. 9-ére, azaz vasárnapra virradóra beszállította a községháza udvarára, hol a jelzett és számozott darabok rendbe rakatván, Csonka László főjegyző gondjaira bízattak

Sőregi múzeumőr a kifizetéseket elvégezve, azon az úton, melyen jött, visszaszekerezett Vásárosnaményba, honnan 10-én hajnalban utazott Debrecenbe.

*

A harmadik ásatás tulajdonképpen semmi újat nem hozott, ellenben még jobban alátámasztotta az ásatásvezetőnek amaz ideiglenes feltevését, hogy az építmény nem egyéb, mint mocsárral körülvett valamely erősség „*magyar módra*“ épült döngölt agyagfalának tölgyfa talapzata a kétoldali rekeszkarók lecsonkult maradványaival és az egészet oldalról támogató cölöpökkel, továbbá az építmény végéhez csatlakozó *palánkkal.*

Panyolai öregek állítása szerint ez az építmény a part omlása következtében kb. 20—25 éve pusztul, szakadozik a Tiszába, tehát hozzávetőleges számítás szerint DK-i irányban 100—120 m. hosszúra nyulhatott. Ha pedig meggondoljuk azt, hogy a feltárt palánk karóihoz teljesen hasonló karók ma is látszanak az ú. n. Holttúr torkolatánál a Tisza meredek partjában, az építmény ÉNy-i sarkától ugyancsak DK felé csaknem hasonló távolságra : akkor ezekben a karókban azt a másik palánkot sejthetjük, amely a talapzattal egykoron érintkezve, azzal együtt az erősség DK-i szögletét alkothatta. Ez alapon

egy négyszögletű erősség immár két sarkáról beszélhetünk. Azonban mindezt majd a további kutatások lesznek hivatva eldönteni.

*

A harmadik ásatás iránti érdeklődés a kedvezőtlenebb idő dacára is megmaradt. Elsősorban említendő vitéz Aggházy Kamil ezredes, a budapesti Hadi Múzeum igazgatója, aki a Honvédelmi Minisztérium hivatalos kiküldetésében szept. hó 28-án tekintette meg az ásatási munkálatokat Kozma főszolgabíróval együtt. Okt. 1-én, az ásatás vezetőjét szíves vendégszeretetükkel megtisztelve, dr. Tomcsányi Vilmosné és Kozma főbíró családjaikkal együtt rándultak ki a Zsaró-kertbe Vásárosnaményból. Előző nap Tápay folyammérnök Fehérgyarmatról, okt. 2-án dr. Ferenczy Gyula osztálygeológus tekintette meg az építményt és még számosan rajtok kívül, a panyolaiak ezúttal is több ízben.

*

Vitéz Aggházy Kamil ezredes hazatérése után sok szeretettel foglalkozott az építménnyel és részletesen kidolgozott véleményes javaslatot terjesztett a Honvédelmi Miniszter elé, amelyben az első ásatás után nyilvánított útelmélet mellett kitartva — a második és harmadik ásatás eredményei dacára — a faalkotmányt „legfeljebb a XVIII. század közepéről való rövid útszakasz maradványának" tüntette fel és 500 pengő segély kiutalását javasolta. A Honvédelmi Miniszter e javaslat alapján „a középkori magyar hadmérnöki mű feltárása... költségeinek részbeni megtérítése..., valamint a magyar mult emlékeinek további feltárására való serkentés céljából" dec. 10-én az 500 pengő segélyt tényleg kiutalta. E magas helyről jövő kitüntető támogatásért múzeumőr mind az adományozónak, mind a véleményezőnek köszönetét fejezte ki Ez a segély a mátészalkai alispán által vármegyei vegyes alapokból kiutalt szerényebb összeggel együtt lehetővé tette azt, hogy az építmény *in situ* levő részét 1933 nyarán kiszedhessék és a további döntő jelentőségű kutatásokat elvégezhessék Mert az ősi magyar kultúra e végtelenül érdekes és eddig ilyen formában nem ismert tanúbizonyságának végleges rendeltetését és közelebbi kormeghatározását csak akkor lehet majd megállapítani, ha a nagy talapzat belső oldalán, a települt részen, valamely korhatározó tárgy, eszköz, fegyver, pénz s esetleg sírok kerülnek majd elő és a Tisza az építmény további részleteit fogja napfényre hozni Csak akkor kap majd a szíves érdeklődő az eddigi ásatások emez időrendbeli hű krónikája után részletes szakfeldolgozást.

Sőregi múzeumőr a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt.

500 pengős adományáról, mely a harmadik ásatás összes költségeit fedezte, 11 okmány kíséretében 8 pengő maradvánnyal, nov. 11-én számolt el (528—1932. DMsz.) az adományozó rendelkezése szerint Kozma György dr. főszolgabírónak, aki mint a panyolai ásatás leglelkesebb felkarolója a maga és a múzeumőr nevében a nemes cselekedetért hálás köszönetet mondott.

5. A múzeum igazgatóságának köszönete.

A panyolai ásatások vezetője, Sőregi János múzeumőr a feltárt építményről és a még ezután végzendő kutatásai eredményéről külön szakdolgozatban fog beszámolni és abban háláját fogja leróni mindazok iránt, akik őt tudományos munkája közben erkölcsi és anyagi támogatásban részesítették. Mert ezáltal tették lehetővé azt, hogy az ősmagyar mult utáni búvárkodásában egy ilyen nagyszabású kutatást, melynek költségét a mai viszonyok között egyetlen kultúrintézet alig viselhetné, akadály nélkül folytathasson.

Addig is, míg ez a dolgozat megjelenhetik, a Déri-Múzeum igazgatósága az eredményt illetőleg örömmel állapítja meg, hogy mindazok, akik e vállalkozást a legkisebb mértékben is segítették, a magyar kultúra oltárán áldoztak. E gondolat jegyében a Déri-Múzeum igazgatósága e helyen is legmélyebb háláját és köszönetét fejezi ki elsősorban is leveldi Kozma György dr. vásárosnaményi főszolgabíró úrnak, a múzeum különben is nemes gondolkozású barátjának, akinek lelkesedése, vendégszerető háza és mindenre kiterjedő figyelmessége nélkül a kutatások talán meg sem indulhattak és meg sem történhettek volna; ugyanúgy Streicher Andor dr. mátészalkai alispán úr Őméltóságának, aki a lelőhely védelmét rendeletileg biztosította és az ásatási munkálatokat nagybecsű figyelmére méltatva a további kutatáshoz anyagi támogatást is nyujtott. — Őszinte köszönetünket küldjük a m. kir. Földtani Intézet nagyérdemű igazgatóságának, mert szíves volt oly előzékenyen megengedni, hogy Scherf Emil dr. osztálygeologus úr több, mint két hetet tölthessen Panyolán földtani vizsgálatok megejtése végett. Az ő önzetlen, lelkiismeretes, semmi fáradságot nem kímélő értékes szakmunkálataiért neki mindenkor hálával fogunk tartozni. — Tiszteletteljes köszönetet mondunk Csonka László panyolai főjegyző úrnak minden alkalommal tett készséges és gondosan teljesített szíves szolgálataiért és Szarka Boldizsár panyolai református lelkész úrnak, aki az egész ügy iránt annyi lelkesedést és az ásatás vezetője iránt annyi szeretetet tanusított. Rajtuk kívül hálával gondolunk mindazokra, akik bármily csekély vonatkozásban is elősegítették e tisztán kultúrügy előhaladását.

De legmélyebb tisztelettel és leghálásabb szívvel mondunk köszönetet vitéz jákfai Gömbös Gyula honvédelmi miniszter úr Őnagyméltóságának és a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió rt. főigazgatójának, leveldi Kozma Miklós úr Őméltóságának, hogy megtisztelő és kitüntető pénzadományaikkal a Déri-Múzeumot megsegítették, a magyar kultúra szerény harcosai és mindazok nagy örömére és serkentésére, akik az ügyért lelkesednek. És végül tiszteletteljes hálával adózunk Bátky Zsigmond dr. főigazgató-helyettes úr Őméltóságának megtisztelő érdeklődéséért és becses tanácsaiért, továbbá vitéz Aggházy Kamil ezredes, hadi múzeumi igazgató úr Őméltóságának, mert időt és fáradságot nem kímélve személyesen kereste fel az ásatási munkálat helyét és segély kiutalását javasolva, az építményt beható tanulmány tárgyává tette.

A Déri-Múzeum igazgatósága reméli, hogy e nemes erkölcsi és anyagi áldozatokat a kedvező sors a jövőben szép eredményekkel fogja jutalmazni!

(Deutscher Auszug.)

Eichenholzbau in Panyola, Comitat Szatmár.

(Tafel I—VIII.)

Dr. Sőregi machte im Jahre 1931 in Nordostungarn eine Theiss-Kahnfahrt auf der Suche nach urzeitlichen Besiedelungen vom Dorfe *Kis Ar* bis *Vásárosnamény* und entdeckte durch Zufall am 1-ten September, am linken Ufer bei Panyola, aus der steilen Uferwand in einer Tiefe von 7 Metern herausragende Bestandteile eines merkwürdigen Eichenholzbaues, nämlich in einer Ausdehnung von 12 Metern nebeneinander liegende Balken (Tafel I. Abb. 1), Pflöcke mit Balken (Tafel I. Abb. 2) und ein Pfahl (Tafel II. Abb. 1.).

Der Entdecker musste die Ausgrabung dieser ganz ungewöhnlichen und recht eigenartigen Fundstelle besonders wegen der Schwierigkeiten und Kostspieligkeit einer so grosszügig erscheinenden Forschung für das nächste Jahr verschieben. — Im Frühjahr 1932 hat die ausserordentlich grosse Überschwemmung die entdeckten und photographisch festgehaltenen Teile des Holzbaues mitgerissen und einen neuen und grösseren Teil desselben blossgelegt (Tafel II. Abt. 2. Aufgenommen am 22. Juni 1932). Diesen Zustand des Baues bei gleichgebliebenen niedrigen Wasserstand mit Landschaftsumgebung vom rechten Ufer gesehen zeigt Tafel III. Abb. 1. Aufgenommen am 10 Juli 1932.

Dr. Sőregi hat im Sommer und Herbst 1932 dortselbst drei

Ausgrabungen durchgeführt, welche zusammen 4 Wochen lang dauerten. Ein Bild über die Arbeit der zweiten Ausgrabung gibt Tafel IV. — Die ganze Konstruktion nach Beendigung der dritten Ausgrabung zeigen von seitwärts gesehen Tafel V. (Verkleinerung eines Panoramabildes) und Tafel VIII ; von oben gesehen Tafel VI. und Teilansichten geben Tafel III. Abb. 2. und Tafel VII.

Vorläufige Erklärung der Konstruktion : da im Mittelalter und auch noch im XVI. und XVII. Jahrhundert in der ungarischen Tiefebene weder Steine noch Strassen existierten, wurden die nötigen Festungsmauern ebenso am trockenen Boden wie in Sumpfgegenden aus Holz und Erde gebaut. Es wurden nämlich zwischen zwei gleichen Zäunen aus Rutenflechtwerk Tonerde gestampft bis zu 2—3 Meter Höhe, welche die Steinmauern ersetzen mussten. Am trockenen Boden konnten die in die Erde gerammten und oben verbundenen Pflöcke der Zäune die Mauern festhalten, aber im Sumpfboden musste erst ein hölzernes Fundament als Untersatz für die gestampften Tonmauern geschaffen werden. Wo die Festungen schwerer zugänglich waren, begnügte man sich einer einfachen Pflockreihe, sogenannten Planke. Für diese Zwecke war das Eichenholz das einzig verwendbare Material.

Solche Bauten sind die sogenannten „*mode Hungarico*" verfertigten *tiefländischen Festungen*, welche Bauart seinerzeit in ganz Europa bekannt gewesen und sich stets gut bewährte. — Zu dieser Festungsart gehört höchstwahrscheinlich auch die Panyolaer Eichenholzkonstruktion, deren Reste deutlich den Untersatz mit beiderseitigen Zäunen für eine gestampfte Tonwand und eine Planke zeigen (Tafel VI.). Eine nähere Fachbeschreibung beansprucht noch weitere Forschungen.

Der Holzbau wurde nach der dritten Ausgrabung stückweise entfernt und im Dorf Panyola untergebracht. — Eine kurzgefasste bautechnische Beschreibung befindet sich noch bei Tafel V.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

SZARKA BOLDIZSÁR

A SZAMOS PANYOLA ALATT.

PANYOLA REF. LELKIPÁSZTORA, A PANYOLAI ÁSATÁSOK LELKES BARÁTJA, TÁMOGATÓJA, KINEK VENDÉGSZERETŐ SZIVE ÉS CSALÁDI TŰZHELYE MINDIG NYITVA ÁLL A MAGYAR KUTATÓK SZÁMÁRA.
FOT. SŐREGI J.

BARANYI KÁROLY „TÁLTOSAI", KÁROLY ÉS A FALU PAPJA, SZARKA BOLDIZSÁR. FOT. SŐREGI A ZSARÓ-KERTBEN.

